

Kashmiri Shaivism

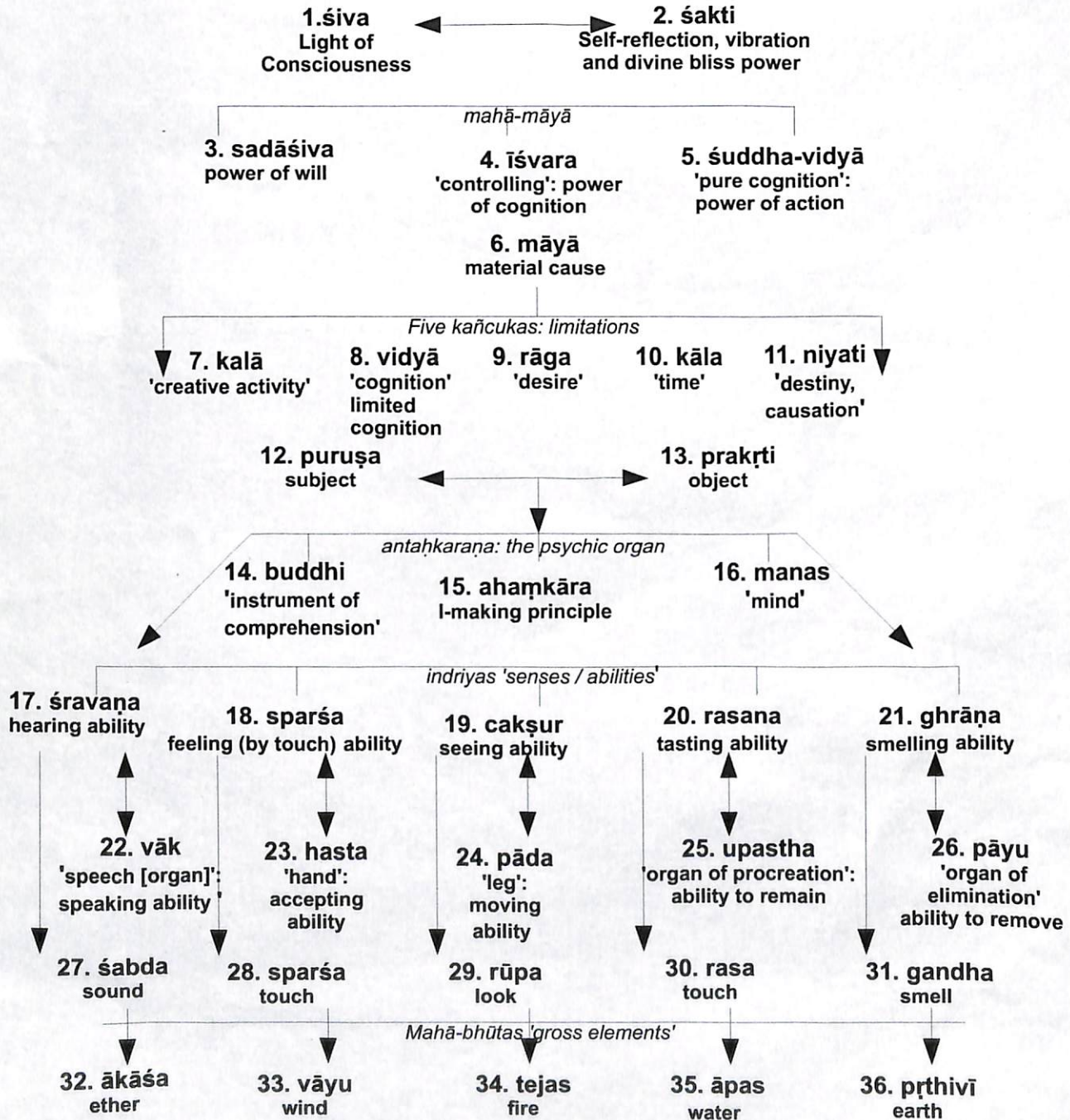
study material from Sivāsūtra Seminar

2010

Thirty six tattvas in
Kashmir Shaivism

Paramaśiva

Supreme Śiva
transcendent
consciousness
caitanya

The means to the unity with Paramaśiva – *upāyas* and terms related to *sādhana*

उपाय *upāya* 'means, way' of attaining the state of Śiva as well as way / ways in which Śiva can manifest himself due to his total freedom. In fact, only the grace (freedom) of Paramaśiva can be the means of salvation; but Paramaśiva out of his unbounded freedom can shine forth both indirectly with means (*sopāya*) and directly without means (*an-upāya*, directly). Three *upāyas* are defined as:

1. शास्त्रव *śāmbhava* 'pertaining to Śiva': it consist in seeing everything as a reflection within the space of consciousness.
2. शाक्त *śākta* – 'pertaining to Shakti': it consists in the process of contemplation that leads to the purification (clarification) of thought-constructs (*vikalpa*). It has the following form: "whatever is beyond naturally limited all categories (→ *tattvas*), from earth up to Śiva, whose ever only form is the unlimited vibration of consciousness, is the highest thing and the point of the highest truth, and the place that organizes all things, and the vigor (*ojas*) of the universe; due to it the universe is alive and this is myself" (TS 4).
3. आणव *āṇava* 'pertaining to the soul', individual: „The total divine absorption (*samāveśa*) through → *uccāra*, → *karaṇa*, → *dhyāna*, → *varṇa* and → *sthāna-prakalpana* is called individual" (TS 5 fn. 24).
 1. उच्चार *uccāra* 'rising up; pronunciation' - "the movements (*vr̥tti*) of five *prāṇas* etc."; (TS 5 p. 67); the movement of *prāṇas* with the subtle sound.
 2. करण *karaṇa* – the body (lit. 'instrument') entered in a specific way in meditation (TS 5. p. 65) „The practice (*abhyāsa*) that precedes comprehension (*bodha*), where comprehension is equally absorbed only in oneself (*ātman*) by means of subordination of the object of comprehension inwardly" (TĀV 5.129). It is sevenfold: *grāhya*, *grāhaka*, *cit*, *vyāpti*, *tyāga*, *ākṣepa* and *niveśana*. (TĀ 5.129)
 3. ध्यान *dhyāna* – contemplation "in the heart-consciousness over the self-illuminant light present in all the *tattvas* as the mergence point of the triad: Fire, Sun and Moon i.a. subject, process and object of

cognition”(TS 5).

4. वर्ण *varṇa* 'phoneme; letter; color' - see the explanation under *adhvan* chart.

5. स्थानकल्पन, स्थानप्रकल्पन *sthānakalpana, sthānaprakalpana*

'determining / preparing / adorning the place' – external process of fixing mind (*kalpana, prakalpana*) on particular places (*sthāna*) viz. *buddhi*, breath (*prāṇa-vāyu*), body (*śarīra / deha*) and external objects (*bāhya*); it belongs to *āṇava upāya* set of practices.

बुद्धि *buddhi* – see *tattva* chart; the aspect of consciousness by which the soul awakens to experience the reality; “*buddhi* has the nature of contemplation (→*dhyāna*)” (TS 5).

प्राण *prāṇa* 'life-force; main breath' – 1) general life-vibration; it is twofold: a) gross (*sthūla-prāṇa*) further divided into fivefold life-energy movements: *prāṇa* ('main life-force'), *apāna* (life-force having the movement out / down), *udāna* (life-energy having the movement up), *samāna* (life-energy having equal movement) and *vyāna* (all-pervading life-energy); b) subtle (*sūkṣma-prāṇa*), being the same as →*varṇa*. 2. the main of the five *prāṇas*.

Thirty six tattvas according to Kashmiri Shaivism¹

परमशिव **parama-śiva** – Supreme Śiva, → caitanya, → anuttara (1.1)². „The form of Paramaśiva that is the form of Great Light similar to the one great universal in all the cosmic spheres (→ *bhuvana*); having the nature of magnitudes; having in the womb an infinite numbers of subjects and objects of experience” (TS 8)³.

तत्त्व **tattva** – principle; category of reality: “The principle which accompanies certain differentiations” (TS 8).

1. शिव **śiva** – → Paramaśiva in whom → *cit*, i.e. the light (→ *prakāśa*) of consciousness predominates.
2. शक्ति **śakti** 'power' – Paramaśiva in whom bliss (*ānanda*) predominates; it is the → *vimarśa* (i.e. self-reflective) aspect of Paramaśiva, a vibration or dynamism (→ *spanda*) of divine consciousness.
3. सदाशिव **sadāśiva** – Paramaśiva in whom power of divine will (*icchā*) predominates.
4. ईश्वर **īśvara** 'Lord' – Paramaśiva in whom power of cognition (*jñāna*) predominates.
5. शुद्धविद्या **śuddhavidyā** – 'pure cognition': Paramaśiva in whom power of act predominates. It is also called अनन्त **ananta** 'no end; infinite'.
6. माया **māyā** ('√*mā* 'to measure, create') – the 'material' cause of the birth of the universe; it causes 'contractions / shrinkages' in unlimited consciousness generating thereby the sense of differences in the form of five 'coverings' (→ *kañcuka*). “*Māyā* is the absence of discriminating knowledge of all tattvas from *kalā* to *pṛthivī*”.
7. कला **kalā** (2) 'creativity; art' – the first of five *kañcukas*, the principle caused by merging of *māyā* with the → *aṇu*, the individual; it causes changes (evolution) in *māyā*; it is a limitation of activity / doership (*kiñcit-kartṛtva*) of the soul (cf. → कला **kalā** (1))

1 Sources: Tantra-sāra (TS) of Abhinavagupta (ed. by Mukunda Ram Shastri, KSTS XVII, Srinagar 1918) as well as Śiva-sūtra. This chart is a part of the vocabulary of important words used in Shivasūtras. The arrows (→) refer to other terms explained in the vocabulary.

2 Numerals refer to Śiva-sūtras.

3 TS = Tantra-sāra.

8. विद्या *vidyā* 'cognition' – the second *kañcuka*: limited cognition of the soul: „It views the intellect (→ *buddhi*) and grasps through discrimination (*viveka*) the experiences of pleasure etc. that are in intellect” (TS 8).
9. राग *rāga* – 'longing, desire, intention': limited will-power of the soul. „The image colored by different *karmas*” (TS 8); it brings limitation of ultimate satisfaction / completeness of Paramaśiva, thus holding back the soul to limited abilities and dissatisfaction.
10. काल *kāla* 'time' – “time is nothing else but creating the divisions / diversities both in sequence (→ *krama*) and simultaneously (*a-krama*); creating in sequence is like effect from cause; simultaneously is like the flashing of the whole picture” (TS 6 fn. 5). The division (*bheda*) into ordered and simultaneous time flow is created by the flow of → *prāṇa* (TS 6 p. 46). *Kāla* is three-fold (i.e. knower, knowing, and known), has three aspects (past, present and future) and has three streams (*iḍā*, *piṅgala*, *suṣumnā*) (3.43). It is also one of the two / three dimensions of evolution (→ *adhvan*). It causes mortality of the soul.
11. नियति *niyati* 'destiny, causality' – limitation of the soul by 1) space / place, 2) causal relation and 3) the rules of what should and should not be done.
12. पुरुष *puruṣa* – reduced consciousness of Paramaśiva, an individual subject, soul; he is *bhoktr* i.e. the subject who experiences *prakṛti* (his nature).
13. प्रकृति *prakṛti* 'nature' – the objective aspect of *māyā*, always related with *puruṣa*; she is *bhojya* / *bhogyā* 'the object of experience' by *puruṣa*. As in *sāṃkhya* philosophy, she is made of three *guṇas*.
14. बुद्धि *buddhi* 'the power of comprehension': “The category 'buddhi' is made of *sattva-guṇa*, where both *puruṣa* and object cast their reflections” (TS 8 p. 82).
15. अहंकार *ahamkāra* 'I-maker, identification principle': “*Ahamkāra* is the principle evolved from *buddhi*, where the light of *puruṣa*, unclear due to the touch of the object of cognition (*vedyā*), sees himself in what is not himself, similar to seeing a shell and mistaking it for a silver piece. (...) When *ahamkāra* becomes pure it becomes nothing else than pure reflection (*vimarśa*), being not an obstacle but the intense tasting of one's own nature (*svātma-camatkāra*; → *camatkāra*). *Ahamkāra* has three groups of instruments (senses, *karāṇa*), according to the three *guṇas*” (TS 8 p. 83).
16. मनस् *manas* 'mind' – the organ of *ahamkāra* is considered *rājasic* because of its changeable nature; in its presence the *buddhi* becomes able to evoke (and

grasp) all subtle elements (*tanmātra*): sound, touch, color, taste and smell (TS 8 p. 83).

17. श्रोत्रेन्द्रिय / श्रवणेन्द्रिय *śrotra-indriya* / *śravaṇa-indriya* 'hearing sense'; it is the ability (*sāmarthya*) of →buddhi to evoke and grasp the sound element (→ śabda-tanmātra) (TS 8 p. 83); its location is in the ears.

18. स्पर्शेन्द्रिय *sparsā-indriya* 'touching sense' – the ability of *buddhi* to evoke and grasp the touch element (→ sparsā-tanmātra) (TS 8 p. 83); its location is on the skin.

19. चक्षुरिन्द्रिय *cakṣur-indriya* 'seeing sense' – the ability of *buddhi* to evoke and grasp → rūpa-tanmātra (TS 8 p. 83); its location is in the eyes.

20. रसनेन्द्रिय *rasana-indriya* 'tasting sense' – the ability of *buddhi* to evoke and grasp the taste element (→ rasa-tanmātra) (TS 8 p. 83); its location is on the tongue.

21. घ्राणेन्द्रिय *ghrāṇa-indriya* 'smelling sense' – the ability of *buddhi* to evoke and grasp the smell element (→ ghrāṇa-tanmātra) (TS 8 p. 83); its location is in the nose.

22. वागिन्द्रिय *vāg-indriya* 'the instrument / sense of speech': the ability "which connects inwardly all the movements based on life energy (*prāṇa*)" (TS 8 p. 121)

23. पाणीन्द्रिय *pāṇi-indriya* 'hand' – the ability to accept / grasp (*ādāna*).

24. पादेन्द्रिय *pāda-indriya* 'leg' – the ability to move here and there, in and out; even moving on hands is the function of *pāda-indriya*.

25. उपस्थेन्द्रिय *upastha-indriya* 'recreation' – the ability to rest in one's own nature without accepting or rejecting anything. (TS. 8 p. 121)

26. पायु *pāyu* 'the organ of elimination / excretion' – the ability to remove and reject.

27. शब्द-तन्मात्र *śabda-tanmātra* 'sound' – "universal, non-qualified and undisturbed (unstirred), a mere object of experience for the auditive ability, created by the → ahaṁkāra which is tamasic because of the hiding of its subjective part of experience" (TS 8)

28. स्पर्श-तन्मात्र *sparsā-tanmātra* 'touch' – "universal, non-qualified and undisturbed (unstirred), a mere object of experience by the ability (sense) of touch, created by the *ahaṁkāra* which is tamasic because of the hiding of its subjective part of

experience" (TS 8)

29. रूप-तन्मात्र *rūpa-tanmātra* 'look' – "the only universal, non-qualified and undisturbed (unstirred), a mere object of experience by the ability to see, created by the *ahamkāra* which is *tāmasic* because of the hiding of its subjective part of experience" (TS 8)

30. रस-तन्मात्र *rasa-tanmātra* 'taste' – "the only universal, non-qualified, and undisturbed (unstirred), a mere object of experience for the tasting ability, created by the *ahamkāra* which is *tāmasic* because of the hiding of its subjective part of experience" (TS 8)

31. गन्ध-तन्मात्र *gandha-tanmātra* 'smell' – "the only universal, non-qualified and undisturbed (unstirred), a mere object of experience for the smelling ability, created by the *ahamkāra* which is *tāmasic* because of the hiding of its subjective part of experience" (TS 8)

32. आकाश-तत्त्व *ākāśa-tattva* 'space element': the process (*vyāpāra*) of forming space out of stirred up → *śabda-tanmātra*, where '*śabda*' (sound) also implies space.

33. वायु-तत्त्व *vāyu-tattva* 'wind element' formed by the stirred up → *sparsa-tanmātra*.

34. तेजस् *tejas* 'fire' – fire element formed by the stirred up → *rūpa-tanmātra*

35. आपस् *āpas* 'waters' – water element formed by the stirred up → *rasa-tanmātra*

36. पृथिवी-तत्त्व *prthivī-tattva* 'earth element' formed by the stirred up → *gandha-tanmātra*.

Consciousness and its states

परमशिव parama-śiva – Supreme Śiva, → caitanya, → anuttara (1.1)¹. „The form of Paramaśiva that is the form of Great Light similar to the one great universal in all the cosmic spheres (→ *bhuvana*); having the nature of magnitudes; having in his/her womb an infinite numbers of subjects and objects of experience” (TS 8)².

चैतन्य, caitanya 'the abstract of → *cetanā* = independent / free state of consciousness: unqualified, un-attributed substratum of all knowledge and all action; „total independency (freedom) of uniting all knowledge and all activities; pertains only to Paramaśiva”. (ŚSV 1.1)³.

अनुत्तर anuttara 4. 'having nothing higher' – non-manifested, complete reality which is formless, transcending all the → *tattvas*, beyond the mind and speech; by its own vibration turns out from the state of the very existence (*sat*) to the first appearance of consciousness (*cit*); anuttara is the vowel 'a' present in and giving life to all the letters of alphabet, being the self-reflection of Parama-śiva.

संवित् *saṃvit* – self-consciousness / self-awareness of Śiva; the power of consciousness in the form of vibration (→ *spanda*).

स्पन्द *spanda* 'vibration'. „the activity of *spanda* is as if sort of moving (*kiñcit-calana*); 'as if sort of' means that something that is free from movement looks as if it were moving; in this way although the form of light is not at all different from form the light itself, it is 'sort of' different; in this way the light is not moving and at the same time it can be connected with all the manifested forms” (ĪPVV)⁴.

चित् *cit* = the absolute light of consciousness (1.1.; Vbh)⁵.

चित्ति *citi* = the power of cit (the light of consciousness).

चेतन *cetana* 'that who realizes (has the acts of cognition)': mindful, living soul. (1.1.)

चित्त *citta* = individual, consciousness; 'by which one realizes the highest reality' (2.1)

अणु *aṇu* 'atom' – individual self; an atom. „The only form thing that exists both in the form of consciousness and unconsciousness (→ *cit* and *a-cit*). Its conscious form is lordship (*aiśvarya*) and its unconscious form is impurity (*mala*). TS 8.

1 Numerals refer to Śiva-sūtras.

2 TS = Tantra-sāra.

3 ŚSV = Śiva-sūtra-vimarśinī, the commentary by Kshemarāja.

4 ĪPVV = Īśvara-pratyabhijñā-vṛtti-vimarśinī by Abhinavagupta.

5 Vbh = Vijñāna-bhairava

शास्त्रोपाय - divine grace

शास्त्रोपाय - by śaktipāte by great master, going in and out until you reach Śambhuroपाय

1

शास्त्रोपाय - methods that we all employ: a) concentration on 36 tattvas
2) breath and mantra: the power of syllable

Levels of the subjects (perceivers and doers – *pramāṭṛ*) and their circles of influence

प्रमातृ *pramāṭṛ* 'knower / doer, subject of knowledge and action'. S/he is fivefold:

सकल *sakala* – limited subject who has all the three impurities (→mala); it is also called मायाप्रमातृ *māyā-pramāṭṛ* 'the knower / actor through →māyā'.

प्रलयाकल *pralayākala* 'being dissolved and without creativity': the state of the dissolution of knower / actor caused by resting on *māyā* alone; it is free only from only karmic impurity (→kārma-mala), not other types of impurity; it is also called शून्यप्रमातृ *śūnya-pramāṭṛ* 'the knower of void (→śūnya)

विज्ञानाकल *vijñānākala* 'having ~~the~~ recognition without creativity': the state of the knower / actor who is beyond *māyā* as a result of discrimination between *māyā* and →puruṣa; he is thereby free from the impurity of action (kārma-mala) and the impurity of ignorance (→māyīya-mala) as well.

मन्त्र *mantra* (2) – the subjectknower / actor who has gained the level of pure cognition (→śuddha-vidyā, *see tattva chart*).

मन्त्रेश्वर *mantraśvara* 'the subjectknower / actor who is at the level of the Pinciple of →Īśvara (*see tattva chart*).

मन्त्रमहेश्वर *mantra-maheśvara* 'the subject who is at the level of →Sadāśiva-tattva.

शक्ति चक्र *śakti-cakra* 'the circle of śaktis' – the group of śaktis that cause ~~that~~ a paśu to havehas limited knowledge and action; when paśu realizes his own nature of Śiva itthey gives him unlimited knowledge and action. The four circles are as follows: are the four levels such as:

खेचरी *khecārī* 'walking in the void' (sky walking) – the śakti that creates the field of the subjectknower / actor (→ *pramāṭṛ*) so that it appears as the voidness; it both conceals and reveals the *pramāṭṛ* nature of Śiva.

गोचरी *gocārī* 'walking in the body' – the power which creates the field of the psychic organ; it gives the knowledge of differentiation to the fettered soul.

दिक्चरी *dikcārī* – 'walking in the outer space' – the power which creates the field of the senses; it gives the sensual experience of differentiation to the fettered soul .

भूचरी *bhūcārī* 'walking on the earth' (most external of all the 'cārī') – the power which creates the field of external objects for the fettered soul; it'būcārī's influence also means~~makes~~ that external objects are not different from the Śiva's body.

Vidyā-kalā

7 pierwiastków

od puruszy

do māji

zwierzchnik: RUDRA

Moc Māji /māyā-śakti/	śakti	Mājā
pierwiastek Māji /māyā-tattva/ pod władzą Ananty	tattva	
węzeł Māji /māyā-granthi/ 3 fałdy /puṭa/: 1.górna - siedziba pięciu Rudrów 2.środkowa - siedziba sześciu Rudrów 3.dolna - siedziba jednego Rudry 18 sfer	granthi	
8 kręgów i ich zwierzchnicy: 1.Aṅguṣṭhamātra, 2.Purassara, 3.Bhuvaneśa, 4.Īśāna, 5.Ekapiṅgacakṣus, 6.Bhavodbhava, 7.Vāmadeva i 8.Mahātejas		
sfery trzech Mahādewów	kalā	pierwiastek puruszy /purusa- tattva/
9 mocy od Wāmy do Manonmanī	śuddha-vidyā	
pięciu Guru i piętnastu uczniów	rāga	
10 Siwów: Śuddha, Buddha itd.	kāla	
10 Siłkarów: Vāmadeva itd.	niyati	
więzy: 5 pierwotnych przedmiotów subtelного ciała: dźwięk, do- tyk, barwa, smak i zapach; 6 wytworów /vikāra/; 8 przymio- tów rozumu /buddhi/; 3 ahankāry i trojakię pēta: āgantuka-pāśa, gāṇa-pāśa i pēta widjeśwarów		
sfera dziesięciu powinności ciała /deha-dharma/: 1.niekrzywdzenie, 2.prawda, 3.niekradzenie, 4.czystość, 5.ubóstwo itd.		
ósemka subtelnych ciał		
8 widji w postaci nāḍī: Īḍā itd.		
20 Guru od Hary do Dhruwy 25 wieszczów od Džahū do Czāru 22 Guru od Sanatkumāry do Bhadanty		
8 mocy nadludzkich: Apimā itd. 8 mocy nadludzkich: Tāra itd. 9 radości /tuṣṭi/: Ambā i pozostałe		

Śānta-kalā

pierwiastki:

od Czystej Wiedzy
do Siakti

Górna

Moc Kuṇḍalinī
/ūrḍhva-kuṇḍalinī/

zwierzchnicy:

IŚWARA i
SADĀSIWAzasłona brahmarandhry
sfera suszumny

5 sfer Mahānādy:

1. Ūrdhvagā, 2. Mocikā, 3. Rodhikā,
4. Dīpikā i 5. Indhikā

nirodhikā /nirodhinī/

półksiężyc /ardhaçandra/

zasłona Bindu - siedziba Siwy i Siakti Siāntja-
tity i kal: Nivṛtti, Pratiṣṭhā, Vidyā i Śānta

pierwiastek

Siakti

/śakti-
tattva/

14 zasłon Suśiwy - stolica Sadāsiwy Bhaṭṭāraki

13 zasłon Samaji - 5 sfer

12 zasłon Prabuddhy - siedziby ośmiu Rudrów

11 zasłon Woli - jedna sfera Mocy Woli

10 zasłon Dhruwy - jedna sfera

pierwiastek

Sadāsiwy

/sadāsiwa-
tattva/

9 zasłon Wyzwolenia - siedziby 11 Rudrów: Brahmadewy itd.

8 zasłon Siwy - jedna sfera Dhruwy

7 zasłon Przeczystych - 3 sfery: Rudry Ekākṣy, Rudry Pin-
gali i Rudry Hansy

6 zasłon Māny - Brahmā, Rudra, Pratoda i Ananta

5 zasłon Świetlistych /tejasvī āvaraṇa/4 zasłony Pramāṇ/pramāṇāvaraṇa/zasłona Mocy /śaktyāvaraṇa/ - siedziba Tedżesi i Dhruweśwary
8 pramāṇzasłona Wiedzy /vidyāvaraṇa/ - miejsce bhawy i abhawyzasłona Czysta /śuddhāvaraṇa/ - miejsce Mocy Poznania
i Mocy Działaniazasłona Subtelna - 3 sfery: 1. Wāmy, 2. Džjeszṭhy i 3. Raudrīzasłona Postaci - dharma, jñāna, vairāgya i aiśvarya

pierwiastek

Iśwary

/Iśvara-
tattva/

8 sfer widjeśwarów:

1. Ananta, 2. Sūkṣma, 3. Śivottama, 4. Ekanetra, 5. Ekarudra,
6. Trimūrti, 7. Śrīkanṭha i 8. Śikhaṇḍin

7 sfer bogiń zawiadujących 7 krórami mantr:

1. Jvālā, 2. Mardinī, 3. Rūpinī, 4. Parā Ambikā,
5. Sthānumatī, 6. Brahmavetālī i 7. Triguṇī

9 sfer dziewięciu mocy:

1. Vāmā, 2. Jyesthā, 3. Raudrī, 4. Kālī,
5. Kalavikarinī, 6. Balavikarikā,
7. Mathanī, 8. Damanī i
9. Manomanīczysta
Wielka
Wiedza
/śuddha-
mahāvīdyā/,
mātrkā,
Pani Mowy
/vāgīśvarī/

वाक् के अनुसार शिक्षा की तीन भूमिकाएं ।

वाङ्मने मनसि प्रतिष्ठिता मनो मे वाचि प्रतिष्ठिता। आविराविर्म एधि । श्रुतं मा प्रहासीरनेनाधीतेनाहोरात्रौ
संदधामि ऋतं वदिष्यामि सत्यं वदिष्यामि तन्मामवतु तद्वक्तारमवत्ववतु मामवतु वक्तारं। ओं शान्तिः शान्तिः
शान्तिः॥

अपने इस वक्तव्य को अभिनवगुप्त विरचित तंत्रालोक के तीन श्लोकों पर एक निजी विचार आपके सामने प्रस्तुत करना चाहता हूं। किंतु मैंने शिक्षा-शास्त्र का न तो कभी अध्ययन किया, न मैंने इस में कोई अनुभव प्राप्त किया है। तिस पर, जो मैं इस प्रसंग में बोलनेवाला हूं शायद शिक्षा-सैद्धान्तिकों द्वारा बेहतर ढंग से कही जा चुकी होगी। इसलिए आप 'अनुभव भूयिष्ठ परिषद में' समागत विद्वद्गण के बीच में बोलना मेरा एक दुःसाहस है। यदि मैं अनभिज्ञ होने के कारण कुछ सत्य-विरुद्ध बातें कहूंगा तो मुझे क्षमा कीजिएगा। हिंदी मेरी मातृभाषा न होने के कारण मैं महानुभवों से अशुद्ध या अटपटी हिंदी बोलने के लिये क्षमा चाहूंगा ।

मैं अपने प्रस्तुति को मेरे सब से प्रिय पूज्य आचार्य श्रीमद् अभिनवगुप्त पद पर आधारित करूंगा।

(वेद और आगम के वाक्-सिद्धान्त का शिक्षा से घनिष्ठ संबंध रहा है। तथा वाक्साधना की योग साधना का एक अविभाज्य अंग माना जाता रहा है।) नैतिक विकास के लिये योग-शास्त्र की बड़ी उपयोगिता और आवश्यकता सिद्ध है। जो अष्टांग योग यम, नियम, आसन, प्राणायाम, प्रत्याहार, ध्यान, समाधि हैं - इसका धीरे-धीरे प्रचलन बढ़ रहा है, तथा कई स्कूलों और विश्वविद्यालयों में - भारत और विदेश में भी - आंशिक रूप से पाठ्यक्रम में रखा गया है। आजकल योग-विषयक सामान्य धारणा है कि इसके अभ्यास से आध्यात्मिक, मानसिक और शारीरिक स्वास्थ्य का प्रयत्न किया जा सकता है तथा यम-नियम तो स्वस्थ समाज के लिये अनिवार्य ही हैं। इसके साथ-साथ योग एक मोक्षपरक दिव्यौषधि रूपी प्रक्रिया है, जिसके माध्यम से मनःशुद्धि करके मनुष्य भ्रम-रोग से मुक्त होने पर स्वतः ही प्रकाशमान वास्तु के स्वरूप के अनुभव का योग्य हो जाता है। वस्तु-स्वभाव को आत्मासत् करने की स्थिति को समाधि कहा जाता है। प्रसिद्ध अलंकारविद् आचार्य वामन ने भी यह बात कही थी कि 'अर्थदृष्टिः समाधिः। समाधि जो एकाग्रता का परिणाम है तक ले जानेवाली प्रक्रियाओं का वर्णन अनेक शास्त्रों में मिलता है, जो 'प्रभिन्ने प्रोस्थाने परमिदमदः पथ्यमिति' शिवमहिम्नस्तोत्र के श्लोक के अनुसार ज्ञानरूपी समाधि एक ही लक्ष्य तक ले जाती हैं। अनेक भारतीय शास्त्रों में मन का विज्ञान निहित है, जिसके समझने से निःसंदेह व्यावहारिक तथा पारमार्थिक ज्ञान का फल हमारे अन्तर्मुख स्पष्ट हो जाता है। फिर नैतिक मूल्यों का प्रश्न भी नहीं उठता, क्योंकि जहां संवेदनशील संवित् का विकास होता, वहां उचित-अनुचित का विवेक स्वाभाविक है। यह स्वाभाविक स्थिति स्वयं उत्कृष्टतम मूल्य है, और इसे अन्य प्रकार से त्रिरत्न कहा जाता है - सम्यक् ज्ञान, सम्यक् दर्शन और सम्यक् चरित्र। विद्यार्थियों में तीन रत्नों का विविध विकास सुरक्षित करना मूलतः शिक्षा-संस्थानों का एकमात्र उद्देश्य है।

आचार्य श्री अभिनवगुप्त, जो रस संप्रदाय की नवीन धारा के प्रतिपादक तथा संवित् शक्ति के उपासक थे, अपने तंत्रालोक में लिखा था कि किसी ज्ञान और क्रिया के मूल में शब्द-रूपी प्रसिद्धि है। इस प्रसिद्धि को तीन स्तरों पर समझना चाहिये - १) सामाजिक, २) बौद्धिक तथा ३) आध्यात्मिक। क्रम से ये श्लोकों के आधार समझ लें -

इह तावत्समस्तोऽयं व्यवहारः पुरातनः ।

प्रसिद्धिमनुसंधाय सैव चागम उच्यते ॥

तात्पर्य है, कि जो प्रसिद्ध होता है, यानी पूर्वजों की परंपरा में जीया हुआ उस के अनुसार समाज व्यवहार

देखा जा रहा है, ~~कभी~~ फिर

करता है। जो मर्यादा समाज में मान्य है - चाहे यह व्यक्तिगत दृष्टि में उचित या अनुचित, नैतिक या अनैतिक, मानव मूल्य का आदरानुकूल या प्रतिकूल - समाज अपनी सोच और बर्ताव उसके अनुसार ढालेगी। यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनाः। विशेष रूप से सबसे बड़े नकलची बच्चे ही हैं - बड़ों का व्यवहार जल्दी पकड़ लेते हैं और हिंसा-अहिंसा, न्याय-अन्याय, सच-झूठ, सीधापन-आडंबर स्कूल, सड़क और घर में सीखते हैं। यद्यपि प्रायः स्कूलों में बच्चों को अच्छे होने को सिखाते हैं, तो उनके व्यवहार पर सबसे अधिक प्रभाव घर के लोगों का होता है। आत्मा और बुद्धि के विरुद्ध या आत्मा और बुद्धि के अनुकूल व्यवहार बच्चे बड़ों के अनुकरण से ही स्वीकार करते हैं।

बुद्धिविकास में 'प्रसिद्धि' का कुछ भिन्न अर्थ है -

अन्वयव्यतिरेकौ हि प्रसिद्धेरुपजीवकौ ।

स्वायत्तत्वे तयोर्व्यक्तिपूगे किं स्यात्तयोरगतिः ॥

यदि शब्दरूप प्रसिद्धि अनुमान का आधार नहीं हों, तो कैसे अन्वय और व्यतिरेक जो अनुमान ज्ञान के अंग हैं का प्रयोग संभव हो? कैसे विभिन्न व्यक्त पदार्थों के समूह में बुद्धि में अन्वय व्याप्ति और व्यतिरेक व्याप्ति का ग्रहण हो सके, यदि पहले 'प्रसिद्धि' स्वीकार न किया जाए? यहां प्रसिद्धि का अर्थ है पहले से सिद्ध बात को स्वीकार करना। ऐसे तथ्य प्रसिद्ध हैं जो निःसंदेह और स्वतः प्रमाणित हैं। 'प्र' का माने पूर्व, 'सिद्ध' का माने सुनिश्चित। नित्यत्वमविसंवाद इति नो मानकारणम् । पाश्चात्य तर्कशास्त्र इन्हें Axiom कहते हैं। इन स्वतः प्रमाणित निःसंदेह सर्वसामान्य गणित-जैसे नियमों के स्वीकार करने से और बाद में शिक्षा के माध्यम अभ्यास करने से अनुमान में विभिन्न हेत्वाभास और भ्रम उठ नहीं सकते, तथा दूसरों के कुतर्क और सत्तर्क जल्दी दिखाई पड़ते हैं। इसके अतिरिक्त दूसरे विषयों में स्वीकृत सतत और अविरोध नियम - प्रकृति-विज्ञान, गणित, मनोविज्ञान आदि को जानने से न केवल विशेष प्रयोग लाने में विद्यार्थियों को देर नहीं लगेगी अपितु इस में दक्षता स्वाभाविक होगी। तर्कशास्त्र का स्तर भारत में बहुत ऊंचा था, इसे और विकसित करना चाहिये, और इसे सर्वस्तरीय शिक्षा में शामिल करना चाहिये। शिक्षा की यह दूसरी जिम्मेदारी है।

अब मैं तीसरा सूत्र उद्धृत करूंगा, जो आध्यात्मिक तथ्यों के लिये मार्ग-दर्शन करता है।

प्रत्यक्षमपि नेत्रात्मदीपार्थादिविशेषजम् ।

अपेक्षते तत्र मूले प्रसिद्धिं तां तथात्मिकाम् ॥

यहां बताया गया कि न केवल आचरण और बौद्धिक ज्ञान हम शब्दप्रमाण रूपी प्रसिद्धि से सीखते हैं, अपितु प्रत्यक्ष भी! यदि बचपन में हमें वस्तुओं के बारे में नहीं बताया जाय, यदि बच्चे को दीप आदि वस्तु की विशेषता को शब्द द्वारा संकेतित किया जाए, तो वह अपनी आंखों से इस वस्तु को दूसरे वस्तु से अलग नहीं कर सकेगा। उसे वह वस्तु दिखाई नहीं देगी। इसका दार्शनिक गहरा अर्थ है कि जिस व्यक्ति में भीतर की शब्दन-रूप प्रसिद्धि पहले से नहीं होती, उसके लिये वस्तु-ग्रहण संभव ही नहीं होता। यहां प्रसिद्धि का अर्थ है A priori । जो A priori है यह प्रतिभा, अन्तर् वाक्, चैतन्य की धारा है। पहले क्षण बच्चे को सब कुछ एक जैसा दिखाई पड़ता है और तब इंद्रियों से क्या लें, क्या नहीं लें इसका निर्णय केवल पूर्व वासना के सूक्ष्म अनुभव से होता है। जो मन को भाए सो लेना, बाकी छोड़ना। किंतु इस वासना का सूक्ष्म अनुभव पश्यंती-वाक् रूपी चेतना से होता है जिसे दूसरे वचनों से विमर्श या संवित् कहते हैं। इसे ध्वनि-मात्र या स्फोट भी कहते हैं, जिसके कारण प्रत्येक मानव में भाषा सीखने की योग्यता है। इस अंतःशब्दन से प्रत्येक व्यक्ति में विवेक तथा प्राकृतिक नियमों को समझने की भी योग्यता है। यह मानव प्रतिभा है, जो अपने आप को, आत्मा को, जानने देता है। सत्य-असत्य, उचित-अनुचित, सुंदर-भद्दा, गुण और दोष, तथा आत्मा-अनात्मा विवेचन की हर इन्सान के अंदर इस के द्वारा होता है। यह अंतःशब्दन प्रतिभा अपने आप को अभिव्यक्त करना चाहते हुए जीवन के मूल कारण ही रहता है।

इसका जागरण ध्यान के द्वारा होता है। प्रत्येक स्कूल और विश्वविद्यालय में ध्यान का माहौल बनाना चाहिये।

शिक्षा का यह बड़ा श्रेय है कि इन तीनों स्तरों पर व्यक्ति का विकास का अवसर देता है। चरित्र-विकास बुद्धि पर तथा बुद्धि-विकास प्रतिभा पर निर्भर होते हैं। प्रतिभा के दो विशेषताएं देखने को मिलते हैं - एक तो यह व्यक्तिगत है। दूसरे कि बहुत कोमल है। प्रतिभावान् बच्चे संवेदनशील हैं तथा अति कष्टता झेलने से बच्चे की प्रतिभा बहुत बार विकसित नहीं हो पाती। कभी-कभी ऐसा भी होता है, कि प्रतिभशाली और तेज लड़के बड़ों में अन्याय या मूर्खता देखकर खुराफात करने लगते हैं। या दबाव और आत्मग्लानि में रहने लगता। यदि अध्यापक लोग समझदार नहीं होते, मनोविज्ञान और भाषा की शक्ति नहीं जानते, प्यार और न्याय नहीं जानते तो आगे चलकर ऐसे बच्चे अंदेशा दबाते-दबाते बड़े होकर गुंडापानी करने लग सकते हैं या दिप्रेशन में पड़ते हैं।

शिक्षकों के लिये शास्त्रों का अध्ययन तथा ध्यान-योग से बड़ा लाभ मिलता है। इसके साथ-साथ इन के लिये संस्कृत का जागरण भी बहुत जरूरी है। मन और वाक् का अभेद ही है। मन मध्यमा वाक् तथा भाषा वैखरी वाक् है। वैखरी वाक् मन यानी मध्यम वाक् की अभिव्यक्ति है। मन के विकास के लिये मातृभाषा तथा संस्कृत का अभ्यास सभी के लिये परमोपकारी है।

यदक्षरं पदं भ्रष्टं मात्राहीनं च यद्भवेत् ।

तत्सर्वं क्षाम्यतां देवि प्रसीद परमेश्वरि ॥

Dimensions of reality - *adhvan*

विश्व *viśva* 'everything; universe': it consists of the objective and the subjective, being the expanding of the power of freedom (→ *svātantrya-śakti*) in the directions marked by time and space.

अध्वन् *adhvan* 'way, path; directed way, vector; dimension' – dimension or evolution of the universe (→ *viśva*): 1. from the subtle to the gross by the gradual drawing apart of the subject and object; 2. the spiritual evolution from the gross to the subtle, reverse to the evolution of the universe; also it is the way of experiencing the reality (→ *tattva*) through the category of time (→ *kāla*) and space (→ *deśa*). All *adhvan* are governed by → *mātrkā* and established in → *prāṇa*. 3.

1. **कालाध्वन्** *kāla-adhvan* 'time dimension': „The dimension where the movement (action, *kriyā*) appears, is called the dimension of time; it is where three dimensions of phoneme (→ *varṇa*), word (→ *pada*) and utterance (→ *mantra* (1)) clearly exist” (TĀ 6.34). Time dimension is the subjective aspect of reality.
 1. **वर्ण** *varṇa* 'phoneme; letter; color': the subtle → *prāṇa*: “the sound that resonates as if imitating non-manifest reality (*avyakta*) during → *uccāra* is called *varṇa*; its main form is in the seeds of creation (*śṛṣṭi*) and withdrawal (*saṃhāra*)”. (TS 5 p. 74); it is the undivided nature of all the letters. It is practiced by the union of one's heart, throat, lips and both → *dvādaśānta*. By the practice of it one gains the full vibration of consciousness (*para-saṃvitti*) independent of any circumstances and contexts. 2. Visualized white, yellow and other color which awakens the vibrating consciousness (TS 5. p. 43).
 2. **पद** *pada* 'a word' made of phonemes (*varṇa*)
 3. **मंत्र** *mantra* (1) mental formula': “by which one contemplates the non-differentiated reality and thereby it protects one from the the world of differences”. (2.1)
2. **देशाध्वन्** *deśa-adhvan* 'space dimension'; it is the nature of all the diverse forms (TS 6. p. 79); “*Deśa-adhvan* is created from the power of appearance of different forms and rests on [vibrating] consciousness

(→samvit)" (TS 7 p. 95). „The dimension where form (*mūrti*) appears is called space dimension. Three sub-dimensions are there: →*kalā*, →*tattva* and →*bhuvana*". It is the objective aspect of reality.

1. कला *kalā* (1) [don't confuse it with → *kalā* (2) which is a *tattva*!]
 - 1. the most subtle energy of objectivity governed by →*mātrkā*; it is the energy of consciousness out of which all the 36 principles (→*tattvas*) evolve and by which are pervaded; it is fivefold :
 - निवृत्ति *nivṛtti* 'withdrawal' – creates objectivity of the Earth principle.
 - प्रतिष्ठा *pratiṣṭhā* 'establishing' creates objectivity of 23 principles from water to →*prakṛti*;
 - विद्या *vidyā* (1) 'knowledge' being the power of seven principles from →*puruṣa* to →*māyā*; cf. →*vidyā* (2).
 - शान्ति, शान्ता *śānti, śāntā* 'peace', 'peaceful' – the power of the principle of pure cognition (→ *śuddha-vidyā*), → *Īśvara* and → *Sadāśiva*.
 - शान्त्यतीता *śāntyatītā* 'beyond peace' – the power present in the form of *Śiva* and *Śakti*. (1.3, 4, 3.36)
2. तत्त्व *tattva* – see the chart.
3. भुवन *bhuvana* – the largest spacial entity, the cosmos in which one certain *tattva* predominates. Like we live in the universe, where the earth *tattva* dominates.

3) the method of *Kundalini*

a) the method of ascension : ascent and descent in prena-body

कला - digit of body
विस्मय - amazement

योगभूमिका grounds of yoga

■ SACRED ■ SPACE

Invocation Of Peace

Better indeed is knowledge than mechanical practice. Better than knowledge is meditation. But better still is surrender of attachment to results, because there follows immediate peace.
Bhagavad Gita 12.12

Peace be to earth and to airy spaces! / Peace be to heaven, peace to the waters, / Peace to the plants and peace to the trees! / May all the gods grant me peace! / By this invocation of peace may peace be diffused!... / So that peace may prevail, happiness prevail! / May everything for us be peaceful!
Atharva Veda 19.9.14

Peace can be reached through meditation on the knowledge which dreams give. Peace can also be reached through concentration upon that which is dearest to the heart.

Patanjali

We can never obtain peace in the world if we neglect the inner world and don't make peace with ourselves. World peace must develop out of inner peace.

The Dalai Lama XIV

Anup Taneja

Universe Is Her Divine Play

Eternal Consciousness known as Chiti, by Her own free will, constantly unfolds within Her own being the wondrous universe with myriad names and forms, says the Spandakarikā, a renowned text of Kashmiri Shaivism. She carries out Her blissful sport by enacting the wonderful drama of the deluding activities of the waking state, the astral, mysterious worlds of the dream state, and the oblivion of the deep sleep state of consciousness. There is no other material cause of creation.

Infinite universes keep arising and subsiding of their own accord on the canvas of Chiti—the creative energy, consciousness of everything She has brought into being. Just as a clear mirror, while reflecting huge and diverse objects in itself, retains its clarity without undergoing even a minute change in its nature, Chiti, the Eternal Consciousness, despite the projection of the variegated cosmos, does not suffer the least diminution of Her perfection and continues to retain Her transcendental aspect.

In a movie we observe the colourful costumes, speeches, gestures and actions of the characters; scenes that evoke laughter and some that bring tears—all creations of the director. In the same way, Chiti alone is the author and the director of the infinite occurrences that constantly take place in the waking, dream and deep sleep states. All the sentient and insentient beings and objects of the world comprise the blissful dance of Chiti who constantly enacts enchanting scenes on Her own stage, for Her own delight and ecstasy.

There are thus two dimensions to Chiti: the perceiver and the perceived. The entire external universe which is experienced through

the senses and is understood as idam, as 'this', is the perceived; while the inner Self which becomes aware of 'this' from within, which sees things separately as 'this book, this pen', is the perceiver.

The entire external world is the domain of the perceived while the perceiver is the universal Self. The perceived universe cannot exist at variance with the nature of the perceiver; it comes into being only for the perceiver to enjoy. Thus, the omniscient and omnipotent Chiti projects Herself both as the universe and the universal Self by becoming the perceiver as well as the perceived. "Chiti is the play of the world; and the world is the play of Chitishakti".

According to Swami Muktananda, exponent of the doctrine of Kashmiri Shaivism, the normal waking state of consciousness is not true wakefulness. On the contrary, the state of waking being coupled with ignorance, is enveloped with darkness. He said it is only when by the grace of a perfect master the dormant Shakti within the seeker gets ignited that the seeker enters into deep meditation and begins to perceive, in the innermost recesses of his being, the dazzling blue rays of consciousness, referred to as the light of inner knowledge.

The dark clouds of ignorance then get automatically dispersed and the seeker leaves behind his identification with the physical body, the mind, and finally, even with the oblivion of deep sleep. For such a seeker, there is neither one, nor two, nor many; neither matter nor consciousness; neither jiva nor Siva; neither gods nor goddesses. In the luminous region within, he perceives the Divine Effulgence radiating in all directions, reverberating with the knowledge of aham, 'I am'.

The writer is an editor with the Indian Council of Historical Research.

THE ■ SPEAKING ■ TREE

ओं परमात्मने नमः । ओं शिवाय नमः ।

॥ षट्त्रिंशत्तत्त्वविमर्शः ॥

नत्वा गुरुं शुद्धविद्यान्पितरौ च धियो निधी ।

धीञ्च देवीं वाचशक्तिं गुरुमुखाद्विनिर्गताम् ॥

दानापदानाच्छब्दानां शोधयामि शनैः शनैः

सर्वतत्त्वानि संधाय तत्त्वैक्यं संस्फुरेद्यतः ॥

स्वसंविक्तेरनुमानात्तथा शास्त्रप्रमाणकैः ।

विमृश्यते षट्त्रिंशानां तत्त्वानां संबन्धस्ततः ॥

अथ षट्त्रिंशत्तत्त्वविमर्शः ॥

अथ शुद्धोऽध्वा निरूप्यते ।

अथ परमशिवः स्वतन्त्रो महासामान्यकल्पः, तस्मिन् को भेदः कथं वैनं वाग्राहयितुं समर्था? भेदग्राहकं हि ज्ञानम् शब्दस्वरूपम्। तत्त्वप्रतिपादनं च शरीरे न त्वात्मनि परमशिवस्योपपद्यते, अवाङ्मनोगोचरत्वात्तस्य परमशिवस्योक्तत्वात्। स च न कस्यापि भेदविषयः, स्वातन्त्र्यात्मकत्वात्। कतिपयकतिपयभेदानुगतं तत्त्वमुक्तं श्रीमदभिनवगुप्तेन। स्वातन्त्र्यादप्यनन्ता अनन्तभेदोपपन्ताः शक्तयः परमशिवस्य। उद्भाव्यमानं भेदं वाभेदं वा सृष्टिसंहाररूपं शक्तिः। सर्वासु शक्तिषु मुख्ये द्वे ययोर्मध्यात्सर्वमुन्मील्यते निमील्यते च। ते च शिवशक्ती चिदानन्दस्वरूपे ऽद्वयं परमतत्त्वम्। द्वितीयस्य विहीनस्यैकतरो न प्रकाशते न स्पन्दते वा इत्यद्वयमस्मिन्मतेऽवबुध्यते न तु यथा वेदान्तदर्शने जीवात्मब्रह्मणोरैक्यं तत्रापि द्वैतस्य प्रसंगात्। शैवमते शिवः शक्तिः पुनरपि शक्तिः शिव इत्यद्वयम्। तथा चोत्तरोत्तरतत्त्वस्य कारणत्वेऽप्यधोऽधस्तत्त्वस्य च कार्यत्वेऽपि ये के भावा उद्भाव्यन्ते तेषु तेषुतेष्वन्यतत्त्वान्यपि व्यक्ताव्यक्तानि शक्तिरूपेण तिष्ठन्ते, सर्वं सर्वमयमित्युक्त्या।

अद्वयपरमशिवस्य स्वातन्त्र्याच्चिच्छक्तिः शिवतत्त्वम्। चिदिति प्रकाशः।

स्वतन्त्रचित्तेरानन्दः शक्तितत्त्वम्। स्पन्द उल्लासो विमर्शः स्वात्मानुभूतिश्चित्तश्चमत्कार इतत्यानन्दः। स्वतन्त्रचिदानन्दस्येच्छाशक्तिः सदाशिवतत्त्वम्। इच्छाशक्तौ द्वे शक्ती गर्भीभूते - ज्ञानं क्रिया च, ज्ञानक्रिययोः साम्यत्वादिच्छायाम्। न हि शिवेनाचेतितस्य वस्तुनोऽस्ति कदाचित्कुत्रचित्सत्ता, समष्टिचेतनभावचैतन्यस्य ज्ञानक्रियास्वातन्त्र्यरूपत्वात्।

ज्ञानक्रिययोश्चाविनाभावः। व्यवहारेऽपि न ह्यस्ति कश्चिज्ज्ञानगम्यो भावो, ज्ञानं वा यत्र क्रिया न विद्यते। न चास्ति कुत्रचित्क्रिया यत्र ज्ञानं न विद्यते तत्प्रवृत्त्यनारम्भादिति सिद्धं ज्ञानक्रिययोरविनाभाव इच्छायां अनयोश्च साम्यत्वम्। इच्छाशक्तिश्च निरिदन्ताहंभावजननी। अतः अहमिति स्थितौ विषयो न प्रकाशते, अप्रकाशनं हि विषयप्रकाशनाय प्रथमोद्वेगः कामश्चेतनस्य बीजम्। तेनाहं विषयरूपं गृह्णातीदमहमिति। तज्ज्ञानशक्तिरीश्वरः। स च ईश्वरः यथेप्सितं विषयं अहंभावनया ईशते। तस्य ज्ञानाशक्तेः क्रियाशक्तिरनन्तः शुद्धविद्यापरपर्यायः यत्राहं च इदं च समानौ पूर्णतया प्रकाशेते। व्यवहारेऽप्यहंतेदंतासंतुलिते तृतीयस्योत्पत्तिरूपा क्रिया जायते।

देशस्य कालस्य चानन्तभेदव्यापारशक्तिः क्रियाशक्तिः। देशकालौ कञ्चुकवर्गे निरूपयिष्येते, अत्र तु या क्रियोक्ता सा शक्तिमात्रम्, कालश्च देशश्च व्यक्तसृष्टिपरम्परायामाविर्भवेते। कालशक्तिस्तु स्पन्दो नित्यनादः शक्तितत्त्वात्मकः। देशशक्तिस्तु प्रकाशः सर्वव्यापी बिन्दुः शिवत्त्वात्मकः। सिद्धश्च स्पन्दप्रकाशयोः देशकालयोश्चाभेदः पाश्चात्य वैज्ञानिकैः शिवशक्तयोरभेदं पूर्वमेव सिद्धम्। शुद्धविद्यात्मको क्रियाशक्तिश्चानन्त्यकारिणी ज्ञानशक्तेरुद्भूयते। ज्ञानशक्तिरीश्वरात्मक इच्छाशक्तेश्च। इच्छाशक्तिः सदाशिवात्मकः अद्वय्यां महासत्तायामाश्रितः। एताभिः पञ्चभिश्शक्तिभिः परमशिवस्य स्वातन्त्र्यं सिद्धो भवति। एष एवागमेषु प्रसिद्धः पञ्चमुखः शिवः। यच्च किञ्चित्क्वचिद्वस्तु व्यक्ताव्यक्तं दृष्टादृष्टं शिवमुखेभ्यश्चर्च्यते।

या एता चिदानन्देच्छाज्ञानक्रियाः पञ्चशक्तयः पञ्चमुखं शिव-शक्ति-सदाशिवेश्वर-शुद्धविद्यारूपं तत्त्वपञ्चकं परमशिवस्य। तदयं शुद्धोऽध्वा। तच्च वेदान्तदर्शने ब्रह्म इत्युच्यते। अस्मिन्दर्शने एषा महामाया परमशिवस्य महिमा।

अथ शुद्धाशुद्धोऽध्वा निरूप्यते।

अथ स परमशिवः स्वतन्त्रोऽपि स्वस्वातन्त्र्या पञ्चशक्तिप्रपञ्चनार्थं महामायया स्वस्वरूपं पिदधायाणुरूपं गृह्णाति। स्वल्पत्वात्प्राणनादतनाच्च संकोचमात्रं अणुरित्युच्यते। संकुचितदृष्ट्या मल एव अणुः। विशालदृष्ट्या आणवमलो नास्त्येव, महामायाया अभेदात्, मलमज्ञानमिच्छन्तीत्यागमाच्चाज्ञानं संकुचितज्ञानमिति। तत्र मलेऽहं नाहमिति संकीर्णाद्भेदोऽस्ति। तद्विवित्वरूपैव माया। मिनोति ह वै सर्वाणि भूतानि देशकालपरिच्छिन्नरूपानि विधत्ते माया। स्वमायासीमित इव परमशिवः पुरुषो भवति। तस्य सीमान उक्तपञ्चशक्तयः परमशिवस्य विपरीतक्रमेण कञ्चुकरूपा भवन्तीत्युच्यन्ते। विपरीतक्रमः सृष्टिक्रमः प्रतिबिम्बनवत्। विपरीतत्वाद्विवित्वभावः सर्वं विपरीतं प्रतिभाति।

ता अपि शक्तयो विशेषणकर्त्र्यः। अनन्तभेदविशेषसंपन्ना शुद्धविद्याशक्तिः कलातत्त्वं, किञ्चित्कर्तृत्वरूपम्। कलयति गणयति ध्वन्यत इत्याद्यर्थत्वात्किञ्चिन्मात्रता कला। ईश्वरस्य ज्ञानशक्तेरपूर्णतारूपं किञ्चिज्ज्ञत्वमशुद्धविद्यातत्त्वम्। तथा विद्यया पुरुषो पुर्यष्टकावच्छिन्नात्मानं विविनक्ति। सदाशिवस्य पूर्णेच्छाशक्तेरपूर्णम्मन्यता किञ्चिदिच्छैव रागः। तत्र वैराग्यमपि राग उक्तोऽभिनवगुप्तेन धर्मादिविषयत्वात्। त्रिषु कञ्चुकेषु कर्तृकार्योर्ज्ञातृज्ञेयोरिष्टिष्यमानोर्विभेदा अन्तरालाः विच्छेदाः कालतश्च देशतश्च, कालेन देशे चेच्छादेः सिद्धिदर्शनात्। नित्यस्य शक्तितत्त्वरूपस्य स्पन्दस्य विभेदः कालतत्त्वम्। सर्वव्यापिनश्चित्प्रकाशस्य नियतिर्व्यवच्छेदो किञ्चिद्व्यापकत्वं नियतितत्त्वम्। तथा च प्रकृतिजन्यकार्यकारणभावनियतिदर्शनान्न सर्वं सर्वस्मात्संभाव्यत इति पुण्यपापफलानि तदनुकूला विधिनिषेधाः कल्प्यन्ते पुरुषैः।

उत्तरतत्त्वानां कारणभावो मायाधीननियतिशक्तेः सृष्टौ संभवति, तन्नास्ति सृष्टिपूर्वायामक्रमरूपायां परमस्थितौ शुद्धाध्वनि। कञ्चुकवर्गेऽपि नास्ति क्रमविशेषः कश्चिज्ज्ञानन्निच्छति कश्चिदिच्छज्ज्ञानाति करोति वा। अतः तत्त्वानां प्रतिपादनक्रमः न त्वोत्पत्तेः। कञ्चुकवर्गश्च जीवस्योत्पत्तेः पूर्वमेव प्रतिपद्यते, ततः जीवो पशुः कञ्चुकपाशेन बद्धः सर्वव्यापकत्वामृतत्वपूर्णज्ञानत्वपूर्णकर्तृत्वं पूर्णेच्छापूर्तिं च प्राप्तुमसमर्थः। कथमेतत्? मलप्रभावादित्युच्यते। संकुचितप्रथारूपं पौरुषं हेयोपादेयाविवेकरूपं बौद्धं चाज्ञानं मायीयमल उक्तः। मायीयमलस्वरूपषट्कञ्चुकोपपन्नं परमशिवचैतन्यं पुरुषो भवति।

अथ अशुद्धोऽध्वा निरूप्यते।

मायाया द्वित्वत्वाच्चिदचिन्मात्रः पुरुषः। परमशिवस्य प्रकाशांशश्चिदंशः। अचिदंशः प्रकृतिः। अत्राचिदनूदरा स्त्रीति न्यायान्नात्यन्ततो चितोऽभावः, चिदचित्संमिश्रः मायादाराभ्य सर्वेषु तत्त्वेषु सामान्यत्वाच्चितो सर्वव्यापकत्वाच्च। त्रिगुणमया प्रकृतिर्यद्वत्सांख्ये। सा प्रत्येकपुरुषस्य तत्तत्कञ्चुकसहाय्येन दर्पणकार्यं करोति येन पुरुषः स्वसीमितानि रूपाण्यनुभवति। पुरुषस्य प्रकाशः षट्कञ्चुकमयप्रकाशसंमिश्रः, तस्य प्रतिबिम्बनकार्यव्यापारा प्रकृतेः सात्त्विका क्रिया बुद्धिः। पूर्वमेव बुद्धौ प्रेरणात्मको प्रतिबिम्बितो रागः विद्या च क्रिया च। पुरुषस्य विविक्तस्य बहिर्विषयस्य च बुद्धिप्रतिबिम्बितं प्रकाशं विद्यया गृह्यते न तु बुद्ध्याऽत्र मतमस्ति, गुणात्मकत्वात् चिन्त्यूनत्वाच्च बुद्धेः। देशकालस्यापि प्रतिबिम्बितस्य न कुत्रचिद्बहिः स्थितिः। अपि तु प्रतिबिम्बनव्यापाररूपे प्राणे। प्राणश्च बुद्धौ प्रतिष्ठित इत्युक्तमभिनवगुप्तेन। प्रत्येकबुद्धिश्च

स्पन्दशक्त्यात्मकसंविदो विस्तारः। अत एव प्रत्येकमातुर्बाल्ययौवनवार्धक्ये च
 कालादेर्भिन्नानुभवः। कञ्चुकाभावे न किञ्चिज्ज्ञेयं मनइन्द्रियगोचरं भवति किल। कञ्चुकोद्भूतं
 ज्ञानं भेदज्ञानमज्ञानमित्युच्यते। तद्वन्ध इत्यप्युच्यते। ~~बन्धेन हीनं न ज्ञानं विद्यते~~
~~क्वचित्~~ बहिःप्रसृता बुद्धिः मनःकर्मेन्द्रियज्ञानेन्द्रियसहिता विषयप्रकाशं प्रतिबिम्बयति
 चेत्तदा तत्प्रकाशः पुरुषप्रकाशेन संमिश्रात्तयोरभेदग्रहणादहं करोम्यहं
 जानामीत्यनुभवोऽहंकारः। सः प्रकृतेः सात्त्विकराजसी क्रिया। यदा पुनः पुरुषस्य प्रकाशं
 विषयगतप्रकाशेभ्यो विविच्यते, एष पुरुषप्रकाशस्तच्च विषयप्रकाश इति तदा सा
 बुद्धिर्विवेकबुद्धिः हेयोपादेयविवेचनकौशलः। बौद्धिके ज्ञाने उपगते शुद्धश्चेयमहंकारः
 शिवात्मैक्यमननक्षमः।

इति बुद्धिपर्यन्तं प्रतिपादितम्। मनइन्द्रियभूतानां विवेचनमन्यस्मिन्दिने निरूपयिष्येते।

SIWASUTRY

czyli

SUTRY SIWY

przez czcigodnego Wasuguptę

odczytane

oraz

komentarzami ułożonymi przez Śri Kszemaradżę

oraz Śri Waradaradżę, zwanego też Krysznadasą,

opatrzon

z sanskrytu przełożyła

ANNA RUCIŃSKA

WARANASI 2009

Podstawą przekładu Siwasutr z komentarzem Kszemaradży jest tekst sanskrycki zamieszczony w książce Jaidevy Singha pt. *Śiva Sūtras, the Yoga of Supreme Identity, Motilal Banarsidas, Delhi 1979*. Wstęp i przypisy napisano na podstawie wstępu i objaśnień autora wymienionej książki.

Rysunek na okładce wykonała Małgorzata Bąk

Copyright Anna Rucińska

Mangala

Z łaski którego wszystko staje się możliwe,

Który oczy otwiera na światło poznania,

Który każe we wszystkim wszędzie widzieć Siwę,

Temu wszechobecnemu Sadguru się kłaniam.

W S T Ę P

MONISTYCZNY SYSTEM SIWAIZMU KASZMIRSKIEGO

Siwaicki system filozofii i jogi określany jest nazwą Agamy. Słowo *āgama* oznacza przekaz, tradycyjną doktrynę, która jest godna wiary.

Monistyczny system siwaizmu kaszmirskiego znany jest jako *trika-śāsana*, *trika-śāstra* lub *rahasya-sampradāya*. Słowa *śāsana* i *śāstra* oznaczają naukę zawierającą zasady dyscypliny. Zatem siostra nie jest samym tylko sposobem myślenia, lecz również sposobem życia. Siwaicka filozofia Kaszmiru zwana jest powszechnie trika-siastą (troistą nauką), ponieważ zawiera w sobie trójkę: (1) Siwę, (2) Siakti i (2) człowieka (nara), czyli zniewoloną duszę (*paśu*), a przez to wykładana jest na trzech poziomach (1) najwyższym (*para*), czyli monistycznym (*abheda*), (2) pośrednim (wyższo-niższym, *parāpara*), czyli monistyczno-dualistycznym (*bhedābheda*) i (3) najniższym (*apara*), czyli dualistycznym (*bheda*).

Literatura Triki dzieli się na trzy działy: (1) Agama-siastę (*āgama-śāstra*), (2) Spanda-siastę (*spanda-śāstra*) i (3) Pratjabhidźnia-siastę (*pratyabhijñā-śāstra*).

1. A g a m a – s i a s t r a

Uważa się, że agama-siostra została objawiona przez Siwę. Ustala ona zasady i praktyki systemu. Zawiera 64 monistyczne agamy, zwane Przekazem Bhajrawy. Wśród dzieł należących do agamy Triki wymienić można następujące tantry:

Mālinīvijaya lub *Mālinīvijayottara*, *Svacchanda*, *Vijñānabhairava*, *Mrgendra*, *Netra*, *Rudra-yāmala* itd.

Za agamę uważa się również Siwasutry, zawierające pierwszy systematyczny wykład jogi siwaickiej, jako że ich autorem, jak głosi tradycja, miał być sam Siwa.

2. S p a n d a - s i a s t r a

Rozwija ona zasady nakreślone w Siwasutrach, opracowuje szczegóły Siwasutr, głównie z punktu widzenia Siakti. Najważniejszym dziełem tej nauki jest *Spandasūtra* lub *Spandakārikā*, pod którym to tytułem jest powszechnie znana, Są do niej następujące komentarze;

1. *Pradīpa* Utpali Wajsznawy,

2. *Vivṛti* Ramakanthy,

3. *Spandasandoha* (komentarz do pierwszej kariki),

4. *Spandanirṇaya* Kszemaradży. Kszemaradża uważa, że Spandasutry napisał Wasugupta. Inni utrzymują, że ich autorem jest uczeń Wasugupty, Kallata.

3. P r a t j a b h i d ź n i a - s i a s t r a

Zawiera ona doktrynę właściwą systemowi. Objasnia filozofię Triki za pomocą argumentów i dyskusji. Pierwszym filozoficznym dziełem pratjabhidźni było *Śivadrṣṭi* ułożone przez Somanandę. Był on uczniem Wasugupty. Żył w IX wieku. *Śivadrṣṭi* jest bardzo ważnym dziełem filozoficznym, niestety, pełny jego tekst nie jest jak na razie dostępny. Wiadomo, że Somananda napisał do niego komentarz, *Vṛtti*, lecz dotychczas nie natrafiono na jego ślad.

Najważniejszym dostępnym dziełem tej nauki jest *Pratyabhijñā-sūtra* lub *Īśvara-pratyabhijñā* Utpali, który był uczniem Somanandy. Nabrała ona takiego znaczenia, że cała filozofia Kaszmiru znana jest powszechnie pod nazwą pratjabhidźnia-darsiany (*pratyabhijñā-darśana*). Do *Pratyabhijñā-sutry* są następujące komentarze:

1. *Vṛtti* samego Utpali, dostępne w niepełnej postaci,

2. *Pratyabhijñā-vimarśinī* Abhinawagupty i

3. *Pratyabhijñā-vivṛti-vimarśinī* Abhinawagupty. Jest to komentarz do zaginionej tiki samego Utpali, znanej pod nazwą *Vivṛti*.

Oprócz tego istnieje wielkie dzieło Abhinawagupty: *Tantrāloka*. Liczy ono dwanaście tomów i zawiera siwaicką filozofię oraz praktykę we wszelkich jej przejawach. Komentarz do Tantrloki, napisany przez Dżajaratnę, znany jest jako *Viveka*. Abhinawagupta napisał skrót Tantrloki zatytułowany *Tantrasāra*.

SIWASUTRY

Ważność tego dzieła w rzeczy samej polega na tym, że objawione zostało, aby odeprzeć skutki dualizmu. Powszechnie znane jest ono jako *Śivopaniṣat-saṅgraha* — kompendium zawierające tajemną naukę objawioną przez Siwę. Osobą, której została ona objawiona, był Wasugupta. Istnieją pewne rozbieżności co do sposobu owego objawienia:

1. Kallata mówi w *Spanda-vṛtti*, że Siwa we śnie nauczył Siwasutr Wasuguptę, który mieszkał na górze Mahadewie w dolinie strumienia Harwan za ogrodem Sialimar w pobliżu Śrinagar.

2. Bhaskara twierdzi w swej Wryttice do Siwasutr, że objawił je Wasugupcie we śnie pewien siddha — doskonała półboska istota.

3. Kszemaradża w komentarzu Wimarśini opowiada, że Siwa zjawił się Wasugupcie we śnie i oznajmił: „Na górze Mahadewie na powierzchni wielkiego głazu wyryta jest tajemna nauka. Weź ją stamtąd i przekaz tym, którzy zasługują na łaskę!” Po przebudzeniu Wasugupta udał się w to miejsce i za samym dotknięciem jego ręki pewien kamień odwrócił się, ukazując wyryte na nim Siwasutry. Owa skała istnieje do dziś i nazywa się Siankaropala, lecz po sutrach nie ma żadnego śladu. Wspólne punkty we wszystkich teoriach dotyczących powstania Siwasutr przedstawiają się następująco:

1. Nie ma ludzkiego autora Siwasutr — pochodzą one od Siwy.
2. Objawione zostały Wasugupcie.

Data odkrycia Siwastr

Wiemy z *Rājatarāṅginī*, że Kallata żył za panowania kaszmirskiego króla Awantiwarmana, który rządził w IX w n.e. Wasugupta był nauczycielem Kallaty, musiał zatem działać albo pod koniec ósmego, albo na początku dziewiątego wieku — i okres ten wypadłoby uznać za datę odkrycia Siwasutr.

Komentarze do Siwasutr

Kszemaradża mówi, że zauważył niezgodności w różnych komentarzach rozpowszechnionych w jego czasach. Dlatego podjął się napisania nowego komentarza. Nie podaje on nazw komentarzy, w których zauważył niezgodności. Tylko cztery komentarze przetrwały:

1. *Vṛtti*,
2. *Vārttika* Bhaskary
3. *Vimarśinī* Kszemaradży,
4. *Śivasūtra-vārttika* Waradaradży alias Krysznadasy

(1) *Vṛtti*. Autor *Vṛtti* nie jest znany. Komentarz ten zgadza się z *Vimarśini* nie tylko pod względem interpretacji, lecz często również pod względem słów. Wydaje się, że albo *Vṛtti* było napisane najpierw i zostało użyte przez Kszemaradżę jako podstawa do jego opracowania, albo *Vimarśinī* powstała wcześniej i bądź sam Kszemaradża, bądź też ktoś inny dokonał we *Vṛtti* jej streszczenia.

(2) *Vārttika*. Na wstępie swojej Wartyki Bhaskara mówi, że Wasugupta nauczył Siwasutr Kallatę, który przekazał je synowi swego wuja Pradjumnabhatcie, ten zaś nauczył ich swego syna Pradźniardżunę. Pradźniardżuna z kolei przekazał je swojemu uczniowi Mahadewabhatcie, ten zaś swemu synowi Śrikanthabhatcie. Bhaskara poznał je właśnie od Śrikanthabhatty. Bhaskara żył w XI w., zatem jego Wartyka powstać musiała w tym właśnie okresie.

Wrytti przedstawia główne myśli siastr w bardzo zwięzły sposób, prozą, podczas gdy Bhaskara w swej Wartyce każdą sutrę tłumaczy wierszem.

(3) *Vimarśinī*. Komentarz Kszemaradży, Wimarśini, jasno i szczegółowo objaśnia każdą sutrę prozą. Uzasadnia swoją interpretację, przytaczając podobne, wartościowe cytaty z innych dzieł. Niektóre z tych utworów są dla nas bezpowrotnie stracone.

Jak wiadomo, Kszemaradża był uczniem Abhinawagupty, którego działalność przypada na dziesiąty wiek, Wimarśini musiała zatem powstać w tym okresie. Kszemaradża był płodnym pisarzem. Oprócz *Śivasūtra-vimarśinī* napisał następujące dzieła: *Pratyabhijñā-hṛdaya*, *Spanda-sandoha*, *Spanda-nirṇaya*, *Svacchandodyota*, *Netroddyota*, *Vijñānabhairavodyota*, *Stavacintāmaṇi-ṭikā*, *Parāpraveśikā*, *Tattva-sandoha*, komentarz (*ṭikā*) do *Stotrāvalī* Utpali.

(4) *Śivasūtra-vārttika*. Czwarty komentarz do Siwasutr, Waradaradży, jest jedynie powtórzeniem Wimarśini w formie wierszowanej. Waradaradża nic od siebie nie dodaje. Żył on pod koniec XV wieku.

Ze wszystkich komentarzy, jakie przetrwały, Wimarśini Kszemaradży jest najstarszym i najbardziej uczonym.

FILOZOFICZNE PODŁOŻE SIWASUTRY

Siwasutry są traktatem o jodze, lecz ta joga oparta jest na jasno określonym systemie filozoficznym. Oto zasadnicze punkty tego systemu:

1. Ostateczna Rzeczywistość

Ostateczną Rzeczywistością jest *cit* lub *para-samvid*. Jest to bezwzględna świadomość, niezmiennie podłoże wszelkich zmian. Nie ma w niej rozróżnienia na podmiot i przedmiot, na Ja i na To. Jest to Najwyższa Jaźń (*paramātman*) przyglądająca się Sobie. Mówiąc słowami *Pratyabhijñā*-siostry, jest ona *prakāśa-vimarśa-maya* — utworzona ze Światła i Czucia, tj. Samoświadomości. Prakasia jest wiecznym światłem, bez którego nic się nie może pojawić. Wimarśa jest Mocą (Siakti), naturą (*svabhāva*) Siwy. Można rzec, że jest ona zwierciadłem, w którym poznaje On swą własną wielkość, siłę i piękno. Wimarśa jest mocą sprawczości Siwy. Samo Światło nie może być naturą Rzeczywistości. Nawet diament jest światłem, lecz nie może siebie samego rozpoznać jako światła. Wimarśa (Czucie) jest tą stroną Światła, dzięki której poznaje ono siebie. To samopoznanie jest aktywne.

Wimarśa wskazuje na tę aktywność. Jak to mówi Kszemaradża w swej *Parapravesice*, jest ona „rozbłyskiem niewytworzonego (naturalnego) Ja” (*akrtrimāham iti visphuraṇaḥ*) i gdyby nie Wimarśa, byłby On pozbawiony mocy i nieczuły. To właśnie świadomość Ja Najwyższej Rzeczywistości jest odpowiedzialna za przejawienie, utrzymanie i ponowne wchłonięcie wszechświata.

Cit jest świadoma siebie jako *cidrūpiṇī śakti* — Moc o postaci Świadomości. To ona jest Wimarśą — Czuciem. Nazywa się ją różnie: Najwyższą Mocą (*parā śakti*), Swobodą (*svātantrya*), Boską Potęgą (*aiśvarya*), Sprawczością (*kārtṛtva*), Rozbłyskiem (*sphurattā*), Esencją (*sāra*), Sercem (*hṛdaya*), Wibracją (*spanda*). To ona, sama tylko Wola Boskości, jest duchową energią o niezmierzonej mocy, zdolną rozmnożyć się w dowolny kształt, od najsubtelniejszego po najgrubszy.

Swoboda, czyli niepowstrzymana Wszechwładza, jest w całym tego słowa znaczeniu własnością Siwy. Wyraża się ona w Woli która natychmiast przeradza się w Poznanie (*jñāna*) i Działanie (*kriyā*).

Ostateczna Rzeczywistość jest nie tylko wszechogarniającą Świadomością, lecz również najwyższą duchową Mocą. Ową wszechobejmującą Powszechną Świadomość można nazwać Absolutem. Jest ona zarówno transcendentna (*viśvottīrṇa*), jak immanentna (*viśvamaya*).

2. Przejawienie świata

Przejawianie się to *svabhāva* — prawdziwa natura Najwyższej Rzeczywistości. Stwórczość jest samą istotą Boskości. Gdyby Ostateczna Rzeczywistość się nie przejawiała, nie byłaby Sobą, czyli Świadomością, lecz nie-Sobą, czymś takim jak dzban — mówi Abhinawagupta w *Tantraloc*¹

Ostateczna Rzeczywistość, czyli Najwyższy Siwa (*parama śiva*), jest *prakāśa-vimarśa-maya*, czyli składa się ze Światła i Czucia. W stanie tym „Ja” i „To” stanowią niepodzielną jedność. „Ja” jest Światłem, a „To”, czyli świadomość Siebie, jest Czuciem. To Czucie jest Swobodą, niepowstrzymaną władczą mocą, czyli Siakti. Owo Czucie nie jest próżne — zawiera w sobie to wszystko, co ma zaistnieć.

Jak w nasieniu jest ukryty jako moc olbrzymi banjan,
Tak świat ruchu i bezruchu kryje się w nasieniu serca²

Moc Najwyższego nazywana jest *citi* albo Najwyższą Mocą (*parā śakti*), albo Najwyższą Mową (*parā vāk*). W dalszym ciągu okaże się, jaką rolę odgrywa ona w przejawieniu słowa i jego znaczenia, czyli rzeczy.

Moce Najwyższego Siwy

Najwyższy Siwa ma niezliczone Moce, lecz następujących pięć uznać można za najważniejsze:

1. *cit* — **Świadomość**, Moc objawienia Siebie, niezmiennie podłoże wszystkich zmian. W tej postaci Najwyższy Bóg nosi imię **Siwy**.

2. *ānanda*, czyli najwyższe **Szczęście**, nazywane również Swobodą. W tej postaci Najwyższy określany jest mianem **Siakti**. *Cit* i *Ananda* — świadomość i Szczęście — są najgłębszą istotą, własną postacią (*svarūpa*) Najwyższego Siwy. Pozostałe uważać można za jego zewnętrzne Moce.

3. *icchā*, czyli **Wola**. W tej postaci zwany jest On **Sadasiwą**.

4. *jñāna*, czyli **Poznanie**. W tej postaci nazywa się go **Iśwarą**.

¹ *Tantrāloka* 3.100

² *Parātrimsikā* 34

5. *kriyā*, czyli **Działanie** — moc przybierania dowolnego i wszelkiego kształtu. W tej postaci znany jest On jako *sad-vidyā* lub *śuddha-vidyā* (Czysta Wiedza).

Wszecławiat jest po prostu otwarciem się (*unmeṣa*) czy rozszerzeniem (*prasara*) Najwyższego jako Mocy (Siakti). W miarę przejawiania się pojawiają się następujące pierwiastki (*tattva*):

Pierwiastki powszechnego doświadczenia

Jest to tak zwany czysty porządek (*śuddhādhvan*), boski przejaw, świat boskich mocy. Obejmuje on pięć pierwiastków zwanych (1) *śiva-tattva*, (2) *śakti-tattva*, (3) *sadāśiva-tattva*, (4) *īśvara-tattva* i (5) *śuddha-vidyā-tattva*.

1. pierwiastek Siwy (*śiva-tattva*)

Najwyższy Siwa ma dwa aspekty: transcendentny i immanentny, czyli stwórczy. Ten właśnie stwórczy aspekt Najwyższego Siwy nazywany jest pierwiastkiem Siwy. Pierwiastek Siwy jest pierwotnym stwórczym drgnieniem (*prathama spanda*) Najwyższego Siwy.

2. pierwiastek Siakti (*śakti-tattva*)

Pierwiastek Siakti jest Mocą Siwy. Dzieli on świadomość na Aham (Ja) i Idam (To), czyli podmiot i przedmiot. Jednakże Siakti nie jest niczym oddzielnym od Siwy. Siwa w swym stwórczym aspekcie nazywany jest Siakti. Jest ona jego Czuciem Ja (*aham—vimarśa*), jego gotowością (*unmukhatā*) do stworzenia. Tak jak artysta nie może utrzymać w sobie radości, lecz przelewa ją w pieśń czy poemat, tak samo Najwyższy Siwa przelewa w przejaw radosny zachwyt nad swą wspaniałością.

W pierwiastku Siakti przeważa Szczęście Najwyższego. Pierwiastki Siwy i Siakti są nierozdzielne, nigdy nie mogą się rozłączyć.

3. pierwiastek Sadasiwy (*sadāśiva*-lub *sādākhya-tattva*).

Wola (*icchā*), by utrzymać stronę „To” w powszechnym doświadczeniu, określana jest mianem Sadasiwy lub Sadakhji. Dlatego to właśnie Wola jest głównym aspektem tego pierwiastka. Doświadczenie na tym poziomie ma postać uczucia „Ja jestem Tym”, lecz „To” jest tutaj czymś niewyraźnym i mglistym (*asphuṭa*). Dominującą stroną jest ciągle „Ja”. Idealny wszecławiat doświadczany jest jako coś niewyraźnego w głębinie świadomości.

Pierwiastek Sadasiwy jest pierwszym przejawem (*ābhāsa*). W tym Powszechnym Doświadczeniu zarówno podmiot, jak i przedmiot są świadomością. Świadomość staje się tutaj postrzegalną tylko dla Siebie, staje się zatem podmiotem i przedmiotem.

4. pierwiastek Iśwary (*īśvara*-lub *aīśvarya-tattva*).

Następnym stopniem boskiego doświadczenia jest stan, w którym strona „To” (*idam*) całego doświadczenia staje się nieco wyraźniejsza. Określa się go mianem pierwiastka Iśwary. Jest to Unmesza, czyli wyraźny rozkwit wszecławiat. Na tym stopniu przeważa Poznanie (*jñāna*). Doświadczeniem Sadasiwy jest „Ja jestem Tym”, natomiast doświadczeniem Iśwary jest „Tym jestem Ja”.

5. pierwiastek Czystej Wiedzy (*sad-vidyā* lub *śuddha-vidyā*)

Tutaj strony „Ja” i „To” doświadczenia są zrównoważone jak dwie równo wiszące szalki wagi. Na tym stopniu przeważa Moc Działania (*kriyā-śakti*). „Ja” i „To” rozpoznawane są w tym stanie z tak równą jasnością, że choć oba są wciąż jeszcze utożsamione, można je jasno rozróżnić w myśli. Doświadczenie tego stopnia można nazwać „jednością w różnorodności” (*bhedābheda-vimarśanātmaka*), tzn. podczas gdy „To” jest jasno odróżniane od „Ja”, ciągle jeszcze jest odczuwane jako część owego „Ja”, czyli Siebie. To, co jest „Mną”, jest zarazem „Tym”, a co jest „Tym”, jest i „Mną”, tzn. oba są w równowadze (*samānādhikaraṇa*).

Doświadczenie tego stopnia nazywane jest *parāpara-daśā* — stan niższego w wyższym. Jest on pośredni pomiędzy wyższym (*para*) a niższym (*apara*).

Aż do tego poziomu wszelkie doświadczenie jest idealne, tj. ma postać idei. Dlatego nazywa się je doskonałym lub czystym porządkiem (*śuddhādhvan*), czyli przejawem, w którym prawdziwa natura (*svarūpa*) Boskości nie jest jeszcze zasłonięta. Te pięć pierwiastków czystego świata określa się wspólną nazwą „Siwa-tattwy” — pierwiastka Siwy.

Pierwiastki ograniczonego jednostkowego doświadczenia

(6—11) Maja i pięć osłon

6. Pierwiastek Maji (*māyā-tattva*)

Teraz rozpoczyna się gra pierwiastka Maji. Odtąd mamy do czynienia z nieczystym porządkiem (*aśuddhādhvan*), w którym wyższa, doskonała natura Boskości jest zasłonięta. Wszystko to dzieje się za sprawą Maji i jej osłon (*kañcuka*). Słowo *māyā* wywodzi się z pierwiastka $\sqrt{mā}$ — „mierzyć”. To, co czyni doświadczenie zmierzalnym, czyli ograniczonym, i odcina „To” od „Ja” i „Ja” od „To”, oddzielając od siebie rzeczy, jest Mają. Aż do Sadwidji doświadczenie jest powszechne: „To” znaczy „to wszystko”, cały wszechświat. Pod działaniem Maji „to” znaczy po prostu „to”, coś różnego od innych rzeczy. Odtąd zaczyna się *sañkoca* — skurczenie, ograniczenie. Maja zarzuca na „Ja” zasłonę, która sprawia, że zapomina ono swą prawdziwą naturę, i w ten sposób rodzi poczucie zróżnicowania. Wytworami Maji jest pięć osłon (*kañcuka*).

7. *kalā* (twórczość). Zawęża ona wszechsprawczość (*sarva-kartṛtva*) Powszechnej Świadomości i daje ograniczenie pod względem sprawczości i skuteczności.

8. *vidyā* (wiedza). Zawęża ona wszechwiedzę (*sarvajñatva*) Powszechnej Świadomości i daje ograniczenie pod względem wiedzy.

9. *rāga* (pragnienie). Zawęża ona wszechzaspokojenie (pełnię, *pūrṇatva*) Powszechnej Świadomości i rodzi pragnienie tej czy innej rzeczy.

10. *kāla* (czas). Zawęża on wieczność (*nityatva*) Powszechnej Świadomości i rodzi ograniczenie pod względem czasu, tj. dzieli go na przeszłość, teraźniejszość i przyszłość.

11. *niyati* (konieczność). Zawęża ona wolność (*svatantratā*) i wszechobecność (*vyāpakatva*) Powszechnej Świadomości i daje ograniczenie przyczyną, przestrzenią i kształtem.

Samo skowo „Maja” oznacza tę siłę, która sprawia, że doświadczenie jest w jakiś sposób zmierzone (*mīyate anayā iti māyā*). W systemie *pratyabhijñā māyā-pramāṭṛ*, *citta-pramāṭṛ*, *sakala*, *aṇu* i *jīva* (dusza) są synonimami oznaczającymi doświadczałą jednostkę.

Pierwiastki ograniczonej jednostki

(12–13) Prakryti i Purusza

12. Pierwiastek Puruszy (*puruṣa-tattva*)

Siwa za sprawą Mocy Maji, która ogranicza jego wszechwiedzę i wszechmoc, staje się Puruszą, czyli pojedynczym podmiotem. Purusza oznacza tutaj każdą czującą istotę.

Purusza w tym systemie określany jest też słowem *aṇu* (atom). Słowa tego używa się w znaczeniu ograniczenia boskiej doskonałości

13. Pierwiastek Prakryti (*prakṛti-tattva*)

Podczas gdy Purusza jest podmiotowym przejawem Siwy, Prakryti jest Jego przejawem przedmiotowym.

Tutaj zaznacza się różnica między koncepcją Prakryti w sankhji i w Trice. Sankhja uważa, że Prakryti jest jedna i powszechna dla wszystkich Puruszów. Trika przyjmuje, że każdy Purusza ma osobną Prakryti. Prakryti jest matrycą wszelkiej przedmiotowości.

Prakryti składa się z trzech gun: sattwy, radžas i tamasu. W swym nieprzejawionym stanie utrzymuje ona te guny w doskonałej równowadze. Z ontologicznego punktu widzenia sattwę określa się jako przejrzystość i świetlistość, z psychologicznego — jako jasność, radość i spokój, na poziomie etycznym jest ona zasadą dobra. Z ontologicznego punktu widzenia tamas jest zasadą ciemności i bezwładu, z psychologicznego określa się go jako tępotę, omamienie i przygnębienie, a na poziomie etycznym oznacza on zwyrodnienie i upodlenie. Na poziomie bytowym radžas określany jest jako aktywność, na poziomie psychologicznym — jako pożądlivość i namiętność, a na poziomie etycznym jest on podłożem ambicji i skąpstwa.

Według systemu pratyabhijñi Prakryti jest Cichą Mocą (*śāntā śakti*) Siwy, a guny sattwa, radžas i tamas są tylko zróżnicowaniem jego Mocy Poznania, Woli i Działania.

Purusza jest doznającym (*bhoktr*), a Prakryti doznawanym (*bhogya*).

Pierwiastki działalności umysłowej

14–16 buddhi, ahankara i manas

Prakryti różnicuje się na narząd psychiczny (zmysł wewnętrzny, *antaḥkarana*), władze zmysłowe (*indriya*) i żywioły (*bhūta*). Antaḥkarana oznacza zmysł wewnętrzny, psychiczny narząd jednostki. Składa się z pierwiastków: buddhi, ahankary i manasu.

14. pierwiastek buddhi

Buddhi jest rozstrzygającym rozumem (*vyavasāyātmikā buddhi*). Przedmioty odbijające się w buddhi są dwojakie (a) zewnętrzne, np. dzban, który postrzega się wzrokiem, i (b) wewnętrzne, tj. obrazy wytworzone z sanskar (wrażeń, śladów przeszłych czynów odcisniętych w podświadomości).

15. pierwiastek ahankary

Ahankara jest wytworem buddhi. Jest to zasada jaźniotwórcza i siła przywłaszczania sobie.

16. pierwiastek manasu

Manas (umysł) jest wytworem ahankary. Współdziała on ze zmysłami w wytwarzaniu spostrzeżeń i sam z siebie wytwarza obrazy i pojęcia.

Pierwiastki zmysłowego doznania

(17-31) pięć zmysłów poznania, pięć zmysłów działania i pięć tanmtr

Pięć zmysłów poznania (*jñānendriya* lub *buddhīndriya*), czyli pięć sił zmysłowego postrzegania, jest wytworami ahankary. Są to siły:

17. wąchania (*ghrāṇendriya*),
18. smakowania (*rasanendriya*),
19. widzenia (*cakṣurindriya*),
20. odczuwania dotyku (*sparsēndriya*)
21. słyszenia (*śravaṇendriya*),

Pięć zmysłów działania (*karmendriya*), czyli sił działania, również jest wytworami ahankary. Są to siły:

22. mówienia (*vāgindriya*),
23. chwytania (*hastendriya*),
24. ruchu (*pāṇendriya*),
25. wydalania (*pāyvinidriya*),
26. zespoleń i rozkoszy (*upasthendriya*).

Nie są one narządami zmysłów, lecz siłami, które przez nie działają.

Pięć tanmatr, czyli podstawowych składników postrzegania, jest również wytworami ahankary. *Tanmātra* znaczy dosłownie „samo tylko to”. Są one powszechnymi składnikami poszczególnego postrzegania zmysłowego. Są to:

27. dźwięk jako taki (*śabda-tanmātra*),
28. dotyk jako taki (*sparsā-tanmātra*),
29. barwa jako taka (*rūpa-tanmātra*),
30. smak jako taki (*rasa-tanmātra*),
31. zapach jako taki (*gandha-tanmātra*).

Pierwiastki materii

(32—36) pięć żywiołów

Pięć materialnych żywiołów (*pañca—mahābhūta*) jest wytworami pięciu tanmatr. Są to:

32. przestrzeń lub eter (*kha*), będący wytworem dźwięku,
33. wiatr (*vāyu*), będący wytworem dotyku,
34. ogień (*agni*), będący wytworem barwy,
35. woda (*āpas*), będąca wytworem smaku, i
36. ziemia (*prthivī*), będąca wytworem zapachu.

3. Dusza (jednostkowe „ja”)

Jaźń. Świadomość (*caitanya*), czyli Siwa, stanowi najgłębszą istotę każdej jednostki. Jest ona prawdziwym „Ja”.

Ciało fizyczne. Strona fizyczna „ja” jednostkowego składa się z pięciu materialnych żywiołów, tworzących fizyczne ciało (*sthūla-śarīra*). Utrzymuje się ono i trwa dzięki działającej w nim sile życiowej (*prāṇa-śakti*).

Ciało subtelne. Narząd psychiczny (*antah-karṇa*), składający się z umysłu (*manas*), rozumu (*buddhi*) i ahankary, razem z pięcioma tanmatrami tworzy ósemkę zwaną *puruṣaṭaka*. Stanowi ona ciało subtelne (*sūkṣma-śarīra*), w którym dusza opuszcza ciało w chwili śmierci.

Kundalini. W każdej jednostce mieszka Kundalini, która jest postacią Mocy i spoczywa uśpiona u podstawy kręgosłupa w postaci węży zwinętego w trzy i pół zwoja..

Cztery stany świadomości. Każda dusza doświadcza zwykle trzech stanów świadomości: czuwania, snu z marzeniami i snu głębokiego. Istnieje jednakże czwarty stan świadomości, zwany „turją” lub „turiją”. Jest to świadomość własnego istotnego Ja, czyli Siwy, owego świadka, z którego istnienia jednostka na ogół nie zdaje sobie sprawy. Turija jest czystą Świadomością i Szczęściem (*cid-ānanda*). Umysł jednostki uwarunkowany jest siłą przyzwyczajenia (*vāsanā*) z przeszłych żywotów. Gdy dzięki uprawianiu jogi umysł uwolni się od uwarunkowań, człowiek osiąga wtedy świadomość stanu czwartego i staje się dziwanmuktą — wyzwolonym za życia.

4. Niewola

Więzy niewiedzy. Niewola jednostkowej duszy istnieje na skutek wrodzonej niewiedzy, czyli nieczystości duszy (zmazy pierworodnej, *āṇava-mala*). Jest to pierwotny stan ograniczenia, który zawęży niczym nie ograniczoną Powszechną Świadomość do rozmiaru „atomu” (*aṇu*), czyli ograniczonego tworu. Dzieje się tak na skutek skurczenia się Mocy Woli Najwyższego. To ono sprawia, że dusza traktuje siebie jak oddzielną jednostkę, odciętą od wszechogarniającego strumienia świadomości. Jest to poczucie samoograniczenia i niedoskonałości.

Więzy różnicowania. Popadłszy w związek z nieczystym porządkiem (*aśuddhādhvan*), ulega ona dalszemu ograniczeniu przez nieczystość majiczną (*māyīya mala*). *Māyīya mala* jest ograniczonym stanem wywołanym przez Maję. Jest ona rozpostarciem zróżnicowanych przedmiotów (*bhinna-vedya-prathā*) i powstaje w wyniku ograniczenia Mocy Poznania Najwyższego.

Więzy czynu. *Kārma mala* (nieczystość karmiczna) jest ograniczonym stanem spowodowanym przez wasany — ślady, jakie pozostawiły po sobie czyny z przeszłych żywotów spełniane pod wpływem pragnienia. To siła tych wasan — skłonności przenosi duszę z jednego żywota w drugi.

5. Wyzwolenie

Wyzwolenie w tym systemie równoznaczne jest z rozpoznaniem (*pratyabhijñā*) swej prawdziwej natury, co oznacza pierwotną, naturalną, czystą świadomość Ja (*akṛtrimāhaṁ-vimarśa*).

Czysta świadomość Ja. Zwykła świadomość „ja” jest względna, tzn. odróżniana od nie-ja. Czysta świadomość Ja jest bezpośrednim uprzytomnieniem. Gdy ma się tę świadomość, zna się swą własną naturę, i to właśnie oznacza wyzwolenie. „Bo wyzwolenie nie jest niczym innym, jak rozpostarciem swej własnej postaci” — mówi Abhinawagupta.

Świadomość Siwy. Jednakże najwyższym osiągnięciem jest uzyskanie świadomości Siwy, kiedy to cały wszechświat jawi się jako Ja, czyli Siwa. Nastaje ona dzięki siaktipatowi — zstąpieniu boskiej mocy, czyli łasce (*anugraha*).

6. Drogi prowadzące do wyzwolenia

Dzięki otrzymanej łasce podejmuje się duchową dyscyplinę. Nazywa się ją „upają” (środkiem, drogą) lub jogą. Dzieli się ona na cztery szerokie działy zwane: (1) *Anupaja* (*anupāya*), (2) *Siambhawopaja* (*śāmbhavopāya*), (3) *Siaktopaja* (*śāktopāya*) i (4) *Anawopaja* (*āṇavopāya*).

Anupaja

Przedrostek *-an* w tym kontekście znaczy „mało”, zatem Anupaja oznacza najkrótszą drogę prowadzącą do wyzwolenia, środek, który właściwie nie jest środkiem. Gdy ktoś na skutek najsilniejszego przekazu mocy (siaktipata), za sprawą samego tylko słowa usłyszanego z ust Guru, uprzytomnia sobie swą prawdziwą naturę świadomości bez żadnego szczególnego wysiłku ze swej strony, mówi się o nim, że osiągnął samopoznanie przez Anupaję.

Siwasutry są tekstem o jodze. Pomijają one Anupaję, bo dotyczy ona stanu, w którym samopoznanie osiąga się bez udziału jogi. Mówi o tym Abhinawagupta w swoim wierszu:

Sieć środków Siwy oświecić nie może —
czy dzban oświeci słońce tysiącpromienne?
Rozróżniający, co wiecznie ze wzniosłym obcuje,
W samoświeślnego Siwę wchodzi w jednej chwili.³

Ponieważ stan ten przekracza wszelki jogiczny wysiłek, w żaden sposób nie można go opisać.

Siwasutry mają trzy odsłony (*unmeṣa*). W pierwszej podaje się opis Siambhawopaji, w drugiej — Siaktopaji, a trzeciej — Anawopaji.

³ *Tantrasāra* 2

Siambhawopaja – droga Siambhu

Siambhawopaja to boski środek, droga Siambhu, czyli Siwy.

Pierwsza sutra tej odslony przedstawia zarówno filozoficzne podstawy systemu, jak i doświadczenie Simbhawa-jogi. Mówi ona, że Świadomość-Czajtanja, jest Jaźnią (Atmanem), czyli naturą rzeczywistości. Czajtanja w tym systemie nie oznacza samej tylko świadomości. Oznacza Świadomość, która posiada absolutną wolność woli, poznania i działania. Jej istotną naturą jest Świadomość (*cit*) i Szczęście (*ānanda*). Wyraża się ona w Woli (*icchā*), Poznaniu (*jñāna*) oraz Działaniu (*kriyā*).

Skoro istotną naturą duszy i świata, czyli wszystkich podmiotów i przedmiotów, jest Siwa, jak to się dzieje, że większość istot na świecie nie doświadcza radości Siwy, lecz niewoli – ograniczenia woli, poznania i działania?

Odpowiedź jest taka, że niewola doznającej jednostki istnieje za sprawą trójki nieczystości, zwanych *āṇava mala*, *māyīya mala* i *kārma mala*.

1. *Āṇava mala* („nieczystość duszy”, czyli zmaza pierworodna, jaką dusza przynosi ze sobą na świat) jest stanem ograniczenia, będącym pierwotną niewiedzą, nierozpoznawaniem swej własnej, prawdziwej natury jako Siwy.
2. *Māyīya mala* (nieczystość majiczna) jest dziełem Maji, która daje duszy jej grube i subtelne ciało oraz wytwarza poczucie różnicowania.
3. *Kārma mala* (nieczystość karmiczna) wywołana jest przez wasany, czyli wrażenia pozostawione w umyśle przez przeszłe czyny. Powoduje ona poczucie sprawczości.

Pierwotna niewiedza, powodująca nieczystość duszy, opisana jest w **sutrze 2**, a nieczystość majiczna i karmiczna — w **sutrze 3**.

Sutra 3 mówi, że niewola duszy istnieje na skutek ograniczonego poznania (*sarīkucita jñāna*). *Ajñāna*, pierwotna niewiedza, nie oznacza zupełnego braku wiedzy, lecz wiedzę ograniczoną i wypaczoną, która sprawia, że fizyczne i subtelne ciało uważa się za Siebie

Siwa ma Moc Swobody (*svātantrya-śakti*), nieodpartą siłę powoływania do istnienia kosmicznego dramatu. To dzięki niej możliwa jest igraszka mocy Mahamaji, którą zakrywa on swą prawdziwą postać, przyjmując ograniczoną wiedzę i kształty. Tak rozpoczyna się dramat wszechświata. Pierwszym aktem

jest *svarūpa-nimeṣa* lub *svarūpa-gopana* – zasłonięcie swej własnej postaci. Jest to akt uwikłania się Boskości w nieświadomą grubą materię. Jest to droga w dół. Potem zaczyna się powolny i stopniowy proces odsłaniania swej własnej postaci. (*svarūpa-unmeṣa* lub *svarūpa-prakāśana*). Jest to droga w górę. Teraz zaczyna się proces rozwijania. Tylko w ludzkim stanie możliwe jest rozpoznanie swej prawdziwej boskiej natury. Dla tego właśnie rozpoznania (*pratyabhijñā*) podejmuje się jogę, czyli praktykę duchową.

Ta trojaka nieczystość, czyli ograniczona, wypaczona wiedza, ma swoje źródło w słowach, które wywierają ogromny wpływ na nasze życie. Utworzone są one ze zgłosek zwanych Matryką. Ta Matryka staje się podstawą wszelkiej ograniczonej wiedzy. Objasnia to **sutra 4**.

Matryka znaczy „nieznana, nieuświadomiona matka”. Dopóki nie pozna się tajemnicy Matryki, dopóty jest ona przyczyną więzów, czyli ograniczenia. Gdy odkryje się jej tajemnicę, staje się ona źródłem wyzwolenia.

Siambhawa-joga.

Sutra 5 UNIESIENIE TO BHAJRAWA (*udyamo bhairavaḥ*) w dwóch słowach podaje opis Siambhawa-jogi.

Udyama nie oznacza tutaj wysiłku. Nie może być mowy o wysiłku w Simbhawa-jodze, która jest jogą woli (*icchopāya* albo *icchā-yoga*). Zachodzi ona przez samo tylko ukierunkowanie woli. Nazywa się ją również Abhedopają, czyli jogą, w której jest zupełne utożsamienie Ja i Siwy, w której pojęcie tzw. „ja”, będącego samą nazwą i kształtem (*nāma-rūpa*), znika i tylko Siwy samego doświadcza się jako swego prawdziwego Ja. Znana jest ona również jako joga czy droga *avikalpaka* lub *nirvikalpaka* (bezpojęciowa, wolna od pojęć), bo doświadcza się jej wtedy, gdy zupełnie ustają twory myślowe.

Jest to joga, w której nie działa aktywnie ani ciało, ani prana, ani umysł, ani rozum. Dlatego *udyama* nie może oznaczać wysiłku. Kszemaradża tłumaczy to słowo jako *unmajjana* — wynurzenie się świadomości Siwy. Siambhawa-joga jest jogą,

- 1) w której ma miejsce nagły rozbłysk samoświadomości Siwy,
- 2) w której ustaje zupełnie wszelkie pojęciowanie,
- 3) która przydarza się tym, których świadomość bez reszty pogrążona jest w wewnętrznym pierwiastku Bhajrawy.

Mālinīvijaya przedstawia Siambhawę w następujących słowach:

To, co przydarza się temu, który o niczym nie myśli,
Obudzonemu przez Guru, zwą roztopieniem Siambhawa⁴

Gdy nastaje utożsamienie z Siwą bez jakiegokolwiek udziału myśli czy pojęć, przez samo tylko wzmożone nakierowanie woli na wewnętrzną rzeczywistość, wtedy ma miejsce Simbhawa-joga, czyli Simbhawa-samawesia (roztopienie się w boskości).

W duszy, czyli doznającej jednostce, Rzeczywistość, czyli Siwa, czyli boskie, transcendentalne Ja, jest Światłem—Szczęściem, które wiecznie jaśnieje w swej wspaniałości, lecz ukryte jest przed naszym wzrokiem na skutek myślowych tworów. Rzeczywistość jest Wieczną Obecnością w nas samych. Jest ona *siddha*, stale obecną Prawdą, nie zaś *sādhya* — czymś naszym wysiłkiem powołanym do istnienia. Nie można jej pochwycić siecią pojęć, choćbyśmy nie wiem jak zrećtnie ją zarzucali. Im bardziej próbujemy ją schwytać, tym bardziej się od nas oddala. Jesteśmy więźniami naszego umysłu. Gdy myśl ustaje, ponadumysłowe Ja jaśnieje samo przez się. Jest to przeżycie, w którym zróżnicowanie na widzącego, widzenie i to, co widziane, znika zupełnie. Oto dlaczego nazywa się tę jogę Abhedopajā — ponad zróżnicowaniem, ponad podziałem.

Gdy umysł ani nie przyjmuje, ani nie odrzuca żadnego pojęcia, jego działanie ustaje, a wtedy przebywa się w swej własnej postaci. Mówi o tym Abhinawagupta:

Niczego nie odrzucaj, niczego nie przyjmuj,
Spoczywaj w sobie, tam, gdzie mieszkasz stale!⁵

W trzeciej ahnicie Tantrasary Abhinawagupta mówi, że Moc Woli może być zasilona Mocą Poznania, aby uświadomić sobie, że cały świat przedmiotowo-podmiotowy przebywa w istotnym Ja jako jego odbicie. Moje własne moce, odbite we mnie, jawią się jako 36 pierwiastków. Pojawiają się one jako Matryka tj. zbiór spółgłosek od *Ka* do *Ha*, których odbicie przejawia się w postaci pierwiastków (*tattva*) od Siwy do ziemi.

Kszemaradża dodaje na końcu swego komentarza do piątej sutry, że Siambhawopaję można wspomóc Siaktopają.

Sutra 6 mówi, że gdy przeżycie świadomości Siwy trwa nadal w zwykłym życiu, wtedy cały wszechświat jawi się wyłącznie jako rozszerzenie się kręgu Mocy i na skutek stałej uwagi utrzymywanej na tym kręgu znika

wszechświat jako coś odrębnego od Siwy, czyli boskiego Ja. Nastaje świadomość całkowitej jedności.

Sutra 7 mówi, że przeżycie wewnętrznego boskiego Ja jest doświadczeniem stanu czwartego (*turiya*) i że rozkoszowanie się nim trwa nawet wtedy, gdy pojawia się zróżnicowanie w trzech stanach: jawy, marzeń sennych i snu głębokiego.

Sutry 8, 9 i 10 mówią, że z duchowego punktu widzenia tylko tego nazwać można przebudzonym, kto poznał samego Siebie. Ten, kto jest podmiotem w stosunku do wszelkiego rodzaju niepohamowanych fantazji i myśli, w rzeczywistości przebywa w stanie snu z marzeniami, choć wydaje się być zupełnie obudzony. Ten, kto nie uzyskał wnikliwego wglądu w Rzeczywistość, znajduje się w stanie głębokiego uśpienia. Działania tych, którzy nie obudzili się do boskiej świadomości, są jak u poruszających się we śnie.

Sutra 11 mówi, że ten, kto utrzymuje przeżycie stanu czwartego na jawie, w marzeniach sennych i w śnie głębokim, jest prawdziwym doznającym (*bhoktr*) i doskonałym panem swych zmysłów.

Sutra 12 mówi ogólnie, że jogin, który poznał swe prawdziwe Ja, rozwija w sobie cudowne nadprzyrodzone moce.

Sutra 13 mówi, że rozwija on *icchā-śakti*, boską Moc Woli, i dzięki niej może dokonać wielu zdumiewających przemian.

Sutry 14 i 15 twierdzą, że takiemu joginowi każde postrzegane zjawisko przedmiotowego świata, czy to zewnętrzne, czy wewnętrzne, jawi się jako jego własna świadomość.

Sutra 16 mówi, że jest on teraz w stanie powrócić do źródła wszechrzeczy, Najwyższego Siwy, i całkowicie uwalnia się od wszystkich nieczystości.

Sutra 17 mówi, że wierzy on teraz niezachwianie, iż jego Ja nie jest niczym innym jak Siwą, Duszą wszechświata.

Sutra 18 ukazuje, że świadomość bycia podmiotem wszelkiego doznania stale jest obecna u jogina, nie tracąc na sile.

⁴ *Mālinīvijaya* 2.23

⁵ *Anuttarāṣṭikā* 2

Sutra 19 uczy, że przez połączenie z Mocą Woli jogin może stworzyć sobie dowolnego rodzaju ciało wedle swego życzenia.

Sutra 20 mówi, że taki jogin rozwija w sobie moc łączenia żywiołów, moc oddzielania żywiołów i moc przywołania wszelkiej rzeczy oddalonej w czasie i przestrzeni.

Sutra 21 mówi, że taki jogin jednak nie pragnie ograniczonych mocy. Dzięki pojawieniu się czystej wiedzy (*śuddha-vidyā*), co w tym wypadku oznacza ponadumysłową Moc (*unmanā-śakti*), uzyskuje wszechogarniającą kosmiczną świadomość i władzę nad wszystkimi mocami. Najwyższe doświadczenie to nie tylko *ātma-vyāpti* (wszechprzenikanie Atmana), lecz również *śivatva-yojanā* — zupełne utożsamienie z Siwą, czyli *śiva-vyāpti* (wszechprzenikanie Siwy), stan, w którym doświadcza się świata jako samowrażenia się Siwy.

Sutra 22 mówi, że taki jogin, będąc połączonym z niewyczerpaną zbiornicą Boskiej Mocy, tj. wielkim jeziorem (*mahāhrada*), dostępuje najwyższego samopoznania, które jest źródłem wszystkich mantr.

Siambhawa-joga jest środkiem, który nie wymaga żadnego szczególnego wysiłku czy dyscypliny prowadzącej do samopoznania. Anawopaja i Siaktopaja są tylko środkami pośrednimi (*pāramparika*) wiodącymi do celu poprzez kolejne stopnie. Anawopaja prowadzi do Siaktopaji, a Siaktopaja do Siambhawopaji. Nawet gdy coś różnego od Siebie czci się jako przejaw czy wyrażenie się Boskości, kończy się to ostatecznie w Siaktopaji. Uprawianie Siaktopaji, w której świadomość Ja uważa się za źródło wszechrzeczy, kończy się w Siambhawopaji, gdzie świadomość Ja jest nie tylko wyrazem Siwy, lecz także zawiera w sobie wszechświat, będący niczym innym jak rozszerzeniem się jego Mocy. Ten samoistny przebłysk Rozumienia, czyli *śāmbhava-samāveśā*, jest ostatecznym celem. Anupaja jest w rzeczy samej szczytowym punktem rozwoju Siambhawopaji.

Siaktopaja — droga Mocy

W pierwszej odsłonie objaśniono Saimbhawopaję — drogę Siambhu. Pokazane zostało, że owo istotne, wewnętrzne Ja jest boskim Ja, czyli Siwą, lecz umysł pełen wikalp, twórców myślowych, działa jak przegroda i nie pozwala nam ujrzeć owej Rzeczywistości jaśniejszej wewnątrz nas samych. Dopiero wtedy, gdy rozpuszczą się wikalpy, spada zasłona zakrywająca Boską Jaźń i możemy ujrzeć tę Rzeczywistość wiecznie iskrzącą się wewnątrz w całym jej blasku. Dzieje się to samo przez się, bez żadnego wysiłku. Owa

Siambhawopaja jest z tego względu środkiem najłatwiejszym. Lecz jest zarazem najtrudniejszym, bo tworzenie wikalp jest zwyczajem, jest samym życiem umysłu. Próbując uwolnić się od wikalp umysł zaczyna tworzyć wszelkiego rodzaju wikalpy. Uwolnić się od nich to tak jak wyskoczyć z własnej skóry. Bardzo niewielu ludziom udaje się uwolnić od myśli.

Dlatego druga odsłona zaleca inny środek, tj. Siaktopaję — drogę Mocy. Ostatnia sutra pierwszej odsłony stanowi jakby wprowadzenie do drugiej. Zawiera ona trzy ważne pojęcia: „wielkie jezioro” (*mahāhrada*), „wnikanie” (*anusandhāna*) i „doświadczenie potęgi mantry” (*mantra-vīryānubhava*).

Mahāhrada oznacza Wielką Moc (*mahāśakti*), *anusandhāna* to: uważne wnikanie umysłem z zamiarem połączenia, *mantra-vīryānubhava* oznacza doświadczenie potęgi mantry. Należy uciec się do Wielkiej Mocy umysłem, aby doświadczyć potęgi mantry, która okaże się jego zbawczynią. W Siambhawopji ucieka się do Siwy, czyli Siambhu, jako światła (*prakāśa*).

Dlatego nazywa się ją drogą Siambhu. W Siaktopaji należy się zwrócić do Mocy Świadomości (*citi-śakti*), czyli Czucia (*vīmarśa*), tj. boskiej samoświadomości. Dlatego nazywa się ją drogą Mocy. Siaktopaja znana jest też jako joga siaktyjska (*śākta-yoga*), joga poznania (*jñāna-yoga*), *jñānopāya bhāvanopāya* i *mantropāya*.

Siaktopaja jest środkiem, który pozwala uwolnić się od wikalp. Należy uchwycić czystą myśl (*śuddha vikalpa*). Okaże się ona prawdziwą łodzią, którą można przepłynąć burzliwe wody świata zjawisk i bezpiecznie przybić do stałego lądu Najwyższej Rzeczywistości. Abhinawagupta tak objaśnia naturę czystej i nieczystej wikalpy:

„To pod wpływem myśli ludzie uważają się za zniewolonych. Owo poczucie jest przyczyną uwikłania w kołowrót narodzin i śmierci. Toteż gdy myśl przeciwna zaświta, rozwiewa myśl powodującą sansarę i w ten sposób przyczynia się do ich wyniesienia”⁶

Nieczystymi (*aśuddha*), tj. opaczными myślami są te pojęcia, na mocy których uważa się swój organizm psychofizyczny, swoje ciało i umysł, za Siebie. „Jestem chudy, słaby, głupi itp.” — oto przykłady nieczystych wikalp. *Aśuddha vikalpa* oznacza pojęcie dotyczące zwykłego, myślącego i przeżywającego „ja”.

Czym zatem jest *śuddha vikalpa* — czysta myśl? Abhinawagupta mówi:

„Ona zaś wygląda tak: to, co jest samą tylko nieograniczoną Świadomością przekraczającą wszystkie pierwiastki ograniczonej natury aż po Siwę, to jest Najwyższa Rzeczywistość, to jestem Ja. Ja jest zatem zarówno transcendentne, jak i immanentne”⁷

⁶ *Tantrasāra* 4

⁷ *Ib.*

Uprawianie tej czystej myśli to Siaktopaja. Lecz rodzi się pytanie: czy Najwyższą Rzeczywistość, czyli Najwyższego Siwę, można sprowadzić do rzędu wikalp? Jeśli wchodzi się w Najwyższą Rzeczywistość za pomocą wikalpy, choćby w najwyższym stopniu wysublimowanej i oczyszczonej, znaczy to, że Najwyższą Rzeczywistość sprowadzić można do dziedziny myśli. A jeśli tak nie jest, to jaka jest korzyść z czystej nawet wikalpy?

Odpowiada na to Abhinawagupta:

„Najwyższa Rzeczywistość jest wszędzie i na wszelkie sposoby, ona jest Światłem i niczyja myśl nie może tu pomóc ani zaszkodzić”⁸

„I nie jest możliwe ćwiczenie w stosunku do Najwyższej Rzeczywistości, która jest Siwą — własną naturą. ... Nic nie można dodać ani odjąć od świadomości, jakąż więc korzyść z ćwiczenia”⁹

„Zaprawdę, poczucie dwoistości nie jest niczym innym, jak jedynie niedostrzeganiem swej własnej istoty. Przeto dualizm usuwa się myślą”¹⁰.

I to jest pozytywna strona czystej wikalpy. Działa ona na trzy sposoby:

1. przez moc mantry (*mantra-śakti*),
2. przez właściwe rozumowanie (dobrą logikę, *sat-tarka*), prowadzące do bhawany (twórczej kontemplacji), i wreszcie
3. przez czystą wiedzę (*śuddha-vidyā*).

Są one odmienne, ale nie różne — wszystkie są ze sobą wewnętrznie powiązane. Każdy z nich możemy potraktować oddzielnie dla wygodniejszego przedstawienia.

1. moc mantry (*mantra-śakti*)

Wprowadzając w pierwszą sutrę drugiej odsłony, Kszemaradża mówi: „Tutaj Moc oznacza rozszerzenie się potęgi mantry. Dlatego najpierw określi się istotę mantry”.

Pierwsza sutra brzmi: *cittam mantrah* — UMYŚL TO MANTRA. *Citta* w tej sutrze nie oznacza jakiegokolwiek umysłu. Oznacza ona umysł dociekliwy, nastawiony na poszukiwanie Najwyższej Rzeczywistości. „Umysł

(*citta*) to to, czym się wmyśla (*cetyate*), czyli wnika, w Najwyższą Rzeczywistość”.

Słowo mantra składa się z dwóch sylab: *man* i *tra*. *Man* znaczy „myśleć, zastanawiać się”, *tra* oznacza wybawiciela. „Mantra” to ta umysłowa świadomość, poprzez którą odczuwa się własną tożsamość z Najwyższą Rzeczywistością przechowywaną w mantrze i w ten sposób uwalnia się od poczucia oddzielenia i zróżnicowania właściwego światu. Jak już powiedziano, Siaktopaja jest środkiem, w którym zasadą przewodnią jest świadomość jako Siakti, czyli Moc. Moc przybiera postać mantry, czyli mistycznej zgłoski lub zgłoszek. Umysł dążącego jest tak silnie utożsamiony z bóstwem mantry, że sam staje się mantrą. *Citta* w tym kontekście oznacza zageszczony przejaw Siebie (Atmana) jako świadomości. W pierwszej sutrze pierwszej odsłony Jaźń opisana jest jako czysta, wszechogarniająca Świadomość, którą znamionuje Moc Swobody oraz Poznanie i Działanie. Tutaj *citta* jest zageszczonym aspektem Siebie, w którym uświadamia się mantrę.

Każda mantra składa się z pewnych zgłoszek. Mechaniczne powtarzanie tych zgłoszek nie daje żadnych korzyści. Dążący musi utożsamić się z bóstwem przywołanym do mantry. *Pūrṇāhantā*, czyli pełna świadomość Ja Siwy, która jest Jego Mocą Czucia (*vimarśa-śakti*) — stwórczym drgnieniem Boskości — jest źródłem wszystkich mantr. Każda mantra prowadzi z powrotem do tej boskiej samoświadomości, która jest stwórczą Mocą Najwyższego. Owa samoświadomość nie jest mową, lecz źródłem wszelkiej mowy i myśli, wszelkiej przedmiotowości. Czysta myśl — *śuddha vikalpa* — oznacza zastanawianie się nad ową pełną boską samoświadomością jako naszym prawdziwym Ja. Ponieważ ta samoświadomość jest Mocą, tj. Siakti Siwy, zastanawianie się nad nią jest Siaktopają, dającą roztopienie się pojedynczej jaźni w boskiej Jaźni Siwy. Dlatego *Malinivijaya* podaje następujące określenie Siaktopaji:

Gdy rzecz nad wszelką wymową umysłem baczny wykrywa,
To roztopienie w tej rzeczy siaktyjskim się tu nazywa¹¹

Najwyższa Mowa. Owa rzecz będąca poza wszelką wymową (*uccāra-rahita vastu*) to Najwyższa Mowa (*parā vāk*), zwana również Najwyższą Mocą (*parā śakti*), *parāhantā*, *vimarśa-śakti*, *pūrṇāham-vimarśātmikā samvic-chakti*, *mnātrkā* itd. Jest ona samoświadomością Boga, będącą ponad wszelką myślą i mową, pierwotnym stwórczym drgnieniem powołującym wszechświat do istnienia, źródłem wszystkich słów i rzeczy, które przekracza słowa.

⁸ Ib.

⁹ Ib.

¹⁰ Ib.

¹¹ *Mālinivijaya* 2.22

Mowa Patrzająca. W porządku przejawiania się kolejnym stopniem Najwyższej Mowy jest Mowa Patrzająca (*paśyanti*). Na tym poziomie słowo i rzecz są nieoddzielone, zupełnie się od siebie nie różnią.

Mowa Pośrednia. Następnym stopniem jest Mowa Pośrednia (*madhyamā*). Chociaż rozpoczął się rozdział między słowem i rzeczą, na tym stopniu nie jest on jeszcze wypowiedziany. Jest ukryty. Podział jest tylko na poziomie myśli. Jest to stopień pośredni między Mową Patrzającą a Mową Konkretną (*vaikhari*). Tylko na tym poziomie istnieje pewien rodzaj subtelnej mowy. Nie nabrała ona jeszcze kształtu słów.

Mowa Cieleśna. Na poziomie Mowy Cieleśnej (*vaikhari*) mowa staje się fizyczna. Słowo i rzecz są zupełnie oddzielone. Słowo *vikhara* znaczy „ciało”. Zatem Wajkhari jest tym stadium, kiedy do wymawiania używa się narządów cieleśnych. Tak więc mamy trzy stopnie w przejawianiu się wszechświata: najwyższy (*para*), subtelny (*sūkṣma*) i fizyczny (*sthūla*).

Parā vāk, Najwyższa Mowa, czyli samoświadomość Najwyższego Siwy, jest racją istnienia wszystkich mantr, jak to przedstawia *Tantrasadbhāva*:

Ta, która Mocą się mieni, jest duszą mantr, Pięknobiodra!
Bez niej są one bezpłodne jak chmury w porze jesieni.

Owa niezniszczalna Moc to Moc najwyższej świadomości Ja. Myśl ta poparta jest dalej trzecią sutrą, która mówi, że świetlisty byt samoświadomości ukryty w wielości słów, którego istotę stanowi poznanie najwyższej niedwójni, jest tajemnicą mantr.

Mantry składają się z głosek. Te głoski są symbolami stwórczych Mocy Boskości. Moce te, zawarte w głoskach, znane są pod wspólną nazwą Matryki (*mātrkā*). Owa Matryka jest tajemnicą wszystkich mantr, o czym mówi *Tantrasadbhāva*:

Te wszystkie mantry są z głosek i są mocami, o Miła!
Wiedz, że Moc to jest Matryka — ona jest Siwy naturą.

I dalej:

Ta zaś, Bogini, Matryka najwyższym blaskiem się mieni
I wszechświat cały przenika od świata Brahmy do ziemi.

Ten najwyższy blask to *parāhantā*, czyli świadomość Ja, która jest stwórczą Mocą Najwyższego Siwy. *Parāhantā* nazywana jest również imionami *parā sakti*, *parā vāk*, *parā*, *mahāmātrkā*, lub po prostu Matryka. Aby osiąść

Moc mantry, trzeba dotrzeć do Guru, który przekaże mantrę razem ze swą łaską i natchnie ją mocą świadomości (*caitanya-śakti*), po czym nauczy tajemnicy Matryki. Jak już powiedziano, Matryka oznacza zbiór wszystkich głosek, a także świadomość Ja, która jest początkiem i źródłem wszystkich głosek, a zatem całego podmiotowego i przedmiotowego świata. „Ja” w sanskrycie znaczy *Aham*. *A* i *Ha* zawierają między sobą wszystkie głoski sanskryckiego języka. Ponieważ każda z tych głosek symbolizuje stworzenie strony podmiotowej i przedmiotowej, oznacza to, że *Aham* — Ja, czyli Świadomość Najwyższego Siwy, jest stwórcą całego świata podmiotów i przedmiotów.

Sutra 7 mówi, że uczeń otrzymuje od Guru oświecenie w Matryce. Przedstawia ona stwórczą działalność Matryki.

Świadomość Siebie, jaką ma Najwyższy, zawiera w sobie cały wszechświat w idealnym stanie, jak to ujął Kszemaradża w *Pratyabhijñā-hṛdaya* (*Sercu rozpoznania*):

„Dlatego cały rozpostarty wszechświat, poczynając od głoski *A*, będącej ciałem Anuttary, a kończąc na głosce *Ha*, mającej postać rozszerzania się Mocy,... rozbiły się na zewnątrz przez połączenie głosek *A* i *Ha*, mocą prajahary przyjęty do wewnątrz, spoczywa w Anuttarze jako Bindu o naturze pocucia nierozdzielności — tak oto owa niewytworzona świadomość Siebie, Wimarsia, ma postać zbioru słów”¹²

A oznacza Światło (*prakāśa*), czyli Siwę; *Ha* oznacza Czuć, świadomość Ja (*vimarśa*), czyli Siakti; Bindu, czyli kropka nad *Ha*, wskazuje na to, że choć Siwa przejawia się poprzez Siakti aż do samego pierwiastka ziemi, nie jest przez to podzielony — pozostaje zupełnie taki sam.

Matryka, gdy jest nieznana, czyli nieuświadomiona, prowadzi do wszelkiego rodzaju świeckiego doznania. Gdy jest poznana, prowadzi do wyzwolenia. Gdy dążący za pomocą czystej myśli (*śuddha vikalpa*) rozmyśla nad mantrą i odczuwa jej tożsamość z Siwą wtedy Matryka która jest Mocą mantry (mantra-śakti) ukrytą w mantrze, przemienia umysł (*citta*) dążącego; jego *śuddha vikalpa*, będąca jedynie pojęciem, rozpuszcza się, jego *citta* przeobraża się w *citi* (boską świadomość), czuje on teraz pulsowanie prawdziwej świadomości Ja Najwyższego i uświadamia sobie, że cały wszechświat jest jedynie rozszerzeniem się Mocy Matryki, czyli boskiej samoświadomości. Ta postać samoświadomości, która objawia wszechświat jako samo tylko wyrażeniem się Siebie, wywołana jest ostatecznie przez Ponadumysłową Moc (*unmanā* lub *unmanī śakti*), będącą najwyższym rozkwitem zawartej w Matryce Mocy mantry. Unmana jest również znana jako *parā vidyā*, najwyższa wiedza. Kszemaradża wspomina o tym w **sutrze 21** pierwszej odsłony, gdzie nazywa ją czystą wiedzą (*śuddha-vidyā*), i w **sutrze 5** drugiej odsłony, gdzie nazywa ją *khecari śiva-sthā*.

¹² *Pratyabhijñā-hṛdaya* 20

2. właściwe rozumowanie (*sat-tarka*)

Pomaga ono dążącemu w dalszej drodze. Uczy się on od wielkiego Guru albo z agamy (tekstu przekazanego przez tradycję), że jego istotnym Ja jest Siwa, a nie zespół psychofizyczny. Abhinawagupta mówi: *āgamasya samucita-vikalpodaye vyāpārah* — „zadaniem agamy jest obudzić właściwą myśl”.¹³ O sattarcie mówi on: *tathāvidha-vikalpa-prabandha eva sat-tarka ity uktaḥ* — „Sattarką nazywa się nieprzerwany ciąg tego rodzaju myśli”¹⁴. Sattarka jest refleksją, która zasila ciąg myśli przypominających czystą wikalpę. Prowadzi ona do bhawany, Bhawana oznacza wyobraźnię, twórczą kontemplację. Jest to siła duchowej uwagi. Abhinawagupta określa ją następującymi słowami: „Bhawana jest kontemplacją pozwalającą rzeczy istniejącej, która przez to, że niewyraźna, jest jakby nieistniejąca, przejawiać się z całą wyrazistością”¹⁵. Twórcza wyobraźnia odgrywa ważną rolę w bhawanie. Jest to rodzaj autosugestii, która zanurza się w nieświadomym i wylania z tajemniczej głęбини zdumiewającą rzeczywistość. Prowadzi ona do czystej wiedzy

3. czysta wiedza (*śuddha-vidyā*)

Powoli i stopniowo ujawnia ona światło świadomości Siebie. Pod wpływem czystej wiedzy przedmiot poznania (*jñeya*) jawi się w postaci poznania (*jñāna*), które następnie kończy się w poznającym (*jñātr*). Ten zaś ostatecznie zastąpiony zostaje przez transcendentalną świadomość Ja, w której całkowicie znika różnica między poznającym, poznaniem i przedmiotem poznania.

Jest jeszcze inna Siaktopaja: przez pierwiastek wibracji. Za jej pomocą usunąć można wikalpy, o ile ktoś potrafi rozwinąć w sobie umiejętność uchwycenia umysłem Spandy, czyli dynamicznej rzeczywistości, która objawia się w przerwie między dwiema myślami. To objawienie znane jest jako *unmeṣa* — „otwarcie”.

Całe życie sadhaki, który dostał pełnego oświecenia w Matryce, ulega zmianie. Kieruje się on ku Bogu. Jego życie staje się jogą. Zewnętrzny rytuał przemienia się w duchową praktykę. **Sutra 8** mówi, że miast wlewać do ognia obiatę z topionego masła czy jęczmienia, za pomocą bhawany wrzuca w ogień Świadomości myśli, że jest fizycznym czy subtelnym ciałem,

Sutra 9 mówi, że zamiast karmić się ryżem czy pszenicą, myśl o prawdziwym Ja staje się pokarmem, który go żywi i syci.

„Wszystkie przedmioty tak naprawdę przebywają w Bogu” — z tą oczyszczającą myślą dążący wszelką rzecz powierza Bogu poprzez bhawanę. To jest jego *yāga* — ofiara. Ciągłe powtarzanie w myśli: „Doskonały, nieskończony Bóg jest moim prawdziwym Ja”, jest jego dżapą — modlitwą. Patrzenie na przedmioty takie jak ciało czy dzban jako na jedynie przejaw Boga jest jego ślubem (*vrata*). Poszukiwanie Boskości, która nie jest przedmiotem myśli, jest jego jogą. Jednakże zasadnicza Siaktopaja polega na Mocny mantry, która zawarta jest w Matryce i wylania się z kontemplowania boskiej samoświadomości.

Anawopaja – droga duszy

Trzecia odsłona Siwasutr mówi o Anawopaji. Słowo *upāya* oznacza środek do osiągnięcia. W Siambhawopaji środkiem do osiągnięcia Boskości jest, jeśli w ogóle można to nazwać środkiem, uważna bierność czy beznamietna uwaga. Nie ma w nim oparcia, o które *citta* mogłaby się wesprzeć, do którego mogłaby się przytwierdzić. Raczej *citta* ma się wycofać, przestać odgrywać czynną rolę. Dlatego Siambhawopaja zwana jest też „jogą bez oparcia”. W Siaktopaji *citta* jest środkiem do osiągnięcia Boskości. Tutaj też nie jest ona oparta na żadnym przedmiocie — nie ma tutaj skupiania się na żadnej rzeczy czy rozmyślania o niej. Tutaj *citty* używa się do poszukiwania źródła jej istnienia, do wykrzycia myśli, co właściwie rozumie się przez „Ja”, czyli Siebie. Używa się jej do zrozumienia głębszego znaczenia mantry i najwyższej świadomości Ja, która jest źródłem wszystkich mantr. Przez stałe utrzymywanie myśli na znaczeniu prawdziwego „Ja” *citta* zostaje uświęcona i ostatecznie przeobrażona przez Moc mantry. Dążący w ten sposób dostępuje intuicyjnego poznania swego boskiego Ja. (*prātibha-jñāna*). *Citta* jest wyniesiona przez bhawanę i czystą wiedzę i ulega, jak to już powiedziano, ostatecznemu przeobrażeniu. Należy pamiętać o tym, że również Siaktopaja nie jest możliwa dla każdej duszy. Jest ona przeznaczona dla tych, których *citta* została już duchowo ukierunkowana. Jak to powiedział Kszemaradża w komentarzu do pierwszej sutry drugiej odsłony: „Cittą jest to, czym się docieka i próbuje pojąć Najwyższą Rzeczywistość”. Siaktyjska jogą jest procesem zastanawiania się nad Sobą.

W Anawopaji sprawa wygląda inaczej. Tutaj *aṅu*, ograniczona, uwarunkowana jednostka, ucieka się do pewnych ograniczonych przejawów, do przedmiotów takich jak rozum (*buddhi*), prana czy ciało, od których zaczyna swą jogiczną praktykę.

W Siambhawopaji pierwsza sutra brzmi: ŚWIADOMOŚĆ TO ATMAN. Jest to Powszechna Świadomość, którą znamionuje całkowita swoboda poznania i działania. W Siaktopaji pierwszą sutrą jest: UMYŚŁ TO MANTRA. Jest to duchowo nastawiony umysł, który poprzez Moc mantry poznaje swą

¹³ *Tantrasāra* 1

¹⁴ *Tantrasāra* 4

¹⁵ *Ib.*

boską naturę. W Anawopaji pierwszą sutrą jest: UMYŚŁ TO ATMAN. Tutaj citta (buddhi, ahankara i manas), czyli to, co przechodzi z jednej formy istnienia w drugą, jest atmanem — tym, co wędruje (*atati sañcarati ity ātmā*). Tutaj słowo „atman” używane jest w znaczeniu zespołu psychofizycznego, który najczęściej uważa się za Siebie. To psychiczne czy doznające „ja” zwane jest *aṇu*. Oto dlaczego ta joga, wychodząca ze stanowiska *aṇu*, czyli ograniczonej jednostki, nazywana jest anawa-jogą. Tutaj citta ma się skupić na czymś innym niż istotne Ja. Dlatego joga ta znana jest również jako *bhedopāya*, tj. środek różny od prawdziwego Ja. W Siaktopaji przeważa poznanie (*jñāna*), w Anawopaji — działanie (*kriyā*). Nawet medytacja stosowana w tej metodzie również jest działaniem (*mānasī kriyā*, umysłowym działaniem). Używa się tu również działania w bardziej fizycznej postaci, takiego jak np. powtarzanie mantr czy oddawanie czci wybranemu bóstwu. Dlatego Anawopaję nazywa się też „drogą działania” (*kriyopāya*).

Mālinivijaya tak opisuje Anawopaję:

Doskonale roztopienie przez dhjanę, sthana-kalpanę,
Głoskę, uczczarę, karaną—Anawą jest nazywane¹⁶.

Jak już powiedziano, podporą umysłu dążącego ścieżką Anawopaji jest coś innego od istotnego Ja. Może to być:

1. rozum (*buddhi*)
2. gruba prana,
3. subtelna prana, zwana Głoską (*varṇa*),
4. ciało i szczególne rozmieszczenie jego narządów, zwane karaną,
5. pewne zewnętrzne przedmioty (*sthāna-kalpanā*).

1. dhjana (medytacja)

Abhinawagupta mówi w Tantrasarze, że tutaj dążący winien rozmyślać o podmiocie (*pramātr*), poznaniu (*pramāṇa*) i przedmiocie poznania (*prameya*) jako jedności. W wyniku tego ogień głębszej, wewnętrznej świadomości gwałtownie się rozpala. Wtedy, chwytając wszystkie zewnętrzne przedmioty przez całokształt mocy wydostających się przez narządy zmysłowe, winien za pomocą bhawany wrzucić je w ogień wewnętrznej świadomości, który się

¹⁶ *Mālinivijaya* 2.21

właśnie rozpałił. Wtedy różnica pomiędzy wewnętrznym i zewnętrznym, między świadomością i przedmiotem, zniknie i nastanie świadomość jedności. W ten sposób osiągnie się jednostkowe rozpuszczenie (*samāveśa*) w boskim pierwiastku.

Inną metodę dhjany opisuje sutra 4. Należy wyobrażać sobie, że pierwiastki od ziemi do Siwy rozpuszczają się w fizycznym, następnie subtelnym, a na koniec w przyczynowym ciele sadhaki. Znane jest to jako *laya-bhāvanā*. Albo należy myśleć, że Rudra Kalagni (Ogień Zagłady) wznosi się z wielkiego palca prawej stopy i spala całe ciało. Nazywa się to *dāha-bhāvanā*. Jest ona w rzeczywistości rodzajem Siaktopaji. Dzięki tym sposobom umysł dążącego osiąga samawesę, czyli zatracą się w boskiej świadomości.

2. uccāra

Uccāra związana jest z praną, która oznacza siłę życiową. Jej główną własnością jest *uccāra*, która znaczy: „wzniesienie się i pojawienie jako dźwięku”. Słowa „prana” używa się w dwóch znaczeniach: ogólnym, czyli subtelnym, i szczególnym. W ogólnym znaczeniu nazywana jest ona po prostu praną (ożywianiem). W znaczeniu szczególnym przybiera różne nazwy, a mianowicie: prana, apana, samana, udana i wjana, odpowiednio do różnych funkcji siły życiowej (*prāṇa-śakti*). *Uccāra* jest własnością szczególnej prany Subtelna prana określana jest jako *varṇa* (głoska).

Metoda uczczary związana jest z prana-dharaną, tj. przykuciem uwagi do różnych przejawów prany w szczególnym tego słowa znaczeniu.

Różnego rodzaju rozkoszy (*ānanda*) doświadcza się dzięki skupieniu uwagi na różnych pranach.

- (1) Gdy umysł spoczywa tylko na podmiocie doznania, wtedy przeżycie szczęścia określane jest jako *nijānanda* (własne szczęście)
- (2) Gdy umysł rozmyśla nad brakiem wszelkich przedmiotów doznania, doświadcza się rozkoszy zwanej *nirānanda* (szczęście bez niczego).
- (3) Gdy kontempluje się pranę i apanę łącznie, wtedy przeżywana rozkosz nazywa się *parānanda* (wyższe szczęście).
- (4) Gdy umysł spoczywa na samanie, która jednoczy różne przedmioty doznania, przeżywa się rozkosz zwaną *brahmānanda* (szczęście Brahmana).

(5) Gdy umysł dążącego spoczywa na udanie po uprzednim rozpuszczeniu w Sobie wszelkiej wiedzy i jej przedmiotów, doświadcza się rozkoszy zwanej *mahānanda* (wielkim szczęściem).

(6) Gdy umysł spoczywa na wianie, przeżywana rozkosz nazywa się *cidānanda* (szczęście świadomości).

Po doświadczeniu tych sześciu rodzajów szczęścia, gdy dążący uświadamia sobie w pełni swą Moc prany, dostępuje przeżycia zwanego

(7) *jagadānanda* (radość świata), w którym nie ma podziału, czyli ograniczenia, bo rozbłyskuje ono dookoła, w którym istnieje jedynie świadomość wyrażająca się jako poznający, poznanie i poznawane które rozlewa się nektarem boskiej radości nieograniczonej wszechwładzy i w którym nie ma potrzeby kontemplacji.

Cała ta praktyka znana jest ogólnie jako uczczara-joga lub prana-joga. Gdy rozwinie się w pełni, następujące oznaki pojawią się jako jej owoc:

(1) przeżycie szczęścia,

(2) *udbhava* (rodzaj wewnętrznego szoku),

(3) *kampa* (drzenie),

(4) *nidrā* (sen), kiedy to dążący jest uśpiony w stosunku do wszystkich zewnętrznych przedmiotów,

(5) *ghurṇi*, czyli zataczanie się ze szczęścia.

Jak się dalej okaże, owa joga prany jest czymś zupełnie różnym od pranajamy, będącej tylko ćwiczeniem się w kierowaniu oddechem.

3. *varṇa* (Głoska)

Powiedziano już, że słowa „prana” używa się w dwóch znaczeniach: ogólnym i szczególnym. Uczczara jest naturalną własnością prany. Pokazano, jak się uprawia anawa-jogę przez zatrzymanie umysłu na poszczególnych pranach. Teraz się powie, jak wygląda anawa-joga w powiązaniu z uczczarą ogólnej prany. Abhinawagupta mówi—

Dźwięk drżący, jaki powstaje z owej wspomnianej uczczary,
Nieprzejawiony, podobny do echa, Głoską jest zwany¹⁷.

Svacchanda-tantra mówi:

Nie ma wymawiającego ani powstrzymującego —
Samo Bóstwo go wymawia w sercu istot mieszkające.

Abhinawagupta tak go przedstawia:

Jedna Głoska w kształcie Głosu niepodzielne głoski skrywa,
A że nigdy nie zachodzi, Anahatą się nazywa¹⁸.

Dżajaratha tak to objaśnia:

„Sens jest taki, że to, co jest jakby nieprzejawione, bo ma naturę wszystkich niepodzielonych głosek, jest Glosem (Nadą) w postaci Anahaty (nieuderzonego dźwięku). Ponieważ jest on przyczyną powstania głosek, można go nazwać słowem *varṇa* (Głoska)”.

Anusandhana, czyli uważne wnikanie w ten Głos, zwane jest warna-jogą lub dawani-jogą (jogą dźwięku). Jest to bardzo starożytna postać jogi. Siankaraczarja w swej *Yoga-tārāvalī* nazywa ją *nāḍānusandhāna* — wnikaniem w Dźwięk. Pod tą nazwą znana jest w niektórych tantrach i w tradycji jogi Gorakhnatha. średniowieczni święci północnych Indii, tacy jak Kabir i inni, nazywali ją surati-siabda-jogą. W sekcie Radhaswami również znana jest ona jako surati-siabda-joga. Jak rozumieć tę Głoskę naturze Nady? Abhinawagupta ukazuje to w poniższym wierszu:

Nasienie stworzenia i nasienie zniszczenia
Za jego główne uważają ciało¹⁹.

Dżajaratha wyjaśnia:

„Nasienie stworzenia (*srṣṭi-bīja*) i nasienie zniszczenia (*samhāra-bīja*) są głównymi miejscami, gdzie się ona objawia”.

Sa jest nasieniem stworzenia, tj. mistyczną głoską oznaczającą wydech, a *Ha* jest nasieniem zniszczenia, czyli mistyczną głoską oznaczającą wdech. Mantrę *Harṁsa* odmawia każda dusza bezwiednie, w każdym obiegu wydechu i

¹⁷ *Tantrāloka* 5.131

¹⁸ *Tantrāloka* 6.216

¹⁹ *Tantrāloki* 5.132

wdechu. Zwykle powtarza się ją 21 600 razy w ciągu doby. Ponieważ wyjście i wejście oddechu odbywa się naturalnie i bezwiednie, bez wysiłku ze strony ciała, nazywane jest adżapa-dżapą, tj. odmawianiem mantry bez cielesnego jej odmawiania. Jako że dźwięki wydechu i wdechu przypominają *Harḥ* i *Saḥ*, nazywa się tę mantrę *Harṁsa*. Znana jest ona również jako *ajapa-gāyatrī*. Przez anusandhanę, czyli umysłowe przyglądanie się temu samoczynnemu procesowi, prana (wydech) i apana (wdech) równoważą się, a wtedy uśpiona Kundalini, która leży zwinięta w trzech i pół zwojach u podstawy kręgosłupa, budzi się i podnosi do góry. W tym czasie słyszy się wiele miłych dźwięków. Lecz dążący nie powinien się na nich zatrzymywać. Winien je pominąć i zatrzymać się na najwyższym Dźwięku (*para nāda*), który jest dźwiękiem Anahata w najściślejszym tego słowa znaczeniu. Przez zatrzymanie się na tej Nadzie *citta* rozpuszcza się, a wtedy można doświadczyć najczystszej świadomości (*viśuddha caitanya*).

Obudzona Kundalini przeszywa węzeł Brahmy (brahma-granthi). Potem przecina krąg muladhary. Wznosząc się dalej, przebija kręgi swadhiszthany i manipury. Potem przeszywa węzeł Wisznu (wisznu-granthi) oraz kręgi: anahatę i wiśuddhę. Teraz przebija węzeł Rudry (rudra-granthi), potem krąg adżni, a na koniec wchodzi w sahasrara. Dążący może teraz doświadczyć nektaru spływającego z sahasrary.

Nadi i czakry nie są składnikami fizycznymi. Należą one do powłoki życiowej (*prāṇamaya-kośa*). Tylko ich zderzenie odczuwane jest przez nerwy i zwoje nerwowe. Kręgi są siedzibami siły życiowej. Nazywa się je kręgami, bo z wyglądu przypominają koło. Pochłaniają one i doprowadzają praną do powłoki życiowej, a przez nią do ciała fizycznego. Dźwięk jest subtelny na stopniu Mowy Pośredniej, a na koniec, gdy osiągnie poziom Patrzącej, nie jest już więcej słyszalny. Dążący doświadcza teraz światła (*jyotiś*). Wszystkie wikalpy ucinają się i zaznaje się pełnej świadomości Ja (*pūrṇāhantā*).

Harṁsa jest tym przejawem Nady, który symbolizuje życie. Anahata-nada w swym głębszym znaczeniu jest symbolem Pranawy (*Om*). Przez wzmożoną uwagę na tej Pranawie pojawia się dziewięć stopni jogi, będących subtelnymi postaciami Nady, znanych jako dziewięć dźwięków (*nava nāda*). Są to:

- (1) Bindu, czyli półmatra (*ardha-mātrā*),
- (2) Półksiężyc (*ardha-candra*), subtelniejszy od poprzedniego,
- (3) Rodhini (zatrzymująca),
- (4) Nada (Dźwięk),
- (5) Nadanta (koniec dźwięku),

(6) Siakti (Moc),

(7) Wjapini (wszechprzenikająca),

(8) Samana (z umysłem) i

(9) Unmana (ponad umysłem)

Każdy kolejny stopień jest subtelniejszy od poprzedniego. Unmana jest najwyższym przejawem świadomości. Aż do Samany możliwe jest tylko *ātma-vyāpti* — wszechprzenikanie Atmana. Jedynie na stopniu Unmany może zaistnieć *śiva-vyāpti* — wszechprzenikanie Siwy, obejmujące nie tylko poznanie Siebie, lecz również poznanie świata jako przejawu Siebie.

W *sutrze 7* Kszemaradża wspomina o Unmanie. Mówi, że aż do Samany toczy się gra Maji. Jedynie na stopniu Unmany Maja znika zupełnie. Inną nazwą Unmany jest *sahaja-vidyā* (wiedza wrodzona).

Svacchanda-tantra mówi, że zdobycie wiedzy przyrodzonej, będącej Unmaną, umożliwia osiągnięcie świadomości Siwy po pokonaniu mohy (zaślepienia), czyli Maji, która trwa aż do poznania prawdziwego Ja.

Kszemaradża dodaje, że chociaż proces dochodzenia do stanu Unmany jest Siaktopają, tym niemniej włączony został do Anawopaji, bo Anawopaja ma prowadzić do Siaktopaji. *Sutry 15, 21, 26, 41 i 45* również odnoszą się do Siaktopaji.

4. karaṇa

Powiedziano już, jak Anawopaja używa (1) buddhi, (2) grubej prany i (3) subtelnej prany. Karana jest techniką, która wykorzystuje ciało (*deha*). Przez ciało rozumie się tu wszystkie trzy ciała: fizyczne, subtelne i przyczynowe. W karanie stosuje się też mudry (ułożenie w szczególny sposób pewnych części ciała).

Jest siedem odmian karany: (1) *grāhya*, (2) *grāhaka*, (3) *cit* lub *saṁvitti*, (4) *niveśa* lub *sanniveśa*, (5) *vyāpti*, (6) *tyāga* i (7) *ākṣepa*.²⁰ Dżajaratha w swym komentarzu podaje główny cel tych karan w następujących słowach:

„Tutaj pod nazwą karany, na siedem rodzajów, tj. *grāhya* i pozostałe, podzielonej, opowiadający rozumieją ćwiczenie połączone z poznaniem, [a ostatecznie] poznanie, skutkiem pochłonięcia przedmiotów poznania na Siebie samego nakierowane”.

²⁰ *Tantrāloka* 5.129

Pierwsze cztery rodzaje podpadają wyłącznie pod Anawopaję. Wchłonięcie całego świata przedmiotów najpierw w doznające „ja”, a potem wszystkiego razem w *saṁvitti*, czyli *cit*, tj. najwyższą świadomość, a następnie wprowadzenie w boską świadomość składa się na pierwsze cztery karany. Pierwsze ćwiczenie polega na wchłonięciu wszystkich przedmiotów postrzegania (*grāhya*) przez narządy zmysłowe (*grahaka*). Następne ćwiczenie polega na wchłonięciu tego wszystkiego przez *cit*, czyli *saṁvitti* (świadomość). Zupełne osadzenie się w *saṁvitti* nazywa się *sanniveśa*. W sanniwesi nie ma nawet śladu przedmiotu jako czegoś obcego

Gdy dążący przenika każdy przedmiot wszechogarniającą świadomością, mówi się o nim, że osiągnął *vyāpti*, wszechprzenikanie. *Vyāpti* uzyskuje się za pomocą bhawany. *Tyāga* (porzucenie) jest stopniem, gdzie porzuca się wszelki wysilek. Powszechna świadomość panuje teraz sama przez się. Wjapti i tjaga dochodzą do poziomu Siaktopaji. Akszepa oznacza rzutowanie Powszechnej Świadomości na cały wszechświat. Jest to poziom siambhawajogi.

Sutry 16 i 25 również odnoszą się do siambhawa-jogi.

5. *sthāna—kalpanā* (skupienie się na miejscu)

Dla tych, którzy nie mogą skupić swego umysłu nawet na buddhi, wewnętrznej pranie czy Nadzie, zaleca się inne Anawopaje, które zajmują się skupianiem umysłu na rzeczach zewnętrznych. Znane są one jako *sthāna—kalapanā*.

Abhinawagupta mówi:

„A oto zewnętrzny sposób. Określa się go słowem *sthāna—prakalpanā*. Jest to trojakię miejsce: wiatr prany, ciało i coś zewnętrznego”²¹.

Słowa „wiatr prany” (*prāṇa—vāyu*) używa się tu w innym znaczeniu niż w wypadku uczczary. W uczczarze należy skupić umysł na pranie, apanie, samanie, udanie i wjanie, które są wewnętrznymi przejawami siły życiowej (*prāṇa—śakti*)

W sthana—kalpanie należy skupić umysł na pranie w znaczeniu wydychania i wdychania przez nozdrza. Od środka ciała prana (wydech) zajmuje odległość dwunastu palców w przestrzeni zewnętrznej, a zaczynająca się od tego punktu apana (wdech) zajmuje taką samą odległość aż do środka. Te dwa punkty czy miejsca znane są jako zewnętrzna dwadasianta i wewnętrzna dwadasianta. Przez ćwiczenie się w zatrzymywaniu umysłu na tych dwóch punktach wikalpy zaczynają się rozpuszczać i ostatecznie osiąga się anawa—samawesję, czyli roztopienie się w istotnym Ja za pomocą Anawopaji.

Przez ciało rozumie się tu ciało fizyczne. Rzeczy zewnętrzne w stosunku do ciała to np. posąg czy wizerunek bóstwa. Ci, którzy nie potrafią utrzymać

umysłu nawet na pranie, mogą skupiać go na zewnętrznych rzeczach. Jak już powiedziano, ostatecznym celem jest osiągnięcie świadomości Siwy, która obejmuje wszechświat jako swój przejaw.

TREŚĆ SIWASUTR

Pierwsza odsłona

Siambhawopaja

1. Określenie Atmana: Atman jest podstawową świadomością, odznaczającą się absolutną swobodą poznania i działania.
2. Niewola doznającej jednostki istnieje na skutek ograniczającego czynnika zwanego nieczystością duszy (zmazą pierwotną, *āṇava mala*), która w rzeczywistości jest nieznaną naszą prawdziwej natury.
3. Są jeszcze dwa ograniczające czynniki, a mianowicie *māyīya mala* (nieczystość majiczna) i *kārma mala* (nieczystość karmiczna), które przyczyniają się do zniewolenia jednostki.
4. Te trzy ograniczające czynniki są rodzajem ograniczonej, wypaczonej wiedzy, mającej swe źródło w słowach, które wywierają, przemożny wpływ na nasze życie. Słowa te utworzone są z głosek znanych jako Matryka. Dlatego Matryka stanowi podstawę wszelkiej ograniczonej wiedzy.
5. Siambhawopaja, czyli wynurzenie się Bhajrawy – transcendentalnej świadomości — kruszy okowy niewiedzy i uwalnia duszę.
6. Gdy wschodzi świadomość Bhajrawy, cały wszechświat jawi się jako wyraz Mocy Siwy, i gdy umysł dążącego przez wzmożoną uwagę połączy się z tą Mocą, znika świat jako coś odrębnego od świadomości. Szósta sutra ukazuje zarówno owoc świadomości Siambhu, jak i wspomnienie tej świadomości Siaktopaję.
7. Gdy dzięki otrzymanej łasce wynurza się świadomość Bhajrawy i zasilona zostaje połączeniem z Mocą (*śakti—sandhāna*), wówczas radosna ekstaza czwartego stanu świadomości staje się trwałą własnością trzech stanów: jawy, snu z marzeniami i snu głębokiego. I już nie tylko w medytacji, lecz również w zwykłym życiu doświadcza się szczęścia transcendentalnej świadomości.

²¹ *Tantrasāra* 6

8. Stan jawy zawiera wiedzę uzyskaną przez zewnętrzne zmysły i wspólną dla wszystkich podmiotów.

9. Stan marzeń sennych obejmuje doświadczenie wywołane przez sam tylko umysł, mające postać fantazji i rojeń i ograniczające się jedynie do śniącego.

10. Głęboki sen jest stanem zupełnej nieprzytomności. Jest to stan zamroczenia wywołanego przez Maję. Powyższe trzy stany rozważać można z punktu widzenia zwykłego człowieka i jogina.

11. Ten, kto cieszy się szczęściem najwyższej świadomości Siebie we wszystkich trzech stanach, staje się panem swych zmysłów.

12. Taki jogin w swoim wspinaniu się ku Najwyższej Rzeczywistości przechodzi przez wiele szczebli doświadczenia obfitujących w radosne niespodzianki.

13. *Ichhā*, czyli Wola jogina, który dostąpił świadomości Bhajrawy, jest Mocą Swobody (*svāntarya-śakti*), zdolną przejawiać i powściągać świat.

14. Dla takiego jogina wszystko, co ogląda on jako przedmiot — czy to zewnętrznie, czy wewnętrznie — jest wyrazem świadomości.

15. Takie Przeżycie możliwe jest dzięki wchłonięciu jednostkowego umysłu w Powszechną Świadomość, która jest ośrodkiem i podstawą wszelkiej rzeczywistości.

16. Gdy ktoś połączony jest umysłem z czystym pierwiastkiem Siwy, staje się, niczym Sadasiwa, zupełnie wolny od ograniczeń doznającej jednostki.

17. Pełne przekonanie o własnej tożsamości z Siwą jest tym, co rozumie się przez poznanie Siebie.

18. W każdym ułamku poznania jogin odczuwa rozkosz Samoświadomości. Jego szczęście udziela się tym, którzy się z nim zetkną.

19. Połączony z *icchā-śakti* — boską Mocą Woli — jogin może sobie stworzyć dowolny rodzaj ciała.

20. Przez połączenie świadomości z Mocą jogin może zdobyć moc łączenia żywiołów, rozdzielania ich lub przywoływania zdarzeń odległych w przestrzeni i czasie.

21. Gdy jogin połączony z Mocą Woli pragnie uzyskać wszechogarniającą świadomość, ustala się w czystej wiedzy (*śuddha-vidyā*), tj. Ponadumysłowej Mocy (*unmanā śakti*) i czuje się tak, jakby był panem całego wszechświata.

22. Najwyższa Moc (*parā śakti*) ze względu na swą głębię i przejrzystość podobna jest jezioru. Gdy dążący połączony jest z nią, doświadcza potęgi wielkiej mantry. Takie doświadczenie jest odczuwaniem drgania najwyższej Samoświadomości jako swej najgłębszej Jaźni. Owa świadomość Ja jest życiodajnym źródłem wszystkich mantr, tzn. wszystkie mantry z niej czerpią swą moc.

Druga odsłona

Siaktopaja

1. Gdy umysł durny nieustannie o mantrze Najwyższej Rzeczywistości, tj. o najwyższej świadomości Ja, staje się z nią tożsamy. W ten sposób umysł sam staje się mantrą. Nie ma już wtedy różnicy między odmawiającym mantrę a samą mantrą. Siaktopaja jest metodą poznania (*jñāna*). Przez stałą uwagę na poznaniu prawdziwej świadomości Ja umysł (*citta*) dążącego przeobraża się w samą tę najwyższą świadomość Ja. W ten sposób osiąga pełne poznanie.

2. Gorliwy, spontaniczny wysiłek ze strony dążącego jest tym, co sprawia, że jego umysł jednoczy się z bóstwem ukrytym w mantrze.

3. *vidyā-śarīra-sattā* jest złożeniem oznaczającym *śabda-rāśi* — zbiór słów, czyli mantrę. *Sattā* czyli świetlisty byt zbioru słów, obejmuje najwyższą świadomość Ja, która nie jest różna od świata. Zatem tajemnicą wszystkich mantr jest zjednoczenie jednostkowego umysłu z najwyższą boską Samoświadomością, która zawiera w sobie wszechświat.

4. Jeśli umysł dążącego zadowala się ograniczonymi majicznymi mocami, odchodzi od wzniesłego ideału mantry, bo owe ograniczone majiczne moce są jedynie rodzajem zwykłej, niższej wiedzy i są złudne niczym sen. Ideałem mantry, a tym samym Siaktopaji, nie jest zdobycie niższych mocy, lecz najwyższej Samoświadomości Siwy — świadomości, która zawiera w sobie cały wszechświat.

5. Po wynurzeniu się spontanicznej najwyższej Wiedzy dążący osiąga mudrę kheczari, która jest stanem Siwy.

6. Guru jest pomocą w osiągnięciu potęgi mudry i mantry, bo ukazuje środki prowadzące do celu. Albo łaska boża działa tak jak Guru, stwarzając sprzyjające warunki do zdobycia potęgi mantry.

7. Wszystkie słowa (*vācaka*) i rzeczy (*vācya*) wynikły ze słów składających się z głosek (*mātrkā*). Całość Matryki (krąg Matryki, *mātrkā-cakra*) powstaje w ostatecznej analizie z najwyższej Samoświadomości Siwy. Jest to tajemnica kręgu Matryki. Poznawszy, że ta najwyższa Świadomość jest naszym prawdziwym Ja, jest się wyzwolonym.

8. Wszystkie ciała, tj. fizyczne, subtelne i przyczynowe, uprzednio utożsamiane z fałszywą świadomością „ja”, rzucone są teraz w ogień prawdziwej świadomości Ja jako obiata.

9. Jeśli *jñāna* oznacza wiedzę ograniczoną, wówczas sutra tłumaczy się następująco: „wiedza ograniczona jest pokarmem (*anna*), tzn. pożerana jest przez jogina”. Jeśli *jñāna* znaczy *svarūpa-jñāna*, czyli poznanie swej własnej postaci, wówczas *anna* oznacza pokarm, który daje nasycenie, i cała sutra tłumaczy się: „samopoznanie staje się jego pokarmem, tj. napelnia go najwyższym nasyceniem”.

10. Po pochłonięciu czystej wiedzy wszelkiego rodzaju twory myślowe (wikalpy), pełne pocucia różnicowania, powstają w umyśle. Według Bhaskary sutra ta mówi, że gdy wiedza wspólna dla zwykłych mieszkańców świata rozpuszcza się w poznaniu swego prawdziwego Ja, dotychczas nagromadzoną złudną wiedzę o przedmiotach świata pamięta się już tylko jako sen.

Trzecia odsłona

A n a w o p a j a

1. To, co jest głęboko przeniknięte pragnieniem przedmiotów zmysłowych, określa się słowem *citta*. *Citta* składa się z buddhi, ahankary i manasu (rozumu, ograniczonego pocucia „ja” i umysłu). W wypadku jednostki ta właśnie *citta*, czyli uwarunkowany umysł, jest poznającym, czyli atmanem. *Citta* zwana jest atmanem, ponieważ za pomocą sattwy, radżasu i tamasu przechodzi z jednej postaci istnienia w drugą (*atati iti ātmā*).

2. Poznanie *anu*, czyli ograniczonego ja, zawężone jest do sposobu działania jego psychicznego układu, a jego pragnienia związane są z przyjemnością

płynącą z przedmiotów zmysłowych. Pod ich wpływem wędruje ono, przechodząc z jednej formy bytu w drugą.

3. Niewola człowieka spowodowana jest głównie przez Maję. Maja oznacza tutaj nierozróżnianie pomiędzy prawdziwym Ja, a niby-Ja złożonym z osłon (*kañcuka*), takich jak *kalā* (ograniczone działanie), *vidyā* (ograniczona wiedza) czy *rāga* (samolubne pragnienia), oraz subtelnego i fizycznego ciała.

4. Należy wyobrażać sobie rozpuszczenie się wszystkich pierwiastków w poprzedzających je źródłach, aż do Siwy, tj. fizycznego ciała w subtelnym, a subtelnego w przyczynowym, i w ten sposób poznać Najwyższy Pierwiastek, czyli Siwę.

5. Za pomocą pranajamy, pratjahary, dharany itd. można osiąść moc rozpuszczenia prany i apany w suszumnie, władzę nad ziemią i pozostałymi żywiołami, wycofać umysł z żywiołów i oddzielić od żywiołów.

6. Przez pranajamę, dharanę itd. zdobywa się nadprzyrodzone moce nad żywiołami, lecz są one jedynie wynikiem mohy (złudzenia co do swej własnej natury), która zarzuca zasłonę na Najwyższą Rzeczywistość. Za pomocą tych środków nie można poznać Najwyższej Rzeczywistości.

7. Gdy odniosło się zupełne zwycięstwo nad Mają, zdobywa się wiedzę przyrzoną (*sahaja-vidyā*), która prowadzi do zupełnego utożsamienia z Siwą.

8. Temu, który pozostaje w jedności z Unmaną, świat wydaje się jedynie promieniem jego światła. W tym stanie znika zupełnie dualizm.

9. Istotne Ja jest niczym aktor na scenie świata. Nie dotyka go rola, którą gra.

10. Wewnętrzna jaźń, czyli ciało subtelne, jest sceną, na której występuje ów aktor w dramacie świata.

11. Zmysły jogina są zwrócone do wewnątrz i jako takie oglądają tę rolę swego najgłębszego Ja, rozkoszując się przedstawianiem dramatu świata.

12. Tak jak aktor potrafi wyrazić sattwę – swój wewnętrzny stan uczuciowy – jedynie dzięki swemu wielkiemu talentowi, tak jogin może wyrazić sattwę (wewnętrzne światło) tylko poprzez najwyższą duchową inteligencję.

13. Taki jogin osiąga pełną swobodę poznania i kierowania całym wszechświatem.

14. Jogin przejawiać może swobodę zarówno w swoim własnym ciele, jak i gdziekolwiek indziej.

15. Jogin powinien stale kierować uwagę do Najwyższej Mocy, która jest źródłem wszechświata.

16. Jeśli jogin jest mocno osadzony w Najwyższej Mocy, z łatwością pograży się w najwyższym szczęściu Siebie bez żadnego ćwiczenia koncentracji czy medytacji.

17. Utwierdzony w czystej wiedzy (*śuddha-vidyā*) jogin może stwarzać najrozmaitsze formy na miarę twórczej mocy swej świadomości.

18. Dopóki czysta wiedza jest wynurzona, jogin się więcej nie odradza.

19. Jogin, który osiągnął przyrodzoną wiedzę (*sahaja-vidyā*), czyli czystą wiedzę, powinien być stale uważny. Jeśli nie jest czujny, może zostać omamiony przez bista zawiadujące głoskami, jak zwykły człowiek.

20. Jogin winien pilnować, aby stan czwarty świadomości nasycił pozostałe trzy stany: jawę, sen z marzeniami i sen głęboki, nie tylko w ich fazie początkowej i końcowej, ale również środkowej, tak jak olej po brzegi napęnia naczyne.

21. Przestawszy uważać ciało itd. za siebie, powinien zanurzyć się w stanie czwartym, wolny od jakichkolwiek tworów myślowych.

22. Gdy prana jogina, który połączony jest ze stanem czwartym, czyli transcendentalną świadomością, rozprzestrzenia się na zewnątrz, tzn. gdy jest on aktywnie świadomy przedmiotów zewnętrznych, doświadcza on wszystkiego jako tożsamego z cid-anandą – szczęściem świadomości Siwy.

23. W wypadku, gdy jogin doświadcza rozkoszy stanu czwartego tylko w fazie początkowej i końcowej jawy i pozostałych stanów, w przerwie pomiędzy nimi może się pojawić niższy stan. Dlatego powinien być czujny i pilnować, aby faza środkowa również została nasycona transcendentalną świadomością.

24. Gdy jogin połączy swą prawdziwą świadomość Ja ze wszystkim, tj. gdy wszystko jawić mu się będzie jako wyrażające Siwę, wtedy transcendentalna świadomość, która została przyćmiona, odżywa.

25. Gdy przez stałe ćwiczenie się w stanie turja jogin osiąga stan turjatita (ponad-czwarty, tj. przekraczający turję), staje się równy Siwie.

26. Pozostawanie w ciele tak długo, aż wyczerpie się owocujący (*prārabdha*) karman, jest ślubem, którego taki jogin winien przestrzegać.

27. Odkąd samoświadomość jogina jest świadomością czystego, duchowego Ja, wszelka jego mowa staje się modlitwą.

28. On rozsiewa wiedzę o Sobie wszędzie dookoła. To jest jego *dāna*, czyli dar.

29. Taki jogin, który zdobył panowanie nad kregiem mocy (*śakti-cakrā*), kierującym ograniczonymi doznającymi jednostkami, zdolny jest oświecać innych.

30. Ponieważ taki jogin równy jest Siwie, to świat jest rozwinięciem, ekspansją jego mocy świadomości, tak samo jak jest on przejawem Mocy Siwy.

31. Utrzymywanie i wchłanianie wszechświata jest również ekspansją jego mocy świadomości.

32. Nawet gdy przedmiot doświadczenia się zmienia, podmiot doświadczający pozostaje taki sam, bo nawet doświadczenie zmiany wymaga tego, kto jej doświadcza.

33. Taki jogin traktuje przyjemność i ból jak coś zewnętrznego, jak błękit, dżban itp., a nie jak aspekt pocucia siebie. Dlatego nie dotykają go one.

34. Jogin, który jest niedotknięty ani cieniem przyjemności i cierpienia, nazywany jest kewalinem — samotnym, tj. tym, który jest podmiotem poznania jedynie jako czysta świadomość.

35. Gdy jednakże dążący jest pod wpływem pierwotnej niewiedzy i nie zna swego prawdziwego Ja, podlega karmanowi i jako taki związany jest więzami sansary.

36. Gdy jogin odrzuca wszystkie różnice, spowodowane utożsamieniem siebie z ciałem, praną itp., wynurza się w nim poznanie Siebie jako czystej Świadomości. Może wtedy stworzyć inny porządek świata, wedle swej woli.

37. Swoją stwórczą moc czerpie jogin z własnego doświadczenia, z twórczej fantazji marzeń sennych itp.

38. We wszystkich trzech stanach: czuwaniu, marzeniach sennych i śnie głębokim należy ożywić się twórczą radością transcendentalnej świadomości, która jest pierwotnym źródłem owych trzech stanów.

39. Tak jak wewnętrzne stany umysłu należy ożywić radością stanu czwartego, tak samo i przedmioty zewnętrzne.

40. Owe zwykle doznające jednostki, które nie utożsamiają się ze stanem czwartym, czyli transcendentalną świadomością, ale z subtelnym albo fizycznym ciałem, są za sprawą pierwotnej nieczystości pobudzane do pragnienia rozmaitych przedmiotów. Są one zwrócone na zewnątrz i przenoszone z jednej formy istnienia w drugą.

41. Natomiast u jogina, który utwierdzony jest w czwartym stanie świadomości, wszystkie egoistyczne pragnienia znikają, a wtedy kończy się jego stan ograniczonej doznającej jednostki, przywiązanej do fizycznego i subtelnego ciała, i staje się on teraz *cit-pramāṭr* — poznającym w postaci czystej świadomości.

42. Wraz z zanikiem pragnień kończy się jego życie ograniczonego podmiotu, utożsamionego z subtelnym ciałem. Fizyczne ciało nosi on tylko jako zewnętrzne okrycie, z którym nie jest w najmniejszym stopniu utożsamiony. Całkowicie owładnięty boską świadomością, jest on teraz niczym Siwa.

43. Nawet po samopoznaniu jogin winien zachować swoje fizyczne ciało, bo ciało połączone jest z praną, powszechną siłą życiową, wypływającą z mocy swobody – całkowicie wolnej woli Najwyższego. Dopóki trwa ten naturalny związek ciała i prany, jogin nie może uwolnić się od ciała.

44. Nasika, czyli moc prany (*prāṇa-śakti*), płynie w prawym (pingala), lewym (ida) i środkowym (suszumna) nozdrzu. Jej wewnętrznym aspektem jest Samwid, czyli Świadomość. Środkowym punktem tej świadomości jest odczucie boskiego, transcendentalnego Ja. Przez nieustanne utrzymywanie uwagi na tej świadomości Ja, występuje niegasnące (*nirvyutthāna*) samadhi we wszelkich okolicznościach.

45. Dusza, która zapomniała o swej prawdziwej naturze, teraz na powrót rozpoznaje swoją boskość. Jogin, który urzeczywistnił swą boską naturę, utracił wszelkie poczucie zróżnicowania. Odczuwa on wewnątrz siebie świat jako rozpuszczony w Siwie, a na zewnątrz doświadcza go wyłącznie jako przejawu świadomości Ja, tożsamej z Siwą.

ŚWIĘTE SUTRY SIWY

NA SKALE GÓRY MAHADEWY

WYRYTE

SIAMBHAWOPAJA

ŚWIADOMOŚĆ TO ATMAN

NIEWOLĄ JEST WIEDZA

RODZINA ŁONA I TO, CZEGO CIAŁEM JEST TWÓRCZOŚĆ

PODSTAWĄ WIEDZY JEST MATRYKA

UNIESIENIE TO BHAJRAWA

PRZY POŁĄCZENIU Z KRĘGIEM MOCY ZNISZCZENIE
WSZECHŚWIATA

PODCZAS ZRÓZNICOWANIA NA JAWĘ, ŚNIENIE I SEN GŁĘBOKI
TRWA ROZKOSZOWANIE SIĘ STANEM CZWARTYM

POZNANIE TO JAWA

ŚNIENIE TO TWÓR UMYŚLU

NIEROZRÓŻNIANIE TO SEN GŁĘBOKI W ZAMROCZENIU
CIESZĄCY SIĘ NIM W TRÓJCE STANÓW JEST PANEM ZMYŚŁÓW

STOPNIE JOGI SĄ CUDEM

MOC WOLI TO DZIEWCZYINKA UMA

PRZEDMIOT WIDZENIA JEST CIAŁEM

PRZEZ PRZYŁĄCZENIE UMYŚLU DO SERCA WIDZI SIĘ
PRZEDMIOT WIDZENIA AŻ DO PUSTKI

LUB PRZEZ WNIKANIE W CZYSTY PIERWIASTEK UWALNIA SIĘ
OD ZNIEWALAJĄCEJ MOCY

NIEZACHWIANA PEWNOŚĆ TO POZNANIE SIEBIE

SZCZĘŚCIE ŚWIATA TO ROZKOSZ SAMADHI

PRZY POŁĄCZENIU Z MOCĄ STWORZENIE CIAŁA

POŁĄCZENIE SKŁADNIKÓW, ROZDZIELENIE SKŁADNIKÓW I
ZŁOŻENIE WSZYSTKIEGO.

PRZEZ WZEJŚCIE CZYSTEJ WIEDZY ZDOBYCIE PANOWANIA
NAD KRĘGIEM

PRZEZ POŁĄCZENIE Z WIELKIM JEZIOREM DOŚWIADCZENIE
POTĘGI MANTRY

SIAKTOPAJA

UMYŚŁ TO MANTRA

WYSILEK PROWADZI DO SPEŁNIENIA

BYT O CIELE Z WIEDZY JEST TAJEMNICĄ MANTR

ZADOWOLENIE UMYŚLU W ŁONIE – TO ZWYKŁA WIEDZA NICZYM
SEN

GDY SPONTANICZNIE POJAWI SIĘ WIEDZA, WĘDROWANIE W
PRZESTWORZU ŚWIADOMOŚCI, CZYLI STAN SIWY

GURU JEST ŚRODKIEM

OŚWIECENIE W KRĘGU MATRYKI

CIAŁO JEST OBIATĄ

WIEDZA JEST POKARMEM

PODCZAS ZANIKU WIEDZY – WIDZENIE SNÓW ZEŃ POWSTAŁYCH

ANAWO PAJA

UMYŚŁ TO ATMAN

WIEDZA JEST NIEWOLĄ

NIEROZRÓŻNIANIE PIERWIASTKÓW POCZYNAJĄC OD KALI TO
MAJA

WCHŁONIĘCIE CZĄSTEK W CIAŁO

WCHŁONIĘCIE NADI, POKONANIE ŻYWIOŁÓW, ODERWANIE OD
ŻYWIOŁÓW I ODREBNOŚĆ OD ŻYWIOŁÓW

MOC NADLUDZKA JEST DZIEŁEM ZASŁONY OMAMIENIA

PRZEZ POKONANIE OMAMIENIA SIĘGAJĄCE W NIESKOŃCZONOŚĆ
OPANOWANIE PRZYRODZONEJ WIEDZY

CZUWAJĄCY, DLA KTÓREGO WSZYSTKO INNE JEST PROMIENIEM
ŚWIATŁA

AKTOREM JEST ATMAN

SCENĄ JEST WEWNĘTRZNA JAŻŃ

WIDZAMI SĄ ZMYSŁY

MOCĄ DUCHOWEJ INTELIGENCJI OSIĄGNIĘCIE
WEWNĘTRZNEGO BLASKU

OSIĄGNIĘTY JEST SWOBODNY STAN

JAK TAM, TAK I GDZIE INDZIEJ

UWAGĘ MA MIEĆ NA NASIENIU

SIEDZĄCY NA ASANIE ŁATWO ZANURZA SIĘ W MORZU
NIEŚMIERTELNOŚCI

SWEJ MIARY STRUKTURĘ TWORZY

GDY NIE GINIE WIEDZA, GINĄ NARODZINY

MAHEŚWARI I POZOSTAŁE MATKI DUSZ SPĘTANYCH W GRUPACH
SPÓŁGŁOSEK OD KAWARGI POCZYNAJĄC

STAN CZWARTY MA SIĘ ROZLEWAĆ W TRZECH STANACH JAK
OLEJ

NIECH WEJDZIE WEŃ, POGRĄŻONY, SWYM WŁASNYM UMYŚŁEM

PRZY ROZPRZESTRZENIENIU SIĘ PRANY JEDNAKIE WIDZENIE

POŚRODKU POWSTANIE NIŻSZEGO STANU

GDY ŚWIADOMOŚĆ SIEBIE POŁĄCZONA JEST Z PRZEDMIOTAMI,
TO, CO ZANIKŁO, POWSTAJE NA NOWO

STAJE SIĘ RÓWNY SIWIE

UTRZYMANIE CIAŁA JEST ŚLUBEM

ROZMOWA JEST MODLITWĄ

POZNANIE SIEBIE JEST DAREM

KTO ZASIADA W KRĘGU MOCY, ZAPRAWDĘ, JEST ŹRÓDŁEM
WIEDZY

WSZECHSWIAT JEST EKSPANSJĄ JEGO WŁASNEJ MOCY

TRWANIE I ROZPUSZCZENIE

NAWET GDY ONE ZACHODZĄ, NIE MA UTRATY, BO JEST ON
PODMIOTEM ŚWIADOMOŚCI

TRAKTOWANIE PRZYJEMNOŚCI I PRZYKROŚCI JAK CZEGOŚ
ZEWNĘTRZNEGO

WOLNY OD NICH, ALE SAMOTNY

LECZ MOCNO ZŁĄCZONYZ OMAMIENIEM UWIKŁANY JEST W CZYN

GDY ZNIKNIJE ZRÓŻNICOWANIE, ZDOLMOŚĆ POWOŁANIA DO
ŻYCIA INNEGO STWORZENIA

MOC TWORZENIA CZERPIE Z WŁASNEGO DOŚWIADCZENIA

OŻYWIENIE PRZEZ NAJPIERWSZY Z TRZECH STOPNI

TAK JAK STANU UMYSŁU, RÓWNIEŻ CIAŁA, ZMYŚŁÓW I
ZEWNĘTRZNYCH PRZEDMIOTÓW

Z POWODU NIEZASPOKOJENIA RUCH NA ZEWNĄTRZ
ODRADZAJĄCEGO SIĘ

PRZEZ JEGO ZANIK U TEGO, CZYJA ŚWIADOMOŚĆ WZNIOSŁA SIĘ
DOŃ, GINIE ODRADZAJĄCA SIĘ DUSZA

WTEDY, OKRYTY PŁASZCZEM Z ŻYWIOŁÓW, WYZWOLONY, JEST W
WIĘKSZOŚCI RÓWNY PANU, DOSKONAŁY

WIĘŻ Z SIŁĄ ŻYCIOWĄ JEST NATURALNA

PRZEZ WZMOŻONĄ UWAGĘ NA ŚRODKU WNETRZA SIŁY
ŻYCIOWEJ PŁYNĄCEJ ZYGZAKIEM W IDZIE, PINGALI I SUSZUMNIE
– ACH, CÓŻ TU MOŻNA RZEC!

RAZ PO RAZ MA MIEJSCE ZANURZENIE W BOSKOŚCI

Oto

ŚWIĘTE SUTRY SIWY

w komentarzu czcigodnego Kszemaradży

zwanym

Śivasūtra-vimarśinī

objaśnione

Siambhawopaja

Droga Siambhu

Mangala

Modlitwa do Siankary

Z której rodzi się rzesza Rudrów²² i znawców pola²³
i gdzie spoczynek znajduje,
Która jest prawdą, której rozbłyskiem jest ten wszechświat
i z niej jest utworzony,
Która jest drgnieniem najpierwszym²⁴, nieśmiertelnym, płynącym
z bezmiaru szczęścia wolności²⁵,
Ta Świadomość Siankary²⁶ zwycięża,²⁷ niedwójna, cała,
w pozornej swej dwoistości.

Zważywszy, że komentarze do Sutry Siwy są kiepskie,
Bo sprzeczne z tradycją mistrzów, objaśniam ją zgodnie z prawdą.

²² Rudrowie są to wolne dusze u których zmaza pierworodna (*āṇava māla*, pierwotna nieczystość ograniczająca Pełnię) zupełnie zanikła. Należą oni do kategorii „patich” (panów). To oni są sprawcami wyłonięcia, trwania i wchłonięcia wszechświata odpowiednio do czynów (karmanów) poszczególnych jednostek. Siwa zajmuje się bezpośrednio tylko zasłanianiem prawdziwej natury duszy i odsłanianiem jej za sprawą łaski. Rudra odpowiada pojęciu Iśwary w filozofii wedanty. Jego synonimami są Ananta Bhattaraka i Aghoresia

²³ Znaczący *pola* (*kṣetrājñā*) jest to dusza w więzach, określana jako *paśu*, w całej pełni naznaczona zmazą pierworodną. Nazwa ta obejmuje dusze od Brahmy do najdrobniejszego stworzenia.

²⁴ Wolność (swoboda), czyli niepowstrzymana wola Najwyższego Siwy, przejawia się w swej pierwotnej kosmicznej wibracji (drganiu, *spanda*) jako Siwa. Siwa jest pierwszym drgnieniem (*anuttara spanda*) Najwyższego Siwy – Absolutu, które powstaje z wytryskującego zeń szczęścia.

²⁵ Bezmiar szczęścia to strumień kal (cząstek o naturze mocy, pierwotnych energii), promieni w postaci głosek alfabetu od A do Kṣa, wypływający ze swobody (*svātantrya* lub *svacchanda*)

²⁶ *Sari* to radość odkrycia najwyższej niedwójni, *karoti* znaczy „sprawia”. *Siankara* to ten, który daje radość odkrycia najwyższej niedwójni. Świadomość (*caitanya*) ma naturę swobody, czyli wolnej woli, poznania i działania.

²⁷ Zwycięża, czyli przekracza wszelką rzecz. Mimo iż przejawia się w różnorodny sposób jako podmiot, przedmiot itp., zawsze pozostaje niezależna i szczęśliwa.

Mangala ta wskazuje również na pięć głównych mocy Najwyższego Siwy: Wolę i Działanie („z której rodzi się rzesza Rudrów i znawców pola”), Poznanie („która jest Prawdą”), Szczęście („której rozbłyskiem jest ten wszechświat”) oraz Świadomość

Żył na tym świecie na świętej górze Mahadewie pewien guru imieniem Wasugupta, wielki czciciel Maheśwary²⁸, który z powodu przeogromnego umiłowania Wielkiego Boga, rozkwitłego w nim dzięki zesłanej łasce, nie przyjął należącej do niższych systemów filozoficznych nauki Nagabodhi²⁹ i innych siddhów³⁰, jeno cześć Siwie nieustannie oddawał z sercem oczyszczonym prawdziwą tradycją licznych siddhów³¹ i jogi³² należących do Najwyższego Pana.

Pewnego razu, za sprawą Najwyższego Siwy, który zapragnął udzielić mu łaski z zamiarem, aby w świecie dusz, pozostającym pod przemożnym wpływem poglądów dualistycznych, nie zaginęła tradycja tajemnej nauki, we śnie ukazało mu się takie widzenie:

„Tu na górze na powierzchni ogromnego głazu wryta jest tajemnica. Pojmij ją i wyjaw tym, którzy godni są ją przyjąć!”

Tedy on po przebudzeniu udał się na poszukiwania i ujrzał ów wielki kamień, o którym mówił sen, obracający się za samym dotknięciem ręki... Tak oto odkrył **Siwasutry**, będące esencją tajemnej nauki Siwy. I zrozumiałwszy je właściwie, wyjawiał najlepszym uczniom, takim jak Śri Kallata i inni, ujmując je w **Spandakariki**.

Przekazane przez tę nieprzerwaną tradycję **Spandasutry** objaśnione zostały przeze mnie w **Spandanirnaji**. Natomiast **Siwasutry** objaśniam teraz.

Ich pierwsza sutra³³ uczy, że – wbrew tym, którzy utrzymują, iż człowiek jest odrębny od Boga – to właśnie Siwa w swym najwyższym znaczeniu Świadomości jest Atmanem, Duszą całego przejawionego wszechświata.

²⁸ Maheśwara - Siwa

²⁹ Nagabodhi – buddyjski nauczyciel (ok. 500-700), autor dzieła zatytułowanego *Śrī Gūhyasamaja-maṇḍalopayika-vimsa-vidhi*, opartego na buddyjskiej tantrze *Gūhyasamaja*.

³⁰ tj. tych, którzy osiągnęli doskonałość w jodze buddyjskiej

³¹ tj. doskonałych joginów, którzy unaocznili niedwójną Prawdę nauczaną w siwaickich agamach

³² czyli uosobień Mocy (Siakti)

³³ *Sūtra* znaczy dosłownie „nić”, bo tak jak nić wiąże ze sobą pewne myśli, zasady, przepisy. Sutra musi zawierać możliwie najmniej słów, być wolna od dwuznaczności, pełna treści i zrozumiała, pozbawiona zbędnych słów i bezbłędna.

चैतन्यमात्मा ॥ १ ॥

caitanya ātmā

ŚWIADOMOŚĆ TO ATMAN

caitanya – świadomość absolutna (*citi*), nie podzielona na podmiot i przedmiot, posiadająca całkowitą swobodę poznania i działania.

ātmā – 1. Istnienie-Świadomość (*sat-cit*) jako Jaźń (Dusza), albo:

2. Istnienie-Świadomość jako natura (*svabhāva*) wszechświata

Świadomość, posiadająca całkowitą swobodę wszelkiego poznania i działania, jest Jaźnią (Duszą) oraz naturą wszechświata.

Ponieważ na tym świecie nie ma niczego nieuświadomionego³⁴, działanie świadomości³⁵ powszechne jest u wszystkich. Byt świadomy (*cetana*) to ten, który uświadamia sobie (*cetayate*), który jest niezależny we wszelkim poznaniu i działaniu – jego stan zwie się Świadomością (*caitanya*), tj. pełną swobodą³⁶ we wszelkim poznaniu i działaniu. Ta zaś przynależy jedynie Bogu, Najwyższemu Siwie – u innych, aż po Anaśritę³⁷, zależna jest od Niego. Choć ma On nieskończenie wiele przymiotów, jak wieczność, wszechobecność,

³⁴ Nieuświadomione (*acetita*) to inaczej „nieoświecone” (*aprakāśita*). *Prakāśa* znaczy „światło”, lecz nie fizyczne światło, tylko światło świadomości, dzięki któremu nawet fizyczne światło staje się widoczne. Bez światła świadomości nic nie może się pojawić – wszelki przejaw nie jest niczym innym, jak wyrazem świadomości. Mówi o tym upaniśada Kaṭha:

*Nie świeci tam słońce ni księżyc, ni gwiazdy,
ani błyskawice – cóż mówić o ogniu!*

Kiedy ono świeci, wszystko świeci za nim,

dzięki jego światłu wszelka rzecz się jawi

(*Kathopanīśad* 2.2.15)

³⁵ *citi-kriyā* czyli chwytanie światła

³⁶ Swoboda (*svāntarya*) znaczy dosłownie „zależność od siebie samego”. Obejmuje ona:

1. absolutną swobodę tworzenia, absolutną wolność woli, brak zależności od jakichkolwiek zewnętrznych materiałów czy środków dla swej działalności oraz absolutne samowładztwo, czyli panowanie (boską potęgę. *aīśvarya*),

2. wiecznie obecną świadomość Siebie (*vimarśa*) oraz

3. poznanie (*jñāna*) i działanie (*kriyā*).

³⁷ Anaśrita Siwa jest to stan poniżej pierwiastka Siwy a powyżej Sadasiwy. Jest to tylko stan (*avasthā*), nie zaś pierwiastek (*tattva*). Dotyczy on tej fazy rzeczywistości, w której Siakti zaczyna stopniowo zasłaniać Jaźń i w ten sposób oddzielać od niej wszechświat, wytwarzając *akhyāti*, czyli niewidzenie (nierozpoznanie) swej prawdziwej natury. Tak Anaśrita, jak i wszystkie dusze poniżej tego stanu, nie posiadają pełnej swobody poznania i działania.

bezpostaciowość i inne, to ponieważ wieczność i pozostałe możliwe są również gdzie indziej³⁸, podkreśla się tu swobodę, nigdzie indziej niemożliwą. W ten sposób, pomijając inne przymioty, poprzez przyrostek *-ya* tworzący rzeczowniki oderwane³⁹ wskazano na Świadomość. To ona jest Atmanem, nie zaś coś innego, zróżnicowanej natury, jak przyjmują pluraliści. Bo gdyby nie był on Świadomością, to jako nieczuła materia nie byłby Jaźnią-Atmanem. Gdy jest on samą tylko Świadomością, bezzasadne jest przyjęcie zróżnicowania (pluralizmu). Albowiem nie można przyjąć zróżnicowania Świadomości na podstawie miejsca czasu czy wyglądu, bo jeśli są one odrębne od Świadomości, to wtedy jako nieuświadomione [nie ujawnione przez światło świadomości] są nieistniejące, a jeśli są uświadomione [ujawnione przez światło świadomości], wtedy są samą Świadomością – a niemożliwe jest zróżnicowanie natury atmanów gdy są one samą tylko Świadomością. Nawet na podstawie ich związku z nieczystością⁴⁰ nie można udowodnić ich zróżnicowania, jako że nie jest ona [Świadomość] od niej odrębna, o czym powie się później. A nawet gdyby nieczystość istniała wcześniej⁴¹, to ponieważ zanika ona w stanie wyzwolenia, nie można głosić poglądu o wielości atmanów. Gdyby możliwy był wtedy ślad nieczystości lub gdyby stało się niżej od Bezpośredniego Siwy⁴², to wyzwoleni Siwowie byłiby przecież sansarinami – wędrowcami w

³⁸ Wieczność i wszechobecność możliwa jest w wypadku przestrzeni i atomów, natomiast *svāntarya*, czyli absolutna swoboda, możliwa jest jedynie u Najwyższego Siwy, czyli Najwyższej Rzeczywistości o naturze Świadomości.

³⁹ Słowo *caitanya* utworzone jest od rzeczownika *cetana* (istota świadoma) przez dodanie przyrostka *taddhita* „*sva*” (*-ya*), który wskazuje na powiązanie (*sambandha*). Toteż „*caitanya*” oznacza stan bycia świadomym, a jako utworzona przez przyrostek *taddhita* wskazuje na swe powiązanie z tym, kto posiada absolutną wolność poznania i działania. Abhinawagupta pisze: „Świadomość (*caitanya*) to słowo abstrakcyjne wyrażające [absolutne] istnienie, nie wyróżnione żadną szczególnością, będące samą tylko swobodą – tak powiedział [Siwa] w starożytnej sutrze” (*Tantrāloka* 1.28).

⁴⁰ Nieczystość (*mala*) jest tym, co pokrywa i zasłania boską Świadomość, czynnikiem ograniczającym, który kępuje swobodę przejawiania się Ducha. Ma ona trzy postacie:

1. nieczystości duszy (zmazy pierwotnej, *ānava mala*), będącej pierwotnym czynnikiem ograniczającym, który zawęży Powszechną Świadomość do świadomości doświadczającej jednostki. Jest to kosmiczny ogranicznik, nad którym jednostka nie ma władzy. On to sprawia, że dusza indywidualna (*jīva*) uważa się za niepełną, czyli niedoskonałą, za odrębną istotę, odciętą od Powszechnej Świadomości. Wielkość Siwy zasłonięta jest w tym stanie i jednostka zapomina swą prawdziwą naturę. *Ānava mala* przejawia się na dwa sposoby: jako sama wiedza (poznanie, *bodha*), bez możliwości działania (jak u widźnianakali), bądź jako samo działanie, ale bez wiedzy (jak u zwykłych ludzi).
2. nieczystości majicznej (*māyīya mala*), czyli wywołanej przez Maję, dającej duszy jej fizyczne i subtelne ciało. Ona również ma charakter kosmiczny (powszechny) i jest tym, co daje poczucie zróżnicowania.
3. nieczystości karmicznej (*kāma mala*), na którą składają się skłonności (*vāsanā*), czyli ślady czynów popełnionych przez zmysły poznania i narzędzia działania pod wpływem zmysłu wewnętrznego (umysłu, serca itd.). Jest to czynnik ograniczający spowodowany przez jednostkę jej czynami i skłonnościami.

⁴¹ tj. przed wyzwoleniem

⁴² Niektórzy utrzymują, że są dwa rodzaje Siwy: jeden bezpośredni (*anādi śiva*), który nigdy nie przyjmuje nieczystości, a zatem nigdy nie zstępuje w więzy, i drugi, który przyjmuje nieczystość, a wraz z nią więzy. Zatem Siwowie, którzy przyjęli więzy, po czym wyzwolili się z nich, zawsze stoją niżej

sansarze, jako że powiedziane jest: „Świadomość to jeden jedyny Atman”. W ten sposób wykazano bezzasadność poglądu o wielości atmanów.

Tak więc aby wyjaśnić chcącym to wiedzieć uczniom, czym jest Atman, [autor Sutr mówi]: „Atman nie jest ciałem, jak przyjmują zwykli ludzie i materialisci, nie jest praną, jak przyjmują wedyści, nie jest rozumem, jak przyjmują jogaczarinowie⁴³, i nie jest pustką, jak przyjmują madhjamikowie⁴⁴ i inni, lecz jest, jak stwierdzono, samą tylko Świadomością, bo nawet u tego, kto jako podmiot poznania wyobraża sobie ciało itd., rozbłyśkuje ona jako prawdziwy podmiot, pełen niewyobrażonego poczucia Ja”. Mówi o tym *Śrī Mrtyuñjit*⁴⁵:

Świadomość ma kształt Atmana, ona jest Jaźnią Najwyższą,
Od wszelkich warunków wolną – tak pisze we wszystkich pismach.
(*Netra-tantra* 8.28)

jak również *Śrī Vijñānabhairava* :

Ten, który ma Świadomości naturę, jest w każdym ciele
I nigdzie się nie wyróżnia. Dlatego kto kontempluje
Wszystko jak zeń utworzone, zwycięża kołowrót wcieleni.
(*Vijñānabhairava* 100)

To samo ujęte krótko w dwóch karikach wyłożył uczniom Nauczyciel⁴⁶ w *Śrī Spandzie* wraz z przykładami:

Przez którą zmysły⁴⁷ nieczułe stają się jakby świadome
I z kręgiem wewnętrznym⁴⁸ biegną ku rzeczom, cieszą się nimi,
Po czym wchłaniają, tę tattwę⁴⁹ badać należy wnikliwie,
Ze czcią, bo wszędzie panuje jej naturalna swoboda.
(*Spandakārikā* 1.6-7)

Ponadto ta właśnie Świadomość, o której była mowa, jest Atmanem, czyli naturą całego świata istniejących⁵⁰ i nieistniejących⁵¹ rzeczy, ponieważ nie

od Bezpośredniego Siwy. Kszemaradża zaprzecza temu stanowisku mówiąc, że tzw. wyzwoleni Siwowie nie byłiby lepsi od dusz uwikłanych w sansarę.

⁴³ wyznawcy mahajanistycznej doktryny *vijñānavāda*

⁴⁴ wyznawcy mahajanistycznej doktryny *śūnyavāda*

⁴⁵ inna nazwa *Netra-tantry*

⁴⁶ tj. Wasugupta (VIII-IX w), nauczyciel, który jako pierwszy objaśnił systematycznie filozofię siwaicką

⁴⁷ Przez zmysły rozumie się tu grupę trzynastu zmysłów: pięć zmysłów poznania (*jñānendriya*), pięć zmysłów działania (*karmendriya*) oraz umysł (*manas*), rozum (*buddhi*) i jednostkowe „ja” (*ahankāra*).

⁴⁸ Krąg wewnętrzny (*karaneśvari-cakra*) to bóstwa zmysłów, czyli zespół boskich mocy działających w różnych zmysłach.

⁴⁹ pierwiastek Spandy (Drgania, Wibracji), wrodzonej swobody, tj. istotne Ja tożsame z Siwą

⁵⁰ jak dzban czy płótno

⁵¹ czyli wymyślonych, jak kwiaty na niebie

wspomina się o jej szczególności. Albowiem coś, co nie pojawia się w świadomości, nigdy nie jest naturą niczego. Natomiast to, co uświadomione, jako że tożsame ze samoświeatną świadomością, ma naturę samej Świadomości. Mówi o tym *Śrīmad Ucchuṣṣmabhairava*:

Dopóki brak poznających, skąd poznawane, o Miła?
Jednym jest podmiot i przedmiot, nie ma więc nic nieczystego.

To samo ujęte dwiema karikami:

Ponieważ dusza jest wszystkim, bo wszelki byt z niej powstaje,
Bo czuje swoją odrębność ze wszystkim tym, co poznaje,
Przeto ni w słowie, ni w rzeczy, ni w myśli nie ma takiego
Stanu, co Siwą by nie był – to doznający w postaci
Doznawanego przedmiotu stale obecny jest wszędzie.
(*Spandakārikā* 1.3-4)

Ponieważ Świadomość jest naturą wszechświata, przeto by tego dowiedzieć, bezużyteczne są środki tak mizerne, jak świadectwa pism itd., bo są one w swym dowodzeniu zależne od samoświeatnej Świadomości, a Świadomości nie można żadnym uprzednio podanym argumentem zasłonić, bo jest ona przecież wiecznie jaśniejąca, jak głosi *Śrī Trikaḥṛdaya*:

Gdy chce się przeskoczyć cień głowy, głowa nie może
Na miejscu nogi się znaleźć – tak samo Moc Poznawania⁵².

Tak jak głowa nie znajdzie się w zasięgu nogi u tego, kto chce przeskoczyć [jej cień], tak samo i ona – taki jest tutaj związek. Z tą myślą w *Spandakarice* przekonująco wykazano, że świadomość w postaci pierwiastka Spandy⁵³ jest tożsama z Siankarą⁵⁴ i zawsze samoświeatna, tymi oto wielkimi wierszami:

Bo tego, w czym trwa to wszystko i z czego wszystko wychodzi,
Niczym nie można zasłonić, niczym nie można przegrodzić.
(*Spandakārikā* 1.2)

⁵² Moc Poznawania, *baindavi-kalā*, to moc Najwyższego poznającego (Najwyższego Podmiotu, *parapramātr*). Najwyższa Jaźń, czyli Świadomość, która jest poznającym, określana jest mianem Bindu lub Indu. *Baindavi* znaczy „należąca do Bindu, *kalā* oznacza moc (*śakti*). Zatem *baindavi-kalā* jest to moc poznawczości Najwyższej Jaźni, czyli Świadomości, tj. taka moc Jaźni, dzięki której jest ona zawsze poznającym, nie zaś przedmiotem poznania.

⁵³ Spanda to drganie, wibracja w nieruchomym Siwie, która powoduje przejawienie się, trwanie i zanik wszechświata, stwórca wibracja, moc swobody.

⁵⁴ Siwą

Gdzie nie ma bólu, radości, przedmiotu ani podmiotu,
Gdzie nie ma też nieczułości, to rzeczywiście istnieje.

(Spandakārikā 1.5)

// 1 //

Siambhawopaja (*śāmbhavopāya*) oznacza środek do duchowego urzeczywistnienia, którego źródłem jest sam Siambhu – Siwa, i który przez niego został podany.

Sutra pierwsza wskazuje że:

1. Czajtanja nie oznacza tu samej tylko świadomości, lecz *sarva-jñāna-kriyā-mayam paripūrṇam svāntantriyam* – absolutną swobodę wszelkiego poznania i działania
2. Atman nie jest samą tylko Jaźnią, lecz również naturą wszechświata.
3. Świadomość (Czajtanja) nie jest samym tylko Światłem (*prakāśa*), lecz przepojona jest Czuciem, powszechną świadomością Ja (*vimarśa*).
4. Istnienia Świadomości nie można udowodnić żadnym rozumowym środkiem, bo wszelkie argumenty istnieją dzięki niej.
5. Świadomość jest jedna we wszystkich jaźniach, zatem Atman jest jeden.

Skoro naturą świata złożonego z dusz i nieczułej materii jest sama Świadomość w postaci Najwyższego Siwy, to skąd się bierze niewola? Aby rozstrzygnąć tę wątpliwość, ułożył Wasugupta sutrę, którą z powodu sandhi⁵⁵ można odczytać na dwa sposoby: w połączeniu z samogłoską „a” lub bez tego połączenia.

Sutra 2

ज्ञानं बन्धः ॥ २ ॥

jñānam bandhaḥ

NIEWOLA JEST WIEDZA

lub :

NIEWOLA JEST NIEWIEDZA

⁵⁵ połączenia z ostatnią literą sutry pierwszej

jñāna – ograniczona, wypaczona wiedza, równoznaczna z niewiedzą, (*ajñāna*)
czyli nieczystość duszy (*āṇava mala*)

bandha – niewola, więzy

Ograniczona wiedza, będąca w rzeczy samej niewiedzą, czyli nieznajomość swej własnej istoty, jest przyczyną więzów.

Skoro w myśl podanego tutaj rozumowania nie ma niczego, co by wykraczało poza światło świadomości, jak może ponadto istnieć nieczystość i w jaki sposób może je zasłaniać? Odrzucając pogląd głoszony przez dualistów, *Mālinīvijaya* mówi:

Nieczystość⁵⁶ mienią niewiedzą, przyczyną kiełka sansary.

Tak samo *Sarvācāra*:

Niewiedza jest świat związany, z niej jest początek i koniec.

Zgodnie z tym stanowiskiem, to właśnie ograniczenie, jakie na mocy własnej swobody nakłada Najwyższy Pan na swój własny, podobny do przestrzeni⁵⁷ byt, od Anaśrity do podmiotów majicznych⁵⁸, za sprawą mocy Mahamaji⁵⁹ zakrywającej Jego prawdziwą istotę, jest niewolą o naturze (1) niewiedzy, czyli niewidzenia, że się jest nieróżnym od Siwy, i (2) ograniczonej wiedzy w postaci nieczystości duszy, każącej uważać się za niedoskonałego.

Jak to w całej rozciągłości ukazałem na końcu piątego rozdziału *Śri Swaccchandodjoty* omawiając wtajemniczenie, nie można udowodnić, że nieczystość odrębna jest od świadomości. I ten sens sutry zawarty został w części kariki:

Gdy u Ignącego do czynu, słabego przez swą nieczystość,
Zgaśnie zupełnie niepokój, pojawia się stan najwyższy.

(Spandakārikā 1.9)

⁵⁶ Nieczystość duszy (*āṇava mala*) jest dwojakiego rodzaju: (1) duchowa (*pauruṣa*), przyrodzona samemu bytowi duszy jednostkowej, i (2) intelektualna (*bauddha*), tkwiąca w rozumie (*buddhi*). Tutaj niewiedza oznacza niewiedzę duchową, tj. nieznajomość swej własnej natury, z jaką dusza przychodzi na świat.

⁵⁷ z powodu swej niepokalanej czystości

⁵⁸ Podmioty znajdujące się pod wpływem Maji (takie jak *pralayākala* i *sakala*) nazywają się majicznymi podmiotami (*māyā-pramāṭr*), doświadczającymi Maji.

⁵⁹ Mahamaja ma dwa stopnie: niższy i wyższy. Niższa Mahamaja rozwija się poniżej Czystej Wiedzy, ale ponad Mają – tutaj maja swą siedzibę widźnianakalowie. Podmioty znajdujące się na tym poziomie umysłu mają jasną wiedzę (*śuddha prakāśa*), ale nie posiadają pełnej świadomości Siebie (*aham-vimarśa*).

Tak więc niewolą nie jest wyłącznie poznanie o naturze niewiedzy polegającej na nierozróżnieniu i będącej uważaniem Siebie za nie-siebie, lecz niewolą jest również poznanie wyrastające z niewiedzy, będące uważaniem nie-siebie, czyli ciała itd., za Siebie⁶⁰. Wyraża to karika:

Zrodzenie się pojęć sprawia, że traci on⁶¹ smak nektaru
Najwyższej nieśmiertelności, przez co popada w zależność.
Ona zaś jest dziedziną subtelnych przedmiotów zmysłów⁶².

(*Spandakārikā* 3.14)

Tak oto [w pierwszej sutrze] słowem „Świadomość” określono wszelką postać swobody⁶³. W tej sutrze mówi się o dwójakiej nieczystości duszy: w postaci samego tylko uważania się za niepełnego, mimo istnienia poznania – jak u widźnianakalów⁶⁴, u których nie rozwinęła się swoboda⁶⁵ – i w postaci nieprzebudzenia, polegającego na uważaniu nie-siebie, tj. ciała itd., za Siebie, mimo istnienia swobody. Mówi o tym **Śrī Pratyabhijñā**:

Poznanie, lecz bez swobody, swobodę, lecz bez poznania –
Dwójaką nieczystość duszy ma ten, kto stracił swą postać⁶⁶.

(*Īśvarapratyabhijñā* 3.2.4)

// 2 //

Czy niewolą jest tylko owa nieczystość duszy? „Nie” – odpowiada.

⁶⁰ Pierwotna niewiedza przejawia się na dwa sposoby:

1. jako uważanie prawdziwego Ja za coś innego od siebie (*ātmani anātmābhimāna*),
2. jako uważanie nie-ja, tj. ciała itd., za Ja (*anātmāni ātmābhimāna*).

⁶¹ zniewolona dusza (*paśu*)

⁶² Sferą powstawania pojęć są subtelne przedmioty zmysłów (*tanmātra*)

⁶³ tj. absolutnej swobody we wszelkim poznaniu i działaniu

⁶⁴ *Widźnianakala* (podmiot doznający przebywający poniżej Czystej Wiedzy, ale powyżej Maji) ma czystą świadomość, lecz nie posiada sprawczości. Wolny jest od nieczystości karmicznej i majicznej, lecz nie jest wolny od pierwotnej nieczystości duszy.

⁶⁵ swoboda sprawczości, czyli świadomość Ja

⁶⁶ Własna postać, czyli istotna natura Siebie, składa się zarówno z poznania, jak i działania

Sutra 3

योनिवर्गः कलाशरीरम्

yoni-vargah kalā-śarīram

RODZINA ŁONA I TO, CZEGO CIAŁEM JEST TWÓRCZOŚĆ

yoni – łono, źródło świata przedmiotowego, czyli Maja

varga – jej rodzina, potomstwo, zespół pierwiastków, które ona powołuje do istnienia

yoni-varga – „rodzina Maji”, czyli nieczystość majiczna

kalā – aktywność, „twórczość”, ograniczona sprawczość

śarīra – ciało, postać

kalā-śarīra – to, czego ciałem jest twórczość, czyli działalność, dzięki której toczy się życie na świecie, tj. nieczystość karmiczna

Niewolą jest również zespół pierwiastków zrodzonych z Maji, czyli nieczystość majiczna, oraz to, czego ciałem jest twórczość, czyli nieczystość karmiczna.

Słowo „niewola” rozciąga się i na tę sutrę. Rodzina to zespół pierwiastków od twórczości, mającej charakter ograniczonej sprawczości, oraz dalszych⁶⁷, do ziemi, wprost lub pośrednio związanych z łonem, źródłem wszechświata, czyli Mają, i przez nią powołanych do istnienia, dający początek ciału, światom itd.. Ma ona postać nieczystości majicznej⁶⁸. Podobnie „twórczość” (*kalā*) to działalność – działa (*kalayati*), czyli przydzielając każdemu jego własną postać, oddziela jedną rzecz od drugiej. To, czego ciałem jest twórczość, to *kalāśarīra*, czyli nieczystość

⁶⁷ „dalsze” to tzw. pięć osłon (*kañcuka*):

1. twórczość (*kalā*), ograniczająca wszechsprawczość.
2. wiedza (*vidyā*). Ograniczająca wszechwiedzę.
3. pragnienie (*rāga*), ograniczające wszechzaspokojenie,
4. czas (*kāla*), ograniczający wieczność, i
5. konieczność (*niyati*), dająca ograniczenie pod względem przyczyny, przestrzeni i postaci

⁶⁸ Nieczystość majiczna, czyli ograniczenie Maji, daje duszy ciało subtelne i fizyczne oraz poczucie różnicowania.

karmiczna⁶⁹, która również jest niewolą – taki jest sens. To samo ujęto zwięźle w następującym wierszu:

Gdy u Ignącego do czynu, słabego przez swą nieczystość,
Zgaśnie zupełnie niepokój, pojawia się stan najwyższy.

(*Spandakārikā* 1.9)

Tego samego dowiedzieć się można z naszej **Spandanirna**ji.

Wykazano, że to, co ma postać twórczości itd., odznaczającej się ograniczoną sprawczością, jest nieczystością, bo przywarłszy do nieczystości duszy jako podłoża, zasłania ludziom ich prawdziwą naturę. Mówi o tym **Śrīmat Svachanda**:

Wolna Świadomość, Czajnta, stłumiona jest nieczystością,
Złączona z twórczością, wiedzą i zabarwiona pragnieniem,
Ograniczona jest czasem, związana jest przeznaczeniem
I umocniona w wielkości poczuciem, że jest puruszą⁷⁰.
Bogata w złoże pradhany, w trzy guny wyposażona,
Ma rozum za towarzysza, spowita jest w ahankarę,
Umysł i zmysły poznania oraz narządy działania,
Subtelne przedmioty zmysłów i materialne żywioły.

(*Svachanda-tantra* 2.39-41)

Śrī Mālinīvijaya pokazuje, że nieczystość karmiczna również jest zasłaniająca:

Czyn prawy daje przyjemność, a czyn nieprawy – cierpienie.

(*Mālinīvijaya* 1.24)

Śrī Pratyabhijñā mówi, że owa majiczna i karmiczna nieczystość, będąc szczególnym rodzajem ograniczonego poznania, ma za podłożę nieczystość duszy:

Widzenie wielości rzeczy jest nieczystością majiczną.
Zmaza karmiczna, dająca przyjęcie na świat i doznanie,
Jest, gdy się Sprawcy nie widzi – te trzy wytwarza Moc Maji⁷¹.

(*Īśvarapratyabhijñā* 3.2.5)

// 3 //

⁶⁹ Nieczystość karmiczna powstaje pod wpływem wasan, czyli śladów, jakie czyn (karman) pozostawia w podświadomości.

⁷⁰ Purusza to dusza indywidualna, która przez to, że utożsamiona jest z Prakryti (pradhana) i jej trzema gunami, wiąże się poczuciem sprawczości i doświadcza skutków swoich czynów.

⁷¹ Moc Maji to nieodłączna Moc Siwy, dzięki której pojawia się on w rozmaitych kształtach. Moc Maji (*māyā-śakti*) różna jest od pierwiastka Maji (*māyā-tattva*) – materialnego źródła wszystkich rzeczy świata.

A teraz [autor sutr] mówi, w jaki sposób owa trojaka nieczystość w postaci wiedzy będącej w istocie niewiedzą, nieczystości majicznej i nieczystości karmicznej jest tym, co zniewala:

Sutra 4

ज्ञानाधिष्ठानं मातृका ॥ ४ ॥

jñānādhīṣṭhānaṁ mātṛkā

PODSTAWĄ WIEDZY JEST MATRYKA

jñāna – ograniczona wiedza

adhīṣṭhāna – podstawa

mātṛkā – nierozpoznana Matka, czyli Moc Słowa odpowiadająca głoskom alfabetu, nazywana Matką, ponieważ wytwarza cały świat

Podstawą ograniczonej wiedzy w postaci trojakiej nieczystości jest Matryka – nierozpoznana Matka, czyli Alfabet.

Nierozpoznana Matka omówionej uprzednio różnego rodzaju wiedzy w postaci trojakiej nieczystości: uważania się za niedoskonałego, postrzegania różnorodnych przedmiotów oraz czystych i nieczystych skłonności, to Matryka⁷², czyli alfabet od *A* do *Kṣa*. To ona jest Rodzicielką świata, która powoduje poznanie w postaci przejawiania się tego czy innego ograniczonego przedmiotu, w rodzaju: „jestem niedoskonały”⁷³, „jestem chudy lub gruby”⁷⁴, „spełniam ofiarę agnisztomy”⁷⁵, będące nieokreślonym bądź ujętym w ramy

⁷² Przyrostek *-ka* w sanskrycie oznacza (między innymi), że dana rzecz jest nieznaną lub niezrozumianą, toteż słowo „matryka” (*mātṛkā*) oznacza matkę (*mātr*), która nie jest dobrze rozpoznana czy zrozumiana. Matryka jest subtelną postacią „grubej” mowy. Głoski i ich ostateczną, istotną naturę nazywa się Matryką. Matryka, gdy jest nieznaną, popycha ludzi do wszelkiego rodzaju świeckiej aktywności i uczuć. Gdy się ją pozna, tzn. uświadomi sobie jej zbawczą moc, prowadzi do wyzwolenia.

⁷³ *āṇava māla*

⁷⁴ *māyīya māla*

⁷⁵ *kārma māla*

pojęć odczuciem, które na skutek przenikania do umysłu słów wyrażających różne treści budzi smutek, zdumienie, radość, namiętność itp.

Boginie siedzib⁷⁶, Straszliwe⁷⁷, poobwieszane pętlami,
Gnieźdzące się w świadomości karandhry⁷⁸, zwodzą bez przerwy.

Zgodnie z tymi słowami **Timirodghaty**, jest ona [Matryka] naczelną Mocą, jaśniejącą w rzędzie mocy z Brahmi na czele, zawiadujących grupami głosek⁷⁹, kalami⁸⁰ itd.⁸¹, pobudzającą⁸² poprzez ułożenie w kolejności liter alfabetu – co dobrze objaśnia **Śrī Saravīrya** i inne agamy – oraz ściśle związaną z kręgiem mocy zwanych Ambą, Dżeszthą, Raudri i Wamą⁸³.

Jako że to ona jest jej [ograniczonej wiedzy] podstawą, to z braku wnikania w wewnętrzną jedność wszelkie poznanie zwrócone jest na zewnątrz, ani na chwilę nie zaznając spoczynku. Tak więc słuszne jest twierdzenie, że są one przyczyną zniewolenia. Ujęto to kariką:

⁷⁶ Siedziby (*pīṭha*) to narządy zmysłów, będące siedzibami mocy (*śakti*)

⁷⁷ Są trzy grupy mocy: **Straszne** (*ghora*), **Straszliwe** (Straszniejsze, *ghoratarī* lub Bardzo Straszne, *mahāghora*) i **Łagodne** (Niestraszne, *aghorī*). Straszne to te niezliczone moce, które dostarczają ludziom ziemskich przyjemności i stawiają przeszkody na drodze duchowego rozwoju. Straszliwe mają ludzi i coraz bardziej wciągają ich w doczesne uciechy. Łagodne prowadzi dusze do wyzwolenia.

⁷⁸ *Ka* jest imieniem Brahmy, zatem karandhra oznacza brahmarandhrę.

⁷⁹ Bóstwa zwierchnie poszczególnych grup głosek przedstawiają się następująco:

1. **Jogiśwari** lub **Mahalakszmi** – zwierchniczka samogłosek (*a-varga*)
2. **Brahmi** – zwierchniczka spółgłosek gardłowych (*ka-varga*)
3. **Maheśwari** – zwierchniczka spółgłosek palatalnych (*ca-varga*)
4. **Kumari** – zwierchniczka spółgłosek szczytowych (*ta-varga*)
5. **Wajsznawi** – zwierchniczka spółgłosek zębowych (*ta-varga*)
6. **Warahi** – zwierchniczka spółgłosek wargowych (*pa-varga*)
7. **Ajndri** lub **Indrani** – zwierchniczka półsamogłosek (*ya-varga*)
8. **Czamunda** – zwierchniczka pozostałych głosek (*śa-varga*)

⁸⁰ *Kale* są pewnego rodzaju mocami. Są one najsubtelniejszą stroną świata przedmiotowego. Jest ich pięć:

1. **nivṛtti**, na której zatrzymuje się energia stwórcza i kieruje się z powrotem. Jest ona istotną działającą siłą w pierwiastku ziemi. Obejmuje 16 światów (sfer kosmicznych, *bhuvana*)
2. **pratiśthā** – subtelna siła 23 pierwiastków od wody do prakryty, obejmująca 56 światów
3. **vidyā** – energia siedmiu pierwiastków od puruszy do maji, zawierająca 28 światów
4. **śānti** lub **śānta**, która panuje w pierwiastkach Czystej Wiedzy, Iśwary i Sadasiwę i zawiera 18 światów
5. **śāntyatitā**, właściwa pierwiastkom Siakti i Siwy; przekracza ona bhuwanę, toteż nie zawiera żadnego świata.

⁸¹ Itd. Oznacza sześć dróg (adhwanów), którymi są: (1) (*varṇa*), (2) *pada*, (3) *mantra*, (4) *kalā*, (5) *tattva* i (6) *bhuvana*.

⁸² do wszelkiego rodzaju działania i uczuć

⁸³ **Ambā** – moc stawiająca przeszkody we wszelkim działaniu, **Jyesthā** – *Śivamayī* (Pomyślna), moc prowadząca do wyzwolenia, **Vamā** – moc działającą w kierunku przejawienia świata, **Raudri** – moc przeszkadzająca niegodziwym i niszcząca ich dla ochrony dobrych dusz

Przez kale⁸⁴ odarty z chwały, sam staje się łupem mocy
Ze słów gromady powstałych, przeto go zwą zniewolonym⁸⁵.

(*Spandakārikā* 3.13)

// 4 //

Teraz wskaże się środek prowadzący do zerwania więzów w najwyższym tego słowa znaczeniu – odpoczynku u celu.

Sutra 5

उद्यमो भैरवः ॥ ५ ॥

udyamo bhairavaḥ

UNIESIENIE TO BHAJRAWA

udyama – uniesienie, nagłe wynurzenie się boskiej Świadomości, otwarcie się, rozkwit Świadomości; słowo utworzone od **ud** (w górę) + **√yam** (trzymać, podnosić), oznaczające wzniesienie się; subtelny wysiłek skierowany do wewnątrz, będący samą tylko wolą, należący do Siwy
bhairava – „ten, który powoduje stworzenie, trwanie i zniszczenie świata”; słowo utworzone z **bha** ‘podtrzymywanie świata’ (*bharaṇa*) + **ra** ‘powściągnięcie świata’ (*ravaṇa*) + **va** ‘wyłonienie świata’ (*vamana*)

Uniesienie, nagły rozbłysk boskiej Świadomości, jest Bhajrawą, czyli Siwą.

To uniesienie w postaci wynurzenia się najwyższego olśnienia⁸⁶ będącego nagłym przeblaskiem boskiej Świadomości (*saṁvid*) przepełnionej

⁸⁴ głoski od *Ka* poczynając

⁸⁵ duszą spętana (*paśu*)

⁸⁶ Najwyższe olśnienie (najwyższa intuicja, *parā pratibhā*) oznacza Najwyższą Mowę (*parā vāk*), absolutnie wolną boską świadomość.

rozszerzającym się Czuciem⁸⁷ jest Bhajrawą, ponieważ dzięki przeżyciu jedności ze wszystkimi mocami zawiera w sobie cały wszechświat i ponieważ doszczętnie⁸⁸ pożera całą masę pojęć oraz prowadzi do odkrycia własnej postaci, będącej w istocie Bhajrawą. Rodzi się ono u pełnych pobożności, których uwaga skierowana jest do wewnątrz na ten pierwiastek – oto czego się naucza.

Nadto powiedziano w **Śri Maliniwidżaji**:

To roztopienie⁸⁹ u tego, który o niczym nie myśli,
Powstałe dzięki zbudzeniu przez Guru, zwą siambhawicznym.

(*Mālinīvijaya-tantra* 2.23)

Sens zwrotu „dzięki zbudzeniu przez Guru” (*guruṇa prabodhataḥ*) wielcy nauczyciele tłumaczą jako „na skutek własnego wielkiego przebudzenia”.

Powiedziano też w **Śri Swacchhandzie**:

Temu, o Piękną, kto własną postać uchwycił Bhajrawy,
Kto z Wiekuistym się złączył, spełniają się wszystkie mantry.

(*Svacchanda-tantra*)

Tutaj „uchwycenie” oznacza odczucie stanu wewnętrznego uniesienia. Tak też ujmuje to następująca karika:

Skąd u zajętego jedną myślą myśl druga powstaje,
To się nazywa otwarciem⁹⁰ – niechaj je sam obserwuje.

(*Spandakārikā* 3.9)

// 5 //

W ten sposób ukazawszy, że wzniesienie się do stanu Bhajrawy zachodzi nagle, dzięki utrzymywaniu się otwarcia najwyższego olśnienia, i jest jedyną przyczyną zerwania pęt niewiedzy, [autor] mówi teraz, że na najwyższym stopniu tego przeżycia nawet po obudzeniu utrzymuje się zanik zróżnicowania:

⁸⁷ Czucie (*vimarsā*) to samoświadomość Najwyższego Siwy, pełna poznania i działania, która rozszerza się w postać wszechświata.

⁸⁸ z resztką sanskar

⁸⁹ *samāveśa*, wchłonięcie jednostkowej świadomości przez boską Świadomość

⁹⁰ Otwarcie (*unmeṣa*) to wynurzenie się, odsłonięcie swej własnej postaci

Sutra 6

शक्तिचक्रसन्धाने विश्वसंहारः ॥ ६ ॥

śakti-cakra-sandhāne viśva-saṁhāraḥ

PRZY POŁĄCZENIU Z KRĘGIEM MOCY ZNISZCZENIE
WSZECHŚWIATA

śakti-cakra – krąg mocy, zespół wszystkich mocy
sandhāna – połączenie za pomocą koncentracji umysłu
viśva-saṁhāra – wchłonięcie, zniszczenie wszechświata

Przez połączenie za pomocą wzmożonej i stałej uwagi z całym kręgiem mocy nastaje zniszczenie wszechświata jako czegoś odrębnego od świadomości.

Bhajrawa, o którym powiedziano, że ma naturę wzniesienia się świadomości, będącego wynurzeniem się najwyższego olśnienia, posiada najwyższą moc swobody, która jako postrzegająca wewnątrz, a patrząca na zewnątrz, jednocześnie i poprzez kolejność⁹¹ zagarnia cały krąg mocy. I choć mówi się o niej, że jest ponad kolejnością i równoczesnością⁹², że jest całkowitą pustką lub pełnią bądź ma naturę obu⁹³, nie ma ona żadnej z tych postaci, jest absolutna. To ona na swym własnym ekranie ukazując tę igraszkę rozszerzania się kręgu świętych mocy stworzenia itd., poczynając od ziemi, a kończąc na spoczynku w Najwyższym Poznającym. Gdy połączenie z tym przejawionym kręgiem mocy uświadamiane jest we właściwej kolejności, zgodnie z przekazem tajemnej tradycji, wtedy wszechświat zniszczony zostaje przez Ogień Czasu⁹⁴ aż do ostatniej kali⁹⁵, i mimo iż pozostaje zewnętrzne istnienie w postaci ciała, to jest ono tożsame z ogniem najwyższej samoświadomości – oto sens.

Śri Bhargaśikhā mówi:

⁹¹ Kolejność (*krama*) ma naturę oddzielnego pojawiania się stworzenia, trwania i zniszczenia, w przeciwieństwie do równoczesności (*akrama*)

⁹² Kolejność i równoczesność są pojęciami używanymi w odniesieniu do czasu. Jest to tylko nasz ludzki sposób ujmowania - boska Moc jest poza dychotomią umysłu

⁹³ Choć boska Moc stwórcza wyrzuca z siebie rzeczy na zewnątrz (przez co zdaje się być doskonale pełna czy bogata) i wchłania je w siebie (co świadczy, że jest opróżniona i potrzebuje rzeczy, by zapełnić pustkę), sama w sobie jest poza taką alternatywą.

⁹⁴ Ogień Czasu (Ogień Zagłady, *kālāgni*) jest to najniższy poziom kali *nivṛtī*.

⁹⁵ do najsubtelniejszej kali, *śāntyatitā kalā*

On⁹⁶ wtedy⁹⁷ wszystko pożera⁹⁸; śmierć z czasem,
zespół czynności, tożsamość z poznaniem,
Sieć przemian, liczne twory umysłowe,
jak jedność albo poczucie wielości.

Także *Śrīmad Virāvali*:

Patrz na tę Świadomość w ciele, o blasku Ognia Zagłady,
W której się wszystko roztapia i spala mnogość pierwiastków!

To samo opisuje się też pośrednio w *Śrīmad Malinivīdžaji* słowami:

Gdy rzecz niewypowiedzianą umysłem baczny wykrywa,
To roztopienie w tej rzeczy siaktyjskim się tu nazywa.
(*Mālinivījaya-tantra* 2.22)

Lecz nic ponadto, że doświadcza się tego oddając cześć stopom Guru, nie ujawniono.

To samo ujęto krótko pierwszą i ostatnią śloka **Spandy**:

Sławimy tego Siankarę, który, gdy oczy otwiera,
Wyłania świat, a gdy oczy zamyka, świat wraz rozpuszcza,
Który jest źródłem wspaniałej potęgi kręgu swych mocy.
(*Spandakārikā* 1.1)

Gdy w jednym⁹⁹ się zakorzeni, powstaniem i końcem włada¹⁰⁰,
W stan wchodzi Doznającego¹⁰¹ i staje się panem kręgu.
(*Spandakārikā* 3.19)

// 6 //

Sutra ta opisuje Siaktopaję, środek oparty na Mocy (*śakti*), jako wspomagający Siambhawopaję. Tutaj cały przejaw Mocy poznaje się przez zogniskowanie umysłu jako jedyny wyraz Mocy Swobody Siwy. Wtedy cały wszechświat jawi się w postaci świadomości. Nie ma już zwykłych, materialnych przedmiotów, zupełnie od niej odrębnych, jest jedynie świadomość, wyrażająca się w szczególny sposób. Ma wtedy miejsce zniszczenie świata jako czegoś zewnętrznego w stosunku do świadomości, sprowadzenie go do tożsamości ze

⁹⁶ tj. dążący

⁹⁷ podczas zniszczenia świata

⁹⁸ sprowadza do jedności ze Świadomością

⁹⁹ w pierwiastku Spandy, doskonałej świadomości Ja

¹⁰⁰ tj. panuje nad powstaniem i rozpuszczeniem się ciała subtelno (*puruṣaṭaka*), a przez to także wszechświata

¹⁰¹ tj. przez przyswojenie sobie wszystkich pierwiastków od ziemi do Siwy w procesie rozpoznania wznosi się do stanu Najwyższego Doznającego

świadomością i całkowite do niej upodobnienie. Potem umysł jest już przygotowany do przyjęcia nagłego odczucia pełnej samoświadomości Siwy, czyli Siambhawopaji.

Tak oto u tego, dla kogo wszechświat został zniszczony, nie ma żadnej różnicy pomiędzy samadhi a zwykłym życiem, o czym mówi

Sutra 7

जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तभेदे तुर्याभोगसम्भवः ॥ ७ ॥

jāgrat-svapna-suṣupta-bhede turyābhoga-sambhavaḥ

PODCZAS ZRÓŻNICOWANIA NA JAWĘ, ŚNIENIE I SEN
GŁĘBOKI TRWA ROZKOSZOWANIE SIĘ STANEM
CZWARTYM

jāgrat – stan jawy

svapna – śnienie, stan marzeń sennych

suṣupti – stan głębokiego uśpienia

bheda – zróżnicowanie, podział

turya – czwarty stan świadomości, świadek jawy, marzeń sennych i głębokiego uśpienia, który spaja ze sobą te trzy stany; wszechobecna świadomość, całkowita przytomność, bez której tych trzech nie można poznać jako stanów

ābhoga – rozkoszowanie się, zachwyty, radosna, ekstatyczna samoświadomość Siwy, obecna w każdym ciele w stanie czwartym

sambhava – dosł.: powstanie; tu: trwanie, utrzymywanie się

Nawet podczas zróżnicowania na jawę, marzenia sennie i sen głęboki ma miejsce zachwycające doświadczenie samoświadomości stanu czwartego.

Owo rozkoszowanie się czy zachwyt stanu czwartego¹⁰², wyglądającego jak przeblask¹⁰³ i spajającego wszystkie stany, określone jako UNIESIENIE TO BHAJRAWA, utrzymuje się, czyli wiecznie pozostaje zachwytem stanu czwartego, u tego, kto połączony jest z omówioną już wielką jogą¹⁰⁴, [nawet] podczas zróżnicowania, tj. różnorodności, oddzielnego pojawiania się jawy, marzeń sennych i snu głębokiego, które [to stany] objaśni się za chwilę.

Jak księżyc czysty niczym kwiat oświeśla wszystko wokół
i chłodnym blaskiem cały świat raduje w mgnieniu oka,
Tak wielki jogin, o Bogini, wędrując po tej ziemi
księżycowymi promieniami poznania uszczęśliwia
Cały ten różnorodny świat od piekła aż po Siwę.

Tym oto wierszem *Śrī Candrajñāna* ukazuje, że radosne doświadczenie stanu czwartego obecne jest u wielkiego jogina na jawie i w pozostałych stanach. Natomiast w *Spandakarice* wyrażono to następującą kariką:

Nawet na jawie i we śnie ona¹⁰⁵ wciąż trwa, taka sama,
I nigdy swojej natury Poznającego nie traci.

(*Spandakārikā* 1.3)

// 7 //

¹⁰² Czwarty stan świadomości (*turya* lub *turiya*) jest wiecznie obecną świadomością świadka wszystkich trzech stanów. Niemożliwe jest doświadczenie jawy, marzeń sennych i snu głębokiego jako trzech różnych stanów bez świadomości, bez podmiotu, który je poznaje. Ten czwarty stan jest naszym prawdziwym Ja. To nieśmiertelny, wieczny i wszechobecny Atman, świadek wszystkich myśli i uczuć niezmiennie, wiekuiste **Ja**, przyglądające się wszystkim, naszym zmiennym *jā*.

Stany jawy, marzeń sennych i snu głębokiego są poprzerywane – gdy występuje jeden, nie ma pozostałych. W stanie jawy aktywne jest ciało, prana, zmysły i umysł, podczas marzeń sennych – tylko umysł i prana, a w głębokim uśpieniu działa tylko prana. Stan czwarty nie jest uwikłany w te trzy stany, on jest ich podłożem, jest *siddha* – stale obecny, nie zaś *sādhya* – osiągnięty poprzez wysiłek czy dyscyplinę jogi. I choć nieuświadomiany w zwykłym stanie, to dzięki Siambhawopaji – najwyższemu ze środków – ów stan czwarty wynurza się nagle ze swego ukrycia, bierze w posiadanie zwykłą świadomość i staje się jej czynną własnością. Odtąd we wszystkich stanach – na jawie, w marzeniach sennych i śnie głębokim – przebywa on jako stale aktywna przytomność. W filozofii siwaickiej nie jest on samym tylko Światłem (*prakāśa*), tj. świadomością świadka (*sākṣi-caitanya*), jak w wedancie Siankary, lecz także Czuciem (*vimarśa*), pełnym turjabhogi – zachwycającego przeżywania doskonałej świadomości Siwy.

¹⁰³ *sphurattā*, rozblask wewnętrzznego światła

¹⁰⁴ jogą *śāmbhava*, czyli Siambhawopają

¹⁰⁵ Spanda, świadomość stanu czwartego

Ową trójkę: jawę i pozostałe, definiuje się trzema sutrami:

Sutra 8

ज्ञानं जाग्रत् ॥ ८ ॥

jñānaṁ jāgrat

POZNANIE TO JAWA

Sutra 9

स्वप्नो विकल्पः ॥ ९ ॥

svapno vikalpaḥ

ŚNIENIE TO TWÓR UMYSŁU

Sutra 10

अविवेको मायासौषुप्तम् ॥ १० ॥

aviveko māyā-sauṣuptam

NIEROZRÓŻNIANIE TO SEN GŁĘBOKI W ZAMROCZENIU

jñāna – poznanie

jāgrat – stan jawy

svapna – śnienie, sen z marzeniami

vikalpa – pojęciowanie, wszelka wiedza zdobyta na skutek niezależnej aktywności umysłu, gdy nie ma bezpośredniego kontaktu ze światem zewnętrznym

aviveka – nierozróżnianie, brak rozeznania, nieprzytomność

māyā – mohamaya, zamroczenie

sauṣupta – sen głęboki

Wszelka wiedza zdobywana przez bezpośredni kontakt ze światem zewnętrznym należy do stanu jawy.

Wszelka wiedza zdobywana dzięki niezależnej aktywności umysłu, bez bezpośredniego kontaktu ze światem zewnętrznym, należy do marzeń sennych.

Nieprzytomność jest głębokim snem w zamroczeniu.

Jawa, czyli stan czuwania, to poznanie powstałe u człowieka dzięki zewnętrznemu zmysłom, odnoszące się do wspólnej dla wszystkich rzeczy. A zaś twory myślowe, zrodzone z samego tylko umysłu i odnoszące się do niewspólnego przedmiotu, są snieniem, stanem snu z marzeniami, bo takie właśnie twory myślowe w nim przeważają. A zaś nierozróżnianie, brak rozeznania, niewidzenie – to sen głęboki w postaci ułudy będącej zamroczeniem. Definiując sen głęboki przy sposobności objaśniam również naturę ułudy, którą należy odrzucić.

Tak więc przez taką definicję ukazana została trójpostaciowość każdego z trzech stanów poczynając od jawy. I tak np. właściwe dla snienia wstępne, wolne od fantazji poznanie jest jawą, twory myślowe w nim – to marzenia senne, nierozróżnianie rzeczywistości – to sen głęboki. I chociaż w śnie głębokim twory myślowe nie są uświadamiane, to jednak w chwili wchodzenia weń występuje coś w rodzaju poznania właściwego jawie, a potem także snienie w postaci właściwych mu fantazji, przypominających wrażenia zapisane w pamięci.

Nadto w wypadku jogina rozumowanie to wskazuje, że utrzymanie uwagi na tej czy innej rzeczy [koncentracja] jest jego czuwaniem, następnie twory umysłowe w postaci strumienia myśli [medytacja] są jego snieniem, a wreszcie skupienie w postaci niedostrzegania różnicy pomiędzy przedmiotem a podmiotem poznania jest jego snem głębokim.

Dlatego w **Śri Purwasiastrze** różnicowanie to ukazane zostało jako wzajemne przenikanie się tych czterech stanów także w odniesieniu do jogina:

Czworaki ma stan, kto mieszka w przedmiotach: nieprzebudzony,

Zbudzony, dobrze zbudzony i doskonale zbudzony.

Tak samo stan ma czworaki ten, kto przebywa w podmiocie.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Cytowana przez Kszemaradżę *Pūrva-śāstra* (*Mālinivijaya-tantra* 2.43) podaje dalsze szczegóły dotyczące tych trzech stanów:

Różnorodne stany jawy, marzeń i snu głębokiego badać należy w stosunku do podmiotu (*pramātr*).

St a n j a w y dzieli się następująco:

1. Gdy przedmiot poznawany jest jako wyłącznie zewnętrzny (*prameya*), tzn. gdy przeważa strona przedmiotowa, wówczas mamy do czynienia ze stanem jawy (*jāgrat*) można go nazwać

stanem czuwania na jawie (*jāgrat-jāgrat*). Z punktu widzenia jogina jest to stan **nieprzebudzony** (*abuddha*).

2. Gdy w stanie jawy nie ma już zewnętrznych przedmiotów, lecz jedynie poznanie (*pramāṇa*) przedmiotu, który wyróżnia się w świadomości, jest to stan marzeń na jawie (*jāgrat-svapna*). Z punktu widzenia jogina jest to stan **przebudzony** (*buddha*).
3. Gdy w stanie jawy istnieje poznający (*pramātr*), czyli podmiot, który przeważa w świadomości, wtedy jest to stan uśpienia na jawie (*jāgrat-susupti*), tzn. poznający jest obudzony w stosunku do podmiotu, ale uśpiony w stosunku do przedmiotu. Z jogicznego punktu widzenia jest to stan **dobrze przebudzony** (*prabuddha*).
4. Gdy w stanie jawy przeważa sama świadomość jako taka (*pramiti*), nazywa się to stanem czwartym na jawie (*jāgrat-turya*). Z jogicznego punktu widzenia jest to stan **doskonale przebudzony** (*suprabuddha*).

Z punktu widzenia zwykłego człowieka wszystkie one należą do stanu jawy. Jogini nazywają je **pińda-stha**, czyli stanami odnoszącymi się do strony przedmiotowej. Dźniani, wiedzący, nazywają ten stan **sarvatobhadra** (ze wszech miar pomyślny), bo według nich cały przedmiotowy świat pełen jest chwały boskiego istnienia – cały ten przejaw jest wyrazem Siwy, grą Samwit, boskiej Współświadomości.

Sen z marzeniami określany jest zazwyczaj jako (1) poziom wikalp, tj. myśli, wyobrażeń, rojeń itp. oraz jako (2) *abāhya*, czyli niezależny od zewnętrznego świata, ograniczający się wyłącznie do śniącego

1. Gdy świat marzeń wytworzonych przez wyobraźnię pojawia się jako bardzo wyraźny, dokładny i nieruchomy, jest to stan czuwania we śnie (*svapna-jāgrat*). *Mālinivijaya* nazywa go **gatāgata** (wędrujący tam i z powrotem), bo ruch prany i apany jest wzmożony w tym stanie, co sprawia, że świat marzeń sennych wydaje się bardzo wyraźny
2. Gdy w czasie snu z marzeniami widziadła senne zdają się być bardzo mgliste, niewyraźne i bezładne, nazywa się to snieniem we śnie (*svapna-svapna*). *Mālinivijaya* nazywa ten stan **suvikṣipta** (dobrze rozproszonym), bo zjawy senne są w nim chaotyczne i nieuporządkowane.
3. Gdy w stanie snu z marzeniami śniący potrafi ustanowić wyraźny związek pomiędzy jednym śnionym przedmiotem a drugim, nazywane jest to wtedy uśpieniem we śnie (*svapna-susupti*), bo śniący doświadcza pełnego, spokojnego snu, nie widząc żadnej nielogiczności czy niezgodności pomiędzy śnionymi przez siebie przedmiotami. Wiedzący nazywają ten stan **saṅgata** (zgodnym), bo śniący odczuwa w nim zgodność i logiczność wśród śnionych przez siebie przedmiotów.
4. Gdy podczas wszystkich widziadeł sennych śniący nie traci świadomości siebie, gdy jest w pełni przytomny i wie, że tylko śni, wtedy jest to stan czwarty we śnie (*svapna-turya*). Zwie się go również stanem **susamāhita** (doskonale skupionym), bo śniący jest w nim całkowicie zintegrowaną jednostką.

Dla zwykłego człowieka stan marzeń sennych jest tylko stanem snienia, w którym ogląda on rozmaite twory wyobraźni bez jakiegokolwiek kontaktu z zewnętrznym światem. Jogin obejmuje wszystkie te cztery stany jednym terminem **pada-stha**, bo dzięki jodze przebywa on w „padzie”, czyli stanie swego własnego Ja we wszystkich tych stanach. *Gatāgata*, *suvikṣipta*, *saṅgata* i *susamāhita* są tylko fazami stanu *pada-stha*. Z punktu widzenia dźnianiina jest to stan **vyāpī** (przenikania), bo we wszystkich tych fazach snu z marzeniami doświadcza on przenikania własnej istoty.

St a n g ł ę b o k i e g o s n u (*susupti*) również ma cztery fazy:

1. Najpierw jest czuwanie w głębokim uśpieniu (*susupti-jāgrat*). Nazywa się je **udita** (wzeszłym), bo pozostaje w nim w utajonej postaci resztki wrażeń przedmiotowego świata.
2. Stan marzeń w głębokim uśpieniu (*susupti-svapna*) znany jest w tantrach jako **vipula** (rozrośnięty), bo ślady doświadczenia przedmiotowego świata ulegają w nim wzmożeniu, przez co stają się wyraźniejsze (mocniejsze).
3. Stan snu głębokiego w głębokim uśpieniu (*susupti-susupti*) tantry nazywają **śānta** (uciszonym), bo ślady przedmiotów ucisza się w nim i słabną.
4. Stan czwarty w głębokim uśpieniu (*susupti-turya*) znany jest w tantrach jako **suprasanna** (doskonale uspokojony), bo jogin wchodzi w nim w pełną samoświadomość Siwy i przepełniony jest spokojem oraz radością.

Tak więc gdy ten, u kogo na skutek zniszczenia wszechświata, wywołanego połączeniem z kręgiem mocy, ekstaza stanu czwartego, przeniknięta nieodróżnicowaniem, rozbłyśkuje, w trzech stanach poczynając od jawy, objaśnionych ze zwykłego punktu widzenia i ze stanowiska jogina, daje się unieść jej nurtowi, wtedy wchodzi w stan ponadczwarty, tj. w omówioną wcześniej Świadomość – Czajtanję.

Oto cztery fazy stanu *rūpa-stha* (przebywającego w postaci) jogina, tj. *udita*, *vipula*, *śānta* i *suprasanna*.

Stan czwarty (*turya*) ma tylko trzy fazy: *turya-jāgrat*, *turya-svapna* i *turya-susupti*.

1. Czuwanie w stanie czwartym (*turya-jāgrat*) jest fazą, w której umysł wycofuje się zupełnie. Jego działanie zanika i nad-umysł staje się aktywny. Nazywa się to *manonmanā*, bo działanie zwykłego umysłu (*manas*) zatrzymuje się i do głosu dochodzi nad-umysł (*unmanā*).
2. Śnienie w stanie czwartym (*turya-svapna*) jest fazą, w której jogin przekracza granice ograniczonego poznania i wkracza na obszar nieograniczonej wiedzy. Dlatego w tantrach stan ten nazywa się *ananta* (nieograniczony).
3. Uśpienie w stanie czwartym (*turya-susupti*) znane jest w tantrach jako *sarvārtha* (wszelkiej rzeczy), bo wszelka rzecz jawi się w tym stanie jako postać boskiej Mocy.

W stanie czwartym sadhaka utożsamiony jest ze świadomością Siwy. Zwykły człowiek nazywa ten stan po prostu turją, stanem czwartym (bo jest on jest on ponad trzema stanami), ale go nie doświadcza., Jogin nazywa go *rūpātita* (ponad postacją), bo w stanie tym przekracza się zwykłą postać przedmiotu i podmiotu. Wiedzący nazywa ten stan *pracaya* (skupiskiem), bo widzi w nim wszystko jako przesyczone sokiem boskiego zachwyty.

Stan pozaczwarty (*turyātita*) to stan pełen nieustającego boskiego upojenia świadomością Siebie. Nie ma w nim żadnych faz. Jest to stan najpełniejszego urzeczywistnienia. Teraz nie ma już potrzeby żadnej praktyki jogicznej. Dżnianini nazywają ten stan *mahāpracaya* (wielkim skupiskiem). Zanika w nim nawet różnica między tym, co transcendentne, a tym, co immanentne. Dla tego, kto wszedł w ten stan, wszystko jest Siwą.

त्रितयभोक्ता वीरेशः ॥ ११ ॥

tritaya-bhoktā vīreśaḥ

CIESZĄCY SIĘ NIM W TRÓJCE STANÓW JEST PANEM ZMYŚŁÓW

tritaya – trójka stanów

bhoktā – doznający, zażywający, rozkoszujący się

vīreśa – pan zmysłów („wojowników”)

Cieszący się szczęściem świadomości Siebie w trzech stanach: na jawie, w marzeniach sennych i śnie głębokim, jest panem swych zmysłów.

Kto dzięki połączeniu z kręgiem mocy ogląda ową trójkę poczynając od jawy jako przesyconą radością stanu czwartego, skąpaną w strumieniach nektaru szczęścia, jako tę, w której skutkiem zagłębienia się bez reszty w tym przeżyciu zatarły się ślady różnicowania, ten we wszystkich trzech stanach doświadcza zachwyty. Dlatego

Kto poznał oba w trzech stanach: to, co się zwie doznawanym, I tego, który doznaje, ten się nie kała doznając.

Zgodnie z tym staje się on niepodzielnym monarchą, pełnym najwyższego szczęścia, panem, władcą zmysłów-wojowników¹⁰⁷, gotowych pochłoniąć różnicowanie świata. W Wielkich Przekazach¹⁰⁸ podano,

¹⁰⁷ Gdy zmysły w zwykły sposób działają w codziennym życiu, są one tylko zjawiskami (*vṛtti*), tj. sposobem nabywania przedmiotowego (w wypadku zmysłów zewnętrznych) i podmiotowego (w wypadku umysłu) doświadczenia. Wszelako gdy podmiot świadomie zdobywa doświadczenie stanu czwartego, wtedy jego zmysły stają się boskimi mocami (*śakti*), zdolnymi zniszczyć wszelkie poczucie różnicowania. Nie są już one tylko zmysłami – stają się wojownikami (bohaterami, *vīra*). Doświadczający staje się teraz ich panem. Używa ich do osiągnięcia najwyższego celu życia i nie jest już dłużej używanym przez nie.

¹⁰⁸ Filozofia siwaicka została objaśniona z trzech punktów widzenia:

1. monistycznego (*abheda*); takie siostry znane są jako siostry **Bhajrawy**. Nazywa się je również Wielkimi Przekazami (*mahāmnāya*). Jest ich 64.

że wchodzi on w byt Manthana-Bhajrawy – Mąciela Bhajrawy¹⁰⁹. Kto zaś nie stał się takim, ten doznawany jest przez jawę i pozostałe stany, ten jest zwykłym człowiekiem, ten jest jedynie *pasīu* – duszą spętana. Nawet jogin, który nie podąża w górę wraz z tym strumieniem, nie jest panem zmysłów, jeno omamioną istotą – oto co się chce powiedzieć.

Ukazuje to wyraźnie następująca zwrotka ze **Swacczhandasiastry**:

Jogin, działając swobodnie za sprawą swacczhandajogi¹¹⁰,
Złączony jest ze Swobodą¹¹¹ i staje się z nią tożsamy.

(*Svacchanda-tantra* 7.260)

a także inne siastry¹¹².

To samo w **Spandzie** streszczone zostało kariką:

Ten, kto obudził się w pełni, chwytając je¹¹³ wciąż, nieodłącznie,
W trzech stanach, natomiast inny – na ich początku i końcu.

(*Spandakārikā* 1.17)

// 11 //

Czy u tego wielkiego jogina są jakieś stopnie ściśle związane ze wznoszeniem się ku Rzeczywistości, za pomocą których określa się jego wysoką pozycję zajmowaną wśród pierwiastków? „Są” – mówi.

2. monistyczno-dualistycznego (*bhedābheda*); takie siastry znane są jako siastry **Rudry**. Jest ich 18,

3. dualistycznego (*bheda*); takie siastry znane są jako siastry **Siwy**. Jest ich 10.

¹⁰⁹Mąciela Bhajrawa (Manthana Bhajrawa), to ten, który mąci doświadczenie przedmiotowe, wciągając je w siebie, to znów wyrzucając na zewnątrz, i który posiada swobodę – całkowitą wolność poznania i działania.

¹¹⁰*Svacchanda*-joga oznacza połączenie ze swobodą (*svātantrya*), boską świadomością Ja, która jest istotną naturą Siwy

¹¹¹*svacchanda*, absolutną wolną wolą Bhajrawy

¹¹²takie jak *Vijñānabhairava* czy *Spandakārikā*

¹¹³swoje Ja

Sutra 12

विस्मयो योगभूमिकाः ॥ १२ ॥

vismayo yoga-bhūmikāḥ

STOPNIE JOGI SĄ CUDEM

vismaya – rzecz zdumiewająca, cud; zdumienie
yoga-bhūmikā – stopień jogi

Stopnie jogi są dla jogina zdumiewającym zjawiskiem.

Tak jak ktoś się zdumiewa na widok rzeczy niezwyklej, tak owo zdumienie, jakiego ten wielki jogin – w niemych zadziwieniu patrzący na rozkwit całego kręgu zmysłów powstały na skutek podporządkowania ich swemu Ja, będącemu zagęszczeniem świadomości i pełnią niezwyklej, przewyższającego wszystko coraz to nowego zachwyty pośród doznań zrodzonych z zetknięcia z przejawem tego czy innego przedmiotu – stale doświadcza w sobie samym, pełnym niezmaconego szczęścia, i które przez to, że nie można się nim nasycić, w każdej chwili staje się cudem, jest stopniami należącymi do jogi, będącej jednością z Najwyższą Rzeczywistością. Są to określone poziomy świadczące o odpoczynku w czasie wznoszenia się ku niej, nie zaś zjawiska doświadczane w kandzie¹¹⁴ czy bindu¹¹⁵. Mówi się o tym w **Śrī Kulayukti**:

Kiedy to Ja samo przez się poznane jest przez dążących,
Wówczas Ja w sobie, zaiste, w zdumieniu ów cud ogląda.

To samo ujęto krótko kariką:

Kto jakby w zdumieniu patrzy na własny swój byt w poczuciu
Jego zwierchnictwa, jak może dlań istnieć ten świat żaloszny?

(*Spandakārikā* 1.11)

// 12 //

¹¹⁴muladhara-czakrze

¹¹⁵adźnia-czakrze

Dla tego jogina, który osiągnął taki stopień jogi,

Sutra 13

इच्छाशक्तिरुमा कुमारी ॥ १३ ॥

icchā-śaktir umā kumārī

MOC WOLI TO DZIEWCZYŃKA UMA

icchā-śakti – Moc Woli

umā – **u** (Siwa) + **mā** (wspaniałość), „Uma to blask, świetność, wspaniałość Siwy” (*oḥ śivasya mā lakṣmir iva*)

kumārī – dziewczica, dziewczynka

Moc Woli jogina, który zjednoczył się z Siwą, jest wspaniałością Siwy, Umą, Dziewczynką Kumari.

Wola jogina, który osiągnął stan Najwyższego Bhajrawy, to Moc Uma, Najwyższa, Parameśwari w postaci Swobody¹¹⁶. Ona jest dziewczynką, pogrążoną w zabawie stwarzania i niszczenia wszechświata, jeśli słowo *kumāra* odczytać jako „zabawa”.¹¹⁷

A nadto jest to natura tego, kto niszczy (*mārayati*) *Ku* – poziom Maji, dający zróżnicowanie, czyli sprawia, że nie występuje jego rozszerzanie się. I Kumari jawi się jako tożsama z doznającym, nie jako przedmiot doznania innych.¹¹⁸

Albo: tak jak dziewczica Uma, zerwawszy wszystkie związki, stale pochłonięta jest żarliwym oddawaniem czci prowadzącym do zjednoczenia z

¹¹⁶ Mocy Swobody (*svātantrya-śakti*), wiecznie obecnej samoświadomości Siwy, która jest absolutnie wolna w poznawaniu i dokonywaniu wszystkiego

¹¹⁷ Kszemaradżę objaśnia tę sutrę z trzech punktów widzenia: monistycznego (*abheda*), dualistyczno-monistycznego (*bhedābheda*) i dualistycznego (*bheda*). Podane tutaj tłumaczenie jest z monistycznego punktu widzenia. Objasnia on wolę wielkiego jogina jako nieróżną od Mocy Swobody Siwy, a Dziewczynkę-Kumari jako ową Moc Swobody, zajęta zabawą stwarzania i niszczenia świata. Jest to objaśnienie zgodne z Siambhawopają.

¹¹⁸ Jest to tłumaczenie z dualistyczno-monistycznego punktu widzenia. Wola nazwana została *kumārī*, ponieważ niszczy (*mārayati*) poczucie wielości wytworzone przez Maję (*ku*). Objasnienie to jest zgodne z duchem Siaktopaji.

Siwą-Maheśwarą, tak samo jego wola¹¹⁹ – tak tekst został odczytany i objaśniony przez mego czcigodnego Guru.

Natomiast inni, czytając *śaktitama*,¹²⁰ tłumaczą to jako jej [woli] przewagę nad poznaniem i działaniem. Tak więc wola owego jogina nie jest gruba, jak u zwykłych ludzi, lecz niczym nie powstrzymana, tak jak sama Najwyższa Moc. Mówi o tym *Śrīmat Svacchanda*:

Bogini ta ma imiona i kształty tych wszystkich bogiń,
Zakryta przez jogamaję¹²¹, dziewczynka, życzliwa ludziom¹²².
(*Svacchanda-tantra* 10.727)

a także czcigodna *Śrī Mṛtyumjaya*¹²³:

Ta Moc Najwyższa to Wola ma nieodłączna, wrodzona,
Jak żar ogniovi, jak słońcu promienie – tak ją należy
Rozumieć. Ta Moc jest nadto całego świata przyczyną.
(*Netra-tantra* 1.25-26)

Wyraża to pośrednio karika:

Wszak zmysłów swych nie pobudza człowiek impulsem pragnienia –
Przez kontakt z siłą Atmana staje się z Sobą tożsamy.
(*Spandākarikā* 1.8)

// 13 //

Dla niego, posiadającego wielką wolę

¹¹⁹ A teraz z pozycji dualistycznej ukazuje on, że tak jak dziewczica Uma zawsze była gotowa połączyć się z Siwą, tak wola jogina zawsze jest zdecydowana połączyć się z Siwą. Jest to tłumaczenie zgodne z Anawopają.

¹²⁰ *icchā śaktitama kumārī* – jak np. Bhaskara w swej Warttice.

¹²¹ Jogamaja oznacza Maję, która ma moc zasłaniania istotnej natury. Ta moc Maji powstaje dzięki jodze, czyli utożsamieniu z Najwyższą Rzeczywistością.

¹²² tj. spełniająca ludzkie życzenia.

¹²³ *Netra-tantra*

दृश्यं शरीरम् ॥ १४ ॥

dṛśyaṁ śarīram

PRZEDMIOT WIDZENIA JEST CIAŁEM

dṛśya – przedmiot widzenia, wszelkie zjawiska, tak zewnętrzne, jak wewnętrzne

śarīra – ciało

Dla takiego jogina, posiadającego wielką wolę, wszystkie zewnętrzne i wewnętrzne przedmioty widzenia są jak jego własne ciało.

Cokolwiek jest postrzegane na zewnątrz czy wewnątrz, wszystko to jawi mu się dzięki wielkiemu popadnięciu w stan tożsamości: „jestem tym”, jak u Sadasiwy, jako własne ciało, nie jako coś różnego.

A ciało – czy to w postaci ciała fizycznego¹²⁴, myśli¹²⁵, prany¹²⁶ czy pustki¹²⁷ – jawi się mu jako przedmiot widzenia, jak np. błękit, nie zaś jako postrzegający, jak u pasiu.¹²⁸ Tak więc w ciele i we wszystkim, co zewnętrzne, jego postrzeganie jest nierozdzielne, jak żółtko pawiego jaja. Mówi o tym *Śrī Vijñānabhairava*:

Jak fale – wody, żar – ognia, a blask jest słońca odmianą,
Tak te odmiany wszechświata wzięły się ze mnie, Bhajrawy.

(*Vijñānabhairava* 110)

To samo wyraża następująca karika:

To doznający w postaci doznawanego przedmiotu
Stale obecny jest wszędzie.

(*Spandakārikā* 2.4)

// 14 //

¹²⁴ jak w stanie jawy

¹²⁵ jak w stanie snu z marzeniami

¹²⁶ jak w stanie snu głębokiego

¹²⁷ jak u doświadczającego pustki (*śūnya-pramāṇa*)

¹²⁸ Kszemaradża tłumaczy tę sutrę na dwa sposoby: pierwszy oparty jest na *dṛśyaṁ śarīram* (przedmiot widzenia jest ciałem), a drugi na *śarīraṁ dṛśyam* (ciało jest przedmiotem widzenia)

Powiedziano, że wszystkie przedmioty widzenia aż do pustki jawią się jako jednolite i są postrzegane jako ciało. Nie jest to niemożliwe. Co więcej

Sutra 15

हृदये चित्तसंघट्टादृश्यस्वापदर्शनम् ॥ १५ ॥

hṛdaye citta-saṅghaṭṭād dṛśya-svāpa-darśanam

PRZEZ PRZYŁĄCZENIE UMYŚŁU DO SERCA WIDZI SIĘ PRZEDMIOT WIDZENIA AŻ DO PUSTKI

hṛdaya – serce świadomości

citta – umysł, świadomość jednostkowa

saṅghaṭṭa – przyłączenie, złączenie

dṛśya – to, co postrzegane, przedmiot widzenia

svāpa – dosł. „sen”, pustka, brak wszelkich zjawisk przedmiotowych

darśana – widzenie rzeczy taką, jaka jest, w jej własnej postaci, bez podziału na podmiot i przedmiot

Gdy świadomość jednostkowa połączona jest z sercem świadomości, czyli skupiona na nim, wszelka rzecz postrzegana, nawet pustka, jawi się jako przeniknięta Świadomością.

Serce to światło świadomości, jako że jest miejscem oparcia dla wszechświata. Przez połączenie się z nim, tj. przez skupienie na nim tego nieustannie zmiennego umysłu, ma miejsce widzenie – objawienie się rzeczy taką, jaka jest, bez podziału na ujmującego i ujmowane, na podobieństwo członków własnego ciała¹²⁹ – przedmiotu widzenia, takiego jak błękit, ciało, prana czy rozum, a nawet pustki w postaci jego braku¹³⁰. Bo umysł,

¹²⁹ Kszemaradża tłumaczy słowo *darśana* (widzenie) jako *abheda-darśana* (niezróżnicowane widzenie), tzn. przez skupienie się na Rdzennej Rzeczywistości widzi się wszystkie zjawiska jako nieróżne od Powszechnej Świadomości

¹³⁰ Kszemaradża tłumaczy słowo *svāpa* jako pustkę, tzn. zupełny brak postrzeganego przedmiotu

wpadając w światło świadomości, widzi wszystko tylko nią przesycone. Mówi o tym **Śrī Vijñānabhairava**:

Kto oko i inne zmysły w przestrzeni serca zanurzył
I wszedł pomiędzy półkule lotosu serca¹³¹, o Szczęsna,
Kto wszystko z myśli wykluczył, osiąga najwyższe szczęście.

(*Vijñānabhairava* 49)

„Najwyższe szczęście” oznacza tutaj osiągnięcie stanu władcy wszechświata. Także **Śrīmat Svacchanda** mówi o joginie, który osiągnął stan Rzeczywistości:

On każdą z dróg¹³² przeniknąwszy w ruchomym i nieruchomym,
Świadomym i nieświadomym, dzięki przeżyciu jedności
We wszystkich mieszkach stworzeniach, stanach, pierwiastkach i zmysłach.
(*Svacchanda-tantra* 4.310)

Natomiast w **Spandzie** ujęto to krótko następującą kariką:

Tak jak powstaje wszechwiedza, gdy ono¹³³ przebywa w ciele,
Tak gdy przebywa on w Sobie, pojawia się ono wszędzie.
(*Spandakārikā* 3.7)

// 15 //

Tutaj z kolei podaje inny środek:

Sutra 16

शुद्धतत्त्वसन्धानाद्वा अपशुशक्तिः ॥ १६ ॥

śuddha-tattva-sandhānād vā apaśuśaktiḥ

LUB PRZEZ WNIKANIE W CZYSTY PIERWIASTEK
UWALNIA SIĘ OD ZNIEWALAJĄCEJ MOCY

¹³¹ W swoim komentarzu do Widźnianabhajrawy Siwopadhjaja mówi, że jedna półkula lotosu serca jest poznaniem (*pramāṇa*), druga przedmiotem poznania (*prameya*), a środek owego lotosu (*samputa-madhyā*) jest podmiotem poznania (*pramātr*), czyli jaźnią. To w tym środku, czyli Sobie, należy zanurzyć się umysłem. Jest to Siaktopaja.

¹³² każdą z sześciu dróg (*adhvan*) zwanych *varṇa*, *pada*, *mantra* oraz *kalā*, *tattva* i *bhuvana*.

¹³³ Drganie, czyli pierwiastek Spandy

śuddha-tattva – Czysty Pierwiastek, tj. Najwyższy Siwa
sandhāna – stała uwaga, wnikanie
vā – lub
apaśuśakti – wolny od zniewalającej mocy

Lub przez stałe skupienie uwagi na Czystym Pierwiastku, czyli Najwyższym Siwie, staje się tym, w którym nieobecna jest moc wiążąca duszę.

Czystym Pierwiastkiem nazywa się Najwyższego Siwę. Gdy w nim wnika we wszechświat: „To z Niego samego jest on utworzony”, wówczas moc wiążąca zwana *paśu* opuszcza go i jako taki staje się on panem całego świata jak Sadasiwa. Mówi o tym **Śrīmad Lakṣmīkaulārṇava** :

Te religijne praktyki, jak hymny na bożą chwałę,
Podane dla skuteczności wtajemniczenia, Bogini,
Nie warte są ni szesnastej części owego wnikania.

i **Śrī Vijñānabhairava** :

Niech patrzy na całe ciało albo na świat jednocześnie
Z umysłem wolnym od pojęć jako na kształt świadomości,
A wtedy najwspanialszego dostąpi rozkwitu Ducha.

(*Vijñānabhairava* 63)

To samo wyrażone zostało kariką:

Lub kto ma taką świadomość, stale z Najwyższym złączony,
I na ten cały świat patrzy jak na igraszkę Boskości,
Ten ponad wszelką wątpliwość jest wyzwolony za życia.

(*Spandākarikā* 2.5)

// 16 //

U takiego jogina, który ma tego rodzaju poznanie,

वितर्क आत्मज्ञानम् ॥ १७ ॥

vitarka ātma-jñānam

NIEZACHWIANA PEWNOŚĆ TO POZNANIE SIEBIE

vitarka – zastanawianie się, roztrząsanie; tu: niezachwiana pewność

ātma-jñāna – poznanie Siebie

Niezachwiana pewność, że się jest Siwą, jest poznaniem Siebie.

„Jestem tylko Siwą, duszą wszechświata” – taka refleksja, niezachwiana pewność, jest jego poznaniem Siebie. Mówi o tym **Śrī Vijñānabhairava**:

Wszechmocny jest Pan Najwyższy, wszech-istny i wszechwiedzący,
Nim jestem, mam cechy Siwy” – ta pewność czyni go Siwą.

(*Vijñānabhairava* 102)

Także w **Spandzie** wyrażono to następującą kariką:

To jest zdobyciem amryty, to pochwyceniem jest Siebie,
Wtajemniczeniem¹³⁴ w nirwanę¹³⁵, dającym tożsamość z Siwą.

(*Spandakārikā* 2.7)

Tutaj „pochwycenie Siebie” oznacza to właśnie poznanie Siebie. Chce się tu również powiedzieć, że jest ono [owo Ja] nieróżne od Siwy, będącego istotą wszechświata.

// 17 //

¹³⁴Wtajemniczenie (*dīkṣā*) jest pewnym zabiegiem oczyszczającym, mającym na celu wprowadzenie do wyższego życia, niszczącym więzy pasji i obdarzającym darem samopoznania

¹³⁵Nirwana jest to stan szczęścia, całkowitego spokoju, jest ona powrotem świadomości do jej naturalnego stanu. Wtajemniczenie w nirwanę (*nirvāṇa-dīkṣā*) jest najwyższym z wtajemniczeń udzielanych na drodze tantry.

Jest to Siaktopaja. Sutra 16 uczy, że świat przedmiotowy jest w istocie Siwą, natomiast sutra 17 dodaje, że podmiot również jest Siwą. Poznanie takie osiąga się nie przez rozumowanie (*tarka*), nie przez pojęcia (*vikalpa*), lecz przez witarę – świadomość, w której wszelka tarka zanika w wyniku niezachwianego, nieodpartego przekonania, że jest się Siwą.

Ponadto dla niego

Sutra 18

लोकानन्दः समाधिसुखम् ॥ १८ ॥

lokānandaḥ samādhi-sukham

SZCZĘŚCIE ŚWIATA TO ROZKOSZ SAMADHI

loka – świat, obejmujący zarówno to wszystko, co się postrzega, jak i tego, który postrzega, tak podmiot, jak i przedmiot, tak świat, jak i człowieka

ānanda – szczęście

sukha – rozkosz

samādhi – stałe pamiętanie o Sobie jako podmiocie wszelkiego poznania

Szczęście, jakiego doświadcza jogin, przebywając w swej własnej postaci poznającego zarówno w stosunku do podmiotu, jak i przedmiotu, jest rozkoszą samadhi – stałego poczucia, że się jest poznającym.

To, co się postrzega (*lokyate*), to świat (*loka*), czyli skupisko przedmiotów, a ten, kto postrzega (*lokyati*), to człowiek (*loka*), czyli klasa podmiotów. Gdy to się przejawia, to zgodnie z tym, co mówi czcigodna **Vijñāna**:

To, że jest podmiot i przedmiot, jest wspólną wiedzą żyjących,
Lecz tym się różnią jogini, że mają to wciąż na względzie.¹³⁶

¹³⁶ U wszystkich istot noszących ciało stosunek podmiot-przedmiot występuje w każdym momencie poznania, lecz zwykły człowiek zwraca uwagę tylko na przedmiot, nie na podmiot, podczas gdy jogin stale jest świadomy stosunku przedmiotu do podmiotu, bez którego przedmiot w ogóle nie może być poznany.

(Vijñānabhairava 106)

owo szczęście, pełne zachwyty wywołanego stałą uwagą na odpoczynku w stanie poznającego, jest jego rozkoszą samadhi. Tamże podano:

Niech widzi świat lub swe ciało jak przepełnione swym szczęściem,
A wraz się szczęściem najwyższym napełni przez swą amrytę.¹³⁷
(Vijñānabhairava 65)

To samo ujęto kariką:

To jest zdobyciem amryty, to pochwyceniem jest Siebie...
(Spandakārikā 2.7)

A nadto ta właśnie rozkosz samadhi, jaką ma radujący się Sobą samym, kończy się objawieniem swego szczęścia ludziom przyglądającym mu się w tym stanie w procesie przekazywania szczęścia. I to też się zgadza w zupełności z tym, co wcześniej podała Śrī Candrajñāna.

// 18 //

Teraz ukazuje cudowne potęgi takiego jogina.

Sutra 19

शक्तिसन्धाने शरीरोत्पत्तिः ॥ १९ ॥

śakti-sandhāne śarīrotpattiḥ

PRZY POŁĄCZENIU Z MOCĄ STWORZENIE CIAŁA

śakti – icchā-śakti, moc woli
sandhāna – połączenie za pomocą skupienia umysłu
śarīrotpatti – stworzenie ciała wedle swej chęci

¹³⁷ Własne Ja jest nie tylko Świadomością (cit), jest ono również Świadomością-Szczęściem (cid-ānanda). Powierzchnowe spojrzenie na rzeczy niesie ból i dysharmonię, lecz w sercu wszechświata panuje cudowna harmonia. Jogin, który przeniknął pod powierzchnię i uświadomił sobie ukryte pod nią szczęście, będzie zawsze pełen najwyższej radości, bo jego Ja nie jest niczym innym, jak ową przepełnioną szczęściem świadomością.

Gdy ze skupioną uwagą jogin w pełni zjednoczy się z mocą woli, może stworzyć sobie dowolne ciało, wedle swej chęci.

Gdy wnika w moc woli, o której sutra 1.13 mówi: MOC WOLI TO DZIEWCZYNIKA UMA, tzn. gdy się mocno z nią utożsamia, wówczas za jej sprawą powstaje u niego ciało, jakiego zapragnie. Mówi o tym czcigodna Śrī Mrtyumājaya, zaczynając od:

Wtedy to Moc niewidzialna, spoza sfer Maji¹³⁸ tu działa,
Nazwana Wolą – ta postać poznania ma i działania.

a kończąc na:

Ona jest źródłem wszech bogów i mocy wszech, wielokształtna,
Ogniowa i księżycowa¹³⁹ – z niej wszystko bierze początek¹⁴⁰.
(Netra-tantra 7.36 & 7.40)

Wielkość połączenia z Mocą objaśnia Lakṣmikulārṇava tymi oto i innymi wierszami:

I nie ma bez połączenia ni mantr, ni wtajemniczenia,
Ni boskich mocy, ni zaklęć, ani majicznej potęgi.

To samo wyrażono kariką:

Podpieracz, o rzecz dowolną proszony, spełnia pragnienia,
W sercu tkwiącego w swym ciele, przebudzonego, ukryte,
Spowodowawszy wprawdzie wstąpienie księżycy razem ze słońcem.¹⁴¹
(Spandakārikā 3.1)

Podpieracz wszechświata, Wielki Władca [tj. Siwa Maheśwara], przez obudzenie w nim uczucia światła i szczęścia skutkiem otwarcia strumienia [apany i prany] w postaci księżycy i słońca spowodowawszy wstąpienie

¹³⁸ nirāmāyā – dosł. „wolna od chorób”

¹³⁹ o naturze ognia i księżycy. Ogień (agni) i księżyc (soma) nie oznaczają zwykłego ognia i księżycy. Ogień symbolizuje moc prany (prāṇa-śakti), a księżyc – moc apany (apāna-śakti). Moce te związane są z tchnieniami: praną (tchnieniem wydechu) i apaną (tchnieniem wdechu)

¹⁴⁰ Powyższy przykład zgodny jest z interpretacją Kszemaradży. Swami Lakszmana Joo tłumaczy yoni (źródło, początek) jako „niezbędny środek”. Dzięki niej bogowie uświadamiają sobie swoje nieróżnienie się od Siwy (Siambhawopaja). Dzięki niej moce (Siakti) zdobywają duchowe poznanie za sprawą Siaktopaji. I tak samo dzięki niej doznające istoty osiągają swój duchowy cel poprzez Anawopaję.

¹⁴¹ W Anawopaji księżyc oznacza moc apany, a słońce – moc prany. W odniesieniu do Siaktopaji księżyc symbolizuje moc poznania (jñāna-śakti), a słońce – moc działania (kriyā-śakti). W odniesieniu do Siambhawopaji księżyc oznacza Czucie (vimarśa), a słońce – Światło (prakāśa).

Mocy o naturze równości księżyca i słońca [tj. samany] i skierowawszy ją na zewnątrz, spełnia pragnienia, takie jak stworzenie tej czy innej wcześniej nie istniejącej rzeczy, ukryte w sercu jogina noszącego ciało, tj. takiego, który nie porzucił skłonności do ciała – taki jest tego sens.

Powyższy sens, jak to wyjaśniłem w **Spandanirraji**, posłużył jako przykład do ukazania swobody również we śnie, o czym mówi śloka:

Tak samo we śnie, mieszkając w środkowej nadi¹⁴², objawia
Wciąż jaśniej rzecz upragnioną na jego gorącą prośbę.¹⁴³

(Spandakārikā 3.2)

// 19 //

Również i inne upragnione przez niego moce przychodzą doń dzięki jego [owego połączenia] wielkości, o czym mówi

Sutra 20

भूतसन्धानभूतपृथक्त्वविश्वसंघट्टाः ॥ २० ॥

bhūtasandhāna-bhūtaprthaktva-viśvasaṅghaṭṭāḥ

POŁĄCZENIE SKŁADNIKÓW, ROZDZIELENIE SKŁADNIKÓW
I ZŁOŻENIE WSZYSTKIEGO.

bhūta – rzecz istniejąca, składnik
sandhāna – połączenie, złożenie razem
prthaktva – rozłączenie, rozdzielanie

¹⁴² Siwa pojawia się w środkowej nadi, suszumnie.

¹⁴³ Jogin, który połączył się z mocą woli, może rozwinąć w sobie pewne nadprzyrodzone potęgi (*vibhūti*). Może na przykład stworzyć sobie ciało, jakie tylko zechce, pamiętając o tym, że jest to możliwe jedynie przez połączenie z boską Mocą Woli (*icchā* lub *parā śakti*).

Wiersz ze Spandakārikī opisuje, jak to się robi. W stanie jawy jogin zwraca się z modlitwą do Boga o spełnienie jakiegoś życzenia. Następnie, gdy wchodzi w samadhi, działanie jego prany i apany zatrzymuje się, a gdy się budzi z samadhi i znów jest w stanie jawy, prana i apana z powrotem zaczynają działać i wtedy zauważa on, że życzenie jego spełniło się dzięki Boskiej Mocą, do której się modlił i z którą jest złączony. Jeśli jogin pragnie doświadczać jakichś niezwykłych rzeczy we śnie, to również spełnia się za sprawą Boskiej Mocą.

viśva – wszystko, wszelka rzecz

viśva-saṅghaṭṭa – połączenie, złożenie ze sobą wszelkich rzeczy (oddalonych w przestrzeni i czasie)

Może też zdobyć moc łączenia ze sobą składników, czyli moc syntezy, moc rozdzielania składników, czyli moc analizy, oraz moc składania razem wszystkiego, czyli przywoływania do świadomości rzeczy odległych w czasie i przestrzeni.

Gdy połączył się z uprzednio wspomnianą Mocą, powstaje u niego połączenie w znaczeniu pomnożenia, czyli spowodowania wzrostu, oraz rozdzielenie, czyli oddzielenie od ciała w celu wyleczenia z choroby itp., składników, czyli rzeczy takich jak ciało czy prana, a także złożenie razem wszystkiego, oddzielonego miejscem i czasem, czyli uczynienie przedmiotem poznania. Podane jest to we wszystkich agamach w rozdziałach o sadhanie. To samo w sposób przekonujący ukazują w części o mocach te i inne [kariki] **Spandy**:

I słaby może zadania swe spełniać, gdy ją¹⁴⁴ uchwyci,
Tak samo dzięki niej głodny potrafi głód swój nasycić¹⁴⁵.

(Spandakārikā 3.6)

Znużenie okrada ciało, ono się rodzi z niewiedzy
Lecz kiedy niewiedza zniknie, zniszczona dzięki unmeszy¹⁴⁶,
Jak może ono trwać nadal, skoro już nie ma przyczyny?¹⁴⁷

(Spandakārikā 3.8)

Jak rzecz, pomimo uwagi widziana wpierw niewyraźnie,
Coraz jaśniejsza się staje, usilnie obserwowana,
Tak to, co trwa rzeczywiście, gdziekolwiek, w dowolnym kształcie
I stanie, w mąg się pojawia, gdy się moc Spandy posiadało.¹⁴⁸

(Spandakārikā 3.4-5)

// 20 //

¹⁴⁴ Spandę, czyli Drganie, boską wibrację stwórczą, moc tworzenia, nieodłącznie towarzyszącą świadomości Ja.

¹⁴⁵ Jogin zdobywa władzę nad głodem, pragnieniem itp. dzięki mocy Spandy i w ten sposób osiąga moc panowania nad fizycznymi popędami.

¹⁴⁶ W jodze siwaickiej *unmeṣa* (otwarcie) oznacza rozwinięcie się duchowej świadomości, która jest podłożem wszelkiego myślenia.

¹⁴⁷ Wiersz ten opisuje moc panowania nad wszystkimi uczuciami.

¹⁴⁸ Jest to opis mocy przywołania do świadomości wszystkich nieznananych przeszłych rzeczy i zdarzeń.

Wszelako gdy jogin, nie pragnąc ograniczonych mocy, chce rozpostarcia wszechogarniającej świadomości, wtedy u niego ma miejsce

Sutra 21

शुद्धविद्योदयाच्चक्रेशत्वसिद्धिः ॥ २१ ॥

śuddhavidyodayāc cakreśatva-siddhiḥ

PRZEZ WZEJŚCIE CZYSTEJ WIEDZY ZDOBYCIE
PANOWANIA NAD KRĘGIEM

śuddha-vidyā – czysta wiedza
udaya – wejście, pojawienie się
cakreśatva – bycie panem kręgu, panowanie nad kręgiem mocy
siddhi – osiągnięcie, zdobycie

Dzięki pojawieniu się czystej wiedzy jogin zdobywa panowanie nad kręgiem wszystkich mocy.

Gdy pragnąc rozpostarcia się wszechogarniającej świadomości połączy się z Mocą, wtedy na skutek pojawienia się czystej wiedzy: „Ja sam jestem wszystkim”¹⁴⁹ zdobywa wielką władzę, stając się panem kręgu swych mocy o naturze wszechświata. Mówi o tym *Svacchanda*:

Ona najwyższą jest wiedzą, bo innej nie ma. W niej właśnie
Zdobywa się wraz wszechwiedzę i inne najwyższe cnoty.
Ona się każe zagłębiać w bezpoczątkowe przynioty¹⁵⁰,
Pozwala poznać Najwyższą Jaźń i odrzucić to wszystko,
Co nie jest Najwyższą Jaźnią, przeto nazywa się Wiedzą¹⁵¹.
Kto w niej przebywa, przejawia najwyższy blask – Praprzyczynę¹⁵².

¹⁴⁹ Czysta wiedza (*śuddha-vidyā*) nie jest tutaj tym samym, co pierwiastek Czystej Wiedzy ponad pierwiastkiem Maji. Oznacza ona tutaj ową najwyższą świadomość, w której każda rzecz jawi się jako Ja. Jest to stan ponadzmysłowy (*unmanā*)

¹⁵⁰ we własności Siwy, których podłożem jest Moc Swobody

¹⁵¹ Słowo *vidyā* (wiedza) wywodzi się z pierwiastka *√vid*, który znaczy zarówno **dociekać, zgłębiać** jak i **wiedzieć**. Znaczenie dociekania podkreślone jest w zwrocie która się każe zagłębiać w bezpoczątkowe przynioty, a znaczenie wiedzy w zwrocie która pozwala poznać Najwyższą Jaźń.

A gdy ten blask się przejawia, wówczas osiąga stan Siwy.

(*Svacchanda-tantra* 4.396-397)

To samo wyrażono kariką:

Gdy jakby z chęci widzenia trwa, wszelką rzecz przenikając,
Wtedy – cóż wiele tu mówić – sam siebie będzie doznawać!

(*Spandakārikā* 3.11)

// 21 //

Sutry 14-20 opisują ograniczone cudowne moce, jakie zdobywa jogin połączony z mocą woli, natomiast sutra 21 opisuje moc wszechogarniającej powszechnej Świadomości, po osiągnięciu której jogin poznaje cały wszechświat jako Siebie, w jednym momencie, nie po kolei. W sutrze 14 ukazano, że jogin odczuwa tożsamość z każdą rzeczą. Jego świadomość ma postać *aham idam* – ja jestem tym w stosunku do każdej rzeczy z osobna. Sutra 21 mówi, że gdy uzyskuje on wszechogarniającą świadomość, ma ona postać *aham eva sarvam* – ja jestem tym wszystkim.

Gdy zaś pragnie jedynie radować się w Sobie, ma wtedy

Sutra 22

महाह्रदानुसन्धानान्मन्त्रवीर्यानुभवः ॥ २२ ॥

mahāhṛadānusandhānān mantra-vīryānubhavaḥ

PRZEZ POŁĄCZENIE Z WIELKIM JEZIOREM DOŚWIAD-
CZENIE POTĘGI MANTRY

mahā-hṛada – wielkie jezioro, niewyczerpana zbiornica boskiej Mocy
anusandhāna – połączenie umysłowe
mantra-vīrya – potęga (potencja) mantry, najwyższa samoświadomość, życiodajne źródło wszystkich mantr
anubhava – doświadczenie

¹⁵² Ten, kto się utwierdził w tym stanie, tj. stanie Unmany, przejawia najwyższy blask (*para-tejas*), czyli światło pierwotnej Świadomości, będącej Praprzyczyną, czyli Siwą.

Przez połączenie z wielkim jeziorem, tj. niewyczerpaną zbiornicą boskiej Mocy, doświadcza się najwyższej świadomości Ja, która jest źródłem wszystkich mantr.

Najczcigodniejsza Najwyższa Samoświadomość¹⁵³ wyrzucająca z siebie wszechświat od Mocy Woli aż po materialne przedmioty, jest wielkim jeziorem, bo posiada następujące własności: wprawia w ruch całą gromadę *khecarī* i pozostałe strumienie¹⁵⁴, jest przeźroczysta¹⁵⁵, niezastłonięta¹⁵⁶ i głęboka¹⁵⁷. Przez połączenie z nim, tj. przez nieprzerwane odczuwanie tożsamości z nim dzięki skierowaniu się do wewnątrz, doświadczenie potęgi mantry, o której powie się za chwilę, będącej odczuciem najwyższego stanu Ja rozszerzającego się w mnogość słów, rozbłyскуje w postaci własnej Jaźni. Dlatego w **Śri Maliniwidżaji** [następującym wierszem]:

Ona, ta Moc Stwórcy Świata, będąca z Nim w wiecznym związku,
Staje się Wolą, Bogini, Jego, chętnego stworzeniu.

(*Mālinīvijaya-tantra* 3.5)

ukazawszy wpierw, że Moc ta, różnicując się na pięćdziesiąt głosek, którym przewodzi Moc Woli, ma postać Matryki i Malini¹⁵⁸, obejmującą cały

¹⁵³ *Parā-sarīvid* (Najwyższa [Współ}świadomość), *parā-śakti* (Najwyższa Moc), *parā ahaṁtā* (stan Najwyższego Ja), *parā-vāk* (Najwyższa Mowa) i *svātantra* (Swoboda) są synonimami oznaczającymi najwyższą samoświadomość Siwy.

¹⁵⁴ Strumienie mocy, o których mowa, to *khecarī*, *gocarī*, *dikarī* i *bhūcarī*. *Khecarī* związane są z podmiotem (*pramāṇ*), *gocarī* – ze zmysłem wewnętrznym (*antaḥ-karāṇa*), *dikarī* – ze zmysłami zewnętrznymi, a *bhūcarī* – z przedmiotami zewnętrznymi.

Krąg mocy wskazuje na proces uprzedmiotawiania Powszechnej Świadomości. Przez krąg *khecarī* sprowadzona jest ona z pozycji wszechwiedzącej świadomości do stanu ograniczonego podmiotu; przez krąg *gocarī* zostaje wyposażona w wewnętrzne narządy psychiczne; przez krąg *dikarī* uzyskuje zmysły zewnętrzne; przez krąg *bhūcarī* zamyka się w zewnętrznych przedmiotach.

Khecarī to to, co porusza się w *kha*, czyli przestrzeni (*ākāśa*). *Kha* jest tu symbolem świadomości. Moc ta nazywana jest *khecarī*, bo jej sferą jest *kha* – świadomość. Sferą *gocarī* są wewnętrzne narządy psychiczne. Słowo *go* oznacza ruch. Zmysł wewnętrzny jest siedzibą zmysłów, które uruchamia – jest to dynamiczny narząd duszy w pełnym tego słowa znaczeniu. Dlatego mówi się o nim, że jest sferą *gocarī*. *Dikarī* to moc, która porusza się w *diś* – kierunkach przestrzeni. Zewnętrzne zmysły odnoszą się do kierunków przestrzeni, dlatego mówi się o nich, że są sferą *dikarī*. Słowo *bhū* oznacza istnienie, dlatego sferą *bhūcarī* są istniejące przedmioty.

¹⁵⁵ jako że odbija cały wszechświat.

¹⁵⁶ Mimo że odbija wszechświat, wszechświat nie jest w stanie zarzucić na nią zasłony.

¹⁵⁷ jako że niełatwo ją pojąć

¹⁵⁸ Matryka, czyli nierozpoznana Matka, oznacza 50 liter sanskryckiego alfabetu w ich prawidłowym porządku. Etymologia Malini jest następująca: *malate* – *viśvam antaḥ dhatte*, czyli ta, która nosi w sobie wszechświat. Malini oznacza 50 liter sanskryckiego alfabetu w następującym porządku:

Na, R, Ṛ, L, Tha, Ca, Dha, I, Na, U, Ū, Ba, Ka, Kha, Ga, Gha, Na, I, A, Va, Bha, Ya, Da, Dha, Tha, Jha, Na, Ja, Ra, Ta, Pa, Cha, La, Ā, SA, Aḥ, Ha, Śa, Kṣa, Ma, Śa, Am, Tā, E, Ai, O, Au, Da, Pha.

wszechświat, opisano następnie wynurzanie się mantry. Ta właśnie Najwyższa Moc jest owym wielkim jeziorem, przeto słusznie powiedziano, że przez połączenie z nią doświadcza się potęgi mantry.

To samo pośrednio objaśniono [karika]:

Mantry na mocy jej wsparte, zasobne w siłę wszechwiedzy,
Spełniają swoje zadania jak zmysły na rzecz wcielonych.

(*Spandakārikā* 2.1)

Ta oto pierwsza odsłona, rozpoczynająca się od [sutry]:
ŚWIADOMOŚĆ TO ATMAN, podana została jako rozwinięcie Siambhawopaji. Wejście w stan Bhajrawy, niszczące wszystkie więzy polegające na niedostrzeganiu jej i będące – jak to powiedziano – uniesieniem, przejawiającym się za sprawą jej Swobody, napędza wszechświat nektarem własnego szczęścia i daje wszelką cudowną moc, aż do wejścia w potęgę mantry. W środku zaś opisano naturę Mocy po to, by ukazać potęgę Siambhawy. Niechaj zapewni pomyślność!

// 22 //

Sutra ta mówi, że przez połączenie umysłu z Najwyższą Mocą dążący osiąga najwyższą samoświadomość Siwy. Jest to nie tyle moc, ile najwyższe duchowe doświadczenie. Owa świadomość Ja jest źródłem wszystkich mantr.

Oto pierwsza odsłona 'Śivasutravimarśini',
komentarza do Sutr Siwy

ułożonego przez czcigodnego Kszemaradżę,
pokornego sługę lotosowych stóp znakomitego Abhinawagupty,
mistrza największych nauczycieli,
zatytułowana:

OBJAŚNIENIE SIAMBHAWOPAJI

Siaktopaja

Droga Mocy

Teraz objaśnia się Siaktopaję – drogę Mocy. Tutaj Moc (Siakti)¹⁵⁹ ma postać rozszerzania się potęgi mantry, jak to wcześniej, w ostatniej sutrze, podano podczas zastanawiania się nad jej istotą. Rozpoczynając kolejną odsłonę autor sutr określa wpierw istotę mantry.

Sutra 1

चितं मंत्रः ॥ १ ॥

cittaṁ mantraḥ

UMYSŁ TO MANTRA

citta – świadomość jednostkowa, umysł w szerokim znaczeniu, psychika; tu: umysł dążący, zmierzający do zjednoczenia się z najwyższą samoświadomością Siwy

mantra – formuła składająca się ze słowa lub zestawu słów, skierowana do bóstwa; według etymologii mistycznej: *mantra = man* ‘zastanawiać się, rozmyślać’ + *tra* ‘chronić, wybawiać’ – *mananāt trāyate iti mantraḥ*, tzn. mantra jest tym, co dzięki zastanawianiu się nad jej treścią, tj. najwyższym rozbłyskiem świadomości Ja, chroni, czyli wybawia z kręgu wcieleń: tutaj oznacza ona umysłowe zdawanie sobie sprawy z własnej tożsamości z Najwyższą Rzeczywistością ukrytą w mantrze, które wybawia od poczucia odrębności

¹⁵⁹ Najwyższa Moc Świadomości (Współ-świadomości), *parā sarvīc-chakti*, Pełnia Ja, która jest sprawczynią rozbłysku wszechświata

Przez intensywną świadomość własnej tożsamości z Najwyższą Rzeczywistością ukrytą w mantrze, a co za tym idzie, utożsamienie się z nią, umysł sam staje się mantrą.

To, czym się uświadamia (*cetyate*), tj. docieka Najwyższej Rzeczywistości, to umysł (*citta*), będący odczuwaniem w postaci zastanawiania się nad Prasadą¹⁶⁰, Pranawą¹⁶¹ i innymi mantrami, stanowiącymi istotną własność pełnego rozbłysku [świadomości Ja]. On to, gdy odmawia się go tajemnie, gdy nim wewnątrz bada się postać Najwyższego Pana jako nieróżną, jest mantra. Przeto jej właściwością jest rozmyślanie (*manana*) nad najwyższym rozbłyskiem oraz ochrona (*trāṇa*), polegająca na zatrzymaniu przenikniętego zróżnicowaniem kołowrotu wcieleń – taka jest jej etymologia.

Tak więc to sam umysł czciciela, który dzięki wnikaniu w bóstwo mantry osiągnął z nim jedność, jest mantrą, nie zaś jedynie zlepek różnego rodzaju głosek, jak to powiedziano w *Śrīmat Sarwadźnianottarze*:

Te, które są wymawiane, nie są mantrami, choć nawet Bogowie i gandharwowie tak myślą, otumanieni,
Zwiedzeni błędnym poznaniem, fałszywą wiedzą się szczycąc.
(*Sarvajñānottara* 16-17)

a także w *Śrī Tantrasadbhawie*:

To ona, Moc Niezniszczalna¹⁶², duszą mantr, Piękna, się mieni,
Bez niej są one bezpłodne jak chmury w porze jesieni.

Natomiast *Śrī Śrīkaṇṭhiya-saṁhitā* mówi:

Kiedy osobno jest mantra, osobno odmawiający,
Nigdy się ona nie spełni. Wszystko to źródło ma w wiedzy,
A kiedy nie ma poznania, wtedy się mantra nie ziszcza¹⁶³.

¹⁶⁰ Prasadą nazywa się mantrę *Sauḥ*, która zawiera w sobie całą różnorodność przejawu. Składa się ona z *S* + *Au* + *H*. Pierwsza głoska, *S*, wyraża *saṭ*, czyli istnienie, którym jest 31 pierwiastków od ziemi do Maji. *Au* wyobraża Czystą Wiedzę, Iśwarę i Sadasiwę, którzy są pełni poznania i działania. Na końcu jest *H*, czyli wisarga (:). Górna kropka wisarga oznacza Siwę, a dolna – Siakti. W ten sposób *Sauḥ* wyraża sobą wszystkie 36 pierwiastków. Odnosi się ono do Najwyższego Siwy, który jest źródłem i początkiem całego procesu przejawiania się świata. Mantra ta znana jest jako *hrdaya-bija* – nasienie serca Siwy. Kto potrafi wniknąć w ducha tej mantry, utożsamia się z najwyższą świadomością Ja i osiągnie wyzwolenie.

¹⁶¹ Pranawą jest świętą zgłoską. Według siwaickiej agamy są cztery rodzaje Pranawy: (1) Pranawa Siwy (*Hum*), (2) Pranawa Siakti (*Klīm*), (3) Pranawa Maji (*Hrīm*) i (4) wedyjska Pranawa *Om*. W tej sutrze chodzi o Pranawę Siwy.

¹⁶² Moc Niezniszczalna (*avyayā sakti*) to moc najwyższej świadomości Ja (*sarvīc-chakti*).

¹⁶³ Ponieważ wyrażane (tj. rzecz) i wyrażające (tj. słowo) traktowane są jako nieróżne, mantra jest tym samym, co bóstwo mantry. Dlatego patrzeć na odmawiającego mantrę i na bóstwo mantry jak

To samo pośrednio wyrażono w **Spandzie**:

Tam właśnie¹⁶⁴ się rozpuszczają, ucichłe¹⁶⁵ i nieuchwytnie¹⁶⁶,
Razem z umysłem czciciela, mają więc Siwy przymioty¹⁶⁷.

(*Spandakārikā* 2.2)

// 1 //

A w jej wypadku

Sutra 2

प्रयत्नः साधकः ॥ २ ॥

prayatnaḥ sādhaḥ

WYSIŁEK PROWADZI DO SPEŁNIENIA

prayatna – wysiłek, gorliwe i spontaniczne ściśle stosowanie

sādha – skuteczny, prowadzący do spełnienia

Jej ściśle stosowanie, gorliwe i spontaniczne, prowadzi do spełnienia.

Taki wysiłek, który jest niewymuszony i ma charakter dążenia do utrzymania pierwszego objawienia się chęci wnikania w mantrę o uprzednio

na oddzielnych, poprzez stosunek czciciela do przedmiotu czci, nie daje spełnienia. Natomiast mantry, które z racji swoich właściwości, takich jak rozmyślanie (*manana*) i ochrona (*trāṇa*), przebywają w mocy poznania, osiągają wielką potęgę tejże mocy i dają wszelkie spełnienie, tzn. zdolne są wywołać dowolny skutek.

¹⁶⁴ tj. w Spandzie, mocy najwyższej świadomości Ja

¹⁶⁵ Ucichłe (*śānta-rūpaḥ*) to mantry, które trwają jedynie jako czysta świadomość, zaprzeczając wszelkim różnicom

¹⁶⁶ Nieuchwytnie (*nirāṅjana*) to mantry, które – jak wyjaśnia Abhinawagupta – nigdy nie mogą być poznane jako przedmiot. Mantry przepełnione są świadomością, dlatego zawsze są podmiotem, nigdy nie da się ich sprowadzić do kategorii przedmiot.

¹⁶⁷ Mantry obdarzone są przymiotami Siwy (*śiva-dharmīṇaḥ*), takimi jak wszechwiedza itd., nie są więc w istocie od niego różne.

podanej postaci, proceedzi do spełnienia, tj. daje tożsamość odmawiającego z bóstwem mantry. Mówi o tym **Śrī Tantrasadbhāva**:

Jak orzeł wisząc w przestworzach, ujrawszy zdobycz, o Miła,
Z wrodzoną sobie szybkością w mig ją przyciąga ku sobie,
Tak samo król wśród joginów niech umysł wciągnie do Kropli.¹⁶⁸
Jak strzała na łuk włożona, puszczona z wysiłkiem, leci,
Tak Kropla, o Pięknobiodra, biegnie na skutek wzniesienia¹⁶⁹.

To samo mówi się gdzie indziej:

To uchwycenie swej Jaźni jest bytem prawdziwym mantry¹⁷⁰.

Tak samo, tj. mocą własnego spontanicznego wysiłku, niech król joginów odciągnie umysł (dopełnienie bliższe) do Kropli, czyli pozwoli mu dotrzeć do Najwyższego Światła. Tak samo Kropla, tj. Najwyższe Światło, biegnie, czyli rozszerza się, na skutek wzniesienia wywołanego spontanicznym wysiłkiem – taki jest tego sens. O tym samym mówi następujący wiersz **Spandakariki**:

To właśnie jest pojawieniem się w myśli dumającego
Bóstwa, o którym rozmyśla, będące przejściem do stanu
Utożsamienia z tym bóstwem sadhaki pełnego chęci¹⁷¹.

(*Spandakārikā* 1.6)

// 2 //

Uprzednio omówioną potęgę mantry, w ten sposób osiąganą przez sadhakę, określa następująco:

¹⁶⁸ tj. Bindu w postaci nierozdzielnej Światła:

*Gdy powstaje moc działania, Światło nierozdzielne w blasku
Ognia, Słońca i Księżycy jest najwyższą Kroplą naszą.*

¹⁶⁹ na skutek wzniesienia (*uccāra*) w postaci dociekania (*vimarśa*), nie zaś w postaci wymawiania głosek połączonych z wysiłkiem kierowania uwagi do przedmiotów zewnętrznych, bo ono jest wynikiem Anawopaji. *Uccāra* (wymawianie) znaczy dosł. „ruch w górę” (*ut-cara*), wznoszenie się, i w tym właśnie etymologicznym znaczeniu używa się tu tego słowa. Oznacza ono ruch umysłu w górę, tj. ku światłu najwyższej świadomości Ja. Pojawia się on w wyniku zastanawiania się, powodującego spontaniczny wysiłek do tego, by spocząć w Najwyższym Podmiocie.

¹⁷⁰ Uchwycenie Siebie jest prawdziwym bytem, czyli potęgą mantry (*mantra-vīrya*).

¹⁷¹ tj. żywiącego silne pragnienie zjednoczenia się z bóstwem i mającego umysł wolny od pojęć.

विद्याशरीरसत्ता मंत्ररहस्यम् ॥ ३ ॥

vidyā-śarīra-sattā mantra-rahasyam

BYT O CIELE Z WIEDZY JEST TAJEMNICĄ MANTR

vidyā – wiedza, objawienie się najwyższej niedwójni

śarīra – ciało, tj. istota, esencja, własna postać

sattā – byt, świetlisty byt doskonałej świadomości Ja, nieróżnej od świata

mantra-rahasya – tajemnica mantr, potęga mantr

Świetlisty byt doskonałej świadomości Ja ukryty w wielości słów, którego istotą jest wiedza najwyższej niedwójni, jest tajemnicą mantr.

Ten, którego ciałem, czyli własną postacią, jest wiedza, czyli objawienie się najwyższej niedwójni, to Bóg o ciele z wiedzy ukryty w wielości słów. Jego byt, czyli rozbiłysk o naturze pocucia Ja jako nieróżnego od całego wszechświata, jest tajemnicą mantr, nauką tajemną, jak to powiedziano w Śri Tantrasadbhawie:

Ze zgłosek są wszystkie mantry, te zaś są Mocą, o Miła!
Wiedz, że Moc to jest Matryka, ona, wiedz, samym jest Siwą.

Tamże rzecz ta, choć nader tajemna, wyjaśniona została szczegółowo. To samo powiedziałwszy na wstępie:

Nie znają boskiego Guru ni zasad w pismach podanych,
Obłudni, chytry, lubieżni¹⁷², odstępcy od praktyk świętych!
Z tej przyczyny ukryłem potęgę mantr, o Bogini,
Wraz z nią ukryłem też mantry – zostały jedynie głoski!

rozpoczyna się:

Ta zaś, Bogini, Matryka, najwyższym blaskiem¹⁷³ się mieni
I wszechświat cały przenika od świata Brahmy do ziemi¹⁷⁴.

¹⁷² Tak jak język chciwie rozkoszuje się smakiem, tak ci lubieżni ludzie znajdują przyjemność w zachwyaniu się przedmiotami zmysłów, takimi jak dźwięk itd.,

¹⁷³ najwyższy blask (para-tejas) = najwyższy stan Ja (parā ahaṁtā)

On¹⁷⁵ wiecznie w niej jest, Bogini, wypełnia ją, Godna Chwały!
Jak głoska A wszechobecna¹⁷⁶ przenika alfabet cały,
Opowiem ci teraz jasno dla twej pewności, o Miła!

I dalej:

Moc, którą mienią Najwyższą, subtelną, poza religią¹⁷⁷,
Objąwszy Kroplę sercową¹⁷⁸, śpi wewnątrz w kształcie węzowym¹⁷⁹.
Uśpiona tam, o Przeświecna, o niczym nie myśli¹⁸⁰, Umo!
Czternaście światów z gwiazdami wrzuciwszy do swego łona,
Z ogniem, księżycem i słońcem, jadę się zda zamroczone¹⁸¹.
Budzi ją puls¹⁸² najwyższego poznania, o Pięknicola,
I zabełtana zostaje Kroplą w jej łonie ukrytą.
I póty obrotem szybkim bełtanie trwa w ciele Mocy,
Aż przez przebicie¹⁸³ powstaną pierwsze świetliste kropelki.
A gdy się przez to podnosi subtelną Moc w kształcie koła¹⁸⁴,
Potężna czwórdzielna Kropla¹⁸⁵, o Miła, we wnętrzu Mocy
Prostuje się, gdy bełtana połączy się z bełtającym¹⁸⁶.

¹⁷⁴ od Siwy Anaśrity do grubych przedmiotów poznania

¹⁷⁵ Najwyższy blask w Matryce

¹⁷⁶ Głoska A oznacza Anuttarę, Najwyższą Moc, która jest źródłem wszystkich głosek.

¹⁷⁷ nirācara, nieosiągalna przez żadne praktyki religijne, jak nabożeństwo czy medytacja

¹⁷⁸ Bindu (vindu) to całkowita męska stwórcza kropla (punkt) światła świadomości znajdująca się w środku mandali lotosu serca.

¹⁷⁹ Moc Anuttary, skurczywszy się, czyli ukrywszy swą własną postać, staje się Kroplą (vindu), czyli tym, kto wie, podmiotem poznania; jego kształtem jest nierozdzielne Światło – jest to sama jego natura. Owa Moc, Najwyższa, czyli mająca postać Świadomości (sārvīdya), subtelną, czyli mającą postać tchnienia, i niedostępną przez praktyki religijne, śpi w kształcie węzowym, czyli w sobie samej jedynie spoczywa – jako że nie kieruje się ku bytom zewnętrznym – objąwszy, tj. zawarłszy rozpuszczoną wewnątrz siebie Kroplę sercową, będącą w istocie duszą (człowiekiem, nara), z powodu przewagi skurczenia (sārikoca) kielkującą w zewnętrznej postaci na poziomie zróżnicowania. Vindu o naturze najwyższego Światła, pragnąc mocą swobody przejawiać wszechświat, znane jest jako dusza (nara), Moc (Siakti) i Siwa, ponieważ spoczywa w trzech różnych miejscach, a to: (1) w dwadasiencie, (2) pomiędzy brwiami i (3) w sercu, tzn. rozbiłyskuje pod postaciami określanymi jako (1) Siwa, (2) Wiedza (vidyā) i (3) Atman, o naturze woli, poznania i działania. Powiedziano:

To samo jedynie Światło, kiedy w trzech światłach przebywa,

Nazywa się w siostrach Vindu – ono się zwie Kroplą Siwy.

¹⁸⁰ Jest to sen kosmiczny przed nowym stworzeniem, w którym wszystkie obiektywne zjawiska są powściągnięte.

¹⁸¹ Tj. wszystkie zjawiska przedmiotowe o następującej symbolice: 14 Światów (bhuvana) – 14 samogłosek od A do Au oznaczających poznanie (pramā), Księżyc – przedmioty poznania (prameya), Ogień – podmiot poznający (pramātṛ), Słońce – źródła poznania (pramāṇa), gwiazdy – twory myślowe, zamysły i wymysły (sākalpa i vikalpa) wrzuciwszy do swego łona, czyli w sobie samej wytworzywszy, staje się jakby zamroczone trucizną, czyli nie rozpoznaje nawet samej siebie.

¹⁸² nināda, puls świadomości, początek wszechświata, jego wylanianie się

¹⁸³ Vedha, wtargnięcie Kropli Siwy

¹⁸⁴ Moc (kalā) Kundali

¹⁸⁵ Czwórdzielna Kropla (catuṣkaḥ vindu) składa się z (1) woli, (2) poznania i (3) działania, właściwych Siakti, oraz (4) swobody, przynależnej Siwie.

¹⁸⁶ Najwyższa Subtelna Moc Kundalini w postaci Amakali (fazy księżycowej zwanej amā – nów) łączy się z Siwą, tj. bełtana (māthya) osiąga jedność (sāmarasya) z bełtającym (manthaka), po czym podnosi się.

Gdy wejdzie między dwie Krople, nazywa się Mocą Dżesztha – Ta linia, Kroplą wzbudzona, to nieśmiertelna Kundali¹⁸⁷. Zwie się ją Proszą – Rekhini¹⁸⁸, z dwiema na końcach Kropłami. A zaś Trójdrożna – Tripatha, zwana jest Raudri¹⁸⁹ imieniem. Zwa ją Rodhini¹⁹⁰, bo drogę do wyzwolenia zagradza. Ambika, Półksiężycowa, ma postać sierpu księżyca. Tak oto jedna Najwyższa w trojaką Moc się przeradza¹⁹¹ – Z połączeń ich¹⁹² i rozłączeń dziewięć grup głosek¹⁹³ się tworzy. Dziewięćorako poznana, przez dziewięć grup oznaczona, Pięć mantr przenika, Bogini, kolejno od Sadjodżaty¹⁹⁴. Przeto ją zwą pięćorako, o prym wiodąca wśród bogów! W dwunastu jest samogłoskach¹⁹⁵, mówią więc o niej, Bogini, Że się znajduje w Tuzinie. W głosekach od *A* do *Kṣa* będąc Pięćdziesiąt różnych ma kształtów¹⁹⁶. Z jednego atomu – w sercu, W gardle zaś z dwóch jest atomów, a u nasady języka Jest zawsze trójątomowa¹⁹⁷. Koniec języka jest miejscem

Tworzenia głosek, to pewne. W ten sposób tworzy się słowo. Ruchomy i nieruchomy świat słowem jest przeniknięty.

Tymi i dalszymi wierszami ukazano, że Matryka jest w istocie Najwyższą Mową, Mocą Najwyższego Bhajrawy. Przeto – ponieważ powiedziano, że wszystkie głoski powstają na skutek różnorodnych połączeń strumieni mocy zwanych Dżesztha, Raudri i Amba – ten właśnie rzeczony Byt o ciele z wiedzy jest tajemnicą mantr ucieleśnionych w kombinacjach głosek. I to ma na myśli każda agama mówiąc, że mantry wynurzają się na skutek rozszerzania się Matryki i Malini. Ponieważ **Siwasutry** mają charakter streszczenia zawierającego esencję tajemnych agam, nie trzeba mi zarzucać, że starałem się podkreślić ich zgodność z agamami. Jeśli mimo tej zgodności z agamami nie pojęło się ukrytego sensu, należy cześć oddawać Sadguru. Sens sutry ukazują następujące dwie kariki **Spandy**:

Mantry, na mocy jej wsparte, zasobne w siłę wszechwiedzy,
Spełniają swoje zadania jak zmysły na rzecz wcielonych.
Tam właśnie się rozpuszczają, uciekły i nieuchwytny,
Razem z umysłem czciciela, mają więc Siwy przymioty¹⁹⁸.

(*Spandakārikā* 2.1-2)

// 3 //

Głównym narzędziem Siaktopaji jest mantra. O tym, czym w rzeczywistości jest mantra, mówi sutra 1. Mantra jest tym, przez co rozpoznaje się własną tożsamość z Siwą. To nie głoski tworzą mantrę, lecz poznanie siebie jako tożsamego z bóstwem przywołanym do mantry, a ostatecznie z najwyższą świadomością Ja, jest istotną treścią wszystkich mantr. Celem mantry jest nakierowanie umysłu na Boga. Taki umysł, zaprawdę, sam staje się mantrą.

Sutra 3. potwierdza myśl przewodnią pierwszej ze zdumiewającym bogactwem szczegółów. Zaczyna się od stwierdzenia, że byt o ciele z wiedzy (*vidyā-sārīra-sattā*) stanowi tajemnicę mantr. Byt ten jest urzeczywistnieniem owej najwyższej samoświadomości Siwy, która jest tym samym, co wszechświat. Owa boska świadomość Ja jest źródłem wszystkich mantr i to do niej mają się one kierować.

Mantry składają się z głosek. Przytaczając długi cytat z Tantrasadbhawya komentarz mówi dalej, że najwyższa świadomość Ja w swym stwórczym boskim aspekcie określana jest jako Najwyższa Moc (*parāśakti*) lub Najwyższa Mowa (*parāvāk*). Ta Najwyższa Moc jest mocą Kundalini, która zapada w kosmiczny sen po rozpuszczeniu w sobie przejawionego świata. Potem ma miejsce proces beltania zachodzący pomiędzy Siwą i Siakti, w wyniku którego pierwsza głoska *A* powołana zostaje do istnienia. To *A* jest początkiem wszystkich głosek. Tak więc litery mantr nie są tylko martwymi symbolami – wskazują one na samoświadomość

3. **Vaikhari** to Mowa Cieleśna. Na tym poziomie rzecz jest całkowicie oddzielona od słowa. Słowo *vikhara* znaczy „ciało”. Ciało jest siedzibą konkretnej mowy i dlatego nazywa się ją cieleśną. Mówi się o niej, że mieszka u nasady języka i składa się z trzech atomów.

¹⁹⁸ Posługując się mocą niezastąpionej świadomości mantry spełniają swe zadania w stosunku do ludzi, takie jak łaska (*anugraha*) itp. podobnie jak narządy zmysłów wykonują swe zadania. Gdy odegrają już swoją rolę, to z braku skalania Mają – jako że rozpuściły się one wraz z umysłem czciciela w przestrzeni swego własnego bytu – uzyskują przymioty Siwy.

¹⁸⁷ *amṛta-kundali*, pełna nektaru nieśmiertelności

¹⁸⁸ Krople, czyli punkty woli, poznania i działania, tworzą teraz linię prostą, zwaną Rekhini, zakończona dwoma punktami (kropłami): jednym na górze, a drugim na dole. Dolne Bindu należy do Siakti, a górne – do Siwy.

¹⁸⁹ Raudri jest to linia woli, poznania i działania, dlatego zwą ją Trójdrożną (*tripathā*)

¹⁹⁰ Rodhini (Zagradzająca) jest linią podziału pomiędzy światem zjawisk, a prawdziwą rzeczą. W dół od tej linii znajduje się nieczysty porządek (*aśuddha adhvan*), czyli empiryczny przejaw, zaś w górę jest czysty porządek (*śuddha adhvan*), czyli metempiryczny przejaw. Rodhini działa jak bariera między tymi dwoma. Tylko tym, którzy są zupełnie oczyszczeni, wolno przekroczyć tę barierę.

¹⁹¹ Najwyższa Moc (*parā śakti*) przejawia się trojako: jako (1) **Anuttara**, czyli głoska *A*, (2) **Ichā**, czyli głoska *I* oraz (3) **Unmeṣa** (*jīṇāna*), czyli głoska *U*.

¹⁹² tj. mocy zwanych **Jyeṣṭhā** (Najstarsza), **Raudri** (Groźna) i **Ambikā** (Matka)

¹⁹³ Dziewięć grup głosek to:

1. *a-varga*, zawierająca samogłoski
2. *ka-varga*, zawierająca spółgłoski gardłowe *Ka, Kha, Ga, Gha, Na*,
3. *ca-varga*, zawierająca spółgłoski podniebienne *Ca, Cha, Ja, Jha, Ña*,
4. *ṭa-varga*, zawierająca spółgłoski szczytowe *Ṭa, Tha, Ḍa, Dha, Na*,
5. *ta-varga*, zawierająca spółgłoski zębowe *Ta, Tha, Da, Dha, Na*,
6. *pa-varga*, zawierająca spółgłoski wargowe *Pa, Pha, Ba, Bha, Ma*,
7. *ya-varga*, zawierająca półsamogłoski *Ya, Ra, La, Va*,
8. *śa-varga*, zawierająca spółgłoski syczące *Śa, Ṣa, Sa* oraz *Ha*, i
9. *kṣa-varga*, zawierająca zbitkę *Kṣa*.

¹⁹⁴ Pięć mantr to: (1) **Sadyojāta**, (2) **Tatpuruṣa**, (3) **Īśāna**, (4) **Vāmadeva** i (5) **Aghora**

¹⁹⁵ tj. wyjąwszy *R, Ī, Ī, Ī*

¹⁹⁶ Odpowiadających pięćdziesięciu głoskom sanskryckiego alfabetu

¹⁹⁷ Najwyższa Noc, czyli Najwyższa Mowa (*parā-vāk*) to Moc Kundalini. Jest ona środkową, stwórczą mocą całej Matryki w stosunku do wszystkich zjawisk podmiotowych i przedmiotowych. Wyraża się ona na trzy sposoby: jako *paśyanti*, *madhyamā* i *vaikhari*.

1. **Paśyanti** (Patrząca lub Widząca) jest tam, gdzie słowo i rzecz są ze sobą tożsame – rozdził między słowem i rzeczą jeszcze się nie pojawił. Jest w niej jedynie światło świadomości. Dlatego jest to poziom wizji – oto dlaczego moc ta nazywana jest Widzącą. Składa się ona z jednego atomu (*ekānavā*). Mówi się o niej, że mieszka w sercu.
2. **Madhyamā** jest Mową Pośrednią. Na tym poziomie, choć słowo zaczęło się już oddzielać od rzeczy, nie ma jeszcze pełnej artykulacji. *Madhyamā* zajmuje pozycję pośrednią w stosunku do *Paśyanti* i *Vaikhari* i z tego powodu nazywa się ją Mową Pośrednią. Składa się ona z dwóch atomów i mieszka w gardle.

Siwy, która jest ich źródłem. Dlatego to do tej świadomości winien kierować się umysł przy odmawianiu każdej mantry.

Natomiast ci, którym nawet tego rodzaju potęga mantry, prowadząca do połączenia ze wspomnianym Wielkim Jeziorem, z woli Najwyższego Pana nie przypada do serca, jeno umysł ich dąży do ograniczonych potęg wywołanych przez zaledwie drugorzędne moce, takie jakie jak Bindu – światło, czy Nada – dźwięk, znajdują

Sutra 4

गर्भं चित्तविकासोऽविशिष्टविद्यास्वप्नः ॥ ४ ॥

garbhe citta-vikāso'viśiṣṭa-vidyā-svapnaḥ

ZADOWOLENIE UMYSŁU W MAJI TO ZWYKŁA WIEDZA
NICZYM SEN

garbha – łono, czyli Maja, moce majiczne

citta-vikāsa – zadowolenie umysłu

aviśiṣṭa-vidyā – wspólna, pospolita, zwyczajna wiedza

svapna – sen, mrzonka

Ich umysł znajduje upodobanie w ograniczonych, majicznych mocach, które są jedynie formą zwykłej, niższej wiedzy, bałamutnej niczym sen.

Garbha to niewidzenie, czyli Mahamaja. Przyjemność, jaka umysł w niej, tj. mającym jej naturę przejawie ograniczonych mocy mantry, znajduje, tzn. zadowolenie się takiej zaledwie miary przejawem, jest zwykłą, wspólną wszystkim ludziom wiedzą, wiedzą nieczystą, o ograniczonym zakresie. Ona jest snem, błędem opartym na zróżnicowaniu, pełnym wielobarwnych tworów wyobraźni. Mówi się u Patañdzalego:

One w skupieniu są szkodliwym dodatkiem, w zwykłym stanie – nadludzkimi mocami.

(Jogasutry 3.37)

To samo ukazano następującą kariką:

Z niego jest Bindu i Nada, z niego jest kształt, smak jest z niego –
Te chwilę działają i są przeszkodą dla wcielonego.¹⁹⁹

(*Spandakārikā* 3.10)

// 4 //

Wszelako gdy jogin, zlekceważywszy ograniczone moce, mimo że ich dostąpił, trzyma się tylko najwyższego stanu, wtedy

Sutra 5

विद्यासमुत्थाने स्वाभाविके खेचरी शिवावस्था ॥ ५ ॥

vidyā-samutthāne svābhāvike khecarī śivāvasthā

GDY SPONTANICZNIE POJAWI SIĘ WIEDZA,
WĘDROWANIE W PRZESTWORZU ŚWIADOMOŚCI, CZYLI
STAN SIWY

vidyā – wiedza

samutthāna – powstanie

svābhāvika – naturalny, spontaniczny

¹⁹⁹ Z niego, tj. otwarcia (*unmeṣa*), powstają takie doświadczenia jak światło gwiazdy pomiędzy brwiami (*bindu*), będące ogólnym światłem, wyrażającym cały świat przedmiotowy, jak nieuderzony, samoistny dźwięk (*nāda*), będący ogólnym dźwiękiem oznaczającym wszystkie nieodróżnicowane słowa, jak nieziemski kształt (*rūpa*), tak jasny, że widoczny nawet w ciemności, i jak nadprzyrodzony smak (*rasa*) boskiego nektaru, doświadczany na końcu języka. Wszystko to pojawia się u jogina, u którego utożsamienie z ciałem fizycznym, subtelny i przyczynowy jeszcze nie zanikło. Zjawiska te sprawiają mu tylko chwilową przyjemność i są zakłóceniami, pozytywną przeszkodą w osiągnięciu pierwiastka Spandy.

²⁰⁰ Bhaskara odmiennie objaśnia tę sutrę. Czyta on: *garbhe citta-vikāso viśiṣṭo' vidyā-svapnaḥ*. Przez *garbha* rozumie rozkosz świata świadomości. Gdy umysł zwrócony jest do tego świata, następuje jego najwyższy rozwój, czyli napełnia się on szczęściem. A wtedy *avidyā*, pierwotna niewiedza, znika jak sen.

khecari – „wędrujący w przestworzu”, czyli poruszający się w przestrzeni świadomości; *kha* (przestrzeń) jest symbolem świadomości, *carī* znaczy „wędrujący, poruszający się”
śivāvasthā – stan Siwy

Gdy w sposób naturalny wynurzy się najwyższa wiedza, występuje ów stan poruszania się w rozległej, bezkresnej przestrzeni świadomości, który jest stanem Siwy, czyli stanem Najwyższej Rzeczywistości.

Gdy naturalne powstanie, czyli spontaniczne wynurzenie się wiedzy uprzednio określonej jako prawdziwa, ma miejsce z woli Najwyższego Pana, usuwając w cień ograniczone moce, wtedy przejawia się mudra *khecari*²⁰¹, która znaczy 'wędruje w przestworzu, czyli po niebie świadomości'. Czym jest *khecari*? Jest stanem przynależnym posiadaczowi tego stanu, Siwie, czyli panu świadomości, fontanną szczęścia wytryskującego z głębi siebie. Nie jest ona zwyczajowym układaniem w szczególny sposób [pewnych członków ciała], jak w następującym wierszu:

Niech jogin, prosty jak trzcina, zaplótłszy nogi w lotosie,
Umieści swój umysł w pępku, po czym prowadzi, aż dotrze
Do trójki przestrzeni w głowie²⁰². Tam go ukrywszy, niech szybko
Popchnie go trójką przestrzeni. Zwiąawszy się ową mudrą

²⁰¹ Jednym ze znaczeń słowa *khecari* jest Siwa, toteż *mudrā khecari* oznacza mudrę właściwą Siwie, czyli stan Siwy (*śivāvasthā*).

Mudra to:

1. dosł. „pieczęć”, znak boskiego przymiotu odcisnięty na ciele.
2. splatanie palców w szczególny sposób,
3. ułożenie pewnych części ciała w określony sposób,

Mudra *khecari* jest owym szczególnym układem psychofizycznej postawy, który umożliwia doświadczającemu swobodne poruszanie się w przestrzeni świadomości. Jest ona wielu rodzajów.

Siwaicka agama nie przywiązuje żadnej wagi do mudry w znaczeniu ułożenia pewnych części fizycznego ciała. Tłumacz mudrę w wyższym sensie na trzy sposoby:

1. *mudam (harṣam) rāti (dadāti)* - „to, co daje (*rāti*) radość (*mudam*)”,
2. *muṁ drāvayati* - „to, co rozpuszcza (*drāvayati*) więzy (*muṁ*)”,
3. *mudrāyati iti* - „to, co pieczętuje (wszechświat stanem turji)”.

Ideał mudry wyraża następująca zwrotka Abhinawagupty:

Co daje radość, zdobyciem swej własnej postaci zwaną,
W trzech stanach ciała - w ten sposób w siostrach określa się mudrę.

Tantrāloka, 32 āhnikā

Zatem mudra *khecari* oznacza w siwaickiej agamie stan wszechogarniającej świadomości, który jest stanem Siwy.

²⁰² *ka-kha-trayam*. Są to trzy puste przestrzenie (*kha*) w głowie (*ka*), tj. trzy moce zwane **Siakti**, **Wjapini** i **Samana**, rozciągające się od ośrodka pomiędzy brwiami do brahmarandhry.

Zdobywa ów wielki jogin moc wędrowania w przestworzu.

lecz ma postać Najwyższej Samoświadomości, jak to opisuje *Śrī Tantrasadbhāva*:

Najwyższy stan wciąż prawdziwie osiąga na drodze Kuli²⁰³,
Wędruje w istotach wszystkich - to się nazywa *khecari*.

W ten sposób określono tu potęgę mantry i potęgę mudry jako wynurzenie się własnej postaci Świadomości skutkiem uciszenia się wszystkich niepokojów wywołanych przez Maję, mającą naturę zróżnicowania. Mówi się o tym w *Kula-cūḍamaṇi*:

Jedno jest świata nasienie²⁰⁴, jedna jest mudra *khecari*²⁰⁵,
U kogo oba powstaną, ten w stanie trwa ponad ciszą²⁰⁶.

Natomiast w **Spandzie** wspomina się o potędze mudry przy okazji omawiania potęgi mantry. W następującym wierszu napomyka się o istocie *khecari*:

Gdy się ucisza wzburzenie, pojawia się stan najwyższy.

(*Spandakārikā* 1.9)

// 5 //

A tutaj do osiągnięcia potęgi mantry i mudry

²⁰³ za pomocą tajemnego procesu Matryki obejmującej rodzinę głosek od *A* do *Kṣa* (*akṣa-kula*).

²⁰⁴ Nasieniem przenikającym cały wszechświat, wszelkie stworzenie, jest nasienie *Ja* (*aḥam-bija*), świadomość Siebie, czyli potęga mantry.

²⁰⁵ mudra należąca do Najwyższego Bhajrawy

²⁰⁶ w stanie, który przekracza nawet stan nieruchomy (*ati-śānta*, ponad ciszą), czyli w **Spandzie**, stwórczej vibracji

Sutra 6

गुरुपायः ॥ ६ ॥

gurur upāyaḥ

GURU JEST ŚRODKIEM

guru – przewodnik duchowy

upāya – środek

Jedynie Guru, który osiągnął samopoznanie, może pomóc dążącemu w zdobyciu potęgi mudry i mantry.

Ten, kto „mówi”, czyli „naucza istotnej prawdy”, to Guru. On tutaj jest środkiem, ponieważ ukazuje przenikanie²⁰⁷. Mówi się o tym w Śri Maliniwidżaji:

Potęgi mantr objawiciel to Guru, ze mną jednaki²⁰⁸.

(*Mālinivijaya-tantra* 2,10)

Natomiast w Spandzie nie wspomina się o tym, jako że jest to rzecz powszechnie znana. Wyraża to jednak ostatnie zdanie:

Kłaniam się przeprawiającej przez ton bezdenną wątpienia

Tej mowie cudownej Guru, bogatej w przedziwne treści.

(*Spandakārikā* 4.1)

Albo Guru to moc łaski Najwyższego Pana, jak to powiedziano w Śri Maliniwidżaji:

To ją się zwie kręgiem mocy, ją zwie się ustami Guru.

Ona to, dająca szczęśliwą sposobność, jest środkiem.

// 6 //

²⁰⁷ potęgi mantry i mudry

²⁰⁸ Ten, kto jest Guru, jest Siwą; ten, kto jest Siwą, jest Guru.

Obydwaj – Guru i Siwa – nie różnią się między sobą.

Dłatego od zadowolonego Guru

Sutra 7

मातृकाचक्रसम्बोधः ॥ ७ ॥

mātrkā-cakra-sambodhaḥ

OŚWIECENIE W KRĘGU MATRYKI

mātrkā-cakra – krąg Matryki, zespół głosek

sambodha – oświecenie, pełne oświecenie (*saṁyag bodha*)

Od zadowolonego Guru otrzymuje się pełne oświecenie dotyczące zespołu głosek.

Uczeń otrzymuje – oto uzupełnienie. Zgodnie z regułą podaną przez Śri Paratrimśikę i inne dzieła, pierwsza *kalā* świadomości Ja, czyli Anuttara, ma postać Akuli [A]²⁰⁹. Rozszerzając się, przyjmuje postać Szczęścia [Ānanda = Ā], po czym po przejawieniu poziomu Woli [Icchā = I] i Panującego [Īśāna = Ī]²¹⁰ ukazuje stan Otwarcia [Unmeṣa = U] o naturze poznania oraz – przez wzmocnienie linią przejawu przedmiotów poznania – Pomniejszenie [Ūnata = Ū]²¹¹. Rozwinąwszy Wolę dwojaką, która skutkiem zabarwienia się swym przedmiotem, tj. nałożonym na nią dźwiękiem Ra w postaci samego tylko blasku podobnego do przeblysku i błysku błyskawicy oraz dźwiękiem La o

²⁰⁹ Akula – „to, czego ciałem jest A”

Anuttara, niewyraźne odczucie (*anākhya-parāmarśa*), najwyższe Światło (*para-prakāśa*), nie mogące się doczekać nazwania swoistym imieniem, takim jak Siwa czy Siakti, jest Najwyższym Pierwiastkiem (Absolutem). On to, z własnej swobody pragnąc przejawić wszechświat, w sobie samym objawia postać Siwy i Siakti. Anuttarā, Moc tego pierwiastka, określanego jako Siwa, nie odbiegająca od swej natury, czyli Pełni Ja, ma postać Kuli.

Akula to ten, (1) którego ciałem (*kula*) jest głoska A (będąca wyrazem *cit-śakti*, mocy świadomości), lub ten, (2) który ma stan przeciwny do stanu Kuli, czyli Siwa.

²¹⁰ Icchā (Wola) ma dwa stany: niepobudzony (*akṣubdha*) i pobudzony (*kṣubdha*). Stan niepobudzony to stan samej tylko Woli, kiedy to Moc Woli jest dopiero zdecydowana przejawić się na zewnątrz, lecz wciąż jeszcze nie jest dotknięta przedmiotowością. Stan pobudzony to stan Isiany (Panującego, *īśītr*), kiedy to Moc Woli zabarwia się kształtem przedmiotów. Na Woli kończy się pierwsza *kalā* w postaci świadomości Ja (*aham-vimarśa*).

²¹¹ W Unmeṣy tak samo występuje stan niepobudzony, czyli stan samego otwarcia się poznania (*unmeṣa*) i stan pobudzony, czyli stan pomniejszonego poznania (*ūnata*), będący przyczyną pojawienia się przedmiotów poznania.

naturze stałości²¹², jest zaledwie pozorem przedmiotowości pochłoniętej przez swe własne światło, a przez to ma nieśmiertelną naturę²¹³ i jako taka ma postać czwórki nasion [*R̥, R̥, Ĺ* i *Ĺ*] zwanych „eunuchami”²¹⁴ – bo z powodu samego tylko zabarwienia się obrazem przedmiotu niezdolne są do wydania na świat dalszych nasion – ukazuje następnie poprzez zespolenie wspomnianej Anuttary, Szczęścia i Woli [*A + A + I*] trójkątne nasienie [*E*]²¹⁵, a dalej – przez połączenie Anuttary, Szczęścia i Otwarcia [*A + A + U*] – głoskę *O*, oznaczającą przyłączenie się Mocy Działania przenikniętej Mocą Woli i Mocą Poznania. Następnie przez zespolenie wspomnianych dwóch nasion [*A* lub *Ā* + *E*] przejawia sześciokąt [*Ai*]²¹⁶ oraz trójkąb [*Au*]²¹⁷, utworzony – z powodu przewagi pełnej Mocy Działania²¹⁸ przenikniętej Mocą Woli i Mocą Poznania – z trójki mocy. Dalej, odsłoniwszy Bindu [*Am̐*]²¹⁹ w postaci jednego [niepodzielnego] poznania dotychczasowego wszechświata, objawia poziom Wisargi [*H*] o naturze dwóch kropek [:] oznaczających jednocześnie wewnętrzne i zewnętrzne stworzenie²²⁰, toteż w odczuciu wewnętrznym ukazuje ten wszechświat jako spoczywający jedynie w Anuttarze, natomiast w odczuciu zewnętrznym rozwija cały przejaw: pięć piątek pierwiastków aż do puruszy w

²¹² Tak jak błyskawicy towarzyszy najpierw słaby przebłysk, a potem nieco mocniejszy błysk, tak niepobudzona Wola (*I*), połączony się z dźwiękiem *Ra*, przybiera postać *R̥*, a pobudzona Wola (*Ī*), jeszcze mocniej połączony się z *Ra*, przybiera postać *R̥. Ra* jest nasieniem ogniowym w postaci blasku (*tejas*). Tak samo niepobudzona Wola przez połączenie z *La* staje się *Ĺ*, a pobudzona Wola przez nieco mocniejsze połączenie z *La* staje się *Ĺ. La* jest nasieniem ziemskim (*pṛthivī-bija*) o naturze stałości (*dhairya*). W ten sposób na skutek zabarwienia się niepobudzonej i pobudzonej Woli jej przedmiotem w postaci blasku (*Ra*) lub stałości (*La*), cztery bezpłodne samogłoski (*R̥, R̥, Ĺ* i *Ĺ*) mają dwojaką zdolność: ogniową i ziemską. *Ra* i *La* są tu słyszalnymi dźwiękami (*śruti*), nie zaś artykułowanymi głoskami (*varṇa*)

²¹³ *R̥, R̥, Ĺ* i *Ĺ* są niezniszczalne, tzn. nie podlegają zmianom, nie mogą więc wytworzyć innych głosek

²¹⁴ Zwie się je eunuchami, ponieważ nie są ani czystymi samogłoskami, ani czystymi spółgłoskami. Mają wygląd obu, podobnie jak eunuch przypomina i mężczyznę i kobietę. Ponadto są bezpłodne, czyli niezdolne do wytwarzania żadnych innych głosek.

²¹⁵ W kaszmirskim piśmie *śarada* pisano najpierw *E* jak *Ā* (oznaczające trzy kąty), stąd nazwa „trójkątne nasienie” (*trikona-bija*). Ponadto w jego tworzeniu uczestniczą trzy moce: Świadomość (*cit*), Szczęście (*ānanda*) i Wola (*icchā*).

²¹⁶ *Ai* nazywane jest sześciokątem, bo w piśmie *śarada* ma sześć kątów

²¹⁷ *Au* nazywane jest trójkątem (*śūla* lub *tribula*), ponieważ wszystkie trzy moce, tj. *icchā, jñāna* i *kriyā* obecne są w nim w najczystszej postaci.

²¹⁸ czyli mocy tworzenia (*nirmāṇa-śakti*). Wszystkie cztery dyftongi: *E, Ai, O* i *Au* wyrażają różne aspekty Mocy Działania.

²¹⁹ Bindu (*bindu*) wskazuje, że pomimo tych wszystkich przejawów czy emanacji w postaci *A, Ā, I, Ī* itd., Moc Anuttary pozostaje Najwyższym Poznającym, czyli podmiotem. Sanskryckie słowo *bindu* znaczy zarówno „kropka”(kropła), jak i „poznający” (*vetti iti bindu*). Pomimo całej przedmiotowości zrodzonej z Mocy Anuttary, czyli najwyższej świadomości Ja, pozostaje ona niezmiennym, wiecznym Podmiotem i nic nie narusza tej jej pozycji. *Bindu*, nierozdzielne światło świadomości, przejawia się w trzech miejscach: w brahmarandhrze, między brwiami i w sercu, jako Siwa, Siakti i Nara (dusza).

²²⁰ Dwie kropki Wisargi oznaczają, że z punktu widzenia Siakti, którą symbolizuje dolna kropka, następuje rozszerzanie się zewnętrznego świata, lecz w tym samym czasie z punktu widzenia Siwy, którego symbolizuje górna kropka, cały wszechświat spoczywa w samoświadomości Siwy.

pięciu piątkach głosek od *Ka* do *Ma*, poprzez moce *A, I, U, R* i *Ī*²²¹. Każda z tych mocy ma stan pięciu mocy²²², tzn. z każdej z nich powstaje piątka głosek. To właśnie wspólnie z tymi mocami przejawia ona cztery głoski [*Ya, Ra, La, Va*] zwane, zgodnie z nazwą nadaną im przez fonetykę, *antaḥ-stha* (znajdującymi się wewnątrz), bo położone są jako *niyati* i pozostałe kańczuki wewnątrz poziomu człowieka²²³, a w Przekazach określane słowem *dhāraṇa* (podpora), bo utrzymując poziom poznającego, podtrzymują wszechświat. Ponad

²²¹ Każdej grupie pięciu spółgłosek zwartych jako nazywających (wyrażających, *vācaka*) odpowiada grupa pierwiastków jako nazywanych (wyrażanych, *vācya*)

moce (samogłoski)	spółgłoski	pierwiastki
<i>A</i>	<i>Ka, Kha, Ga, Gha, Ņa</i>	ziemia, woda, ogień, wiatr, przestrzeń
<i>I</i>	<i>Ca, Cha, Ja, Jha, Ña</i>	dźwięk, smak, barwa, czucie, zapach
<i>R̥</i>	<i>Ta, Tha, Da, Dha, Na</i>	odbyt, przyrodzenie, noga, ręka, mowa
<i>Ĺ</i>	<i>Ta, Tha, Da, Dha, Na</i>	nos, język, oko, skóra, ucho
<i>U</i>	<i>Pa, Pha, Ba, Bha, Ma</i>	manas, ahankara, buddhi, prakryti, purusza

²²² Każda z tych mocy, tj. *A* (*anuttarā*), *I* (*icchā*) itd. posiada wszystkie pięć mocy, tzn. *A* ma pięć mocy : Świadomość (*cit*), Szczęście (*ānanda*), Wolę (*icchā*), Poznanie (*jñāna*) i Działanie (*kriyā*), podobnie *I* ma pięć mocy: Wolę, Świadomość, Szczęście, Poznanie i Działanie, itd. Ponieważ każda z nich ma siłę pięciu mocy, z każdej powstaje grupa pięciu głosek jako nazywających i odpowiadająca im grupa pierwiastków jako nazywanych.

²²³ Kszemaradża uważa, że głoski *Ya, Ra, La, Va* nazywane są *antaḥ-stha* ponieważ określane są przez Maję i jej zasłony (kańczuki), działające w umyśle człowieka. *Ya* wyznaczone jest przez przeznaczenie (*niyati*), *Ra* - przez czas, *La* - przez pragnienie i wiedzę, a *Va* - przez sprawczość (*kalā*) i Maję.

Jednakże Abhinawagupta mówi w Tantraloc (III. 154-156), że gdy pobudzona i niepobudzona Moc Woli (*I*) nakierowana jest na Anuttarę (*cit*), wtedy wytwarza *Ya*. Gdy *R̥*, które utożsamiane jest z Mocą Woli, nakierowane jest na Anuttarę, wówczas pojawia się *Ra*, i gdy *Ĺ* (utożsamiane z Mocą Woli) nakierowane jest na Anuttarę, wówczas pojawia się *La*. Podobnie gdy Unmesza nakierowana jest na Anuttarę, pojawia się *Va*. W tej samej ahnicie (w. 158) Abhinawagupta mówi, że ponieważ kształtowanie się tych głosek *antaḥ-stha* przebiega za sprawą Mocy Woli i Mocy Poznania (*icchā* i *unmeṣa*), a one są siłami wewnętrznymi, utożsamianymi z podmiotem (*pramāṇ*), głoski *Ya, Ra, La, Va* słusznie nazywane są *antaḥ-stha*. Jednakże traktaty fonetyczne nazywają je tak, ponieważ leżą one pomiędzy samogłoskami i spółgłoskami, czyli nie są ani czystymi samogłoskami, ani czystymi spółgłoskami.

nimi²²⁴ przejawia głoski zwane *uṣma* (gorącymi) [*Śa, Sa, Sa, Ha*]²²⁵, bo skutkiem zaniku różnicowania i pojawienia się niezróżnicowania są otwarte poznawczo (*unmiṣita*). Na ich końcu, ukazawszy najpełniejszą głoskę nektaru nieśmiertelności [*Sa*]²²⁶, znajdującą się na ostatku całego stworzenia, przejawia nasienie życia [*Ha*]²²⁷, aby dać do zrozumienia, że wszechświat składający się z rzeczy i słów, będący rozszerzeniem się sześciu dróg²²⁸, wypełniony jest Anahatą [*Ha*]²²⁹ rozprzestrzenioną przez Moc Anuttary [*A*]. Toteż istota świadomości Ja, będącej potęgą wielkiej mantry²³⁰, polega na tym, by wykazać na zasadzie *pratjahary*²³¹, że wszechświat zrodzony z Anuttary [*A*]

²²⁴ tj. ponad Mają

²²⁵ Abhinawagupta mówi, że Moc Woli przejawia się w trzech postaciach: *I, R, L*, te zaś, pobudzone wewnętrznym światłem Atmana, jawią się na zewnątrz jako *Śa, Śa i Sa. Ha* jest jedyni grubą postacią Wisarga. *Śa, Śa i Sa* wyrażają pierwiastki Czystej Wiedzy, *Iśwary i Sadasiwy*.

²²⁶ *Sa* nazywane jest *paripūrṇa-amṛta-varṇa* (najpełniejszą, doskonałą głoską amṛty), bo zawiera w sobie przejaw wszechświata. W siwaizmie przejawienie świata przez Siwę nie oznacza pomniejszenia jego istotnej natury, lecz jej wypełnienie. Głoski *R, R, L* i *L* nazywane są tylko *amṛta* (nieśmiertelnymi), bez żadnego dodatkowego określenia, bo one jedynie spoczywają w sobie i niczego nie wytwarzają, podczas gdy *Sa* wyraża stan Sadasiwy, i stąd jego ważność.

²²⁷ *Ha* jest postacią Mocy Wisargi (emanacji Siwy), tchnieniem (wydechem)

²²⁸ Świat utworzony jest z sześciu dróg (*ṣaḍ-advan*), tj. głoski, słowa i mantry po stronie wyrażającego (*vācaka*), czyli podmiotu, oraz energii (*kalā*), pierwiastka (*tattva*) i sfery kosmicznej (*bhuvana*) po stronie wyrażanego (*vācya*), czyli przedmiotu.

²²⁹ *Ha* w swej subtelnej postaci wiecznie dźwięczy wewnątrz każdej żywej istoty bez żadnego z jej stronnego wysiłku. Abhinawagupta nazywa je *avyakta ha-kālmā* – nieprzejawionym o naturze cząstki *Ha* (*Tantrāloka* III. 146). Dżajaratna objaśnia to następująco:

Ta, która jest nieprzejawiona, tj. będąc samym tylko Dźwiękiem, na przejawione głoski nie podzielona, to cząstka Ha, połowa głoski Ha – taką naturę ma Wisarga.

Dżajaratna przytacza jeszcze następującą zwrotkę:

Nie ma wymawiającego, ani powstrzymującego,

Same Bóstwo go wymawia, w piersi istot mieszkające.

Jest to samoistny, nieprzejawiony Dźwięk, rozlegający się wewnątrz bez wymawiania i bez żadnego wysiłku. Dlatego nazywa się anahatą, czyli „nieuderzoną” (nie wymawianą przez narządy mowy) dźwiękiem. *Ha* oznacza Siakti i jako takie jest źródłem wszelkiego życia, nasieniem oddechu (*prāṇa-bija*).

²³⁰ *Aham, Ja*

²³¹ Słowa *pratjahara* (ściągnięcie) używa się tu w technicznym znaczeniu, nadanym mu przez gramatykę sanskrycką. Oznacza ono „zawarcie kilku liter lub przyrostków w jednej sylabie, utworzonej przez połączenie pierwszej litery sutry z ostatnią wskazującą literą”. *Pratjaharā* pierwszej litery *A* i ostatniej litery *Ha* jest *Aha*, co przywodzi na myśl *Ahañ* – Ja. *Aha* zawiera w sobie wszystkie litery sanskryckiego alfabetu, a ponieważ każda litera oznacza przedmiot, *Aha* wskazuje na sumę wszystkich przedmiotów, czyli wszechświat. Prawda filozoficzna zawarta tutaj jest taka, że cały wszechświat spoczywa w niezróżnicowanym stanie w Siwie – Najwyższej Rzeczywistości.

Pełnym słowem na Ja jest *Ahañ* (ॐ), z kropką (*vindu*) nad *Ha*. Owo *vindu* kryje w sobie głęboką filozoficzną treść:

W zupełnej ciszy Anuttary pojawia się metafizyczny Punkt napięcia. Nazywa się go *Vindu*. W nim wszechświat, który ma zaistnieć, ściągnięty jest w Punkt. Owo *Vindu* jest zagęszczoną mocą, stwórczą siłą skondensowaną w Punkcie. Jak dotąd jest nie zróżnicowane na przedmioty i podmioty. Jest ono *cid-ghana*, zwartą świadomością, w której przebywają, utajone w niezróżnicowanej masie, wszystkie światy i istoty mające się przejawiać. To *Vindu*, kropka nad *Ha*, łączy *A* i *Ha* w jedno i ukazuje, że cały przejaw, choć wydaje się wyemanowany i zróżnicowany, w rzeczywistości spoczywa w Siwie i nie jest od niego różny. *A* wyraża Siwę, a *Ha* – Siakti. *Vindu* nad *Ha* oznacza, że choć Siwa przejawiony jest przez Siakti aż do samego pierwiastka ziemi, nie jest przez to podzielony, pozostaje niepodzielną całością. *Vindu* oznacza tego, kto wie, wywodzi się z pierwiastka *vid* – „wiedzieć”. Oto dlaczego

i Anahaty [*Ha*], czyli Siwy i Siakti, spoczywa w ich łonie, i taka właśnie jest jego natura, jak to wyraził nasz czcigodny Praguru Utpaladewa:

Poczucie Ja oznacza bowiem spoczynek Światła w samym sobie,
Ono zaś zwie się odpoczynkiem, bo kładzie kres oczekiwaniom,
A nadto jest sprawczością główną, swobodą oraz panowaniem.

(*Ajādapramātr-siddhi* 22-23)

To, co jest istotą dotychczasowej Matryki, ukazano na końcu jako sekretne nasienie [*Kṣa*]²³², będące *pratjaharā Ka* i *Sa*, esencją połączenia Anuttary i Wisargi²³³. Lecz dość już odsłaniania tajemnic.

Pełne oświecenie, polegające na rozpuszczeniu się w swej własnej postaci, będącej zagęszczeniem Świadomości i Szczęścia, dotyczy kręgu, czyli omówionych uprzednio mocy: Anuttary, Szczęścia, Woli itd., odnoszącego się do tego rodzaju Matryki, o której skuteczności mówią Przekazy, iż „nie ma wiedzy wyższej niżeli Matryka”. Wspominałem o tym tutaj jedynie w zarysie. Szczegółowo objaśnił to mój czcigodny Guru w komentarzu do *Paratrimski*, w *Tantraloe* i innych dziełach. Mówi się w *Śri Siddhamrycie*:

To Kundalini, Świadomość, nasieniem życia będąca²³⁴ –

Z niej trójka głosek się rodzi: Dhruva i Wola z Otwarcie²³⁵,

Abhinawagupta nazywa je nierozdzielny światłem (*avibhāgaḥ prakāśo yaḥ sa vinduḥ paramo hi naḥ* – „To nierozdzielne światło jest najwyższym vindu naszym”, I. 3 a., w. 3)

²³² Słowo *kūṭa* znaczy „najwyższy”, „najdoskonalszy”, „sekretny”. *Kūṭa-bija* (sekretnie nasienie) jest mistyczną nazwą głoski *Kṣa*. *Kūṭa* jest techniczną nazwą dla głoski, która powstała z połączenia dwóch głosek *halanta*. Tutaj głoskami *halanta* są *Ka* i *Sa*. Ich połączenie daje *Kṣa*, dlatego jest ono *kūṭa*.

²³³ Mówi się, że Anuttara jest esencją grupy spółgłosek z *Ka* na czele, bo, jak to już opisano, utworzona jest przez samogłoskę *A*, będącą esencją Anuttary. Przez połączenie jej z esencją Wisargi, tj. *Sa*, powstaje *Kṣa*.

²³⁴ Moc Emanacji (*wisarga-śakti*) Najwyższego Pana w postaci samej Świadomości (*saṁvid*) nazywana jest Kundalini, bo zawiera w swym łonie cały wszechświat. W swym nieprzejawionym stanie Kundalini jest nasieniem wszelkiego przejawu (*bija*), w przejawionym stanie jest duszą, czyli życiem wszystkiego (*jīva*). Kundalini, boska energia stwórcza, zwinęta jest w trzy i pół zwoja. Jeden zwoj wyobraża stronę przedmiotową (*prameya*) najwyższej świadomości Ja, drugi – stronę poznania (*pramāṇa*), trzeci – stronę podmiotową (*pramātr*), a pozostałe pół zwoja to *pramā* – poznanie, które zawiera w sobie zarówno przedmiotową, jak i podmiotową stronę jako niczym nie zachwianą jedność.

Gdy najwyższa Moc, mimo iż stwórcza, nie działa jeszcze, lecz spoczywa niczym uśpiony wąż, zwinęta w trzy i pół pierścienia, nazywa się mocą *Kundalini*. Gdy się kieruje na zewnątrz ku przejawionemu życiu, nosi nazwę *Prana-kundalini* (*prāṇa-kundalinī*). Na tym stopniu Świadomość (*saṁvid*) przeobraża się w *prāṇa*, czyli życie. Ta *Prana-kundalini* obecna jest w każdej żywej istocie. Gdy w ruchu powrotnym od życia do świadomości przybiera swój pierwotny kształt Świadomości, nazywa się wtedy *Najwyższą Kundalini* (*parā kuṇḍalinī*). Na tym poziomie ma się cudowne poczucie jedności Ja i świata, Siebie i nie-siebie. Wszystko jaśniej jako postać Ja.

W długim wierszu z *Siddhamryty* autor ukazuje, jak stwórcza moc Kundalini przechodzi do stanu *Prana-kundalini*, przejawiając świat rzeczy i słów, i jak jej moc emanacji przejawia się w ludzkim życiu, by ostatecznie pomóc dążącym odzyskać ich pierwotną boską świadomość Ja, tj. powrócić do stanu Najwyższej Kundalini.

Tak samo i inne głoski, aż do aspektu Wisargi.²³⁶
 Z Wisargi²³⁷ powstają głoski od *Kā* do *Sa*, ona zaś
 Przejawia się pięciorako, na zewnątrz i wewnątrz: w sercu,
 W Nadzie, w najwyższej siedzibie w postaci Vindu i w głowie,
 Albowiem przenika wszystko od serca do czubka głowy.²³⁸
 Mantry bez *A* na początku i *Ma* na końcu *Ma* pozbawione,
 Są niczym jesienne chmury.²³⁹ I tym się odznacza Guru,
 Że mantrę z *A* na początku i z *Ma* na końcu tłumaczy.
 On, mędrzec równy Bhajrawie, tak jak i ja czci jest godzien,
 Podobny bogom, bo wszelkie hymny i pieśni dla niego
 Są *Aham* z *A* na początku i *Ma* na końcu.²⁴⁰ Dlatego
 On patrzy na wszystkie rzeczy jak na będące tą mantrą.

To samo pośrednio objaśnia się w **Spandzie**:

Ta działająca Moc Siwy obecna w pasiu, zniewala.
 Gdy wie się, że jest na drodze do Siebie, mocą obdarza.

(*Spandakārikā* 3.16)

// 7 //

²³⁵ Anuttara (*A*), *Ichā* (*I*) i *Unmeṣa* (*U*).

²³⁶ tj. *Ah* (*parāpara visarga*)

²³⁷ Wisarga znaczy dosł. „emanacja”, „wyrzucenie z siebie”, „przejawienie”. Tutaj oznacza ona moc emanacji, stwórczą energię Boskości, najwyższą stwórczą moc Anuttary – Najwyższej Rzeczywistości.

Są trzy aspekty Wisargi:

1. *para visarga* (wyższa Wisarga) jest Szczęściem (*ānanda*), czyli *Ā*. Nazywa się wtedy *ānanda-visarga*. Jest to *śāmbhava-visarga*, ukazująca nieodróżnicowanie (*abhedā*).
2. *parāpara visarga* (wyższo-niższa Wisarga) jest *Ah* (:). Jest to *śakta-visarga*, ukazująca nieodróżnicowanie w odróżnicowaniu (*bhedābhedā*). Dolna kropka oznacza rozprzestrzenienie się stwórczej energii na wszechświat, co wskazuje na odmienną od Siwy. Górna kropka wyraża tożsamość wszechświata z Siwą.
3. *apara visarga* (niższa Wisarga) to *Ha*. Zwie się ją też *bhedā-visarga*, ukazującą odróżnicowanie, lub *ānava-visarga*. Odnosi się ona wyłącznie do przejawu wszechświata, bez odwołania się do jego źródła.

²³⁸ Wisarga, *Ah* (:), przejawia się na pięć sposobów:

1. na zewnątrz, w postaci rozpostarcia się wszechświata, i wewnątrz, tj.
2. w sercu,
3. w nadzie (dźwięku), tj. w gardle, jako Siakti,
4. w najwyższej siedzibie (*parama padā*), tj. pomiędzy brwiami,
5. w brahmarandhrze (dwadasiancie) jako Siwa.

²³⁹ Tak jak jesienne chmury niezdolne są spuścić deszczu, tak owe mantry niezdolne są wydać owoc.

²⁴⁰ Głoska *A* z *Aharī* symbolizuje Anuttarę (Najwyższą Rzeczywistość), a głoska *Ha* - moc Wisargi. W ten sposób *Aharī* jest matrycą pięćdziesięciu liter od *A* do *Ha*. Jest ono najwyższą mocą Matryki, zawierającą w sobie Wolę, Poznanie i Działanie. Z niej pojawia się Matryka Widząca (*paśyanti mātrkā*) o naturze Woli, Matryka Pośrednia (*madhyamā mātrkā*) o naturze Poznania i Matryka Cieleśna (*vaikhari mātrkā*) o naturze Działania. *Aharī* zawiera w sobie cały świat rzeczy i słów w utajonej postaci.

Treść tej sutry przedstawia się następująco:

Przejaw składa się z wyrażającego (*vācaka*) i wyrażanego (*vācya*), imion i kształtów., słów i rzeczy. Na najwyższym poziomie rzeczywistości są one jednym. Przejawiając się, rozszczepiają się na stronę podmiotową i przedmiotową.

Wszelkie działania człowieka dokonują się za pomocą słów (*vācaka*). *Vācaka* składa się z Matryki. Matryka oznacza głoski, oznaczone literami dźwięki. Zrozumienie tajemnic Matryki jest niezwykle ważne dla dążącego.

Sutra mówi, że wszystkie głoski są jedynie wyrazem Najwyższej Mowy (*parāvāk*), czyli Najwyższej Mocy (*parāśakti*), czyli najwyższego stanu Ja (*parāhantā*), czyli Mocy Anuttary, kosmicznego impulsu stwórczego, Spandy, czyli wibracji najwyższej stwórczej świadomości określanej mianem Siwy. Ta stwórcza moc Siwy w swym kosmicznym aspekcie zwana jest Mocą Kundalini.

Jest pięć głównych mocy Siwy: (1) *Cit* (Świadomość), czyli Moc Anuttary, (2) *Ānanda* (Szczęście), (3) *Ichā* (Wola, Pragnienie), (4) *Jñāna* (Poznanie) i (5) *Kriyā* (Działanie). Wyrażają się one w następujących głoskach:

A – to pierwsza *kalā* Anuttary, Pełnia Ja w postaci Akuli,

Ā – to spoczynek w niej, czyli Moc Szczęścia (*ānanda*), połączenie dwóch głosek w jedno,

I – to Moc Woli (*icchā*), zwana Łagodną (Aghora), pragnąca wytrysnąć na zewnątrz podczas zespolenia, które ma postać przeżycia jedności z Siwą (*sāmarasya*),

Ī – to ta sama Moc Woli jako Panująca (*īśīrī*), spoczywająca w sobie samej, a zatem mająca postać zlania się ze sobą dwóch *I*,

U – to Moc Poznania w postaci Otwarcia (*unmeṣa*), gdy Wola kieruje się na zewnątrz; przejawia ona boginie zwane Straszynami (Ghora),

Ū – to pomniejszenie (*ūnatā*) pierwiastka świadomości na skutek powiększenia się przedmiotu poznania,

R, *Ṛ* – to przejawienie się dwójakiej (pobudzonej i niepobudzonej) Woli (*I*), spoczywającej w pustej przestrzeni w towarzystwie Mocy Poznania, na skutek zetknięcia się z ogniem poprzez ogniowy dźwięk *Ra*, jak przebłysk i błysk błyskawicy,

Ḥ, *Ḥ* – to przejawienie się tejże Woli wędrującej po nieskończenie pustej przestrzeni, która z braku w pewnej mierze Mocy Poznania przybrała jakby postać drewna czy kamienia poprzez ziemski dźwięk *La* o naturze stałości,

Powyższe cztery głoski, ponieważ spoczywają w sobie, są nieśmiertelne (*amṛta*), a ponieważ niezdolne są do zrodzenia kolejnych głosek, jako że nie kierują się na zewnątrz, są rodzaju nijakiego.

E – to nasienie trójkątne (*trikoṇa-bīja*) na skutek rozpostarcia w Woli (*I*) Anuttary (*A*) i Szczęścia (*Ā*) przy przewadze Anuttary,

Ai – to wydłużone o jedną matkę *E*, z powodu zupełnego rozejścia się Anuttary i Szczęścia (*A* i *Ā*) w niepobudzonej i pobudzonej Woli (*I* i *Ī*), przy przewadze Anuttary i Szczęścia.

O – to rozejście się Anuttary i Szczęścia (*A* i *Ā*) w Mocy Poznania (*U*), tj. w stanie otwarcia się wszechświata, spowodowane chęcią wytryśnięcia na zewnątrz,

Au – to trójbne nasienie (*triśūla-bīja*), wzmocnione *O*, które jeszcze raz połączyło się z Anuttarą i Szczęściem, i w którym Moc Działania jest najwyraźniejsza, powołując do istnienia boginie zwane Straszliwymi (Ghoratari),

Am̐ – to Windu (Bindu), (wiedzący), kropka, oznaczająca sprowadzenie całego dotychczasowego przejawu do tożsamości ze świadomością Siwy,

Ah – to Wisarga (emanacja), dwie kropki wskazujące na wewnętrzny odpoczynek Siwy i ekspansję jego Mocy (Siakti) w postać wszechświata, odczucie przewagi Siakti jako emanującej Anuttary i nierozdzielnej z nią Anandę.

Tak oto Moc Anuttary wyraża się w samogłosce *A*, Moc Szczęścia (*ānanda-śakti*) wyraża się w samogłosce *Ā*, Moc Woli (*icchā-śakti*) wyraża się dwójako: w *I* i *Ī* oraz *R*, *Ṛ*,

Ł i Ĺ Moc Poznania (*jñāna-śakti*) wyraża się w **U** i **Ū** oraz w przemianach i połączeniach na różne sposoby **A**, **I** i **U**, a Moc Działania (*kriyā-śakti*) wyraża się w **E**, **Ai**, **O** i **Au**.

Wszystkie te samogłoski wyrażają wewnętrzne życie Siwy, a najważniejszą z nich jest **A**. Dżajaratha w komentarzu do Tantraloki (III) mówi: *Głoska A przebywa we wszystkich głoskach jako ich wewnętrzny zarządca*.

Samogłoski **A**, **I**, **U**, **R**, **Ł** pozwalają pojawić się różnym spółgłoskom, które symbolizują różne pierwiastki od ziemi do Sadasiwy. Dlatego Siwa jest tym, który mieszka w sercu wszystkich głosek oraz wszystkich stworzeń, wyrażając tym, że cały przejaw jest z nim tożsamy.

Każda z owych pięciu mocy Najwyższego Boga łączy się z każdą na pięć sposobów. Skutkiem tego połączenia z Anuttary (**A**) wylania się piątka **ka**-wargi, z Woli (**I**) rodzi się piątka **ca**-wargi, z dwojakiej Woli: jako **R** i jako **Ł** rozwijają się dwie piątki: **ta**-wargi i **ta**-wargi, z Poznania (**U**) powstaje piątka **pa**-wargi, **A**-wargą zarządza Mahalakszmi, **ka**-wargą – Brahmi o naturze pięciu żywiołów, **ca**-wargą Maheśwari o naturze pięciu subtelnych żywiołów, **ta**-wargą – Kaumari o naturze pięciu zmysłów działania, **ta**-wargą – Wajsznawi o naturze pięciu zmysłów poznania, **pa**-wargą – Warahi o naturze umysłu, rozumu, pocucia ja, prakryti i puruszy²⁴¹. Głoski *antaḥ-stha* (**Ya**, **Ra**, **La**, **Va**), którymi zawiaduje Indrani, to cztery osłony Maji: konieczność (*niyati*), pragnienie (*rāga*), sprawczość (*kalā*), i wiedza (*vidyā*), zawarte wewnątrz Maji i Czasu. Głoski *uṣma* (gorące, czyli syczące), tj. **Sa**, **Ṣa**, **Ṣa** i **Ha**, uzewnętrznione zostały mocą swobody (*svaṣṣma*). **Sa**, **Ṣa**, **Ṣa**, odpowiadające pierwiastkom Czystej Wiedzy, Iśwary i Sadasiwy, są trzema postaciami Woli. **Sa** powstało z czystej Woli, nie związanej żadnym przedmiotem, **Ṣa** – z Woli o naturze ogniowej (**R**), a **Sa** – z Woli o naturze ziemskiej (**Ł**). **Sa** jest *paripūrṇa-amṛta-varṇa* – najpełniejsza głoską amryty. **Ha** jest nasieniem życia (oddechu, *prāṇa-bija*), zagęszczona postacią Wisargi. Odpowiada pierwiastkowi Siakti. I aby pokazać, że mocą pratjahary (ściągnięcia) Anuttary (**A**) i Wisargi (**Ha**) cały świat utworzony z rzeczy i słów w postaci sześciu dróg spoczywa jedynie w Anuttarze, ukazano na końcu sekretne nasienie (*kūṭa-bija*), czyli **Kṣa**, powstałe z połączenia esencji Anuttary, tj. **Ka**, z esencją Wisargi, tj. **Sa**, czyli Siwy i Siakti.

Nizszkala (przekraczający kale) Siwa, czyli Najwyższy Siwa, to transcendentny Siwa, ponad wszelkim przejawem. Siwa jest jego pierwszym stwórczym drgnieniem, pulsem, w którym pojawia się świadomość Ja (*aham*). To **Aham**, czyli świadomość Ja, zwana Wimarsią (Czuciem) jest jak zwierciadło z promieni światła, zawierające wszystkie głoski wyrażające i wyrażane nimi przedmioty w utajonej, zaczątkowej postaci, tak jak żółtko pawiego jaja zawiera w sobie całe barwne upierzenie przyszłego pawia.

U tego, kto dostąpił pełnego oświecenia w kręgu Matryki,

Sutra 8

शरीरं हविः ॥ ८ ॥

śarīraṁ haviḥ

CIAŁO JEST OBIATĄ

śarīra – ciało

havis – obiatą wlewana w ogień ofiarny

Ciało jego staje się obiatą wlewana w najwyższy ogień świadomości.

Całe ciało w postaci fizycznej, subtelnej i przyczynowej, wyniesione do godności podmiotu, jest dla wielkiego jogina obiatą składaną w najwyższym ogniu świadomości, bo odkąd zgasło poczucie, że ciało jest podmiotem, wiecznie jest on pogrążony w poczuciu, że to sama świadomość jest poznającym, jak to podaje Śrī Vijñānabhairava:

Gdy wlewa żar Wielkiej Pustki żywioły, zmysły, przedmioty
I umysł, jest to obiatą – chochlą jest dusza świadoma²⁴².

A także Śrī Timirodghāta:

Gdy członki spożyje tego, kto jest mu miły, najdroższy,
Kto krewnym, dawcą lub druhem, wznosi się piękność niebiańska²⁴³.

Albowiem to właśnie wygaszenie poczucia podmiotowości w ciele jest tym, o co tu w istocie chodzi. Tak samo w Śrīmad Bhagawadgicie mówi się:

I w ogniu głębokim²⁴⁴ jogi i samoopanowania,
Wnieconym wiedzą, składają czyn wszelki tchnień oraz zmysłów.
(Bhagavadgītā 4.27)

²⁴² Do ognia najwyższej Rzeczywistości, czyli tam, gdzie spoczywa Wielka Pustka – Pustka-nad-pustkami, wlewa się świat w postaci żywiołów, zmysłów, przedmiotów, sfer kosmicznych i pierwiastków razem z umysłem, który tworzy te wszystkie podziały, chochlą poszukującej Siebie świadomości.

²⁴³ Przez spożycie członków, czyli własności takich jak bycie miłym czy lubianym, którymi obdarza się bliskich i przyjaciół, tj. przez wygaszenie przywiązania do nich, uważania ich za swoje ja, moc przestrzeni świadomości (*gaganāṅganā*) wznosi się wyżej.

²⁴⁴ Abhinawagupta tłumaczy słowo *apara* jako „głęboki”, odnosząc je do ognia.

²⁴¹ Kszemaradza podaje następującą kolejność: **a**-warga – Brahmi, **ka**-warga – Maheśwari, **ca**-warga – Warahi, **ta**-warga – Kaumari, **pa**-warga – Czarmunda, **pa**-warga – Czarczika.

Natomiast w **Spandzie** wyrażono to następująco:

Gdy się ucisza niepokój, pojawia się stan najwyższy.

(*Spandakārikā* 1.9)

Niepokój oznacza postrzeganie ciała jako siebie, tak bowiem tłumaczy to Śri Bhatta Kallata w swym komentarzu.

// 8 //

I dla niego

Sutra 9

ज्ञानमन्नम् ॥ ९ ॥

jñānam annam

WIEDZA JEST POKARMEM

jñāna – 1. ograniczona wiedza, która jest przyczyną więzów, lub 2. uświadomienie sobie swej własnej istoty

anna – pokarm, to, co jest pochłaniane, a także to, co syci i daje zaspokojenie

1. Ograniczona wiedza, będąca przyczyną więzów, jest pokarmem pochłanianym przez jogina, lub

2. Uświadomienie sobie swej własnej istoty jest pokarmem, który w pełni syci jogina i pozwala mu odpocząć w swym własnym Ja.

Ta wiedza, o której wcześniej powiedziano, że jest niewolą (NIEWOLA JEST WIEDZA, 1.2), jest pokarmem joginów, ponieważ jest zjadana, czyli pochłaniana. Zgadza się to z tym, co podano wcześniej:

On wtedy wszystko pożera: śmierć z czasem,
Zespół czynności, tożsamość z poznaniem,

Sieć przemian, liczne twory umysłowe
Jak jedność albo poczucie wielości.

(*Bhargasikhā*)

Ponadto wiedza, polegająca na uświadomieniu sobie swej własnej istoty, jest jego pokarmem, tzn. przez to, że daje pełne nasycenie, jest przyczyną odpoczynku w Sobie samym. Mówi o tym **Śri Vijñānabhairava**:

To nasycenie do pełna, jakie dzień w dzień się przejawia
W skupionym na jednej z metod, jest Pełnią niewyczerpaną.

(*Vijñānabhairava* 148)

„Metoda” oznacza tutaj znajomość 112 stopni jogi. To samo w **Spandzie** ujęto krótko kariką:

Niech będzie wciąż przebudzony, patrząc na świat poprzez wiedzę,
Niech w jednym wszystko umieści – wtedy go inne nie trapi.

(*Spandakārikā* 3.12)

// 9 //

Lecz gdy nie jest on w ten sposób stale czujny, wtedy nawet posiadając poznanie, ma z powodu osłabionej uwagi

Sutra 10

विद्यासँहारे तदुत्थस्वप्नदर्शनम् ॥ १० ॥

vidyā-saṁhāre tad-uttha-svapna-darśanam

PODCZAS ZANIKU WIEDZY WIDZENIE SNÓW ZEŃ
POWSTAŁYCH

vidyā-saṁhāra – zanik Wiedzy, zanurzenie się czystej wiedzy

tad-uttha – powstały z tego (zaniku Wiedzy)

svapna-darśana – widzenie snów, tj. tworów umysłowych

Przy zanurzaniu się czystej wiedzy (tj. unmany, wiedzy ponadumysłowej), pojawiają się różnego rodzaju twory umysłu, podobne do snu, z owego zanurzenia się Wiedzy powstałe.

Podczas zaniku, tj. zanurzania się, czystej wiedzy, mającej postać rozszerzania się wspomnianego poznania, nastaje widzenie, czyli wyraźne wyrzucenie się, powstałego w jego wyniku, tracącego stopniowo pamięć Wiedzy, snu w postaci pojawiania się tworów umysłowych opartych na zróżnicowaniu. Mówi się o tym w **Śri Maliniwidżaji**, rozpoczynając od:

I nierad z tego Siankara nie uczy go – zresztą choćby
Go nawet jakoś pouczył, nie rodzi to w nim skłonności.

i dalej:

A nawet gdy zyska skłonność, to jeśli nie jest uważny,
Wtedy do doznań nietrwałych przywodzą go kusiecie²⁴⁵.

To samo wyrażono w **Spandzie**:

W przeciwnym razie stworzenie, wciąż, zgodnie ze swą naturą,
Swobodne jest, jak u zwykłych ludzi, na jawie i we śnie²⁴⁶.

(*Spandakārikā* 3.3)

Toteż poucza się, że jogin stale winien być zajęty wnikaniami w czystą wiedzę, jak to powiedziano w **Śri Purwie**:

²⁴⁵ Kusiecie, czyli zwierchnicy różnych poziomów boskiego doznania i różnych niebiańskich orszaków, zawsze gotowi przeszkodzić w najwyższym osiągnięciu braminowi (tj. znawcy Brahmana), posiadającemu poznanie pełne prawdy (*rtambhara-prajñā*), badając czystość jego charakteru grzecznie i z całym szacunkiem zapraszają go do niebiańskich sfer:

„Hej, racz zamieszkać tutaj! Oto rozkosze wymarzone, oto uroczą dziewczyną, oto eliksir, który chroni przed starością i śmiercią, oto pojazd latający w niebiańskich przestrzeniach! Oto drzewo spełnienia życzeń, święta Mandakini – Ganga płynąca w niebiosach, oto wielcy wieszczowie o nadludzkich mocach! Spójrz! Oto najcudniejsze, przychylne nimfy niebiańskie, apsary, oto boski słuch i wzrok i ciało twarde niczym diament! To wszystko dzięki swym zaletom zdobyłeś, o długowieczny! Wstąp do tej siedziby niezniszczalnej, milej bogom, nietkniętej starością ni śmiercią!”

W taki oto sposób opisany w systemie Patańdzalego (*Yogabhāṣya* III. 51), kusiecie skłaniają jogina do uciech nietrwałych, wychwalając zalety niebiańskich rozkoszy.

²⁴⁶ W przeciwnym razie, tzn. gdy nie jest on skupiony na swej własnej postaci wszechogarniającej świadomości, boska moc stwórcza, której natura jest przejawianie rozmaitych rzeczy, ma swobodę w ukazywaniu mu – tak na jawie, jak i we śnie, a więc w dwóch stanach zdolnych obdarzać fałszywą wiedzą – różnych przedmiotów dla miłego doznania, tak jak u zwykłych ludzi. Natomiast temu, kto ma umysł skupiony, Moc Najwyższego Pana nie ośmiela się przeszkadzać, zasłaniając swą własną, utworzoną ze świadomości postać.

Gdy tęskni do najwyższego, niech nie lgnie do uciech świata.

(*Mālinīvijaya-tantra* ?)

A także w **Śri Spandzie**:

Niech tedy stale jest gotów rozróżnić pierwiastek Spandy,
A wkrótce, nawet na jawie, dotrze do bytu własnego.

(*Spandākārikā* 1.21)

W ten sposób, rozpoczynając od sutry UMYSŁ TO MANTRA [2.1], omówiono Siaktopaję jako środek, w którym najważniejsze jest uważne wnikanie w moc mantry i moc mudry, jak uczą Przekazy:

Gdy rzecz niewypowiadalną umysłem baczynym wykrywa,
To zatopienie w tej rzeczy siaktyjskim się tu nazywa.

Po czym odnoszącą się do tego sutrę: PODCZAS ZANIKU WIEDZY – WIDZENIE SNÓW ZEŃ POWSTAŁYCH [2.10] dano sposobność do przedstawienia Anawopaji przeznaczonej dla tego, kto niezdolny jest do utrzymania stałej uwagi. Pomyślności!²⁴⁷

// 10 //

Oto druga odłona Śivasutravimarśini – komentarza do Sutr Siwy,
ulożonego przez Śri Kszemaradżę,
pokornego sługę lotosowych stóp czcigodnego Abhinawagupty,
mistrza najznakomitszych nauczycieli,
zatyulowana

OBJAŚNIENIE SIAKTOPAJI

²⁴⁷ Bhaskara inaczej tłumaczy tę sutrę w swej Warttice. Według niego *vidyā* oznacza tutaj wiedzę wspólną dla wszystkich zwykłych ludzi tego świata. Sutra zatem znaczy u niego:

Gdy wiedza wspólna zwykłym, świeckim ludziom zanika (przy uświadomieniu sobie swego prawdziwego Ja), wtedy dotychczasową złudną wiedzę o przedmiotach pamięta się jedynie jako sen.

Anawopaja

Droga Duszy

Teraz, chcąc wyłożyć Anawopaję, objaśnia najpierw naturę duszy jako atomu:

Sutra 1

आत्मा चित्तम् ॥ १ ॥

ātmā cittam

UMYSŁ TO ATMAN

ātman – dusza (jaźń) jednostkowa

citta – ograniczona świadomość (*buddhi*, *ahaṅkāra* i *manas*), umysł w szerokim znaczeniu

Dusza (jaźń) jednostkowa jest to ograniczona świadomość składająca się z *buddhi* (roзумu), *ahankary* (ograniczonego *ja*) i *manasu* (umysłu).

Ograniczona świadomość, która ma postać rozumu, ograniczonego *ja* i umysłu – stale zajętych swymi czynnościami, takimi jak rozstrzyganie itd.²⁴⁸, spowodowanymi zabarwieniem skłonnością do przedmiotów zmysłowych – wiecznie jest w ruchu, czyli skutkiem niewidzenia swej własnej

²⁴⁸ tworzenie pojęć i troska o siebie.

istoty będącej Świadomością Ignąc do *sattwy* i pozostałych *gun*,²⁴⁹ wędruje z łona do łona. Dlatego jest ona duszą, atomem²⁵⁰ – oto sens. Toteż aby wytłumaczyć prawdziwą istotę *atmana*, będącą jego własną naturą, określono go w pierw: ŚWIADOMOŚĆ TO ATMAN (1.1). Teraz natomiast [definicja] dotyczy głównie jego przejawienia się w zawężeniu, a ponieważ nieustannie wędruje właściwa dla ograniczonego stanu duszy, pomiędzy pierwszą a ostatnią nie ma niezgodności.²⁵¹

// 1 //

Anawopaja, czyli anawa-joga, dotyczy *anu* – atomu, czyli doznającej duszy, dlatego pierwsza sutra określa istotę owego *anu*.

Powszechna Świadomość (*cit*) przejawiając się, zawęża się do ograniczonej świadomości (*citta*), która składa się z *buddhi*, *ahankary* i *manasu*. Ta właśnie ograniczona świadomość w tym kontekście nazywana jest *atmanem*, ponieważ nieustannie wędruje (*atati*), przechodząc od jednej formy istnienia do drugiej. Dlatego Anawopaja dotyczy *buddhi*, *manasu* i *ahankary*.

Dla tego atomu-duszy, którego naturą jest ograniczona świadomość,

Sutra 2

ज्ञानं बन्धः ॥ २ ॥

jñānaṁ bandhaḥ

WIEDZA JEST NIEWOLĄ

jñāna – wiedza, jaką wytwarza ograniczona świadomość

²⁴⁹ *Sattwa* jest świetlistością czy widzialnością (*prakāśa*) – jest ona głównie własnością *buddhi* (rożumu), którego istotną cechą jest rozstrzyganie. *Radžas* jest ruchliwością (*cāñcala*) – jest on głównie własnością *manasu* (umysłu), którego istotną cechą jest tworzenie pojęć. *Tamas* jest zasłoną, ukryciem (*āvaraṇa*) – jest on głównie własnością *ahankary* (poczucia siebie jako odrębnego *ja*), jako że zasłania naturę prawdziwej Jaźni. Toteż stwierdzenie, że *atman* Ignie do *sattwy*, *radžas* i *tamasu* oznacza, że używa on *buddhi*, *manasu* i *ahankary*, aby wyrazić się na niższych poziomach.

²⁵⁰ Atom to najmniejsza cząstka, *anu*. Powszechna Świadomość ogranicza siebie do wielkości atomu, dlatego dusza jednostkowa zwana jest atomem.

²⁵¹ *Bhaskara* inaczej tłumaczy tę sutrę. Dla niego *citta* i *manas* są synonimami. Gdy umysł skierowany jest na zewnątrz, wtedy jego działalność nazywa się *sankalpā*; gdy jest zwrócony do wewnątrz i odbija się w Jaźni, wtedy to odbicie nazywane jest *mantrā*. Tylko gdy umysł kieruje się do środka, może uchwycić prawdziwą naturę Jaźni.

bandha – więzy, niewola

Dla tej pomniejszonej, jednostkowej duszy wiedza zrodzona z ograniczonej świadomości jest źródłem więzów.

Ta wiedza, która ma postać zjawisk przyjemnych, przykrych oraz dających omamienie, takich jak rozstrzyganie i dalsze, i która ujawnia odpowiednie do nich zróżnicowanie, jest niewola. To dlatego, że jest nią splełniana, wędruje z łona do łona. Mówi o tym **Śri Tantrasadbhawa**:

W sattwie, radzasie, tamasie tkwiąca, zamknięta w swych zmysłach,
Tak błędzi dusza wcielona, z miejsca na miejsce wędrując.

To samo powtarza **Spandasiāstra** w celu przeciwdziałania:

Ósemką twierdź ²⁵²otoczony, powstała z tanmatr i zjawisk
Umysłu, „ja” i rozumu²⁵³, niewolnik zażywa uciech
Zrodzonych z niej oraz z pojęć²⁵⁴ i przez to krąży w sansarze.
Dlatego podać pragniemy, co kładzie kres tej wędrówce.

(*Spandakārikā* 3.17-18)

// 2 //

Sutra druga mówi, że niższa, ograniczona wiedza wcielonej duszy jednostkowej staje się przyczyną jej zniewolenia, i to na wiele sposobów.

1. Po pierwsze, w codziennym życiu mając do czynienia ze szczegółami, jednostka doznająca myśli, że te szczegóły (drobiazgi) są jedyną prawdą życia. Rozprasza się ona w różnicach i odrębnościach i niezdolna jest uchwycić Powszechności, której owe szczególności są jedynie wyrazem, oraz zauważyć „życia, które pulsuje w każdym atomie światła, które świeci w każdej istocie, miłości, która obejmuje wszystko w jedności”.

2. Po drugie, wszystkie pojęcia jednostki biorą się z czuciowych i ruchowych postrzeżeń, ich obrazów i tworów myślowych oraz wyobrażeń umysłu, a także *śabda-rāśi* – zasobu słów, nagromadzonych dzięki nauce i doświadczeniu. Staje się ona zabawką kręgu Matryk, niezdolną uwierzyć w istnienie ponadzmysłowej rzeczywistości. Toteż sama buduje dla siebie więzienie, w którym czerpie przyjemności z życia.

3. Po trzecie, uważa ona swe ciało i umysł, swój organizm psychofizyczny, za siebie, za swoją jaźń. Nie chce wiedzieć, że są one jedynie narzędziami atmana – jej prawdziwej jaźni – koniecznymi do życia na planie materialnym. I w ten sposób ulega cielesnym przyjemnościom.

²⁵² Ósemka twierdź (*puryaṣṭaka*) składa się z pięciu tanmatr (jakości zmysłowych) oraz buddhi, manasu i ahankary. Jest ona tym samym, co ciało subtelne.

²⁵³ manasie, ahankarze i buddhi

²⁵⁴ Słowo *pratyaya* (pojęcie) używane jest w technicznym znaczeniu. *Spandakārikā* (III.14) definiuje je następująco: *sa ca tanmātra-gocarāḥ* – „jego sferą są tanmatry”. Prątają się to postrzeżenia zrodzone ze zmysłów i rządzone przez słowa, które wiodą człowieka do doznawania przedmiotów zewnętrznego świata. Słowo to oznacza również wikalpę – twór myślowy, wyobrażenie.

Ale przecież:

Wiedza jest tym, co ujawnia w świecie, i Jaźń jest tym samym.
Skoro się oba nie różnią, wiedzący w wiedzy się jawi.

(*Vijñānabhairava* 137)

W świetle tego twierdzenia **Śri Widźnianabhairawy** nawet ograniczone poznanie utworzone jest ze światła. Jakim tedy sposobem jest ono niewolą? To prawda, o ile dzięki łasce Najwyższego Pana nastąpi rozpoznanie. Lecz jeśli za sprawą Jego mocy Maji nie ma takiego przeżycia, wtedy

Sutra 3

कलादीनां तत्त्वानामविवेको माया ॥ ३ ॥

kalādīnāṃ tattvānām aviveko māyā

NIEROZRÓŻNIANIE PIERWIASTKÓW POCZYNAJĄC OD KALI TO MAJA

kalādi – „*kalā* i pozostałe”, pięć osłon Maji (ograniczona sprawczość, ograniczona wiedza, pragnienie, czas i przeznaczenie)

tattva – pierwiastek

aviveka – nierozróżnianie

māyā – „ułuda”, przyczyna zróżnicowania, przejawiająca się na trzy sposoby:

1. jako moc Maji (*māyā-śakti*), która jest aspektem swobody Siwy, Jego zdolnością przejawiania się na różne sposoby, 2. jako pierwiastek Maji (*māyā-tattva*), który jest przyczyną materialną nieczulej prakryti oraz sprawia, że powstaje ograniczone doświadczenie przedmiotowe, i 3. jako węzeł Maji (*māyā-granthi*), będący związaniem w jedno nieczucia i uczucia i sprawiający, że składniki psychofizycznego ciała uważa się za Jaźń, że osłony Maji, ciało fizyczne i ciało subtelne, które są odrębne od Jaźni, traktuje się jako nieodrębne od niej. W tym właśnie znaczeniu użyto w sutrze słowa „Maja”.

Nierozróżnianie pierwiastków od *kali* do ziemi jest Mają, czyli niewidzeniem Rzeczywistości.

Nierozróżnianie, czyli przekonanie o nieodrębności tych, które są odrębne, w odniesieniu do pierwiastków, poczynając od kali w postaci ograniczonej sprawczości, a kończąc na ziemi, składających się na osłony Maji oraz ciało subtelne i grube, jest Maja, czyli rozszerzaniem się niewidzenia Rzeczywistości. Mówi się o tym w **Śri Tantrasadbhawie**:

W zmysły poznania i ruchu zasobny, ze świadomością
Ograniczoną przez sprawczość²⁵⁵, widzący świat poprzez wiedzę²⁵⁶,
Powodowany pragnieniem²⁵⁷ – tak się przedstawia niewola,
Której naturą jest Maja. Jest ona straszna dla niego!
Słowem, to od niej zależą guny, nieprawość i prawość –
Służąc im, daje się związać, i żyje związany nimi.

Natomiast w **Spandzie** to samo dano do zrozumienia w następujący sposób:

One to, skłonne zasłonić nieprzebudzonym ich status,
Wrzucają ich w tryby świata, straszliwe, nie do przebycia.

(*Spandakārikā* 1.20)

// 3 //

Aby położyć jej kres –

Sutra 4

शरीरे संहारः कलानाम् ॥ ४ ॥

śarīre saṁhāraḥ kalānām

WCHŁONIĘCIE CZĄSTEK W CIAŁO

śarīra – ciało (fizyczne, subtelne i najwyższe)

saṁhāra – wchłonięcie, rozpuszczenie

kalā – cząstka

²⁵⁵ Ograniczona sprawczość (*kalā*) zawęża działalność człowieka do ograniczonej skuteczności

²⁵⁶ Ograniczona wiedza (*vidyā*) rozłącza przed nim miraż świata przedmiotów.

²⁵⁷ Pragnienie (*rāga*) każe mu dążyć do nich.

Rozpuszczenie cząstek różnych pierwiastków w ciele fizycznym, subtelnym i przyczynowym winno się uprawiać za pomocą bhawany, tj. twórczej kontemplacji.

Wchłonięcie cząstek, tj. części pierwiastków od ziemi do Siwy, w ciało – ciało fizyczne o naturze żywiołów, ciało subtelne w postaci „ośmiu twierdź” oraz ciało najwyższe, kończące się na Samanie²⁵⁸ – winno się kontemplować, wyobrażając sobie, że rozpuszczają się one w swojej przyczynie²⁵⁹, albo za pomocą takich technik myślowych jak „spalanie”²⁶⁰ i inne – oto uzupełnienie. Mówi się o tym w **Śri Widźnianabhairawie**:

Niech medytuje je wszystkie jako sześć dróg: świat i dalsze²⁶¹,
W grubym, subtelnym, najwyższym stanie, aż umysł rozpuści.

(*Vijñānabhairava* 56)

A także:

²⁵⁸ Ciało najwyższe (przyczynowe) składa się z prany i subtelnego umysłu sięgającego aż do samany. Gdy moc Unmiany Siwy objawia się w postaci wszechświata od pustki aż do ziemi, nazywana jest wtedy **Samana**.

²⁵⁹ Bhawana jest to kierowanie myślą w pewien szczególny sposób, wyobrażając sobie siebie, że jest się takim to a takim. Rozpuszczenie umysłu, czyli tzw. *lava-bhāvanā*, jest rodzajem siaktyjskiej techniki.

²⁶⁰ *dāha-bhāvanā*, (wyobrażenie spalania) – inny rodzaj techniki siaktyjskiej, polegający na wyobrażaniu sobie własnego ciała spalonego przez Ogień Czasu

²⁶¹ Sześć dróg (*ṣaḍadhvan*) obejmuje cały wszechświat. Według filozofii triki wszechświat, składający się ze strony podmiotowej i przedmiotowej, jest rozszerzaniem się Mocy Swobody, czyli Najwyższej Mowy, w sześć postaci zwanych sześcioma drogami. Trzy są po stronie wyrażającego, czyli słowa, będącego podmiotowym aspektem przejawu (tzw. „ujmującym”, *grāhaka*), pozostałe trzy należą do wyrażanego, czyli rzeczy, która jest jego przedmiotowym aspektem (tzw. „ujmowanym”, *grāhya*).

Na poziomie Najwyższej Mowy wyrażające i wyrażane, słowo i rzecz, są w stanie jedności nie do odróżnienia. W trakcie przejawiania się zaczynają się różnicować.

1. Pierwszym krokiem w tym kierunku jest **rozdwojenie na warnę i kalę**. *Varṇa* na tym etapie nie oznacza jeszcze gloski, lecz wskaźnik miary aktywnej postaci związanej z przedmiotem. *Kalā* wyraża aspekt stwórczości, jest tym, o czym się orzeka. Jest to pierwszy stopień rozszczepienia się Najwyższej Mowy, najwyższa z dróg (*para adhvan*). Jest ona nieodróżniona (*abheda*), bo na tym etapie nie ma jeszcze różnicy pomiędzy warną a kalą (stwórczym aspektem)

2. Następnym krokiem w zstępowaniu stworzenia jest **rozdwojenie na mantre i tattwę**. Ten poziom stwórczości zwany jest *parāpara* (wyższo-niższym) albo *bhedābheda* (zróżnicowaniem w nieodróżnieniu). Nazywa się go również *sūkṣma* (subtelny). Mantra jest podstawową formułą tattwy. Tattwa jest pierwiastkiem, czyli źródłem i początkiem subtelnych form strukturalnych.

3. Trzecim i ostatnim rozdzieleniem jest **rozszczepienie na padę i bhawane**. Ten poziom manifestacji zwany jest *apara* (najniższym) albo *bheda* (odróżnionym), tj. poziomem całkowitej różnicy pomiędzy wyrażającym a wyrażanym. Nazywa się go również *sthūla* („grubym”, fizycznym). *Bhavana* (świat) jest to wszechświat, jaki jawi się ośrodkom ujmowania, takim jak nasze. *Pada* (słowo) jest konkretnym wyrażeniem tego świata przez umysł i mowę.

Trójka po stronie wyrażającego określana jest jako *kālādhvan*, tj. porządek czasowy (droga czasu), a trójka po stronie wyrażanego – jako *deśādhvan*, tj. porządek przestrzenny (droga przestrzeni).

Każdy poprzedni *adhvan* jest „przenikający” (*vyāpaka*) w stosunku do następnego, tj. zawierający się w nim, zaś każdy następny jest „przenikany” (*vyāpya*). Tak więc pozostają one do siebie w stosunku *vyāpya-vyāpaka*.

Niech myśli o własnym ciele, palonym Ogniem Zniszczenia²⁶²
Z siedziby Czasu powstałym, aż zrodzi się odbłask Cisy²⁶³.
(*Vijñānabhairava* 52)

To samo podaje się we wszystkich agamach. Dlatego w **Śri Purwasiastrze** mówi się o dhjanie itd. jako o Anawie:

To roztopienie²⁶⁴, co poprzez uczczarę²⁶⁵, karane²⁶⁶, dhjanę²⁶⁷,
Warne²⁶⁸ i sthana-kalpanę²⁶⁹ nastaje, zwie się Anawą.
(*Mālinīvijaya-tantra* 2.21)

²⁶² Rudra Kalagni (Ogień Czasu, Ogień Zniszczenia) jest bóstwem pełnym tedżasu, czyli płomiennego blasku. Za jego siedzibę w ludzkim ciele uważa się duży palec u prawej nogi, zwany „siedzibą czasu” (*kāla-pada*). Ten Ogień Czasu winno się medytować jako wystrzelający z tego miejsca i spalający całe ciało. Jest to tzw. *dāha-bhāvanā*.

²⁶³ Dzięki temu ćwiczeniu sadhaka czuje, że jego nieczystości zostały spalone, a wtedy doświadcza on swego własnego Ja, które jest ciszą i radością.

²⁶⁴ *samāveśā* (samadhi)

²⁶⁵ *uccāra* – utrzymywanie umysłu nieruchomo na pranie; jest to działalność grubej i subtelnej prany.

²⁶⁶ *karana* – Słowo *karana* nie oznacza tutaj narządów zmysłowych, lecz używane jest w znaczeniu *kr̥ti* *iti karanaṃ bhāvārthe*, czyli działania, zabiegu. Jest to „zabieg jogiczny”. W Anawopaji praktyka ta ma specyficzne znaczenie. Tutaj ciało czyni się przedmiotem medytacji. Sadhaka wyobraża sobie ciało jako symbolizujące cały wszechświat, a wtedy podziwia chwałę boskości we wszechświecie, aż wreszcie uznaje całe swoje ciało za boskie Ja wewnątrz siebie. Pod słowem „ciało” należy tutaj rozumieć ciało fizyczne, ciało subtelne i ciało przyczynowe. W karana-jodze używa się także mudry, która oznacza pewne pozycje ciała wskazujące na określone stany wewnętrzne.

²⁶⁷ *dhyanā* – medytacja, podczas której winno się rozmyślać o pierwotnym boskim świetle świadomości ukrytym we wszystkich pierwiastkach. Jest to taka sama dhjana, jak zdefiniowana przez Patańdzalego *pratyayaikatānatā dhyanam* (*Jogasutry* 3.2), czyli nieprzerwany strumień umysłowych postrzeżeń. Jest to działalność buddhi.

²⁶⁸ *varṇa* – dosł. „głoska”, tutaj oznacza ujednolicenie czy asymilację wszystkich dźwięków, co nazywane jest Nadą. W subtelnej pranie wewnątrz ciała stale drga „nieuderzoną dźwięk”, *anāhata-nāda*, będący nasieniem stworzenia i zniszczenia. Skupianie się na tym dźwięku jest kolejną techniką anawa-jogi. Ten rodzaj jogi znany jest również w innych systemach jogi jako *nāḍānusandhāna* czy *anāhata-dhyāna* (wsluchiwanie się w wewnętrzny dźwięk).

Abhinawagupta mówi:

Jedna jest głoska – to Nada, co wszystkie głoski przenika,

Jako że nigdy nie gaśnie, zwie się tu „nieuderzoną”.

Celem techniki varny jest ostateczne skupienie się na tej właśnie Nadzie.

²⁶⁹ *sthāna-kalpanā* – Słowo *sthāna* znaczy „miejsce”, czyli w tym wypadku miejsce koncentracji. Są trzy główne miejsca koncentracji, mianowicie (1) ciało, (2) oddech i (3) przedmiot zewnętrzny.

1. Skupiać należy się na następujących miejscach w ciele: (1) muladhara, (2) pępek, (3) serce, (4) gardło i (5) ośrodek pomiędzy brwiami. Przypomina to w pewnej mierze to, co w jodze Patańdzalego nazywa się „dharanā” (*deśa-bandhaś cittasya dharana* – przykucie umysłu do jakiegoś miejsca jest dharanā, *Js. 3.1*).
2. Skupiać się należy na pranie, tj. wydechu i wdechu, od środka ciała na odległość 12 palców w przestrzeni zewnętrznej. Umysł winien się koncentrować na punkcie wyjściowym oddechu, którym jest środek ciała, i na punkcie końcowym (w odległości 12 palców), zwanym dwadasiantą. Zewnętrzna odległość nazywa się *bāhya-dvādaśānta*, a wewnętrzna – *antar-dvādaśānta*. Należy skupiać się na tych punktach w chwili, gdy wdech i wydech zatrzymują się na ułamek sekundy.
3. Skupia się na przedmiocie zewnętrznym, np. wizerunku bóstwa.

Ponieważ jest ona gruba, nie przyjmuje się jej w **Spandasiastrze**, która traktuje o Siaktopaji. Cokolwiek zaś z Siaktopaji występuje tu jako konkluzja, w tym miejscu poparte było przez nas cytatami z książki **Spandy**. I w dalszym ciągu będziemy coś cytować.

// 4 //

Tak oto opisawszy środek należący do Anawy, zwany medytacją, opisuje następnie pranajamę, dharanę, pratjaharę i samadhi, pomagające osiągnąć ją i utrzymać.

Sutra 5

नाडीसँहारभूतजयभूतकैवल्यभूतपृथक्त्वानि ॥ ५ ॥

nāḍīsaṁhāra-bhūtajaya-bhūtaikaivalya-bhūtapṛthaktvāni

WCHŁONIĘCIE NADI, POKONANIE ŻYWIOŁÓW,
ODERWANIE OD ŻYWIOŁÓW I ODRĘBNOŚĆ OD
ŻYWIOŁÓW

nāḍī-saṁhāra – wchłonięcie prany płynącej w nadi
bhūta-jaya – pokonanie żywiołów, czyli panowanie nad nimi
bhūta-kaivalya – odciągnięcie umysłu od żywiołów
bhūta-pṛthaktva – odrębność, oddzielenie od żywiołów

Wchłonięcie w suszumnę strumienia prany płynącej w żyłach nadi, panowanie nad żywiołami, odciągnięcie umysłu od żywiołów i oddzielenie od nich jest tym, czego jogin winien dokonać za pomocą bhawany.

Wchłonięcie, czyli doprowadzenie do rozpuszczenia w jednym miejscu, w środkowej nadi o naturze ognia udany, metodą pranajamy²⁷⁰, nadi.

²⁷⁰ Wchłonięcia nadi, czyli rozpuszczenia prany i apany w suszumnie, dokonuje się metodą pranajamy – przez ćwiczenie puraki, reczaki i kumbhaki prana i apana jednoczą się, utraciwszy bieg na zewnątrz i do wewnątrz.

czyli przewodów niosących praną, apnę i pozostałe tchnienia, jest tym, co jogin winien wytworzyć poprzez bhawanę – oto uzupełnienie. Mówi o tym **Śrīmat Svachanda:**

Przez lewe nozdrze niech wdycha, przez prawe niechaj wydycha,
Oczyszcza to bowiem nadi i drogę do wyzwolenia²⁷¹.
Trojaki są pranajamy: przez wydech, wdech zatrzymanie²⁷².
Są one zwykłe, zewnętrzne. Wewnętrznych także jest trójka.
Niech przez wewnętrzną wydycha, niech wdycha poprzez wewnętrzną,
Wstrzymawszy oddech bez drżenia – te trzy wewnętrzne niech czyni.²⁷³
(Svacchanda-tantra 7.294-296)

Pokonanie żywiołów, poczynając od ziemi, oznacza podporządkowanie ich sobie poprzez dharany²⁷⁴, jak to powiedziano tamże:

Uważa się, że dharana wiatru na palcu u nogi,
Ogniowa – pośrodku pępka, ziemiska zaś w gardle, w języczku –
Wodna, a w głowie przestrzenna, obdarza wszelką potęgą²⁷⁵.
(Svacchanda-tantra 7.299-300)

Oderwanie od żywiołów to odciągnięcie od nich umysłu za pomocą pratjahary²⁷⁶, jak to powiedziano tamże:

Gdy się przeniesie do pępka dech z serca, myśl od przedmiotów,
To czwarta jest pranajama, zwana „zupełnie ucichłą”²⁷⁷.

²⁷¹ tj. środkową nadi, suszumnę

²⁷² Pranajama oznacza panowanie nad oddechem. Wydech nazywa się reczaką, wdech – puraką, a zatrzymanie – kumbhaką.

²⁷³ Środkową drogą, suszumną, wypuszcza się powietrze (*recaka*) aż do dwadzieścia (na odległość 12 palców). Środkową drogą wciąga się powietrze (*pūra*) do serca. Wstrzymanie oddechu (*kumbhaka*) jest bez drżenia (*nirāśanna*), czyli zachodzi bez wysiłku (*nirāyāsa*) i jest nieruchome (uciszona, *prasaṅta*).

²⁷⁴ Słowa *dhāraṇā* używa się tutaj w takim samym znaczeniu, jak u Patañdzalego (*deśa-bandhaś cittasya dhāraṇā*). Pokonanie żywiołów, czyli ich opanowanie, dokonuje się za pomocą dharany.

²⁷⁵ Dharanę wiatru czyni się na dużym palcu lewej stopy, ognia – w pępku, ziemi – w gardle, wody – w języczku, a przestrzeni – w brahmarandhrze. Najpierw przykuwszy uwagę do ziemi w gardle, należy pięcioma uderzeniami (*udghāṭa*) z serca przebić ziemię o pięciu własnościach. Potem tak samo czterema uderzeniami z serca przebić należy w języczku żywioł wody o czterech własnościach, następnie trzema uderzeniami z serca przebić w pępku ogień o trzech własnościach, dalej dwoma uderzeniami przebić w dużym palcu u nogi wiatr – żywioł o dwóch własnościach, i na koniec, wybiwszy w górę moc prany z dużego palca u nogi i jednym uderzeniem z serca jak strzałą przebiwszy mieszczący się w brahmarandhrze węzeł przestrzeni o jednej własności, zdobywa się w dwadzieścia wszystkie nadludzkie moce.

²⁷⁶ Oderwanie od żywiołów dokonuje się za pomocą pratjahary, która oznacza zarówno odciągnięcie umysłu od jego przedmiotu, jak i odciągnięcie zmysłów od ich przedmiotów.

²⁷⁷ Po kumbhace bez drżenia należy powoli przenieść praną od serca w dół, do pępka, i tam ją powściągnąć: tak samo w pępku należy powściągnąć umysł, przeniósłszy go tam od przedmiotów zmysłowych metodą pratjahary. Owo zatrzymanie w pępku prany wraz z umysłem jest czwartą

(Svacchanda-tantra 7.297)

Znaczy to, że prana przenosi się z serca do pępka, i w to samo miejsce przenosi się umysł, oderwany od przedmiotów zmysłowych.

Odrębność od żywiołów to uzyskanie – skutkiem niełgnięcia do nich – natury czystej i wolnej Świadomości, jak to powiedziano tamże:

Przeciawszy je²⁷⁸, jak podano, kolejno aż do Unmany²⁷⁹
I porzuciwszy je wszystkie, zdobywa wolność, Bogini!²⁸⁰
(Svacchanda-tantra 7.327)

**POŁĄCZENIE SKŁADNIKÓW, ROZDZIELENIE SKŁADNIKÓW
I ZŁOŻENIE WSZYSTKIEGO**, o którym wcześniej [1.20] była mowa, powstaje bez wysiłku u wprowadzonego w Siambhawopaję, natomiast w Anawopaji osiągane jest z wysiłkiem – taka jest tutaj różnica.

// 5 //

Moc nadludzka w takiej czy innej postaci, jaka w ten sposób – przez oczyszczenie ciała, oczyszczenie żywiołów, pranajamę, pratjaharę, dharanę, dhjanę i samadhi – powstaje, jest dziełem zasłony omamienia, nie zaś poznania Rzeczywistości – mówi

pranajamą (w stosunku do trzech poprzednich), zwaną *supraśānta* (zupełnie uciszoną).. Następnie, aby usunąć wzburzenie powstrzymanego wiatru, należy wypuścić go bardzo powoli z pępka przez lewe nozdrze. Czwarta pranajama jest pratjahara-pranajamą.

²⁷⁸ czyli węzły, takie jak węzeł serca, gardła itd.

²⁷⁹ *Anuttara-parama-śivo'vicala-prakāśātmā yadā svecchayā prasarati sā śaktir unmanā śivād abhinneva ity uchate* – Gdy Anuttara, Najwyższy Siwa, którego naturą jest nieruchome Światło, rozszerza się z własnej woli, to Moc nieróżna od niego nazywa się Unmanā. Słowo *unmanā* znaczy „ponad umysłem”. Jest to więc moc ponadumysłowa. *Svacchanda-tantra* mówi, że po osiągnięciu mocy Samany (umysłowej) uzyskuje się zdolność wchodzenia w cudze ciało i nie jest się dręczonym przez głód i pragnienie.

²⁸⁰ Przeciawszy wszystkie węzły (węzeł serca i pozostałe) aż do unmany, sposobem, jaki podaje przez *Svacchanda-tantra* (w rozdz. *pranāvādhikāra*), król wśród joginów osiąga wolność (*svacchanda*), tzn. dzięki dotarciu do stanu pozaczwartego (*turyātita*), będącego najwyższym odpoczynkiem na poziomie najgłębszej unmany, doświadczając zatrącenia się w Najwyższym Bhajrawie, który jest zagęszczeniem Świadomości i Szczęścia.

मोहावरणात्सिद्धिः ॥ ६ ॥

mohāvaraṇāt siddhiḥ

MOC NADLUDZKA JEST DZIEŁEM ZASŁONY OMAMIENIA

moha – omamienie, niewiedza*āvaraṇa* – zasłona*siddhi* – moc nadludzka

Moce nadludzkie spowodowane są zasłoną omamienia, jaką wytwarza zwodnicza moc ułudy.

To, co omamia, to omamienie, czyli Maja²⁸¹. Na skutek zasłony przez nią wytworzonej powstaje moc nadludzka w postaci doznania tej czy innej rzeczy, uzyskana dzięki podanym kolejno: dharanie itd., nie zaś objawienie się Najwyższej Rzeczywistości, jak to powiedziano w **Śrīmat Lakszmikaularnawie**:

Bhagawan, Bóg samoistny, wolny od śladów narodzin,
Zwiedziony, nie widzi Siwy bez końca i bez początku,
Bez pojęć, wzniosłej siedziby, oczywistego dla stworzeń.

Natomiast u tego, u kogo znikło omamienie, dzięki dharanie i pozostałym następuje roztopienie się w Najwyższej Rzeczywistości, nie zaś tylko ograniczone nadludzkie moce, jak to opisuje czcigodna **Mṛtyuṃjit**:

Na pranie środkowej²⁸² wsparty, pośród dróg prany-apany,
Schroniony w Mocy Poznania²⁸³, niech tam uzyska asanę.
Przez co się gruby stan prany²⁸⁴ oraz subtelny, wewnętrzny²⁸⁵,
Porzuca i nad subtelnym osiąga najwyższe drganie,²⁸⁶

²⁸¹ Słowa „maja” używa się tu w znaczeniu zwodniczej mocy ułudy.

²⁸² tj. na udanie, pranie biegnącej środkową drogą, suszumną, pomiędzy drogami prany i apany. Gdy prana i apana zanurza się w środkowej nadi suszumnie, wtedy zaczyna w niej działać udana.

²⁸³ Moc udany w swej najwyższej fazie, wraz z „zanurzeniem” się jej natury prany i „wynurzeniem” przenikania świadomości, przeradza się w Moc Poznania (*jñāna-sakti*), która jest przejawem Najwyższej Świadomości (Samwid). Na niej jogin powinien się oprzeć.

²⁸⁴ zewnętrzna pranajama w postaci puraki, reczaki i kumbhaki

²⁸⁵ subtelna pranajama wewnątrz suszumny

Tę pranajamę się głosi, bo od niej się nie odpada²⁸⁷.

Pozostawiwszy za sobą dźwięki i inne zjawiska

Gun, doświadczane umysłem, niech wejdzie nim²⁸⁸ w stan najwyższy –

Oto czym jest pratjahara²⁸⁹ niszcząca więzy żywotów.

Wzniósłszy się ponad własności rozumu, niech myśl zatopi

W najwyższym, niepomysłnym²⁹⁰, wszech-istnym, chwytanym jako

Ten, co sam siebie odczuwa – to oświeceni zwą dhjaną.

Którą się wciąż utrzymuje poczucie Najwyższej Jaźni,

Taką dharanę się głosi, niszczącą więzy narodzin²⁹¹.

Myśl o jedności, tak siebie, jak innych istot w tym świecie:

„Jam Siwa, jeden jedyny”, najwyższym samadhi zwie się.²⁹²

(*Netra-tantra 7.11-18*)

// 6 //

Mówi o tym

²⁸⁶ najwyższy puls świadomości, wyższy nawet od subtelnej pranajamy

²⁸⁷ tj. nigdy nie traci się poczucia, że jest się podmiotem świadomości (*cit-pramātr*).

²⁸⁸ swoim umysłem (*sva-cetanā*), tj. świadomością wolną od pojęć (*avikalpa-saṁvid*)

²⁸⁹ *Prati* znaczy *pratīpa*, czyli „przeciwny kierunek”, *āhāra* znaczy „zabrania”. *Pratjahara* jest to zabranie zmysłów czy umysłu w przeciwnym kierunku. W tym kontekście oznacza skierowanie jednostkowego umysłu (*citta*) w przeciwną stronę, w stronę świadomości. Kszemaradża mówi: *citibūmeh prastasya cittasya tat-pratīpa-prāpanātmā pratyāhārah* – „Pratjahara polega na sprowadzeniu umysłu, który odbiegł od poziomu świadomości, z powrotem do niej”.

²⁹⁰ Słowa „niepomysłny” (*nirdhīya*), tj. nie będący przedmiotem medytacji, używa się w stosunku do Najwyższej Rzeczywistości, ponieważ nigdy nie może być ona sprowadzona do poziomu przedmiotu medytacji. Jest ona wiecznym podmiotem, wszech-istnym (przenikającym wszystko, *viṣṇu*), obecna jest w każdym ciele nie tylko jako podmiot psychologiczny, ale również metafizyczny. Dlatego należy ją medytować jako „samooczuwalną” (*sva-saṁvedya*), czyli samoświętłą (tj. taką, która nie potrzebuje żadnego innego światła, żeby się objawić, samoobjawiającą się, *sva-prakāśa*), czyli doświadczaną w sobie jako Podmiot.

²⁹¹ *Dharana*, za pomocą której jogin nieustannie utrzymuje w sobie poczucie, że jest Najwyższą Jaźnią, jest właściwą dharaną, niszczącą więzy narodzin i śmierci; nie jest nią utrzymywanie uwagi na takiej czy innej postaci żywiołów.

²⁹² *Samadhi* to *samāna-dhī* (poczucie tożsamości), czyli przekonanie powstałe z czystej wiedzy i naturze ahanty i idanty (podmiotu i przedmiotu), że wszystkie byty, tak ujmujące, jak i ujmowane, są Ja, Siwa.

मोहजयादनन्ताभोगात्सहजविद्याजयः ॥ ७ ॥

moha-jayād anantābhogāt sahaja-vidyā-jayaḥ

PRZEZ POKONANIE OMAMIENIA SIĘGAJĄCE W
NIESKOŃCZONOŚĆ OPANOWANIE PRZYRODZONEJ
WIEDZY

moha – omamienie, zwodnicza ułuda (Maja)

jaya – pokonanie, opanowanie

ananta – nieskończony

ābhoga – zasięg, rozciągłość

sahaja-vidyā – naturalna, przyrodzona wiedza, czyli *unmāna*

Przez pokonanie zwodniczej Maji, sięgające do nieskończonych granic, opanowuje się naturalną, wrodzoną wiedzę o rzeczywistości.

Przez pokonanie, tj. przewyciężenie, omamienia, czyli Maji, będącej więzami rozciągającymi się aż do Samany, o naturze niewidzenia. Przez jakie? Takie, którego zasięg, czyli rozciągłość, jest nieskończony, tj. sięga aż do wygaśnięcia sanskar, nastaje opanowanie, zdobycie, przyrodzonej wiedzy, której postać opisuje się następująco:

Ona się każe zagłębiać w bezpoczątkowe przymioty . . .

(*Svacchanda-tantra* 4.396)

Mówi się o tym, ponieważ Anawopaja kończy się w Siaktopaji.²⁹³ Tak samo w świętej **Swacczchandzie** mówi się o zdobyciu przyrodzonej wiedzy o naturze Unmany – przenikania Siwy, dzięki pokonaniu omamienia kończącego się przenikaniem Siebie, zaczynając od słów:

Aż do Samany, o Piękna, jest więzów sieć nieskończona,²⁹⁴

²⁹³ Anawopaja polegająca na dhjanie (medytacji), kończy się w Siaktopaji, polegającej na czystej wikalpie (czystej idei).

²⁹⁴ Należy odrzucić 11 rodzajów *Dźwieku*, mianowicie: (1) *A*, (2) *U*, (3) *M*, (4) *Bindu*, (5) *Półksiężyc*, (6) *Nirodhikę*, (7) *Nade*, (8) *Nadantę*, (9) *Siakti*, (10) *Wjapini* i (11) *Samane*, który przez to, że daje zróżnicowanie, ma postać sieci więzów, a przyjąć to, co jest powyżej, czyli *Unmanę* – przyrodzoną wiedzę, jako że jest ona odczuciem tożsamości.

a kończąc na wierszu:

Patrzanie na własną postać, gdy się już więzów nie widzi,
Jest przenikaniem Atmana²⁹⁵ – nie Siwy, ono jest inne.
Gdy kontempluje wszechwiedzę i dalsze jako wszechistne,
To przenikaniem jest Siwy²⁹⁶, które wprowadza w Czajtanję²⁹⁷.

(*Svacchanda-tantra* 4.427-429)

Jak to powiedziano tamże:

Niech tattwę Siebie porzuci i włączy się w tattwę Wiedzy²⁹⁸.
To się nazywa Unmaną – umysł jest tylko ideą²⁹⁹.
Poprzez idee poznanie powstaje stopień po stopniu,
W unmanie jest jednocześnie i z tego właśnie powodu
Jest ona najwyższą wiedzą, bo innej nie ma. W niej właśnie
Zdobywa się wraz wszechwiedzę i inne najwyższe cnoty,
Ona się każe zagłębiać w bezpoczątkowe przymioty,
Pozwala poznać Najwyższą Jaźń i odrzucić to wszystko,
Co nie jest Najwyższą Jaźnią, przeto nazywa się Wiedzą,
Kto w niej przebywa, przejawia najwyższy blask – Praprzyczynę.³⁰⁰

(*Svacchanda-tantra* 4.393-397)

// 7 //

²⁹⁵ Odrzucenie utożsamienia Siebie z więzami rozciągającymi się aż do samany i oglądanie swej prawdziwej natury jako czystej świadomości jest przenikaniem Atmana (*ātma-vyāpti*). Przenikanie Atmana, zwane też tutaj *atma-tattwa*, jest terminem technicznym i oznacza stan osadzenia się w Sobie (atmanie) jako czystej świadomości (*cin-mātra*). W filozofii tantry uważa się to za niższy stan, ponieważ atman odizolowany jest od wszystkiego innego i uważany za samą tylko świadomość, bez mocy działania. Za najwyższe osiągnięcie uważa się wejście atmana w stan Siwy, bo zanikają w nim wszelkie różnice, jako że rzeczy, od których jaźń była odizolowana, poznawane są również jako Siwa, i ponieważ Siwa posiada moc swobody (*svātantrya-śakti*).

²⁹⁶ Przenikanie Siwy (*śiva-vyāpti*) Kszemaradża określa następująco: *asyaiva ātmanā unmanā-padāroheṇa cid-ānanda-ghana-paratattva-vyāpti-rūpā śiva-vyāptiḥ* - „Przez wzniesienie się tegoż Atmana na stopień unmany nastaje przenikanie Siwy w postaci przenikania Najwyższej Rzeczywistości (Najwyższego Pierwiastka), przepełnionej Świadomością i Szczęściem”.

²⁹⁷ Gdy kontempluje się pożądaną przymioty, czyli takie, które w najwyższym stopniu godne są przyjęcia, jak **wszechwiedza**, **wszechsprawczość**, **wszechzaspokojenie**, **wieczność** i **wszechobecność**, jako przenikające wszystko, czyli swoje własne, bo bez reszty przenikające wszystko od wewnątrz, wtedy ma miejsce przenikanie Siwy, które prowadzi do rozwoju Czajtanji, czyli posiadającej absolutną swobodę Świadomości.

²⁹⁸ Kszemaradża tłumacząc tę wiedzę w Swacczchanda-tantrze ostrzega, by nie mylić tego pierwiastka Wiedzy (*vidyā-tattva*) z pierwiastkiem Wiedzy, który obejmuje podmioty od widźnianakali do mantramaheswary. Tutaj jest to inny pierwiastek Wiedzy, Unmana, tożsama ze świadomością Siwy.

²⁹⁹ *sankalpa*

³⁰⁰ Jest ona Wiedza, bo daje wgląd w bezpoczątkowe przymioty Siwy, czyli w Moc Swobody, obdarza poznaniem Najwyższej Jaźni i odrzuca wszystko, co nie jest Najwyższą Jaźnią. Kto się w niej umocnił, przejawia najwyższy blask (*tejas*), czyli światło świadomości, będące Najwyższym Siwą – źródłem wszelkiego przejawu (*patrz Śivasūtra-vimarsinī* 1.21).

Siódma Sutra mówi, że omamienie ma się pokonać do takiego stopnia, aby nawet jego ślady (*saṃskāra*) zostały całkowicie usunięte. Tylko wtedy zdobywa się przyrodzoną wiedzę – wiedzę nieodłącznie rzeczywistości. Przyrodzona wiedza (*sahaja-vidyā*) jest tylko inną nazwą Unmany. Wiele jest stopni od *aṇu*, atomu duszy, do Siwy. Aż do samej Samany rozciąga się królestwo umysłu. Przez pokonanie omamienia sięgające aż do Samany jest się w stanie uzyskać przenikanie Atmana, stan czystej świadomości, który jest celem sankhji i wedanty. Filozofia siwaicka każe nie poprzestawać na stanie przenikania Atmana, lecz wznieść się do stanu wszechprzenikania Siwy, czyli „połączenia z siwowością” (*śivatva-yojanā*). Jest to możliwe tylko wtedy, gdy dążący przekroczy granicę Samany. Samana jest najwyższym wyrazem umysłu, zatem aż do niej króluje umysł, a więc sankalpy i wikalpy, zamysły i wymysły, postanowienia i wątpliwości. Sadhaka musi wspiąć się na szczybel przyrodzonej wiedzy, Unmany, gdzie kończy się świadomość umysłowa, oparta na pojęciach, a zaczyna czysta boska Świadomość, będąca kondensacją świadomości i szczęścia (*cid-ānanda-ghana*) i obdarzona mocą swobody. Jest to stan wszechprzenikania Siwy, czyli stan istnienia właściwy Siwie.

Takiego stanu nie można osiągnąć przez Anawopaję. Prowadzi do niego Siaktopaja, do której Anawopaja jest odskocznią.

Tak oto ten, który osiągnął przyrodzoną wiedzę, jest

Sutra 8

जाग्रद्वितीयकरः ॥ ८ ॥

jāgrad dvitīya-karaḥ

CZUWAJĄCY, DLA KTÓREGO WSZYSTKO INNE JEST
PROMIENIEM ŚWIATŁA

jāgrat – czuwający

dvitīya – coś drugiego, tj. świat

kara – promień światła

Jest on wiecznie czuwający, tj. stale pozostaje w jedności z unmaną, a wszystko inne, czyli świat, jawi mu się jako promień jego blasku.

Gdy osiągnie czystą wiedzę i przenika go jedność z nią, jest czuwającym³⁰¹, tj. takim, dla którego wszystko inne, czyli to, co w stosunku do jego świadomości „Ja” o naturze pełnego Czucia odbierane jest jako „to”, czyli świat, jest jego promieniem, czyli poświatą.³⁰² Znaczy to, że wszechświat jawi mu się podobny do jego własnego blasku³⁰³, jak to powiedziano w **Śri Widźnianabhairawie**:

Gdziekolwiek duch Wszechistnego objawia się poprzez zmysły,
Tam wszędzie podłożem tego jest sama tylko Świadomość.
Toteż gdy w niej się rozpuści, dociera do pełni bytu.

(*Vijñānabhairava* 117)

A także w **Śri Sarwamangali**:

Mówi się, że są dwie rzeczy: Moc i ten, kto ją posiada.
Świat cały to Jego moce, On sam zaś jest Wielkim Panem.

// 8 //

Taki człowiek stale pogrążony jest w czuciu swej własnej istoty.

Sutra 9

नर्तक आत्मा ॥ ९ ॥

nartaka ātmā

AKTOREM JEST ATMAN

nartaka – aktor, tancerz

ātman – jaźń

³⁰¹ Słowa „czuwający” używa się tu przenośnie. Oznacza ono, że ten, kto osiągnął stan Unmany, stale żyje w tym stanie. Staje się on bożym człowiekiem.

³⁰² Bhaskara inaczej tłumaczy tę sutrę. Według niego *jāgrat* oznacza tutaj moc poznania (*jñāna-śakti*), a *kara* znaczy „ręka”. Moc poznania jest tym, co chwyta cały świat jako nie różny od poznania.

³⁰³ Nie tylko świadomość Ja (*ahantā*) jest boska. Świat w tym wypadku nie jest już samym tylko „tym” (*idantā*), czyli czymś odrębnym od niego, lecz promieniem jego wewnętrznego światła. Znaczy to, że zanika tutaj dualizm.

Ten, kto uświadomił sobie swą własną duchową naturę, jest jaźnią, która jest aktorem na scenie świata.

Atman jest aktorem³⁰⁴ – tańczy, tj. ukazuje na swym własnym ekranie³⁰⁵ poprzez swoje aktorskie gesty cały wachlarz najrozmaitszych ról, takich jak własne czuwanie i inne stany³⁰⁶ wypływające z jego własnej, ukrytej wewnątrz istoty. Mówi się o tym w pieśni pochwalnej ułożonej przez Boginię, zatytułowanej **Devī-maheśvara-nartaka** – *Bogini i Bóg w roli tancerzy*, w siódmym rozdziale **Najśwasja-tantry**:

Tyś z jednej strony tancerzem, wewnętrzną jaźnią, a z drugiej
Swoją własną kształt zachowujesz.³⁰⁷

To samo mówi Bhatta Śrīnarajana:

Tyś stworzył dramat trzech światów z ukrytym w nim źródłem bytów³⁰⁸.
O Haro, twórcu prologu! Któż inny skończyć go może?³⁰⁹
(Bhatta Śrīnarajana, *Stava-cintāmaṇi* 59)

i **Śrī Pratyabhijñā**³¹⁰ zawierająca tajemnicę wszystkich agam:

Gdy świat jest uśpiony, jeden tylko Najwyższy Pan, twórca dramatu świata, czuwa.

// 9 //

³⁰⁴ *Nartaka* w sanskryckim dramacie jest tancerzem i aktorem w jednej postaci.

³⁰⁵ na ekranie świadomości

³⁰⁶ tj. stan marzeń sennych i snu głębokiego

³⁰⁷ Z jednej strony, tj. jako jaźń jednostkowa, która przez to, że spowita w ciało subtelne i przyczynowe, skrzepowana jest dobrymi i złymi skłonnościami, Atman gra rozmaite role, wędrując z łona do łona. W tym swoim aspekcie jest wewnętrzną jaźnią, Antaratmanem, immanentną w stosunku do świata. Z drugiej strony przebywa on zawsze w swej własnej postaci, jako Bóg, Najwyższa Jaźń, Paramatman, transcendentny wobec świata i nie utożsamiony z jednostkowym *ja*, grającym różne role w dramacie świata.

³⁰⁸ Mają

³⁰⁹ Nasienie (*bija*) jest źródłem akcji dramatu, zalążkiem, którego rozwijają się wszystkie wydarzenia. W dramacie świata takim nasieniem, z którego wyrastają wszystkie zdarzenia, jest Maja. Dramat posiada swój prolog, czyli część wstępną, zwaną *prastara*, a jego końcową częścią, epilogiem, jest *samihāra*. Poeta mówi:

Tyś, Siwo, przedstawił prastawę tego dramatu - jakież inny twórca, prócz Ciebie, zdolny jest doprowadzić go do samhary, czyli wyzwolenia postaci uwikłanych w niej?

Ka (któż) jest również imieniem Brahmy, stwórcy świata, zatem: *Jakiż inny Brahma, prócz ciebie, może rozwiązać akcję tego dramatu?*

³¹⁰ *Īśvara-pratyabhijñā*

[Teraz] mówi o scenie, miejscu, gdzie ów aktor w dramacie świata stawia kroki i gra swoją rolę.

Sutra 10

रंगोऽन्तरात्मा ॥ १० ॥

raṅgo'ntarātmā

SCENA JEST WEWNĘTRZNA JAŻŃ

raṅga – scena

antarātmā – wewnętrzna jaźń, tj. ciało subtelne i przyczynowe, zawierające wewnętrzne życie jednostki

Wewnętrzna jaźń stanowi scenę dla Atmana, który jest aktorem.

Miejsce, gdzie Atman, zamierzający pokazać grę w dramacie świata, zaznaje przyjemności (*rajate*), jest sceną (*raṅga*), czyli miejscem przyjęcia tej czy innej roli. Wewnętrzna jaźń to dusza, wewnętrzna w stosunku do ciała, mająca postać ciała subtelnego z przewagą pustki lub prany, której istotną własnością jest zawężone przejawianie się. Tam bowiem stawia on stopę i poprzez kolejne ruchy swego zmysłu wewnętrznego, który jest jego aktorskim gestem³¹¹, ukazuje dramat świata. Mówi o tym **Śrī Svachanda**:

Ten, który w ciele subtelnym przez wszystkie wędruje łona,
To jaźń wewnętrzna, związana przez dobre i złe skłonności.³¹²

(*Svachanda-tantra* 11.85)

// 10 //

³¹¹ Słowo *karana* (aktorski gest) w wypadku tancerza oznacza szczególny układ rąk, natomiast w wypadku Atmana – zmysł wewnętrzny (*antaḥ-karana*), którego ruch jest drganiem przyrodzonej mocy swobody.

³¹² Ów Atman na skutek związku z ciałem subtelnym, na które składa się 5 tanmatr, manas, buddhi i ahankara, przechodzi przez liczne łona, związany skłonnościami (*vāsanā*), czyli śladami dobrych i złych czynów odcisniętymi w ciele subtelnym i determinującymi jego przyszłe życie.

Tak oto u niego, tańczącego na scenie wewnętrznej jaźni,

Sutra 11

प्रेक्षकाणीन्द्रियाणि

prekṣakāṇīndriyāṇi

WIDZAMI SĄ ZMYŚŁY

prekṣaka – widz

indriya – zmysł

Zmysły jogina są widzami tego przedstawienia.

Zmysły jogina, takie jak oko i pozostałe, przez to, że są zwrócone do wewnątrz, oglądają bezpośrednio swą własną istotę, rozkoszującą się przedstawieniem dramatu świata.³¹³ Gdy przedstawienie się rozwija, dostarczają mu pełni smaku zachwyty, w której zanika podział, o czym mówi śruti:

Co poniektóry mędrzec oglądał wewnętrzną jaźń z okiem zwróconym do wewnątrz, pragnąc osiągnąć nieśmiertelność.

(*Kaṭhapaniṣad 2.4.1*)

// 11 //

A także

³¹³ Zmysły zwykłego człowieka skierowane są na zewnątrz i ciągną go ku uciechom, jakie dają rzeczy świata. Zmysły doskonałego jogina, który osiągnął Unmanę, nie wiodą go do świeckich rozkoszy – są one zwrócone do wewnątrz i ukazują mu jedynie chwałę, piękno i radość kosmicznego Aktora. Zmysły jogina tylko odsłaniają wewnętrznego Aktora, nie zakrywając go, jak to czynią zmysły zwykłych ludzi.

Sutra 12

धीवशात्सत्त्वसिद्धिः ॥ १२ ॥

dhī-vaśāt sattva-siddhiḥ

MOCA DUCHOWEJ INTELIGENCJI OSIĄGNIĘCIE
WEWNĘTRZNEGO BLASKU

dhī – myśl, rozum, tu: najwyższa duchowa inteligencja (intuicja)

vaśāt – na mocy, za sprawą, przez

sattva – wewnętrzny blask, rozbłyskujące wewnątrz światło Siebie

siddhi – osiągnięcie, urzeczywistnienie

Przez najwyższą duchową intuicję osiąga się subtelne rozbłyskiwanie wewnętrznego światła swej własnej Jaźni.

Dhī oznacza inteligencję (*dhisana*)³¹⁴ biegłą w odczuwaniu swej własnej, prawdziwej postaci. Dzięki niej ma miejsce objawienie, osiągnięcie wewnętrznego blasku³¹⁵, czyli subtelnego wewnętrznego drżenia o naturze rozbłyskiwania. Również w przedstawieniu wyrażenie grą sattwiczych stanów uczuciowych³¹⁶ osiąga się dzięki talentowi³¹⁷.

// 12 //

³¹⁴ *Dhī* nie oznacza tutaj samej tylko inteligencji, lecz wewnętrzne obudzenie, poznanie pełne prawdy (*rtambharā prajñā*).

³¹⁵ Sattwa (blask) w tym kontekście nie odnosi się do guny sattwy, komponentu prakryti, lecz oznacza pulsowanie świadomości Ja.

³¹⁶ *sāttvikābhinaya*. Stany zwane *sāttvika* (sattwiczne) to stany wywołane przez naturalne odczucia. Jest ich osiem: (1) osłupienie (*stambhana*), (2) pocenie się (*sveda*), (3) jeżenie się włosów na ciele (*romāñca*), (4) zmiany w głosie (*svara-vikāra*), (5) drzenie (*vepathu*), (6) zmiana karnacji (*varṇa-vikāra*), (7) łzy (*aśru*) i (8) omdlenie (*pralaya*).

³¹⁷ Jogin dociera do sattwy (światła swej własnej istoty) dzięki *dhī* – duchowej intuicji, tak samo jak aktor może wyrazić grą sattwę (stan uczuciowy) jedynie dzięki talentowi (sprawności inteligencji, *buddhi-kauśala*).

Tak oto u tego jogina dzięki dotarciu do wewnętrznego blasku

sutra 13

सिद्धः स्वतंत्रभावः ॥ १३ ॥

siddhaḥ svatantra-bhāvaḥ

OŚIAGNIĘTY JEST SWOBODNY STAN

siddha – osiągnięty

svatantra-bhāva – swoboda, swobodny stan

Jogin osiąga pełną swobodę poznania i działania dającą mu władzę nad całym światem.

Osiągnięty jest, czyli zdobyty, swobodny stan, tj. swoboda, będąca przyrodzonym poznaniem i działaniem, dająca władzę nad całym wszechświatem, jak to powiedział Śri Nathapada³¹⁸.

Niech przyjmie swą Moc Swobody – to Kali jest, *Parākalā*³¹⁹.

A także **Śri Svachanda**:

Wszystkie pierwiastki, istoty³²⁰, poznane mantry i głoski,
Zaprawdę, ma on w swej władzy wiecznie, gdy czuje się Siwą.

(*Svacchanda-tantra* 7.245)

// 13 //

³¹⁸ Śri Awatarakanatha

³¹⁹ Słowo *parā* wywodzi się z pierwiastka $\sqrt{p\bar{r}}$ klasy IX, który znaczy „napelniać” i „żyć”. Ponieważ Kali żywi i napelnia świat, zarówno od wewnątrz, jak i od zewnątrz, jest ona *parā*.

Nazywa się ją *kalā*, ponieważ projektuje wszechświat ($\sqrt{kal}$ = „projektować”, *kalā kṣepe*), ponieważ zna wszechświat w jego różnorodnych aspektach ($\sqrt{kal}$ = „znać”, *kalā saṅkhyāne*), ponieważ rachuje wszechświat ($\sqrt{kal}$ = „rachować”, *kalā gaṇane*) i ponieważ odczuwa świat jako siebie (*parāmrśati, kalā śabde*).

puruṣe ṣoḍaśa-kalē tām āhur amṛtām kalām –

W szesnastokalowym puruṣy ją kalā zwą nieśmiertelną

³²⁰ Żyjące istoty (*bhūta*) są czternastu rodzajów: osiem rodzajów bóstw, pięć rodzajów zwierząt i jeden rodzaj ludzki.

Ten jego swobodny stan jest

Sutra 14

यथा तत्र तथान्यत्र ॥ १४ ॥

yathā tatra tathānyatra

JAK TAM, TAK I GDZIEINDZIEJ

yathā – tak jak

tatra – tam, tj. w jego ciele

tathā – tak samo

anyatra – gdzie indziej

Jogin przejawia swobodę zarówno we własnym ciele, jak i gdzie indziej.

Tak jak jogin pojawia się tam, tj. w ciele, tak samo, zawsze czujny, pojawia się gdzie indziej, czyli wszędzie³²¹, jak to powiedziano w **Śri Swacchhandzie**:

On wolny, wolny i jeszcze raz wolny, stale wędruje.³²²

(*Svacchanda-tantra* 7.260)

Tak samo w **Śri Spandzie**:

Przez którą zmysły nieczule stają się jakby świadome
I z kręgiem wewnętrznym biegną ku rzeczom, cieszą się nimi,
Po czym wchłaniają, tę tattwę badać należy wnikliwie,
Ze czcią, bo wszędzie panuje jej naturalna swoboda³²³.

(*Spandakārikā* 1.6-7)

³²¹ Zawsze czujny (uważny) jogin przejawia swobodę, wchodząc w inne ciało, wychodząc z niego itp.

³²² Dzięki osiągnięciu najwyższego szczytu jogi jest on absolutnie wolną istotą, Swobodnym Bhajrawą (*svacchanda-bhairava*), w przeszłości, teraźniejszości, przyszłości – zawsze.

³²³ Mocą Spandy nawet zmysły pozbawione świadomości mogą działać jak istoty świadome (*patrz Ś.V. I.1*).

I nie powinien być wtedy obojętny, lecz

Sutra 15

बीजावधानम् ॥ १५ ॥

bijāvadhānam

UWAGĘ MA MIEĆ NA NASIENIU

bīja – nasienie, przyczyna świata
avadhāna – uwaga

Ma on zwrócić całą uwagę na przyczynę świata, Najwyższą Moc.

Winien mieć – oto uzupełnienie. Nasienie to przyczyna świata, Najwyższa Moc³²⁴ o naturze rozbłyśkiwania, jak to powiedziano w czcigodnej *Mr̥tyuñjīṭi*:

Ona jest źródłem wszech bogów i mocy wszech, wielokształtna,
Ogniowa i księżycowa³²⁵ – z niej wszystko bierze początek.³²⁶

(*Netra-tantra* 7.40)

Tam, do nasienia o naturze Najwyższej Mocy, należy kierować uwagę, czyli raz po raz wprowadzać umysł.

³²⁴ Najwyższa Moc (*parā śakti*) i Najwyższa Mowa (*parā vāk*) są tym samym.

³²⁵ tj. o naturze ognia i księżyca (*agni-somātmikā*), czyli poznania i przedmiotu poznania (*pramāṇa-prameya*), Światła i Czucia (*prakāśa-vimarśa*), poznania i działania (*jñāna-kriyā*).

³²⁶ patrz Ś.V. 1.19.

Bo gdy tak jest, ów jogin

Sutra 16

आसनस्थः सुखं हृदे निमज्जति ॥ १६ ॥

āsana-sthaḥ sukhaṁ hrade nimajjati

SIEDZĄCY NA ASANIE ŁATWO ZANURZA SIĘ W MORZU
NIEŚMIERTELNOŚCI

āsana-stha – „siedzący na asanie, czyli utwierdzony w Najwyższej Mocy, tzn. stale odczuwający Jej potęgę
sukham – łatwo
hrada – jezioro, tu: morze nieśmiertelności
nimajjati – pogrąża się, zanurza

Utwierdzony w najwyższej potędze boskiej Mocy z łatwością pogrąża się w oceanie nieśmiertelności.

Asana to to, na czym się siedzi (*āsyaṭe*), czyli stale przebywa w poczuciu tożsamości, potęga Najwyższej Mocy. Kto na niej spoczywa, czyli porzuciwszy wszystkie wyższe i niższe praktyki³²⁷ wymagające wysiłku, takie jak dhjana czy dharana, i zatarłszy wszystkie ślady ograniczenia ciałem itd., przez skierowanie się do wewnątrz stale ją tylko odczuwa³²⁸, ten z łatwością, tj. bez wysiłku, zanurza się w jeziorze, czyli najdoskonalszym oceanie nektaru nieśmiertelności, przejrzystym i falującym,³²⁹ który jest źródłem rozprzestrzeniania się strumienia wszechświata – tzn. staje się z nim tożsamy, jak to powiedziano w czcigodnej *Śrī Mr̥tyuñjīṭi*:

Niech nie rozmyśla o niczym na górze³³⁰ ani na dole³³¹,
Ani pośrodku³³², ni z przodu, ni z tyłu, ani po bokach³³³,

³²⁷ Wyższe i niższe praktyki to Śiaktopaja i Anawopaja

³²⁸ Asana nie jest tutaj siedzeniem fizycznym, lecz umysłowym, zatem *āsana-stha* (siedzący na asanie) to ten, kto umysłowo utwierdził się w Najwyższej Mocy, kto stale o niej pamięta.

³²⁹ Zdolność uchwycenia odbicia wszechświata jest jego przejrzystością (*svacchatā*), powodowanie przejawu pod postacią takiej czy innej rzeczy, niezależnie od miejsca, czasu, kształtu, rzeczy czy tworzywa, jest jego falistością (*uccalatā*).

³³⁰ w dwadzieścia

³³¹ w kandzie (mładharze) itd.

³³² w sercu itd.

Nie medytuje o niczym na zewnątrz czy wewnątrz ciała,
Niech wzroku nie wbija w niebo, spojrzenia w dół nie kieruje.
Ni z zamkniętymi oczyma, ni bez mrugnięcia powieką,
Ani z podporą, ni bez niej, ni o niej³³⁴ niechaj nie myśli,
Ni o żywiołach, ni zmysłach, o dźwięku, dotyku, smaku.
To porzuciwszy, skupiony³³⁵, niech trwa, z Tym jeno tożsamy.
To stanem najwyższym Siwy się zowie, nieprzejawioną
Siedzibą Najwyższej Jaźni. Kto dotrze tam, już nie wraca.

(Netra-tantra 7. 41-45)

// 16 //

Tak oto, gdy potęgą Mocy o naturze czystej wiedzy wynurzającej się
dzięki pokonaniu omamienia uzyskanym stopniowo przez Anawopaję, taką jak
wchłonięcie nadi i inne, osiągnie swój szczyt, jogin, który opanował stopień
Siambhawy w postaci najdoskonalszego oceanu nektaru nieśmiertelności,

Sutra 17

स्वमात्रनिर्माणमापदयति ॥ १७ ॥

svamātra-nirmāṇam āpādayati

SWEJ MIARY STRUKTURĘ TWORZY

svamātra – „swoja miara”, miara Świadomości, czyli ten stopień świadomości,
który krzepnie, tężeje
nirmāṇa – kształtowanie, budowa
āpādayati – wytwarza, tworzy

³³³ w postaci Tatpuruśy, Sadjodżaty, Isiany, Aghory i Wamadewy

³³⁴ Podpora (*avalamba*) to oparcie dla myśli w postaci wizerunku czy posążku bóstwa. Brak podpory (*nirālamba*) to jej zaprzeczenie. Gdy umysł myśli o zaprzeczeniu podpory, pojęcie podpory pojawia się w nim samo przez się. Różnica pomiędzy myśleniem o podporze (*avalamba*) a myśleniem z podporą (*sālamba*) jest taka, że w *avalamba* umysł chwytą podporę, by od niej zacząć, i pozostaje przy niej, podczas gdy w *sālamba* podpora wymyka mu się i umysł musi ją chwycić wciąż od nowa.

³³⁵ tj. przebywający w samadhi. Samadhi według Kszemaradży oznacza tutaj „niemyślenie o niczym, jedynie pogrążenie się w rozważaniach nad swą własną istotą i stanie się jednym z nią.

Tworzyć on może struktury zgodne z tą miarą czy aspektem świadomości, który jest twórczy i w którym jest on utwierdzony.

Swoja, czyli odnosząca się do Świadomości, miara to aspekt esencji świadomości o naturze krzepnięcia. Odpowiadająca jej strukturę, polegającą na przejawianiu wedle swej woli poznawanych rzeczy i poznających istot, tworzy, czyli ukazuje poprzez wytworzenie, jak to powiedziano w **Śri Swacczhandzie**:

To ³³⁶właśnie staje się grube, bo chce być grube, o Miła!
To jedno różnie jest zwane: raz grubym, a raz subtelnym.

(Svacchanda-tantra 4.295)

A także w **Pratjabhidźni**:

On³³⁷ tedy siebie przedmiotem czyni poznania. Ten przedmiot
Nie jest odrębny, inaczej straciłby swoją swobodę³³⁸.

(Īśvara-pratyabhijñā 1.5.15)

To samo ma na myśli agama, mówiąc:

Kto poznał z ust Guru, Miła, że jednym są lód i woda,
Nie ma już nic do zrobienia i więcej się nie narodzi.

To samo stwierdza **Spanda**:

Kto tak rozpoznał³³⁹ i patrzy na świat ten jak na igraszkę,
Wiecznie złączony³⁴⁰, ten wolny za życia jest, bez wątpienia!

(Spandakārikā 2.5)

// 17 //

³³⁶ Słowo „to” Odnosi się do Wielkiego Światła, tj. Świadomości (*caitanya*) posiadającej absolutną swobodę, Swobodnego Bhajrawy.

³³⁷ Najwyższy Atman, Najwyższy Bóg.

³³⁸ tj. gdyby Świadomość była zdeterminowana przez przedmiot, jej absolutna swoboda zostałaby naruszona.

³³⁹ że nie ma niczego, co nie byłoby Siwą

³⁴⁰ z Powszechną Świadomością

I nie jest tak, że dla tego, kto własną mocą zbudował sobie ciało żywiołowe³⁴¹ i uczuciowe³⁴², istnieją jakiegokolwiek więzy narodzin³⁴³ – mówi

Sutra 18

विद्याविनाशे जन्मविनाशः ॥ १८ ॥

vidyā'vināśe janma-vināśaḥ

GDY NIE GINIE WIEDZA, GINĄ NARODZINY

vidyā – *sahaja-vidyā*, wiedza przyrodzona

avināśa – nieginięcie

janma-vināśa – zniszczenie narodzin

Dopóki utrzymuje się czysta, przyrodzona wiedza, nie ma możliwości ponownych narodzin.

Gdy wspomniana już przyrodzona wiedza nie ginie³⁴⁴, tj. rozbłyśkuje jako wyłoniona na stałe, ma miejsce zniszczenie, przerwanie, pełnych cierpienia narodzin, czyli zespołu ciała, zmysłów itd., spowodowanych czynem przy współdziale niewiedzy³⁴⁵, jak to powiedziano w *Śri Kaṇṭhī* :

Rzuciwszy świat z tym, co godne przyjęcia i odrzucenia,
Kamienie, liście i trawę, ruchome i nieruchome,
Od Siwy³⁴⁶ po ziemię, wsparty na bycie oraz niebycie,
Niech myśli: "Wszystko jest Siwą" – a więcej się nie narodzi.

I w *Śri Swacchhandzie*:

³⁴¹ *bhūta-sarīra*, ciało fizyczne utworzone z żywiołów

³⁴² *bhāva-sarīra*, ciało psychiczne składające się z postrzeżeń i uczuć

³⁴³ Nie może się on odrodzić, ponieważ nie tworzy zgodnie z prawem karmana, lecz wyłącznie dzięki mocy woli. Odrodzenie związane jest z karmanem.

³⁴⁴ Bhaskara czyta *vidyā-vināśe* (gdy ginie wiedza), zamiast *vidyā-avināśe*. Tłumaczy on słowo *vidyā* jako niższa, nieczysta wiedza, odnosząca się do przedmiotów, i mówi, że wraz z zanikiem tej wiedzy nie ma już dalszych narodzin.

³⁴⁵ Przez słowo „niewiedza” (*ajñāna*) rozumie się tu nieczystość duszy (*āṇava-mala*), czyli uważanie się za niepełnego, i nieczystość majiczną (*māyīya-mala*), czyli poznanie zróżnicowania. Wspomaga ona czyn (*karman*).

³⁴⁶ Traktowanie Siwy jak przedmiotu również jest niewiedzą. Taką postawę umysłową też trzeba odrzucić. Siwa jest wiecznym Podmiotem i nie może być uważany za przedmiot.

Własna nirwana zyskana z tradycji nauczycieli
Jest czysta i najwznioślejsza. Kto poznał ją, ten jest wolny
Za życia, a gdy odejdzie, już więcej się nie narodzi.

(*Svacchanda-tantra* 4.238)

A także w *Śri Mrtyumjit*:

Kto ujrzał przez boską jogę³⁴⁷ to, co jest wieczne, niezmiennie
I trwałe, od trzech pierwiastków³⁴⁸ wolne, ten już się nie rodzi.

(*Netra-tantra* 8.26-27)

// 18 //

Gdy zaś zanika postać jego czystej wiedzy, wówczas

Sutra 19

कवर्गादिषु माहेश्वर्याद्याः पशुमातरः ॥ १९ ॥

kavargādiṣu māheśvaryādyāḥ paśu-mātarāḥ

MAHESWARI I POZOSTAŁE MATKI DUSZ SPĘTANYCH W GRUPACH SPÓŁGŁOSEK OD KAWARGI POCZYNAJĄC

kavargādi – grupy spółgłosek od kawargi poczynając
māheśvaryādi – Maheśwari i pozostałe bóstwa grup spółgłoskowych
paśu-mātr – matka dusz spętanych

Maheswari i pozostałe bóstwa, które działają w grupach głosek od kawargi poczynając i są matkami dusz spętanych, stają się jego zwierchniczkami.

³⁴⁷ Boska joga to czucie wolne od pojęć.

³⁴⁸ Trzy pierwiastki (*tattva*) to **Nara** (człowiek, dusza), **Siakti** i **Siwa**. W pierwiastku Nary przeważa zróżnicowanie (*bheda*). Jest on przedmiotowy. W pierwiastku Siakti przeważa zróżnicowanie w niezróżnicowaniu (*bhedābheda*). Jest on poznawczy. W pierwiastku Siwy przeważa niezróżnicowanie (*abheda*). Jest on podmiotowy. Pierwiastki te są jedynie aspektami czasowego przejawu, nie należą do wieczności.

Stają się zwierchniczkami – oto uzupełnienie.

Ona, ta Moc Stwórcy Świata, będąca z Nim w wiecznym związku,
Staje się Wolą, Bogini, Jego, chętnego stworzeniu.
Jak ona, chociaż jest jedna, staje się liczna, posłuchaj!
Gdy stwierdza z całą pewnością: „Tak ma się rzecz, nie inaczej”,
To wtedy tu, na tym świecie, zowie się Mocą Poznania.
A znów gdy tak się przejawia: „Niech ta oto rzecz się stanie!”,
I tak też czyni, to wtedy zwana jest Mocą Działania.
Tak oto, będąc dwojaką, dzieli się znów w nieskończoność,
Stosownie do rzeczy, Pani! Jest ona jak czintamani³⁴⁹.
A kiedy wchodzi w stan Matki³⁵⁰, wtedy się dzieli na dwoje,
Na dziewięć lub z pięćdziesięciu głosek zakłada girlandę.
Dwojaka jest poprzez podział na łono oraz nasienie.
Nasieniem są samogłoski, spółgłoski zaś zwą się łonem.
A gdy się dzieli na grupy, jest wtedy dziewięćoraka.
Nasieniem jest tutaj Siwa, Siakti nazywa się łonem.
Z ośmiu grup głosek powstaje ósemka wraz z Maheśwari³⁵¹.
Porozdzielana na głoski świeci pół setką promieni,
A kiedy wyraża Rudrów, wtedy ich liczbę³⁵² przybiera.

(*Mālinīvijaya-tantra* 3.5-13)

W ten sposób, zgodnie z twierdzeniem świętej **Malinividżaji**, Najwyższa Mowa Najwyższego Pana rozszerza się, przyjmując postać Woli, Poznania i Działania. Przybierając kształt nasienia [samogłosek] i łona [spółgłosek] oraz grup głosek i zgłosek, staje się Matryką, tj. Siwą, Siakti, Maheśwari i innymi „wyrażającymi” od *A* do *Kṣa*, która u wszystkich poznających we wszelkim poznaniu – zarówno pojęciowym, jak i wolnym od pojęć – poprzez wewnętrzne odczucie powoduje przenikanie fizycznym i subtelny słowem. Z pomocą bóstw zawiadujących grupami głosek, głoskami itd. przejawiając zdumienie, radość, strach, pragnienie, niechęć i inne [uczucia], zakrywa własną istotę, nieograniczoną i swobodną, będącą samą tylko skondensowaną Świadomością, powodując ograniczone i zależne wcielenie. Mówi się o tym również w **Timirodhacie**:

Boginie siedzib, Straszliwe, poobwieszane pętlami,
Gnieźdzące się w świadomości karandhry, zwodzą bez przerwy,

co też już wcześniej przytoczono. Powiedziano już ogólnie, że **PODSTAWĄ WIEDZY JEST MATRYKA** (1.4), teraz natomiast chce się powiedzieć, że

³⁴⁹ klejnot spełnienia życzeń

³⁵⁰ Nazywa się ją Matką, bo powoduje do istnienia świat składający się z rzeczy i słów.

³⁵¹ patrz *S.V. 1.4. przyp. 57*

³⁵² Jest pięćdziesięciu Rudrów i tyle samo głosek ma Matryka

nawet ten, kto dotarł do prawdy, jeśli jest nieostrożny, daje się zwieść Mahesi³⁵³ i pozostałym [bóstwom], które rządzą duszami spętanymi za pomocą przenikania słowami – taka jest różnica.

// 19 //

Sutra 18 mówi, że przyrodzona wiedza (*sahaja-vidyā*), jaka rodzi się u jogina, utrzymuje się i nigdy nie gaśnie. Sutra 19 poucza, że jogin powinien być jednak bardzo ostrożny po zdobyciu tej wiedzy. Dopóki nie zatrze się wszystkich śladów, jakie pozostawiło w nim życie, stale istnieje możliwość spadnięcia z wyżyn, na które się wzniosło. W słowach wiecznie kryją się atrakcje codziennego życia. Jeśli dostanie się pod ich wpływ, nieuchronnie grozi mu upadek duchowy. Są one czymś w rodzaju ciemnych sił w świecie, przeprowadzających swe zamysły za pomocą słów, które mają przemożny wpływ na ludzkie umysły. Dlatego jogin powinien być zawsze czujny i nie dać się zwieść atrakcjom zmysłowych przyjemności.

Ponieważ tak jest, przeto jogin w każdych okolicznościach winien uważać, aby czysta wiedza, jaką był zdobył podanym sposobem, nie zaginęła, o czym mówi

Sutra 20

त्रिषु चतुर्थं तैलवदासेच्यम् ॥ २० ॥

triṣu caturtham taila-vad āsecyam

STAN CZWARTY MA SIĘ ROZLEWAĆ W TRZECH STANACH
JAK OLEJ

tri – trzy [stany świadomości]

caturtha – czwarty stan świadomości

taila-vat – jak olej

āsecya – to, co ma się rozlewać

Czwarty stan świadomości winien rozlewać się jak nieprzerwany strumień oleju w trzech stanach, tj. na jawie, w marzeniach sennych i śnie głębokim.

³⁵³ Maheśwari

Stan czwarty, czyli stan o naturze nektaru szczęścia turji, mający postać światła czystej wiedzy, winien rozlewać się w trzech stanach, poczynając od jawy, jak olej, tj. w sposób, w jaki olej, rozprzestrzeniając się stopniowo coraz to bardziej, wypełnia naczynie. Niechaj nektarem turji, rozbłyskującym także w trzech stanach w punkcie początkowym i końcowym o naturze zaniku otwarcia,³⁵⁴ przeniknie również stan pomiędzy nimi metodą mocnego uchwytu, tak aby stał się z nim tożsamy³⁵⁵.

Sutrą: PODCZAS ZRÓŻNICOWANIA NA JAWĘ, ŚNIENIE I SEN GŁĘBOKI TRWA ROZKOSZOWANIE SIĘ STANEM CZWARTYM (1.7) wspomniano o samym tylko istnieniu stanu czwartego, rozlewającego się swym nektarem na jawie i w pozostałych stanach u tego, kto doświadcza go bądź poprzez uniesienie, bądź dzięki mocnemu uchwyceniu uświadomienia sobie kręgu mocy. Sutrą: CIESZĄCY SIĘ NIM W TRÓJCE STANÓW JEST PANEM ZMYŚŁÓW (1.11) ukazano rozpuszczenie jawy i pozostałych stanów metodą *haṭhapāka*,³⁵⁶ zgodnie z Siambhawopają. Natomiast ta sutra mówi, że dzięki metodzie mocnego uchwytu właściwej Anawopaji trzy stany poczynając od jawy mają się stać jak pochwa miecza, nasycone nektarem turji³⁵⁷ – taka jest tutaj różnica.

// 20 //

W związku z tym podaje sposób:

³⁵⁴ tj. zaniku stworzenia świata

³⁵⁵ W wypadku uzyskania stanu czwartego metodą Anawopaji często się zdarza, że świadomość stanu czwartego występuje tylko w początkowej i końcowej fazie jawy, marzeń sennych i snu głębokiego, natomiast traci się ją w fazie pośredniej. Sutra nawołuje jogina, by miał się na baczności i nie tracił poczucia stanu czwartego tak, by mógł on przeniknąć wszystkie trzy stany we wszystkich fazach: początkowej, środkowej i końcowej.

³⁵⁶ *Haṭhapāka* upodobnienie przeżycia do świadomości przeżywającego jednym mocnym, zdecydowanym chwytem.

³⁵⁷ Tak jak pochwa jest różna od miecza, lecz może całkowicie utrzymywać go w sobie, tak samo trzy stany są różne od czwartego, lecz mogą utrzymywać go w sobie i być bez reszty przesycane jego nektarem.

Sutra 21

मग्नः स्वचित्तेन प्रविशेत् ॥ २१ ॥

magnaḥ svacittena praviśet

NIECH WEJDZIE WEŃ, POGRAŻONY, SWYM WŁASNYM UMYŚŁEM

magna – pogrążony

svacitta – własny umysł, świadomość swego wewnętrznego Ja, wolna od wszelkich tworów myślowych

praviśet – niech wejdzie

Niech wejdzie w stan czwarty, pogrążony w nim, ze świadomością swego wewnętrznego Ja wolną od jakiegokolwiek tworu myślowego.

Zgodnie z zasadą wskazaną przez świętą *Mṛtyumjit*, poczynając od słów:

Przez co się gruby stan prany oraz subtelny, wewnętrzny,
Porzuca i nad subtelnym osiąga najwyższe drganie.

– a kończąc na:

..... niech wejdzie nim w stan najwyższy³⁵⁸

(*Netra-tantra* 8.12-14)

niechaj, porzuciwszy fizyczne środki, takie jak pranajama, dhjana czy dharana, wejdzie, zanurzy się w stanie czwartym, swym umysłem, tj. odczuciem wolnym od pojęć, skierowanym do wewnątrz zachwytem nad wewnętrznym Czuciem. Jak? Pogrążony, tj. gaszący podmiotowość ciała, prany itd. poprzez zanurzenie się tam właśnie, w nektarze zachwyty nad Świadomością. Mówi się o tym w Śri Swacczhandzie:

Działania myśli się zbywszy, niech się połączy oglądem³⁵⁹,

³⁵⁸ patrz Ś. V, 3. 6

³⁵⁹ *bodha-rūpeṇa*. W komentarzu do Swacczhandy Kszemaradży tłumaczy to przez *avikalpa-saṁvīt-sparśanena iva*, tj. „jakby samym tylko dotknięciem świadomości wolnej od tworów myślowych”. Tam, gdzie istnieje wikalpa, tj. pojęcie, twór umysłowy, tam jest aktywność umysłu. Gdy nie ma tworów

A stanie się Siwą – dusza uwolni się z morza wcieleń.

(Svacchanda-tantra 4.437)

A także w dostojnej **Śri Widźnianie**:

Gdy ta oto czwórka, Miła: mānasa³⁶⁰, cetanā³⁶¹, śakti³⁶²
i atman³⁶³, zanika, wtedy osiąga ciało Bhajrawy.

(Vijñānabhairava 138)

To samo mówi hymn **Jñānagarbha** ułożony przez wielkiego Guru³⁶⁴:

Gdy ludzie porzucą wszystkie czynności umysłu, Matko,
I niezależni zupełnie, wolni od zmysłów³⁶⁵ pogoni,
Trwają w czystości, od razu przez Twe przeżycie powstaje
Ten stan najwyższy, co skrapia nektarem szczęścia bez miary.

// 21 //

Sutra 20 mówi o utrzymaniu świadomości stanu czwartego, czyli „środkowej” świadomości siebie, za pomocą należącej do Anawopaji dhjany, dharany itd. Sutra 21 podpowiada Siaktopaję. Z jej pomocą wprost daje się nurka w stan czwarty na skutek uciszenia umysłu i oderwania się od ciała, prany itd., samą tylko świadomością czystego pocucia Ja. Dążący wchodzi do tajemnej komnaty transcendentalnej świadomości ze spontaniczną bezpośredniością uczucia, jakie ma dziecko w ramionach matki.

Bhaskara czyta *sva-citte* zamiast *sva-citena* i tłumaczy to jako *svātmani* (w sobie samym). Według niego sutra znaczy, że należy pogrążyć się (umysłowo) w swym własnym istotnym Ja.

I tak oto, gdy u tego, kto wszedł w najwyższy stan, z natury rzeczy znów ma miejsce rozszerzanie się [świadomości], wówczas

myślowych umysł rozpuszcza się w ostatecznej ciszy. Takim właśnie umysłem należy połączyć się z Siwą.

³⁶⁰ *Mānasa* to umysł pełen pragnień i wyobrażeń.

³⁶¹ *Cetanā* oznacza tutaj buddhi, rozum orzekający.

³⁶² *Śakti* oznacza tutaj praną.

³⁶³ *Atman* w tym kontekście jest ograniczoną doznającą jaźnią, uwarunkowaną przez manas, buddhi i ahankarę.

³⁶⁴ Pradjumnabhattachapadę, ucznia Kallaty

³⁶⁵ *Karāṇa-kriyā* (aktywność zmysłów) może tu również oznaczać aktywność karany, jednej z metod Anawopaji.

Sutra 22

प्राणसमाचारे समदर्शनम् ॥ २२ ॥

prāṇa-samācāre sama-darśanam

PRZY ROZPRZESTRZENIENIU SIĘ PRANY JEDNAKIE
WIDZENIE

prāṇa – tchnienie życiowe

samācāra – rozprzestrzenienie się, prawidłowe (*saṁnyak*) posuwanie się na zewnątrz (*ā-cāra*)

sama-darśana – jednakie widzenie, świadomość, że wszystko jest jednym

Gdy tchnienie życiowe jogina rozprzestrzenia się prawidłowo i powoli, doświadcza on jedności wszech rzeczy.

Podczas właściwego, tj. spowodowanego uchwyceniem wewnętrznej natury, posuwania się bardzo powoli trochę na zewnątrz, takiego, którego wszystkie zespoły są w pełni rozwinięte³⁶⁶, czyli rozprzestrzeniania się prany³⁶⁷, uświęconej wonią Siakti będącej rozblyskiem Najwyższego, ma miejsce jednakie, jednej postaci, jako zagęszczenie świadomości i szczęścia, widzenie, czyli odczuwanie, tzn. występuje ono u niego we wszystkich stanach³⁶⁸ – oto sens. Mówi się o tym w **Śrimad Anandabhairawie**:

Niech świecki zwyczaj odrzuci i wesprze się na niedwójni

Dającej wolność. Jednak dla wszystkich bóstw, stanów³⁶⁹, aśram³⁷⁰,

Jednako patrzy na rzeczy, jest wolny od wszystkich więzów.

³⁶⁶ tzn. ma się nad nimi pełną władzę

³⁶⁷ Gdy jogin całkowicie zanurzony jest w stanie czwartym, jego tchnienia żywotne: prana i apana, czyli wydech i wdech, są rozpuszczone w środkowej nadi, suszumnie. Gdy obudzi się on do zwykłej świadomości, jego prana i apana odzyskują swój zwykły bieg wdechu i wydechu. To właśnie rozumie się pod słowami rozprzestrzenianie się prany (*prāṇa-samācāra*).

³⁶⁸ Przeżycie zachwyty i jedności świadomości stanu czwartego nie ginie, gdy jogin wraca do normalnego stanu. Trwa ono nawet wtedy i jogin czuje, że on i wszystko inne we wszechświecie jest wyrazem tej samej Powszechnej Świadomości.

³⁶⁹ Społeczeństwo indyjskie podzielone jest na cztery stany: braminów (kapłanów), kszatrijów, (wojowników), wajsjów (kupców i rzemieślników) oraz siudrów (służących)

³⁷⁰ *Aśramā* nazywa się w hinduizmie okres życia. Jest ich cztery: okres ucznia, przestrzegającego celibatu (brahmaczarin), okres gospodarza (gryhastha), w którym zakłada się rodzinę, okres pustelnika (wanaprastha), kiedy opuszcza się dom, aby zamieszkać w lesie oddając się pobożnym rozmyślaniom, i okres wyrzeczenia (sannjasina, wędrownego żebraka), w którym jest się już zupełnie wolnym od więzów świata

Dlatego w **Śri Pratyabhidźni** powiedziano:

Nawet gdy rozum i prana są aktywne, to u tych, którzy nie mają ograniczenia spowodowanego przyjęciem zewnętrznej przestrzeni itd., występuje postrzeganie wszechświata jako samego siebie.³⁷¹

(*Īśvara-pratyabhijñā-ṭikā* ?)

// 22 //

Sutra 21 sugeruje, że gdy dążący posunął się już dość daleko w jodze za sprawą Anawopaji, wprowadzony zostaje w Siaktopaję i wchodzi w transcendentalną świadomość. Sutra 22 mówi, że gdy jest on dostatecznie mocno pogrążony w stanie czwartym, czyli transcendentalnej świadomości, wznosi się do stanu Siambhawi. Przeżycie stanu czwartego utrzymuje się u niego nawet podczas normalnego trybu życia – uzyskuje on kosmiczną (powszechną) świadomość. Dla niego cały świat jest skąpany w niebiańskim świetle – widomym znaku szczęścia boskiej Świadomości.

U Bhaskary występuje inna kolejność sutr. Sutra 23 u Kszemaradży u Bhaskary jest 22, i odwrotnie, sutra 22 jest 23. Bhaskara tłumaczy ją następująco:

Prana oznacza siłę wszechwiedzy i wszechmocy. Przejawia się ona jako Najwyższy Dźwięk (*nāda*), który przenika w głoski, słowa i doświadczające jednostki i utożsamia się z nimi. To właśnie rozumie on pod słowem *sama-darśana*.

Wszelako gdy nie zanurzy się on w ten sposób w stanie ponadczwartym, osiąganym przez intensywne utrzymywanie uwagi na wewnętrznej turji, lecz zadowala się jedynie samym zachwytem nad stanem czwartym, odczuwanym w punkcie początkowym i końcowym [jawy i pozostałych stanów], wtedy występuje u niego

Sutra 23

मध्येऽवरप्रसवः ॥ २३ ॥

madhye 'avaraprasavaḥ

POŚRODKU POWSTANIE NIŻSZEGO STANU

madhye – pośrodku, pomiędzy

avara – niższy

prasava – narodziny, pojawienie się stanu

³⁷¹ Doświadczają oni tzw. „szczęścia świata” (*jagadānanda*), czyli szczęścia Boga uwidocznionego w postaci wszechświata.

W fazie pomiędzy początkowym i końcowym punktem jawy, marzeń sennych i snu głębokiego powstaje niższy stan umysłu.

U tego, kto rozkoszuje się nektarem stanu czwartego w punkcie początkowym i końcowym, pomiędzy, tj. w fazie pośredniej, ma miejsce powstanie niższego, pośledniego, stanu, czyli tworu niższego rzędu, charakteryzującego się powrotem do normalności. Lecz nie ulega on stale omamieniu, zgodnie z sensem sutry 2.10, która mówi, że **PODCZAS ZANIKU WIEDZY WIDZENIE SNÓW Z TEGO POWSTAŁYCH**. Powiedziano w **Śri Maliniwidźaji**:

A nawet gdy zyska skłonność, to jeśli nie jest uważny,
Wtedy do doznań nietrwałych przywodzą go kusiciele.

Dlatego niech nie lgnie do nich, gdy pragnie osiąść Najwyższe.

co już wcześniej³⁷² przytoczono.

// 23 //

Nawet gdy tak się wydarzy, że powstanie [ów niższy] stan, to jeśli fazę pośrednią ponownie skropi nektarem mocno uchwyconego stanu czwartego, wtedy

Sutra 24

मात्रास्वप्रत्ययसन्धाने नष्टस्य पुनरुत्थानम् ॥ २४ ॥

mātrā-svapratyaya-sandhāne naṣṭasya punar-utthānam

GDY ŚWIADOMOŚĆ SIEBIE POŁĄCZONA JEST Z PRZEDMIOTAMI, TO, CO ZANIKŁO, POWSTAJE NA NOWO

mātrā – przedmiot

sva-pratyaya – świadomość Siebie

³⁷² Ś. V. 2. 10

sandhāna – połączenie
naṣṭa – to, co zanikło, czyli czwarty stan świadomości
punar-utthānam – ponowne powstanie

// 24 //

Gdy świadomość Siebie połączy się z przedmiotami, wówczas czwarty stan świadomości, który zaniknął, znów się pojawia.

Połączenie świadomości Siebie z przedmiotami, czyli rzeczami, zgodnie z twierdzeniem **Śri Swacchandy** wygląda następująco:

Cokolwiek łączy się z okiem, cokolwiek chwyta się mową,
To, o czym rozmyśla umysł i w czym się rozum upewnia,
Co się uważa za Siebie i co jest przedmiotem wiedzy,
I to, czego nie ma – w to wszystko wnikać się winno gorliwie³⁷³.
(*Svacchanda-tantra* 11.163-164)

U tego, kto we wszelkich okolicznościach wnika w swą własną istotę, będącą zagęszczeniem świadomości, myśląc: „Ja jestem tym światem”, to, co w wyniku opisanego uprzednio pojawienia się niższego stanu zanikło, czyli utraciło swą własną naturę, pełną zachwyty nad jednym wielkim zagęszczeniem turji, powstaje, wynurza się, na nowo, tzn. jogin staje się w pełni z nią tożsamy – oto sens. Mówi się o tym w **Śri Swacchandzie**, zaczynając od słów:

Że umysł, nawet joginów, gwałtownie rwie się do świata,

a kończąc na:

Gdy umysł pełen jest Prawdy³⁷⁴, zadowolony i stały,
To nigdy nie zbacza z drogi, cokolwiek by się zdarzyło.
Gdziekolwiek wędruje umysł, niech myśli o Celu Wiedzy³⁷⁵.
Dokąd ucieknie, gdzie pójdzie, skoro to wszystko jest Siwą?

Ponadto:

W przedmiotach i wszystkich rzeczach zmysłowych przebywający
Gdziekolwiek szuka, nie znajdzie niczego, co nie jest Siwą.
(*Svacchanda-tantra* 4.311-314)

³⁷³ W tym wszystkim szukać należy Światła Świadomości, czyli Siwy.

³⁷⁴ Siwy, Najwyższej Rzeczywistości, będącej jedynym przedmiotem i celem poznania.

³⁷⁵ tj. Siwie

W ten sposób jogin, który osiągnął intensywność

Sutra 25

शिवतुल्यो जायते ॥ २५ ॥

śivatulyo jāyate

STAJE SIĘ RÓWNY SIWIE

śiva-tulya – równy Siwie

jāyate – staje się

Jogin, który intensywnie stara się pozostawać w stanie czwartym, staje się równy Siwie.

Ten, kto przez intensywne uprawianie stanu czwartego osiągnął stan ponadczwarty, staje się równy Siwie, Bogu, doskonale czystemu, niezależnemu, będącemu zagęszczeniem świadomości i szczęścia, tzn. aż do wyczerpania się aspektu cielesnego³⁷⁶ pozostaje taki jak On. Gdy ten się wyczerpie, jest on wprost samym Siwą – oto sens. To samo mówi **Śri Kālikākrama**:

Toteż poznawszy z ust Guru tę pewną i wieczną jogę³⁷⁷,
Niech myśli, nie myśląc wcale, o swojej z Nim tożsamości,
Aż stanie się z Nim tożsamy³⁷⁸. Oto co rzekł Bóg Bhajrawa.

// 25 //

³⁷⁶ Dopóki jest duszą (*jīva*), dopóty płynie w nim strumień prany i apany

³⁷⁷ połączenie z Siwą

³⁷⁸ Utożsamienie z Siwą z początku jest umysłowe, później zaś staje się faktem.

Nawet i w tym wypadku, zgodnie z podaną zasadą: „ponieważ ono istnieje, istnieje po kres doznania”, ciało trwa jedynie dla wyczerpania doznania, jakie przypadło mu w udziale, i nie można tego przekroczyć. Dlatego mówi:

Sutra 26

शरीरवृत्तिर्नतम् ॥ २६ ॥

śārīra-vṛttir vratam

UTRZYMANIE CIAŁA JEST ŚLUBEM

śārīra-vṛtti – utrzymywanie ciała, pozostawanie w ciele
vrata – ślub

Pozostawanie w ciele jest jego ślubem.

Zgodnie z powyższym stwierdzeniem, dla jogina równego Siwie, tj. żyjącego w poczuciu, że jest Siwą, utrzymywanie ciała, czyli pozostawanie w ciele, jest ślubem, aktem religijnym, jaki on, zajęty nabożeństwem ku czci wiekuistego Najwyższego, polegającym na uświadomieniu sobie swej własnej istoty, winien odprawiać stale. Tak samo w świętej **Swacchhandzie** słowami:

Jak płomień ognia, gdy bucha, daje się widzieć na niebie,
Tak jaźń, tkwiąc w ciele i pranie, niech stopi się z Jego stanem.³⁷⁹
(*Svacchanda-tantra* 4.398)

powiedziano, że to właśnie przebywający w ciele, pranie itd. zanurzony jest w Siwie. I już żaden ślub inny niż zachowanie ciała nie jest dlań godny podjęcia, co powiedziano w **Śri Trikasarze**:

Mądry jest wciąż naznaczony mudrami wziętymi z ciała³⁸⁰.
To on jest dzierżącym mudrę – inni zaś kości trzymają.

³⁷⁹ W wierszu tym ciało porównuje się do chrustu, mantra jest krzesiwem, prana – ogniem, płomień przyrównuje się do jaźni (atmana), a niebo – do Siwy.

Gdy prana rozplamieni się dzięki mantrze użytej jako krzesiwo, w suszumnie pojawia się ogień w postaci udany, i tak jak płomień strzela w górę z płonącego ogniska i wtapia się w niebo, tak jaźń, przyrównana do płomienia, spalwszy chrust ciała, stapia się z Siwą.

³⁸⁰ tzn. powstałymi w czasie trwania ciała

Także w **Śri Kulapañczasice**:

Promienie³⁸¹ z tym rozmawiają, kto swą pobożność ukrywa,
Innego zaś omijają – wszak same są przetajemne!

// 26 //

U takiego [jogina]

Sutra 27

कथा जपः ॥ २७ ॥

kathā japaḥ

ROZMOWA JEST MODLITWĄ

kathā – rozmowa

japa – powtarzanie mantry, modlitwa, od *jāni* (narodziny) i *palana* (ochrona), tzn. „chroniąca narodziny”

Rozmowa jest powtarzaniem mantry.

Ponieważ ten, kto wzniosł się do naturalnej samoświadomości, będącej Wielką Mantrą, jest wiecznie pełen najwyższej kontemplacji swego Ja, jak to opisuje **Śri Svachanda**:

Ja jestem Najwyższą Hamsą, jam Siwa, najpierwsza z przyczyn,

tedy cokolwiek mówi on, staje się to modlitwą, nieustającym powtarzaniem odczuwania Bóstwa jako samego Siebie³⁸², jak to określa **Śrī Kālikākrama**:

³⁸¹ Gdy pozna się prawdziwą Rzeczywistość, promienie, czyli krąg mocy (*sakti-cakra*), zjawiają się przed joginem. Wiersz mówi, że moce te nigdy nie ukazują się temu, kto demonstruje swą pobożność, lecz nie jest obudzony duchowo. Pojawiają się tylko przed tym, kto ma wewnętrzne połączenie z boskim pierwiastkiem i nie usiłuje okazywać swej pobożności poprzez zewnętrzne gesty

Czuciem Ja Boga nad bogi, który jest sam Świadomością,
Jest Moc Najwyższa, bogata w poznanie i wszechwiedząca.

O czym mówi *Śrī Vijñānabhairava*:

To kontemplacja, czyniona raz po raz w najwyższym stanie,
Zwie się tu dżapa. Tak ma się odmawiać mantrę-samodźwięk³⁸³.
(*Vijñānabhairava* 145)

Tak samo:

Przez *Sa* wychodzi na zewnątrz, przez *Ha* do środka znów wchodzi,
Modlitwę tę: *Harisa, Harisa*³⁸⁴, dusza bez przerwy powtarza.
Dwadzieścia jeden tysięcy i sześćset razy na dobę³⁸⁵
Toczy się dżapa Bogini³⁸⁶ – łatwa, lecz trudna dla głupców.
(*Vijñānabhairava* 155-156)

// 27 //

O sposobie życia [jogina] przestrzegającego takiego ślubu i dżapy mówi:

³⁸² Poczucie Ja, które dźwięczy wewnątrz samoczynnie, bez żadnego wymawiania, jest tajemną dżapą. Ponieważ jogin nigdy nie traci owego czucia Ja, nawet wtedy, gdy rozmawia z innymi ludźmi, przeto nawet zwykła rozmowa jest u niego dżapą.

³⁸³ samoistnie powstały Dźwięk (Nada)

³⁸⁴ Mantrę *Hamsaḥ* dusza powtarza spontanicznie w każdym cyklu wdechu i wydechu. Nazywa się to adżapa-dżapa (nieodmawiana dżapa). *Ha* tej mantry symbolizuje Siakti, a *Sa* – Siwę. *Aḥ* oznacza duszę (*jīva*). Apana, oddech wchodzący do wewnątrz, odpowiada Siakti, a prana – oddech wychodzący na zewnątrz – Siwie. Mantra ta zwana jest również trika-mantrą (troistą mantrą), jako że zawiera w sobie trzy istności: Siwę, Siakti i Narę. Dążący ma się skupiać na *Aḥ*, które jest punktem połączenia *Ha* i *Sa*.

³⁸⁵ Jeden obieg wdechu i wydechu zabiera 4 sekundy. Zatem w ciągu minuty samoczynna dżapa *Hamsaḥ* (Ja jestem Nim) odbywa się 15 razy. W ciągu godziny mantra odmawia się 900 (15x60) razy, a w ciągu doby – 21 600 (900x24).

³⁸⁶ Gajatri

Sutra 28

दानमात्मज्ञानम् ॥ २८ ॥

dānam ātmajñānam

POZNANIE SIEBIE JEST DAREM

dāna – dar, dobrodzieństwo
ātma-jñāna – poznanie Siebie

Poznanie Siebie jest jałmużną, jaką rozdaje.

Poznanie, unaocznienie Siebie, będącego, jak już podano, Powszechną Świadomością, jest jego darem³⁸⁷, zważywszy, że *dīyate*³⁸⁸ – daje się swą doskonałą istotę, *dīyate*³⁸⁹ – odcina się zróżnicowanie wszechświata³⁹⁰, *dāyate*³⁹¹ – oczyszcza się swą własną istotę z Maji, i *dīyate*³⁹² – zachowuje się swoją naturę, naturę Siwy, przez się zdobytą.

A nadto „daje się” znaczy, że daje on dar samopoznania również swoim uczniom. Powiedziano:

Spojrzeniem albo dotknięciem przeprowiaw wielcy jogini,
Będący na drodze Kuli³⁹³, przez morze bezbrzeżne bytu.

// 28 //

Ślub (taki jak przestrzeganie postu w szczególne dni), dżapa (odmawianie mantry) i dar (rozdawanie jałmużny) mogą zaczynać się jako Anawopaja, tj. krijajoga, lecz sutry 26, 27 i 28 mówią, że gdy *anu*, doznająca jednostka, zaawansowana jest w jodze, czyli unaocznia Siebie, wtedy ślub, dżapa i dar przechodzą w Siaktopaję i ze zwykłych, przepisowych rytuałów stają się praktykami mistycznymi. Nie są one wtedy już zewnętrznymi, formalnymi obrzędami, lecz wyrażają poznanie – unaocznienie Siebie.

³⁸⁷ Słowo *dāna* (dar) wyprowadza się w sanskrycie na różne sposoby od różnych pierwiastków. Każda z takich etymologii wskazuje na jakiś aspekt samopoznania jogina.

³⁸⁸ od pierwiastka *√dā* III klasy w znaczeniu dawania.

³⁸⁹ od pierwiastka *√do* II klasy w znaczeniu odcinania, dzielenia.

³⁹⁰ tj. jego odmienność od Siwy.

³⁹¹ od pierwiastka *√dai* I klasy w znaczeniu oczyszczania.

³⁹² od pierwiastka *√de* I klasy w znaczeniu ochrania.

³⁹³ Droga Kuli (*kulācāra*) oznacza drogę Triki (*trikācāra*), czyli jedność duszy, Siakti i Siwy.

Teraz mówi, że ten tylko, kto będąc równym Siwie, jak to już wcześniej powiedziano, dzięki takiemu oto oddaniu się ślubom, dzapie i praktykom religijnym wzniosł się do kręgu własnych mocy, prawdziwie oświeca uczniów.

Sutra 29

योऽविपस्थो ज्ञाहेतुश्च ॥ २९ ॥

yo 'vipastho jñāhetuś ca

KTO ZASIADA W KRĘGU MOCY, ZAPRAWDĘ, JEST
ŹRÓDŁEM WIEDZY

yaḥ – kto

avipa-stha – zasiadający (*stha*) w kręgu mocy (*avipa*)

jñā-hetu – źródło wiedzy, narzędzie mocy poznania

ca – zaiste, zaprawdę

Ten, kto zasiada w kręgu mocy, tj. włada nimi, zaprawdę, jest źródłem wiedzy, czyli jej przekazicielem.

Avipa to ten, kto „pilnuje (*pāti*) owiec (*avi*)”, czyli bydła (*paśu*), tj. krąg mocy z Maheśwari na czele, jak to oznajmia sutra 3.19: MAHEŚWARI I POZOSTAŁE MATKI DUSZ SPĘTANYCH W GRUPACH SPÓŁGŁOSEK OD KAWARGI POCZYNAJĄC. Kto w nim zasiada, czyli dzięki uświadomieniu sobie swej wielkości³⁹⁴ jaśniej nie czym pan, jest źródłem wiedzy, narzędziem mocy poznania – bo *jñā* to ten, kto poznaje (*jñāti*), czyli zdolny jest mocą poznania budzić³⁹⁵ uczniów. Natomiast jak ktoś inny, kto nie jest panem siebie, bo nie podporządkował sobie kręgu mocy, może oświecać innych? Co się tyczy słowa „kto” w tej sutrze, to należy dodać do niego słowo „ten”. Słowo *ca* występuje w znaczeniu „zaprawdę”. Ponieważ ten, kto zasiada w kręgu mocy, jest źródłem oświecenia za pomocą wiedzy, zatem słusznie powiedziano w sutrze 3.28: POZNANIE SIEBIE JEST DAREM.

³⁹⁴ dzięki rozpoznaniu „To wszystko jest moją wspaniałością”.

³⁹⁵ tj. sprawiać, że rozpoznają Siebie

Natomiast inni, w myśl twierdzenia etymologii: „Niech odczytuje zgodnie z każdą zgłoską”, tłumaczą ją następująco: *yo* to *yogindra* – „znakomity jogin”, *vi* to *vijñāna* – „szczególna wiedza, znajomość”, *pa* to *pada*, czyli „stan”, *stha* to ostatnia zgłoska w słowie *pada-stha* – „znajdujący się w stanie”, *jñā* to *jñātṛ*, czyli „wiedzący”, *he* to *heya* – „godny odrzucenia”, *tu* to *tucchata* – „bezwartościowość, marność”, wisarga (:) oznacza Stwórczą Moc, *visarga-śakti*,³⁹⁶ zgłoska *ca*, nie użyta w znaczeniu spójnika „i”, odnosi się do podmiotu. Zatem: „Znakomitego jogina, który za sprawą Mocy Czucia znalazł się w stanie znajomości swej własnej istoty, winno się uważać zarówno za wiedzącego, jak i działającego, a wtedy sprawia on, że ten świat jest godny odrzucenia, bezwartościowy i pozbawiony sensu, nie zaś godny akceptacji”. Lecz nam to nie trafia do przekonania, bo nie jest zbyt zgodne z sensem słów, a także dlatego, że taki ciąg interpretacji można przedstawiać na tysiące sposobów.

// 29 //

I dla niego

Sutra 30

स्वशक्तिप्रचयोऽस्य विश्वम् ॥ ३० ॥

svaśakti-pracayo 'sya viśvam

WSZECHSWIAT JEST EKSPANSJĄ JEGO WŁASNEJ MOCY

svaśakti – własna moc

pracaya – ogrom, ekspansja

asya – jego

viśva – wszechświat

Cały wszechświat jest ekspansją, rozwojem jego mocy świadomości.

³⁹⁶ mającą postać górnego i dolnego stworzenia

Jako że powiedziano o nim, iż jest równy Siwie, przeto tak jak z punktu widzenia przekazów

Świat cały to Jego moce

dla Siwy wszechświat jest pełen Jego własnej Mocy, tak i dla niego wszechświat jest ekspansją, czyli rozwojem polegającym na rozbłyku Mocy Działania, jego własnej mocy o naturze Mocy Świadomości³⁹⁷, jak to powiedziano w świętej *Mrtyumjit*:

Że Bóg jest pełen poznania³⁹⁸, a ono jest wielorakie³⁹⁹,
Że zbawcą jest ujarzmionych, przeto nazywa się Netra⁴⁰⁰.

(*Netra-tantra* 9.12)

A także w **Kalikakramie**:

Poznanie jawi się w różnych kształtach na zewnątrz i wewnątrz⁴⁰¹,
Bez niego rzecz nie istnieje, dlatego świat jest poznaniem.
Bez niego byt przez nikogo nie może być postrzeżony,
Ono przybiera kształt rzeczy, przez nie się o niej orzeka,
Że „jest” lub „nie jest”, tym samym stosując nakaz i zakaz.
To, że w procesie poznawczym byt jest przedmiotem poznania,
Jest samo w sobie poznaniem. A że poznanie i przedmiot
Postrzega się jednocześnie, przeto są one tym samym⁴⁰².

// 30 //

Wszechświat jest rozwojem jego własnej mocy nie tylko w fazie stworzenia, lecz również w dalszym okresie..

³⁹⁷ Gdy jogin staje się równy Siwie, jego świadomość staje się świadomością Siwy. Ponieważ świat jest jedynie zagęszczoną świadomością Siwy, jest on również rozkwitem świadomości jogina.

³⁹⁸ Pełen poznania (*jñānamaya*) oznacza tutaj, jak to mówi Kszemaradża w komentarzu do *Netra-tantry*, *cin-mātra-paramārthah* - samą tylko świadomość jako najwyższą Rzeczywistość.

³⁹⁹ tzn. istnieje na różne sposoby w wyniku skurczenia czy zawężenia.

⁴⁰⁰ *Netra* w tłumaczeniu etymologicznym (*nairukta*) znaczy *niyantritānām trāṇam* - „zbawienie ujarzmionych”. Głoska *na* w słowie *netra* oznacza *niyantritānām* (ujarzmionych), a głoska *tra* - *trāṇam* (zbawienie). Siwę nazywa się Netra (dosł. „okiem”) nie dlatego, że jest on fizycznym okiem, lecz że jest tym, kto dzięki swej łasce odsłania swą zakrytą naturę ludziom, którzy się do niego zwrócili. On sam jest tym, który zarówno zasłania, jak i odsłania Siebie.

⁴⁰¹ Poznanie, czyli świadomość pojawia się w zewnętrznym kształcie jako „dźban” czy „błękit”, i w swym wewnętrznym kształcie jako przyjemność, ból, myśl, uczucie itp.

⁴⁰² Świat według siwaizmu jest tylko zagęszczoną postacią świadomości.

Sutra 31

स्थितिलयौ ॥ ३१ ॥

sthiti-layau

TRWANIE I ROZPUSZCZENIE

sthiti – trwanie przejawionego świata

laya – rozpuszczenie, powrót do potencjalnego stanu

Trwanie przejawu oraz jego rozpuszczenie są również rozwinięciem jego mocy.

JEST EKSPANSJĄ JEGO WŁASNEJ MOCY przechodzi tu z poprzedniej sutry. Zarówno trwanie, polegające na czasowym przejawieniu się wszechświata ujawnionego przez Moc Działania na zewnątrz w stosunku do takiego czy innego podmiotu, jak i rozpuszczenie, będące odpoczynkiem w podmiocie o naturze świadomości, jest ekspansją jego własnej mocy. Albowiem taka czy inna rzecz poznawana – pojawiająca się, to znów powracająca do potencjalnego stanu – jest jego własną mocą świadomości, inaczej postrzeganie jej byłoby niemożliwe. Dlatego w **Kalikakramie** mówi się słowami: „Że jest lub nie jest. . . .” o następowaniu trwania i rozpuszczenia.

Tak samo:

Kto widzi, że to poznanie, wszech-czyste i niezawisłe⁴⁰³,

To własna świadomość, ten jest wolny za życia, zaiste!

// 31 //

Ale w takim razie w okresach stworzenia, trwania i rozpuszczenia, różniących się między sobą pod względem przejawu, dojdzie u niego do zmiany [tj. utraty] swej własnej istoty – aby usunąć tę wątpliwość, mówi

⁴⁰³ tj. nie oparte na żadnym przedmiocie

तत्प्रवृत्तावप्यनिरासः संवेत्तृभावात् ॥ ३२ ॥

*tat-pravṛttāḥ apy anirāsaḥ saṁveṭṭr-bhāvāt*NAWET GDY ONE ZACHODZA, NIE TRACI JEJ, BO JEST ON
PODMIOTEM ŚWIADOMOŚCI*tat-pravṛttau* – gdy one zachodzą*api* – nawet*anirāsa* – brak odrzucenia, nieutrącenie*saṁveṭṭr-bhava* – stan podmiotu świadomości

Mimo iż występuje stworzenie, trwanie i rozpuszczenie się świata, świadomość jogina pozostaje niezmienna, bo ma on stan podmiotu świadomości.

Nawet gdy one, tj. stworzenie itd., zachodzą, wynurzają się, jogin ten nie doświadcza utraty czy zmiany stanu, bo jest on podmiotem świadomości, czyli postrzegającym, pełnym zachwycającego odczucia stanu czwartego, jako że nic nie byłoby ujawnione, gdyby go utracił,⁴⁰⁴ co powiedziano tamże⁴⁰⁵:

Gdy ginie przejaw niewiedzy, własna natura nie ginie,
Nie ma początku ni końca, więc zanik jest nieprawdziwy.
To o początku i końcu niewiedzy mówią przenośnie,
Lecz jak tu mówić, że ginie coś, co nie ginie z natury?⁴⁰⁶

To samo mówi się w **Spandzie**:W niej⁴⁰⁷ są dwie strony, nazwane przedmiotem⁴⁰⁸ oraz podmiotem⁴⁰⁹.

⁴⁰⁴ Wraz ze zmianą przejawu nie zmienia się świadomość, czyli doświadczaający, bo nawet zmiany nie można doświadczać bez niezmiennego pierwiastka.

⁴⁰⁵ W Kalikakramie

⁴⁰⁶ Możliwe jest tylko przejawienie się i zanik awidji – pierwotnej niewiedzy, nie zaś świadomości, która jest podstawą uświadomienia sobie zarówno pojawiania się, jak i zaniku. Wraz z pojawianiem się i zanikaniem przedmiotów natura Rzeczywistości nie zmienia się w najmniejszym stopniu, bo jest ona wieczna i niezmienna.

⁴⁰⁷ tj. w najwyższym pierwiastku Spandy

⁴⁰⁸ Przedmiot (*kārya*) oznacza rzecz doznawaną i poznawaną, nieczułą i zależną od kogoś drugiego

⁴⁰⁹ Podmiot (*kārtr*) oznacza doznającego i poznającego, sprawcę, niezależne świadome Ja.

Z tych dwóch zniszczalny jest przedmiot, a podmiot jest niezniszczalny.

I dalej:

Tylko wysiłek zwrócony ku przedmiotowi się traci,
A głupiec, kiedy go straci, rozpacza: „Straciłem siebie!”⁴¹⁰
Ale wewnętrznej natury, co jest podłożem wszechwiedzy,
Nie można nigdy utracić, gdy straci się coś innego.

(Spandakārikā 1.14-16)

// 32 //

U tego jogina jest

Sutra 33

सुखदुःखयोर्बहिर्मननम् ॥ ३३ ॥

*sukha-duḥkhaḥ bahir-mananam*TRAKTOWANIE PRZYJEMNOŚCI I PRZYKROŚCI JAK
CZEGOŚ ZEWNĘTRZNEGO*sukha* – przyjemność*duḥkha* – przykrość*bahir-manana* – uważanie za zewnętrzne

Jogin patrzy na przyjemność i przykrość jak na coś zewnętrznego w stosunku do siebie.

Traktowanie, tj. odczuwanie, przyjemności i przykrości, zrodzonych przez kontakt z przedmiotami, jako czegoś zewnętrznego, jako przejawienia się stanu „to”, na podobieństwo błękitu, nie zaś, jak u zwykłych ludzi, jako dotykających duszy (stanu „ja”). Albowiem dla niego,

⁴¹⁰ Możliwa jest jedynie utrata wysiłku skierowanego ku przedmiotowi, ale nigdy nie można utracić podmiotu, do którego ten wysiłek należy. Nawet utrata wysiłku oznacza jedynie jego odpoczynek w podmiocie.

zgodnie z sensem sutry 3.30: WSZECHŚWIAT JEST EKSPANSJĄ JEGO WŁASNEJ MOCY, wszystko jest okryte stanem „ja”, nie zaś jedynie poszczególna przyjemność i przykrość⁴¹¹, i to właśnie ma się tutaj na myśli. Bo jakim sposobem jogina, u którego zanikło utożsamienie z ciałem subtelnym, może dotykać przyjemność i przykrość? To samo mówi się w komentarzu *Sri Pratyabhijñāsūtra-vimarśinī*:

Ci, którzy przekroczyli poziom ujmującego⁴¹² i dotarli do stanu prawdziwego Podmiotu⁴¹³, nie doświadczają przyjemności ani przykrości, nawet gdy te z takiego czy innego powodu staną przed nimi. Albo raczej nie przydarzają im się one z braku dostatecznej przyczyny⁴¹⁴. Wtedy pojawia się u nich przyrodzone szczęście.

Toteż w **Spandzie** twierdzi się:

W czym nie ma bólu, radości⁴¹⁵, przedmiotu⁴¹⁶ ani podmiotu⁴¹⁷,
W czym nie ma też nieczułości, to rzeczywiście istnieje⁴¹⁸.

(*Spandakārikā* 1.5)

// 33 //

Jako że jogin, który przekroczył stan utożsamienia z ciałem subtelnym, nie jest dotknięty w głębi duszy przyjemnością ani przykrością, przeto jest on

⁴¹¹ Przyjemność i przykrość są doświadczeniami antahkarany, zmysłu wewnętrznego. Kto jest z nią utożsamiony, z konieczności doświadczać musi radości i smutku. Lecz jogin, który jest całkowicie oderwany nie tylko od antahkarany, ale od całego subtelnego mechanizmu purjaszaki (ciała subtelnego), wzniósł się do stanu świadomości, w którym nie może go dotknąć ani przyjemność, ani cierpienie.

⁴¹² Ujmujący (*grāhaka*), czyli ograniczony podmiot, to podmiot pozostający we władzy Maji.

⁴¹³ Prawdziwy podmiot to *śiva-pramātr* — ten, który uzyskał świadomość Siwy.

⁴¹⁴ Przyjemność wywołana jest przez pragnienie, czyli pociąg do czegoś, przykrość spowodowana jest niechęcią. Jogin jest ponad pragnieniem i niechęcią, zatem nie doświadcza ani przyjemności, ani przykrości.

⁴¹⁵ Radość i ból (przyjemność i przykrość) są wewnętrznymi przedmiotami doświadczenia.

⁴¹⁶ Chodzi o przedmiot zewnętrzny, taki jak barwa, dźwięk czy dzban.

⁴¹⁷ Chodzi o ograniczony podmiot (*grāhaka*), czyli podmiot majiczny (*māyā-pramātr*), nie zaś o podmiot znajdujący się ponad Mają.

⁴¹⁸ Tylko ta Rzeczywistość (pierwiastek Spandy), w której nie ma przyjemności, cierpienia itd., ale która nie jest przez to nieczuła, istnieje w prawdziwym tego słowa znaczeniu. (*patrz Ś.V. 1.1*)

Sutra 34

तद्विमुक्तस्तु केवली ॥ ३४ ॥

tad-vimuktas tu kevalī

WOLNY OD NICH, ALE SAMOTNY

tad-vimukta – wolny, szczególnie wolny (*vimukta* = *viśeṣa-mukta*) od nich
tu – ale

kevalin – samotny, utwierdzony w swym prawdziwym Ja

W szczególny sposób wolny od przyjemności i cierpienia, jest on samotny, tj. całkowicie osadzony w swym prawdziwym Ja, będącym samą tylko świadomością.

Szczególnie wolny od nich, tj. od przyjemności i przykrości, nawet najmniejszym ich śladem w głębi duszy nie dotknięty, jest on samotny – jedyną jego postacią jest stan podmiotu poznającego będącego samą tylko świadomością. Mówi się o tym w **Śri Kalikakramie**:

Przeciąwszy złudzenie dwójni, stworzone przez zespół pojęć,
Oraz przyjemność i przykrość, jogin osiąga cel jogi

Słowo „ale” wyraża odmiennność w stosunku do tego, co się powie za chwilę, tak samo jak występujące w następnej sutrze – w stosunku do tej sutry.

// 34 //

Zatem mówi:

मोहप्रतिसंहतस्तु कर्मात्मा ॥ ३५ ॥

moha-pratisamhata tu karmātmā

LECZ MOCNO ZŁĄCZONY Z OMAMIENIEM UWIKŁANY JEST
W CZYN

moha – omamienie, zamroczenie
pratisamhata – zbity, stłoczony, ściśle złączony
tu – natomiast, lecz
karmātmā – dusza uwikłana w czyny

Natomiast ten, kto mocno połączył się z omamieniem,
uwikłany jest w dobre i złe czyny.

Ten, kto jest mocno złączony z omamieniem, czyli niewiedzą,
tzn. stanowi z nim jedną całość, i w ten sposób podlega przyjemności i
przykrości, nieustannie uwikłany jest w czyn, czyli wiecznie skalany
zasługą i przewiną. Mówi się o tym także⁴¹⁹:

Że on, spowity w niewiedzę, przez to, że pojęć używa,
W lot nie ogarnia pierwiastków wszystkich, począwszy od Siwy,
Przeto się jawią uczucia dobre i złe. Pod jej⁴²⁰ wpływem
Na skutek czynów nieprawych najsroższych zaznaje cierpień.

// 35 //

Nawet u takiego uwikłanego w czyn, gdy połączy się on z naturalną
swobodą, rozkwitła dzięki niepowstrzymanemu strumieniowi łaski Wielkiego
Pana, ma miejsce

⁴¹⁹ w Kalikakramie

⁴²⁰ niewiedzy

भेदतिरस्कारे सर्गान्तरकर्मत्वम् ॥ ३६ ॥

bheda-tiraskāre sargāntara-karmatvam

GDY ZNIKNIE ZRÓŻNICOWANIE, ZDOLNOŚĆ POWOŁANIA
DO ŻYCIA INNEGO STWORZENIA

bheda – różnicowanie, różnica
tiraskara – zniknięcie
sarga – stworzenie, królestwo przyrody
antara – inny
karmatva – czynienie, tworzenie, zdolność tworzenia

Gdy zniknie różnicowanie, uzyskuje on zdolność
stworzenia innego królestwa przyrody.

Gdy zróżnicowanie, właściwe podmiotom takim jak *sakala*,
pralayakala i inne, utożsamionym z ciałem, praną itd.⁴²¹, zniknie, tzn. mimo,
że istniało, zostanie odrzucone na skutek wynurzenia się własnej natury,
będącej zagęszczoną świadomością, i stopniowo osiągnie on swą wysoką
godność mantry, mantręswary i mantramaheśwary⁴²², powstaje u niego
zdolność utworzenia innego stworzenia, tj. zbudowania świata wedle
swej chęci. Tak samo w **Śri Swacchhandzie**, powiedziawszy wpięty o zaniku
zróżnicowania w wyniku upodobnienia do Swobodnego Bhajrawy:

Na skutek trojakiej dżapy⁴²³ staje się równy Svacchandzie⁴²⁴,

⁴²¹ Podmioty i ich sfery doświadczenia przedstawiają się następująco:

1. *widźnānakala* (*vijñānakala*) - podmioty przebywające ponad Mają, w świecie Mahamaji, poniżej pierwiastka Czystej Wiedzy, wolne od nieczystości karmicznej i majicznej; doświadczają czystej świadomości (bez mocy działania) oraz mają świadomość wszystkich pralajakalów i sakalów.
2. *pralajakala* (*pralayakala*, *pralaya-kevalin* lub *śūnya-pramātr*) - podmioty przebywające na poziomie Maji, wolne od nieczystości karmicznej; ich sferą doświadczenia jest sama pustka.
3. *sakala* - podmioty przebywające we wszystkich pozostałych pierwiastkach poniżej Maji, naznaczone wszystkimi trzema nieczystościami, związane przyczyną i skutkiem oraz doświadczające różnic.

⁴²² 1. *mantra* - podmiot doświadczenia, który osiągnął poziom Czystej Wiedzy.
2. *mantręśwara* - podmiot, który dotarł do pierwiastka Iśwary.
3. *mantramaheśwara* - podmiot, który wznosił się do pierwiastka Sadasiwy.

⁴²³ *Trojaka* (*triguṇa*) *dżapa* jest terminem technicznym. Jest to:

mówi się:

U Brahmy, Wisznu i Indry, wśród siddhów, dajtjów i węży
Strach budzi przez swoją klątwę i łaską swą go niweczy.
On dumę Śmierci ukarza, powala górskie opoki.

(Svacchanda-tantra 6.54-55)

// 36 //

I nie jest to dla niego niemożliwe, ponieważ

Sutra 37

करणशक्तिः स्वतोऽनुभवात् ॥ ३७ ॥

karaṇa-śaktiḥ svato'nuhavāt

MOC TWORZENIA CZERPIE Z WŁASNEGO
DOŚWIADCZENIA

karaṇa-śakti – moc tworzenia

sva – własny

anubhava – doświadczenie

Zdolność stwarzania bierze on z własnego doświadczenia.

Z własnego doświadczenia w dziedzinie wyobrażeń i snów
zdobywa się moc tworzenia, czyli powoływania do istnienia
najprzeróżniejszych niezwykłych rzeczy. To właśnie ma na myśli *Śrī*
Pratybhijñā mówiąc:

1. **siambhawa-džapa**, w której dążący ma się skupiać na punkcie połączenia Światła i Czucia. Wchodzi tu w grę trzy elementy: Światło (*prakāśa*), Czucie (*vimarśa*) i punkt ich połączenia.
2. **siakta-džapa**, w której dążący ma się skupiać na punkcie połączenia poznania (*pramāṇa*) i przedmiotu poznania (*prameya*). Trzema elementami są tutaj *pramāṇa*, *prameya* i punkt ich połączenia, z którego powstają.
3. **anawa-džapa**, w której dążący ma się skupiać na punkcie połączenia prany i apany.

⁴²⁴ Swobodnemu Bhajrawie

Z pomysłu⁴²⁵ i wykonania⁴²⁶ tego, co chcą, widać jasno,
Że moc poznania i czynu posiedli wszyscy żyjący.

(*Īśvara-pratyabhijñā* 1.4.11)

Ponieważ jest to możliwe, to jeśli myśli on o tym z silnym
zdecydowaniem, wtedy może nawet stworzyć dowolną rzecz wspólną
wszystkim ludziom.⁴²⁷ Mówi o tym *Tattvagarbha*:

A kiedy oni jaśnieją wyraźną stwórczą zdolnością,
To ich potrzeba trwałości rychło się kończy na zawsze,
A wtedy ich wola staje się drzewem spełnienia życzeń.

// 37 //

A ponieważ użycie słowa „moc tworzenia” wskazuje na to, że to właśnie
moc swobody w postaci stanu czwartego jest esencją podmiotu poznającego,
który jest uosobieniem oświecenia, przeto aby ożywić tę jego istotę, stłumioną
przez moc Maji, ma miejsce

sutra 38

त्रिपदाद्यनुप्राणनम् ॥ ३८ ॥

tripadādy-anuprāṇanam

OŻYWIENIE PRZEZ NAJPIERWSZY Z TRZECH STOPNI

tripada – trzy stopnie (fazy) trzech stanów, tj. wyłonienie, trwanie i
rozpuszczenie

ādi – pierwszy, główny, leżący u podstawy, dominujący

anuprāṇana – ożywienie

Niech ożywi się podstawą trzech stopni, turją, która jest
mocą swobody, pełną twórczej radości.

⁴²⁵ *avabhāsa* w znaczeniu mocy poznania

⁴²⁶ *samullekha* w znaczeniu mocy działania

⁴²⁷ jak np. słynne stworzenie nowego świata przez Wiśwamitrę

Tym, który jest najpierwszy, tj. dominujący, pośród trzech stopni, określanych słowami: wyłonienie, trwanie i rozpuszczenie, charakteryzujących się oczekiwaniem bytów, Igniciem do nich i wchłonięciem ich w siebie, tj. stanem zwanym turją – który jako że napełnia zachwytem owe trzy, jest zagęszczeniem szczęścia, i choć zakryty mocą Maji, pojawia się jak błyskawica w różnych okolicznościach podczas doznawania przedmiotów zmysłowych – niechaj, mimo iż powstaje on za ledwie na chwilę, ożywi się, natchnie życiem, podążając krok za krokiem za tym czuciem, które przebywa wewnątrz, czyli siebie żywego niech życiem pobudzi do życia. Mówi się o tym w **Śri Widźnianabhairawie**, zaczynając od wiersza:

Ona⁴²⁸ jest szczęściem, którego doświadcza się wewnątrz siebie.
Ogarnąć ją można tylko, gdy się jest wolnym od pojęć.
Ten stan samego Bhajrawy to kształt wszystkiego, Bhajrawi⁴²⁹,
Jej ciało jest w swej istocie przeczyste i świat wypełnia.

(*Vijñānabhairava* 15)

po czym rozwija się temat następującymi wierszami, ukazującymi środek do jej osiągnięcia:

Rozkosz, jaką się kończy wejście do ciała kobiety,
Wzbudzona przez podniecenie podczas miłosnej pieszczoty,
Oznacza rozkosz Brahmana – nazywa się ją swą własną.⁴³⁰
Nawet gdy nie ma kobiety, to na wspomnienie ogromu
Rozkoszy z nią, Pani Bogów, uścisków i pocałunków,
Zalewa wnet fala szczęścia. Gdy wielkiej zazna radości
Lub gdy po długiej rozłące zobaczy bliską osobę,
Niech kontemplując tę radość stopi się z nią, nią się stanie.
Gdy przy jedzeniu i piciu rozkwita rozkosz smakowa,
Niech kontempluje jej pełnię, a zazna wielkiej radości.
Jogin, co złączył się w jedno z zachwytem nieporównanym
Płynącym z rozkoszowania się pieśnią, będąc nim samym,
Jako że wzlotu umysłu doświadcza, jest z nim tożsamy⁴³¹.

(*Vijñānabhairava* 69-73)

To samo ukazano w karikach, poczynając od wiersza:

⁴²⁸ Najwyższa Moc, Najwyższy stan Bhajrawy

⁴²⁹ Bhajrawi jest kształtem wszystkiego, co oznacza, że jest ona kosmiczną, wszechprzenikającą radością stworzenia (*bhāritākāra*), radością nieróżnienia się od wszechświata.

⁴³⁰ tj. nie wywołaną niczym zewnętrznym. Kobieta tylko pomaga w przejawieniu się tej rozkoszy.

⁴³¹ Nawet zmysłową przyjemność przekształcić można w jogę. W powyższych wierszach podano przykłady wszelkiego rodzaju zmysłowych rozkoszy. Rozkosz miłosnego połączenia jest radością dotyku (*sparśa*), radość na widok przyjaciela jest radością widzialnego kształtu (*rūpa*), rozkoszowanie się wybornymi potrawami jest radością smaku (*rasa*), a radość, jaka sprawia słuchanie pieśni jest radością dźwięku (*śabda*).

Gdy złości się, gdy się cieszy, gdy pyta siebie: „Co czynię?”
Lub gdy gdzieś biegnie na oślep, tam ustalona jest Spanda⁴³².

(*Spandakārikā* 1.22)

a kończąc na:

Kto nie jest nią⁴³³ zasłonięty, ten obudzony jest w pełni.

(*Spandakārikā* 1.25)

Rzecz tę wyłożyłem w **Spandanirnaji** w sposób nie pozostawiający wątpliwości. W sutrze: STAN CZWARTY MA SIĘ ROZLEWAĆ W TRZECH STANACH JAK OLEJ, mówi się o ożywieniu stanem czwartym jawy i pozostałych stanów. Tutaj mówiąc o wyłonieniu, trwaniu i rozpuszczeniu dano do zrozumienia, że dotyczy to początku, środka i końca, towarzyszącym wszystkim stanom – oto różnica.

// 38 //

Uzyskawszy to ożywienie najpierwszym z trzech stanów w warunkach, gdy jest on uchwycony mocnym wewnętrznym uściskiem, niech się tym nie zadowala, lecz

Sutra 3⁹

चित्तस्थितिवच्छरीरकरणबाह्येषु ॥ ३९ ॥

citta-sthiti-vac charīra-karaṇa-bāhyeṣu

TAK JAK STANU UMYSŁU, RÓWNIEŻ CIAŁA, ZMYŚŁÓW I ZEWNĘTRZNYCH PRZEDMIOTÓW

citta-sthiti – stan umysłu

vat – tak jak

śarīra – ciało

⁴³² Spanda jest kosmiczną wibracją, drganiem boskiej Świadomości. W chwilach intensywnych przeżyć należy się kierować do tego właśnie boskiego pierwiastka aktywności.

⁴³³ niewiedzą

karaṇa – narząd zmysłowy
bāhya – przedmiot zewnętrzny

Tak samo jak stan umysłu, również ciało, narządy zmysłów i przedmioty zewnętrzne należy ożywić szczęściem transcendentalnej świadomości.

– ożywienie najpierwszym z trzech stopni. Tak jak stan umysłu skierowany do wewnątrz niechaj ożywi, tak samo stopniowo, krok za krokiem, niechaj ożywi nim również to, co na zewnątrz – ciało, zmysły i przedmioty zewnętrzne – za pomocą mocnego uchwycenia wewnętrznego czucia, jak to powiedziano w **Śri Widźninabhairawie**:

Niech widzi świat lub swe ciało jak przepełnione swym szczęściem,
A wraz się szczęściem najwyższym napełni przez swą amrytę.⁴³⁴
(*Vijñānabhairava* 65)

Tak oto moc swobody, której naturą jest szczęście, przejawiając się we wszystkich stanach, dokonuje stworzenia wedle swej chęci.

// 39 //

Sutra 38 opisuje technikę **nimilana-samadhi**, lub **nimilana-kramy**, czyli kontemplacji skierowanej do wewnątrz, kiedy to umysł skąpany jest w szczęściu transcendentalnej świadomości i w ten sposób oczyszczony. Sutra 39 opisuje technikę **unmilana-samadhi** lub **unmilana-kramy**, czyli kontemplacji skierowanej na zewnątrz, podczas której cały świat, łącznie z własnym ciałem i zmysłami, napełniony jest tymże szczęściem. Jogin nie tylko sam się czuje pełen szczęścia, lecz także doświadcza, że cały świat jest nim napełniony. Ponadto, gdy osiąga on ten stan najwyższej szczęśliwości, doświadcza również mocy swobody, bo szczęście bez swobody nie jest prawdziwym szczęściem. Szczęście jest twórcze z natury, toteż jogin zdobywa moc stwarzania rzeczy wedle swej woli.

Ale gdy on nie odczuwa stanu wewnętrznej turji jako stanu Siebie, wtedy na skutek utożsamienia z ciałem itd., spowodowanym nieczystością duszy, polegającą na uważaniu się za niepełnego, występuje

⁴³⁴ patrz Ś.V. 1.18

Sutra 40

अभिलाषाद्वहिर्गतिः संवाह्यस्य ॥ ४० ॥

abhilāṣād bahir-gatiḥ saṁvāhyasya

Z POWODU NIEZASPOKOJENIA RUCH NA ZEWNĄTRZ
ODRADZAJĄCEGO SIĘ

abhilāṣa – pragnienie, pożądanie, niezaspokojenie
bahir-gati – ruch na zewnątrz
saṁvāhya – doznająca jednostka, przenoszona z łona do łona

Z powodu uczucia niezaspokojenia doznająca jednostka, przenoszona z łona do łona, ma ruch na zewnątrz.

Ten, kto wraz z osłonami Maji, zmysłem wewnętrznym, zmysłami zewnętrznymi oraz subtelnymi i grubymi żywiołami, zawiadywanymi przez krąg mocy, odradza się (*saṁvāhyate*), czyli przenosi z łona do łona, jest odradzającym się (*saṁvāhya*), czyli duszą zniewoloną, uwikłaną w czyn. U niego, zgodnie ze słowami świętej **Swaczcchandy**:

..... tu żądza jest nieczystością,

z powodu niezaspokojenia w postaci nieczystości duszy, zwanej niewiedzą, której istotą jest uważanie się za niepełnego, występuje ruch na zewnątrz, czyli kierowanie się do przedmiotów, nie zaś, w żadnym razie, uwaga zwrócona do wewnątrz, jak to podaje **Kāikākrama**:

Że on, spowity w niewiedzę, przez to, że pojęć używa,
W lot nie ogarnia pierwiastków wszystkich, począwszy od Siwy,
Przeto się jawią uczucia dobre i złe – pod jej wpływem
Na skutek czynów nieprawych najsroższych zaznaje cierpień.⁴³⁵
Fałszywe postanowienia powziąwszy, pieką się w pieklach,
Pałają się w swoich występках jak trzcina we własnym ogniu,
Z powodu żłudnych idei wiecznie niewiedzą się żywią
I w ciało majiczne wchodzą, siedlisko udręki, ci ludzie,.

⁴³⁵ patrz Ś.V. 3.35

Wszelako gdy zdaje on sobie sprawę ze swej własnej natury, obudzonej dzięki łasce Najwyższego Pana, wtedy z braku niezaspokożenia nie występuje u niego ruch na zewnątrz, lecz wieczne radowanie się w Sobie – oto co mówi

Sutra 41

तदारूढप्रमितेस्तत्क्षयाज्जीवसंक्षयः ॥ ४१ ॥

tad-ārūḍha-pramites tat-kṣayāj jīva-samkṣayaḥ

PRZEZ JEGO ZANIK U TEGO, CZYJA ŚWIADOMOŚĆ
WZNIOSŁA SIĘ DOŃ, GINIE ODRADZAJĄCA SIĘ DUSZA

tad-ārūḍha-pramiti – ten, czyja świadomość wzniosła się doń (tj. do stanu turji)

tat-kṣaya – jego (niezaspokożenia) zanik

jīva – dusza doznająca, utożsamiona z ciałem subtelnym, przenoszona z łona do łona

samkṣaya – zniszczenie

U jogina, którego świadomość mocno osadzona jest w stanie czwartym, wraz z ustaniem pragnienia kończy się stan doznającej duszy, wędrującej z łona do łona.

Ponieważ ono, owo niezaspokożenie, ginie u jogina, którego świadomość wzniosła się doń, tj. do stanu czwartego, czyli stanu wspomnianego wcześniej podmiotu świadomości, ginie, czyli zanika, odradzająca się dusza, utożsamiona z ciałem subtelnym, i tylko świadomość rozbłyskuje jako podmiot – oto sens. Co powiedziano tamże⁴³⁶:

Jak rzeczy przeżytych we śnie nie widzi po przebudzeniu,
Tak jogin, gdy kontempluje, nie widzi już wcale świata⁴³⁷.

⁴³⁶ w Kalikakramie

⁴³⁷ Gdy jogin dzięki kontemplacji (*bhāvanā*) siebie jako jedynej rzeczywistości uzyska samopoznanie, doświadczenie świata wydaje mu się przeżyciem ze snu. Teraz widzi on świat w nowym świetle – jako chwałę i świetność Siwy.

A także:

Kto twór umysłu „był-niebył” odrzucił i jest pośrodku,
Kto przez niedwójnę odrzucił sieć pojęć: różne-nieróżne⁴³⁸,
Kto Sobie wiecznie oddany jedynie śmierć chce pokonać,
Ten jogin w stanie samotnym osiągnąć może nirwanę.

Jogin w stanie samotnym to taki, który nie jest unoszony przez zmysły i ich subtelne przedmioty.

// 41 //

Sutra 40 mówi, że jeśli dążący przywiązany jest do swoich pragnień, kieruje się on na zewnątrz i za sprawą śladów pragnień tkwiących w jego ciele subtelnym przenoszony jest z łona do łona. Lgnięcie do przedmiotów doznania staje się przeszkodą na drodze dążącego do wyzwolenia.

Sutra 41 mówi, że dążący nie jest skazany na ciągłe odradzanie się, o ile wyrzekł się pragnień i osadzony jest mocno w świadomości stanu czwartego. Wtedy wznosi się ponad stan doznającej jednostki i jest na drodze do nirwany. Nirwana w tym systemie oznacza jedność Siwy i Siakti (*śiva-śakti-sāmarasya*) – nieodróżniony stan świadomości, w którym podział na podmiot i przedmiot znika na zawsze.

Ale czyż nie jest tak, że gdy ginie odradzająca się dusza, następuje śmierć ciała, a wszak nie widzi się, aby to miało od razu miejsce u doskonale przebudzonego człowieka. Jak więc można powiedzieć o nim, że wzniosł się na wyżyny świadomości? Na tę wątpliwość odpowiada:

Sutra 42

भूतकंचुकी तदा विमुक्तो भूयस्पतिसमः परः ॥ ४२ ॥

bhūta-kañcukī tadā vimukto bhūyas pati-samaḥ paraḥ

WTEDY, OKRYTY PŁASZCZEM Z ŻYWIOŁÓW,
WYZWOLONY, JEST W WIĘKSZOŚCI RÓWNY PANU,
DOSKONAŁY

⁴³⁸ Pojęcia takie jak istniejący i nieistniejący, różny i nieróżny, są tworami dychotomizującej aktywności umysłu, są budowaniem wikalp. Jogin, wolny od takiego ograniczenia, widzi Rzeczywistość jako podłoże wszelkich wytworzonych przez umysł różnic, jako leżącą pomiędzy nimi.

bhūta-kañcukin – okryty żywiołami, w płaszczu z materialnych żywiołów
tadā – wtedy, tj. po zniszczeniu pragnienia (niezaspokojenia)
vimukta – wyzwolony
bhūyas – w przeważającej mierze, w większości
pati – Pan, tj. Siwa
sama – równy
para – najwyższy, doskonały

Wtedy, po zaniku niezaspokojenia, używa on ciała z grubych żywiołów wyłącznie jako okrycia, i będąc wyzwolonym, jest w przeważającej mierze taki jak Siwa, doskonale pełny.

Wtedy, gdy na skutek zaniku niezaspokojenia zniknie utożsamienie z ciałem subtelnym jako podmiotem, on, okryty płaszczem z żywiołów, tj. taki, dla którego żywioły dające początek ciału są jak płaszcz, jak osobne okrycie, nie zaś czymś, co dotyka stanu Ja, wyzwolony, tj. zaznający nirwany, ponieważ w większości, w przeważającej mierze, jest równy Panu, czyli ma naturę Najwyższego Pana, będącą zagęszczoną świadomością, przeto jest doskonały, czyli pełny. Chociaż, zgodnie z tym, co mówi sutra 3.26: **UTRZYMANIE CIAŁA JEST JEGO ŚLUBEM**, pozostaje on w ciele, które jest dlań niczym pochwa, i nie jest dotknięty nawet śladem pocucia jego podmiotowości, jak to powiedziano w **Kularatnamali**:

Gdy wielki Guru mu powie rzecz całą, ten, bez wątpienia,
 Jest wolny w tej samej chwili i żyje już jak automat.
 A cóż dopiero skupiony, który w Najwyższym Brahmanie
 Był choć przez chwilę! Ten jogin, sam wolny, innych wyzwala!

A także w **Śrī Mrtyumjit**:

Kto choćby na mgnienie oka uchwyci prawdę, zaiste,
 Jest wolny w tej samej chwili i więcej się nie narodzi.

(*Netra-tantra* 8.8)

Tak samo w **Kulasarze**:

Ach, jakaż jest wielkość prawdy ledwie poznanej, o Piękna!
 Gdy dotrze do innych uszu, wyzwala w tej samej chwili!

// 42 //

Ale w takim razie dlaczego nie traci on wtedy okrycia z żywiołów?
 Odpowiada na to

Sutra 43

नैसर्गिकः प्राणसम्बन्धः ॥ ४३ ॥

naisargikaḥ prāṇa-sambandhaḥ

WIĘŻ Z SIŁĄ ŻYCIOWĄ JEST NATURALNA

naisargika – naturalny
prāṇa – siła życiowa
sambandha – więź, związek

Związek ciała z powszechną siłą życiową jest naturalny,

Więź z siłą życiową jest naturalna, czyli pochodząca z natury, właściwego stanu, będącego swobodą. To zaiste boska Świadomość, pragnąc przejawić różnorodność wszechświata, przejawia wpierw skurczenie, i przyjąwszy stan podmiotu w postaci powszechnej siły ożywiającej, dającej rozbłysk całego zawężonego wszechświata, rozbłyskuje następnie jako świat w postaci przedmiotu.⁴³⁹ Tak więc jej więź z siłą życiową jest naturalna, tj. taka, która pojawiła się na początku dzięki swobodzie. Tak samo w **Vajasaneyi** słowami:

Ta Moc, najwyższa, subtelna, wszech-istna, czysta, łaskawa,
 Matka wszech mocy, najwyższa radość w postaci amryty,
 Mahaghoreśwari,⁴⁴⁰ Czanda⁴⁴¹, Stwórczyni i Niszczycielka,
 Siłą czas ciągnie trojaki, trójstronny, o trzech strumieniach.⁴⁴²

⁴³⁹ Aby przejawić świat, boska Świadomość (*samvid*) przemienia się najpierw w Praną. Ta Prana jest powszechną siłą życiową, która przejawia zarówno podmiot (ujmującego, *grahaka*), jak i przedmiot (ujmowane, *grāhya*)

⁴⁴⁰ Mahaghoreśwari jest tutaj imieniem Kalasankarsini (ciągnącej czas).

⁴⁴¹ Czanda jest innym imieniem tej samej Mocy. Jest ona *caṇḍā* (dzika, straszna), czym zasłania prawdziwą naturę doznającego.

⁴⁴² tj. gwałtownie przejawia i ostatecznie powściąga czas, który jest:

powiedziano, że to właśnie boska Świadomość jest sprawczynią pojawienia się i zaniku zewnętrznego czasu w postaci przeszłości, przyszłości i teraźniejszości, zawierającego się w naturze księżyca, słońca i ognia, i płynącego trójką nadi wedle kolejności pran. Mówi się o tym również w **Swacchhandzie**:

Prana jest z tchnienia, to oddech wdychany i wydychany.
Ona wciąż życiem napęlnia i w piersi mieszka żyjących.

(*Svacchanda-tantra* 7.25)

Jako że prana, w myśl słów:

Ha uważa się za pranę, samoczynną, w kształcie pługa,⁴⁴³

(*Svacchanda-tantra* 4.257)

utworzona jest z tchnienia w postaci **Śri Svachchanda-bhattarakī** – absolutnie wolnego Bhajrawy, oraz ponieważ jest wydychana i wdychana, dlatego mówi się o niej, że jest sprawcą stworzenia i zniszczenia. A zatem słusznie powiedziano, że **WIĘŻ Z SIŁĄ ŻYCIOWĄ JEST NATURALNA**. Toteż **Śri Bhattakallata**, aby potwierdzić, że prana jest przyczyną sprawczą, mówi w **Tattvārthacintāmaṇi**:

Na początku Świadomość przeobraziła się w Pranę⁴⁴⁴.

// 43 //

1. **trójaki** (*trividha*), czyli w postaci słońca, księżyca i ognia, symbolizujących kolejno przedmiot, poznanie i podmiot poznania,
2. **trójstronny** (*triśtha*), czyli posiadający trzy aspekty: przeszłość, teraźniejszość i przyszłość,
3. **o trzech strumieniach** (*trivāha*), którymi są ida, pingala i susumna

⁴⁴³ Głoska **Ha** oznacza Wisargę, stwórczą moc emanacji. W kaszmirskim piśmie szarada **Ha** ma kształt pługa, którego górna część symbolizuje wydech, a dolna – wdech. Nieprzerwanie dźwięczy ona samoczynnie w sercu każdego jako *anacka* (bez samogłoski **A**) i *anāhata* (bez uderzenia).

⁴⁴⁴ Pierwszą przemianą boskiej Współświadości (Samwid) jest Prana. Prana nie oznacza tutaj oddechu, lecz powszechną siłę życiową, powołującą do istnienia zarówno podmiot, jak i przedmiot. Stanowi ona ścisłą więź między Świadomością a różnymi ciałami (grubym, subtelnym i przyczynowym) człowieka. Więź ta jest naturalna. To ona utrzymuje ciało nawet wtedy, gdy jogin osiągnął samopoznanie i jest stale świadomy transcendentálnego stanu. Jest to odpowiedzią na pytanie, dlaczego ciało nie odpada, gdy jogin wznosił się do stanu czwartego. Ciało nie może zginąć tak długo, jak długo utrzymuje się więź z siłą życiową.

Powszechna siła życiowa przybiera w jednostce zasadniczo dwie postacie, mianowicie prany – wydechu, i apany – wdechu.. Prana, czyli wydychany oddech, oznacza wyłonienie świata, a apana, czyli wdychany oddech, oznacza jego wchłonięcie. To właśnie Prana, powszechna siła życiowa, ma te dwa aspekty i w ten sposób powołuje do istnienia świat przedmiotów i podmiotów oraz każe mu z powrotem wrócić do jego źródła.

Dlatego nawet gdy utrzymuje się naturalna więź z siłą życiową, to ten, kto wzniosłszy się do stanu czwartego stale świadom jest swego wewnętrznego aspektu, jest ponad zwykłym światem – oto co mówi

Sutra 44

नासिकांतर्मध्यसंयमात्मिकमत्र सव्यापसव्यसौषुम्नेषु ॥ ४४ ॥

nāsikāntar-madhyā-saṁyamāt kim atra savyāpasavya-sauṣumneṣu

PRZEZ WZMOŻONĄ UWAGĘ NA ŚRODKU WNĘTRZA SIŁY ŻYCIOWEJ PŁYNĄCEJ ZYGZAKIEM W IDZIE, PINGALI I SUSZUMNIE – ACH, COŻ TU MOŻNA RZEC!

nāsikā – siła życiowa płynąca zygzakiem

antar – wewnątrz, wewnętrzna świadomość

madhyā – środek, najistotniejsza część, czucie Ja

saṁyamā – wzmożona uwaga, intensywna wewnętrzna świadomość (nie zaś jak w jodze Patańdzalego połączenie dhjany, dharany i samadhi)

kim atra – ach, coż tu można rzec! (wyraz zachwyty)

savya – lewa nadi, tj. ida

apasavya – prawa nadi, tj. pingala

sūsumna – środkowa nadi

Przez wzmożoną wewnętrzną uwagę na czuciu Siebie, które przebywa w samym środku wnętrza świadomości, czyli siły życiowej płynącej zygzakiem w idzie, pingali i suszumnie, tj. lewej, prawej i środkowej nadi – ach, coż tu można rzec! – powstaje najwyższe, bezpowrotne samadhi w każdych okolicznościach życia.

Nasika to siła życiowa płynąca zygzakiem – zważywszy, że *nasate* znaczy „płynie zygzakiem” – w idzie, pingali i suszumnie, tj. w nadi lewej, prawej i środkowej, najważniejszych z całego zespołu nadi. Jej wewnątrz to wewnętrzna Świadomość. Przez wzmożoną uwagę, tj. usilne wewnętrzne wpatrywanie się, zwróconą do środka tego

wnętrza, do jego najistotniejszej, bo będącej samą głębią wszystkiego, części w postaci czucia Ja, zgodnie ze słowami Śri Kalikakramy:

Czuciem Ja Boga nad bogi, który jest sam Świadomością,
Jest Moc Najwyższa, bogata w poznanie i wszechwiedząca.⁴⁴⁵

– ach, cóż tu można rzec! We wszystkich okolicznościach występuje olśniewające, niegasnące, najwyższe samadhi⁴⁴⁶! Mówi się o tym w Śri Widźnianabhairawie:

To, że jest podmiot i przedmiot, jest wspólną wiedzą żyjących,
Lecz tym się różnią jogini, że mają to wciąż na względzie.⁴⁴⁷
(Vijñānabhairava 105)

// 44 //

Tak oto, ukazawszy owoc jogi, będący udziałem takiego [jogina], kończy traktat:

Sutra 45

भूयः स्यात्प्रतिमीलनम् ॥ ४५ ॥

bhūyaḥ syāt pratimīlanam

RAZ PO RAZ MA MIEJSCE ZANURZENIE W BOSKOŚCI

bhūyas – raz po raz

syāt – jest, może być

pratimīlana – postrzeganie boskości zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz

U takiego jogina raz po raz występuje świadomość Boskości, zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz.

⁴⁴⁵ patrz Ś.V. 3.27

⁴⁴⁶ Niegasnące samadhi (*nirvyutthāna-samādhi*) oznacza stale utrzymujące się rozpuszczenie umysłu w najwyższej samoświadomości podczas zwykłych, codziennych zajęć, nawet gdy jogin nie jest pogrążony w medytacji.

⁴⁴⁷ patrz Ś.V. 1.18

U jogina, który pogrążył się w Najwyższym Połączeniu, raz po raz, tj. wciąż na nowo, i w obfitości polegającej na zupełnym zaniku śladów różnicowania, ma miejsce zanurzenie się w boskości⁴⁴⁸ tego wszechświata, powstałego z istotnej natury samej Świadomości, to jako zwrócenie się w stronę Świadomości, czyli *nimilana*, to znów jako *unmilana* – widzenie na zewnątrz swej własnej, będącej Świadomością, postaci. Mówi się o tym w Śri Swacchhandzie:

Najwyższy jest stan Unmany⁴⁴⁹ – z nią niech się złączy, Bogini!
Bo jaźń, gdy z nią się połączy, to staje się z nią tożsama.

(Svacchanda-tantra 4.332)

Oraz:

Jak ogień wzniesiony, czysty i oślepiąco jasny,
Nie wchodzi już więcej w drewno, tak jaźń, z dróg szczęścia⁴⁵⁰ wyrwana,
Żadną ze zmał nie skalana, wolna od trosk tego świata,⁴⁵¹
Żyje w nim, lecz się nie wiąże, bo jest zupełnie bez zmały.

(Svacchanda-tantra 10.371-372)

Mówiąc „raz po raz” ma się na myśli, że stan Siwy nie jest dla tego jogina czymś nowym, lecz samą naturą – to jedynie z powodu przewrotności własnych pojęć powstałych za sprawą mocy Maji nie jest on w stanie jej zauważyć, mimo jej istnienia. Odsłania się ona przed nim w miarę objaśniania podanego środka. Powodzenia!

// 45 //

⁴⁴⁸ Zanurzenie w Boskości (*pratimīlana*) to doświadczanie kolejno *nimilany* i *umilany*.

Nimilana (zamknięcie oczu) jest to samadhi, w którym jogin zupełnie zatracą się wewnątrz w najwyższej samoświadomości. Gdy po powrocie do normalnej przytomności kieruje on uwagę do świata, doświadcza go również wyłącznie jako przejawu Boskości. Jest to *umilana* - samadhi z otwartymi oczami.

⁴⁴⁹ Podczas wznoszenia się do Boskości umysł działa aż do stopnia *Samany* – nie zwykły, normalny umysł, lecz umysł rozwinięty do granic swych możliwości. *Unmana* jest ponadumysłowym poziomem świadomości, jest to całkowicie boska świadomość, poziom zupełnego przekroczenia ludzkiej świadomości.

⁴⁵⁰ *saṁ-adhvan*

⁴⁵¹ *Atman* zakończył swą podróż w świecie. Przekroczył barierę ludzkich ograniczeń i po brzegi napelnił się Boskością. Tak jak płomień ognia, który wystrzelił w niebo, nie wraca już do stosu chrustu, tak samo dusza, gdy dotarła do poziomu *Unmany*, nie wraca już na ziemię. Dążący, który wzniósł się aż tak wysoko, jest wolny od trzech nieczystości – karmicznej, majicznej i pierworodnej nieczystości duszy.